

ე. კოჭლაგაზაშვილი, თ. დოლიძე

წმინდა გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა
შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა

ივ. ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
კლასიკური ფილოლოგიის, ბიზანტინისტიკისა და
ნეოგრეცისტიკის ინსტიტუტი
პატრისტიკული კვლევის საერთაშორისო ასოციაციის
ქართული სექცია

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Institute of Classical, Byzantine and Modern Greek Studies
International Association of Patristic Studies (IAPS)
Georgian Section

პატრისტიკული კვლევა საქართველოში
ტ. I

Patristic Studies in Georgia

Vol. I

პროგრამა „ლოგოსი“

პუბლიკაციები და ღონისძიებები კლასიკური ფილოლოგიის,
ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრეცისტიკის სფეროში

სერიის მთავარი რედაქტორი
თინა დოლიძე

Series Editor-in-Chief
Tina Dolidze

სარედაქციო საბჭო

Editorial Board

ქეთევან ბეზარაშვილი
გურამ თევზაძე
ექვთიმე კოჭლამაზაშვილი
თამარ ოთხმეზური

Ketevan Bezarashvili
Guram Tevzadze
Ekvtime Kochlamazashvili
Tamar Otkhmezuri

გარეკანზე – წმ. გრიგოლ ნოსელი. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის A 648 ხელნაწერი (1030 წ., ეფთვიმე მთაწმიდელის „მცირე სვინაქსარი“)

დიზაინი: ალექსანდრე ჯიქურიძე

პროგრამა „ლოგოსი“

ილია ჭავჭავაძის გამზირი 13

0179 თბილისი

ტელ.: 25-02-58, ფაქსი: 22-11-81

ელ. ფოსტა: greekstudies@caucasus.net

წმ. გრიგოლ ნოსელის
თხზულებათა შემცველ
ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა

ხელნაწერები აღწერეს,
შესავალი და საძიებლები დაურთეს
ექვთიმე კოჭლამაზაშვილმა და თინა დოლიძემ

Description of Georgian Manuscripts
including
St. Gregory of Nyssa's works

Description, Introduction and Indices by
Ekvtime Kochlamazashvili and Tina Dolidze

თ ბ ი ლ ი ს ი 2009 Tbilisi

წინამდებარე გამოცემით იწყება სერია „პატრისტიკული კვლევა საქართველოში“, რომელიც დაფუძნებულია პატრისტიკული კვლევის საერთაშორისო ასოციაციის (IAPS) ქართული სექციის მიერ. ამ სერიით განზრახულია, დაინტერესებულ მკითხველს მიეწოდოს სამეცნიერო ძიებანი ქრისტიანულ სიძველეთა, განსაკუთრებით კი ეკლესიის მამათა შემოქმედების შესახებ: ამ დარგის პრობლემატიკის ამსახველი მონოგრაფიული ნაშრომები, სამეცნიერო სტატიებისა და კონფერენციის მასალების შემცველი კრებულები და პატრისტიკული ძეგლების ძველ ქართულ თარგმანთა პუბლიკაციები.

სერიის პირველი ტომი, რომელსაც ამჟამად ვთავაზობთ მკითხველს, მიზნად ისახავს, მონოგრაფიულად შეისწავლოს ბიზანტიური საეკლესიო მწერლობის ერთ-ერთი ბრწყინვალე წარმომადგენლის წმ. გრიგოლ ნოსელის (IV ს.) შემოქმედების ქართული ვერსია, როგორც ის წარმოდგენილია ქართულ ხელნაწერულ ტრადიციაში. ხსენებული ავტორის ცალკეულ თხზულებებს ქართველი მკითხველი უძველესი დროიდან იცნობს. პირველი (ანონიმური) თარგმანები VIII ს-დან X ს-ის I ნახევრამდე შეუხსრულებიათ, X-XI სს-ში კი წმ. გრიგოლის შემოქმედების დიდი ნაწილი თარგმნეს საუკეთესო ქართველმა მთარგმნელებმა – ეფთვიმე და გიორგი მთაწმიდელეებმა, ეფრემ მცირემ და არსენ იყალთოელმა. ბიბლიოგრაფიული ცნობები წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა ქართული თარგმანების შესახებ გაბნეულია სხვადასხვა კოლექციის ხელნაწერთა აღწერილობებსა და კვლევით ნაშრომებში. არსებობს რამდენიმე სპეციალური კატალოგიც (კ. კეკელიძე, გ. ფერაძე, ნ. მელიქიშვილი). წინამდებარე აღწერილობა თავს უყრის, ავსებს და აზუსტებს ამ საკითხზე არსებულ ბიბლიოგრაფიულ ცნობებს უკანასკნელი გამოკვლევების გათვალისწინებით.

რედაქტორი

ნინო მელიქიშვილი

ISSN 1987-8087

ISBN 978-9941-0-1565-6

წ ი ნ ა ს ი ტ ყ ვ ა

IV საუკუნის ერთ-ერთი უდიდესი საეკლესიო მწერალი, დოგმატური ღმრთისმეტყველების, მისტიკის, სიტყვაკაზმული მქადაგებლობისა და ბიბლიური ეგზეგეტიკის ბრწყინვალე წარმომადგენელი წმიდა გრიგოლ ნოსელი (დაახლ. 331-394 წწ.) შუა საუკუნეებში გაიცნო ქართველმა მკითხველმა. რამდენიმე გამონაკლისის გარდა ქართულად ითარგმნა წმიდა მამის თითქმის ყველა უმნიშვნელოვანესი თხზულება. ისინი უთარგმნიათ ისეთ გამოჩენილ ღმრთისმეტყველთ, როგორც იყვნენ ეფთვიმე და გიორგი მთაწმიდელები, ეფრემ მცირე, სტეფანე სანანოსძე და სხვ. ზოგიერთი თხზულება ორჯერ და სამჯერაც ითარგმნა.

წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა უძველეს (X ს-ის II ნახევრამდე) ქართულ თარგმანებად ითვლება „კაცისა აგებულებისათვის“¹ და ფრაგმენტულად შემორჩენილი საკითხავი „შობისათვის უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტჳსი და წმიდისა სტეფანჳსთჳს“.² ასევე, ათონამდელი თარგმანი უნდა იყოს „განმარტებაჲ სიტყჳსაჲ მის, ვითარმედ: ესე არს ძე ჩემი საყუარელი“. დანარჩენი თარგმანები კი ქართულად ათონურ და პოსტათონურ პერიოდში გადმოუღიათ.

წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა ქართულად თარგმნაში უდიდესი წვლილი მიუძღვის ქართული მთარგმნელობის ორ ბურჯს – ეფთვიმე და გიორგი მთაწმიდელებს. ბიბლიოგრაფიუ-

1 ი. აბულაძე, უძველესი რედაქციები ბასილი კესარიელის „ექუსთა დღეთაჲსა“ და გრიგოლ ნოსელის თარგმანებისა „კაცისა აგებულებისათვის“, თბ., 1964. ამ ძეგლის მეორე გამოცემა იხ.: შატბერდის კრებული X საუკუნისა, გამოსაცემად მოამზადეს ბ. გიგინეიშვილმა და ელ. გიუნაშვილმა, თბ., 1979.

2 ი. აბულაძე, „მრავალთავი“ (ტექსტები), ნაკვეთი პირველი, მისსავე კრებულში: შრომები III, თბ., 1982, 80.

ლი ცნობები ორივე ათონელი მამის მიერ წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა თარგმნის შესახებ დაცულია მათ ბიოგრაფიებში,¹ მაგრამ არასრულად.² დღევანდლამდე მოღწეული ხელნაწერებიც ძალზე იშვიათად უთითებენ ავტორის ვინაობას. ამის გამო ზოგიერთი თარგმანის მიკუთვნება ამა თუ იმ მთარგმნელისადმი — ჯერ კიდევ პრობლემურია.³

1 ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი II, დასაბეჭდად მოამზადეს ილ. აბულაძემ, ნ. ათანელიშვილმა, ნ. გოგუაძემ, მ. დოლაქიძემ, ც. ქურციკიძემ, ც. ჭანკიევმა და ც. ჯღამაიამ, ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით, თბ., 1967, 38-100, 101-207.

2 ეფთვიმე მთაწმიდელის თარგმანებში გრიგოლ ნოსელის თხზულებათაგან მოხსენიებულია: „(1) შესხამა ძმისა თვისა დიდისა ბასილისი და (2) ქალწულებისათჳს და (3) წმიდისა მამაო ჩუენოესა თარგმანი და (4) წმიდათა მარხვათათჳს და (5) წმიდისა მოსე წინადაწარმეტყუელისა ცხოვრებისა თარგმანი, სახედ დაყუდებისა, რომელი ძმისა ვისმე ეთხოა“ [ძეგლები 1967: 63], გიორგი მთაწმიდელის ბიოგრაფიაში კი ზოგადადა ნახსენები „წიგნი გრიგოლ ნოსელისა, რომლისა შეუნიერება და ქებაა ზემთა არს ყოვლისა მითხრობისა“ [ძეგლები 1967: 147]. საკუთრივ რომელი თხზულებები იგულისხმება ამ „წიგნში“ — ბიოგრაფი არაფერს გვაუწყებს. ხელნაწერებში შემორჩენილი მთარგმნელისეული ანდერძების მიხედვით დაბეჯითებით გიორგისეულად შეგვიძლია მივიჩნიოთ მხოლოდ „დაბადებისათჳს კაცისა“, „პასუხი ექუსთა მათ დღეთათჳს“ და „თარგმანება ქებისა ქებათაჲსაჲ“. ეფრემ მცირე გვაუწყებს გიორგი მთაწმიდელის მიერ წმ. გრიგოლ ნოსელის კიდევ ორი თხზულების თარგმნას („შობისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა“ და „გრიგოლ საკვირველთმოქმედის ცხოვრება“), მაგრამ რადგანაც ეფრემს საშუალება ვერ მიეცა, უშუალოდ გასცნობოდა ამ თარგმანებს, და მათი გიორგისეულობა მხოლოდ ყურმოკვრით იცოდა, ამიტომაც მისი ბიბლიოგრაფიული ცნობა აბსოლუტურად სანდო არ შეიძლება იყოს.

3 ტექსტოლოგიური კვლევის შედეგად ამას წინათ მოხერხდა ორი ანონიმური თარგმანის („სიტყუაჲ სწავლისა და მოძღურებისაჲ“, „წმიდისა სამებისათჳს, რომელსა შინა მოიკსენებს აბრაჰამს“) მიკუთვნება ეფთვიმე მთაწმიდელისადმი (თ. დოლიძისა და ე. კოჭლამაზაშვილის გამოკვლევებით). ისინი აქამდე სავარაუდოდ გიორგი მთაწმიდელის თარგმანებად მიიჩნეოდა (კ. კეკელიძე, უცხო ავტორები ძველ ქართულ მწერლობაში, მისსსავე კრებულში: ეტიუდები V, თბ., 1957, 29). სხვა თარგმანების ატრიბუცია კვლავ მომავლის საქმედ რჩება.

ეფთვიძესა და გიორგის შემდეგ წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებებზე აღარავის უმუშავია ამ მასშტაბით. ეფრემ მცირემ თარგმნა ორი საკითხავი („სიტყუაჲ შობისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა და ჩჩჳლათათჳს, ბეთლემს მოწყუედილთა“, „ცხორებაჲ და მოქალაქობაჲ წმიდისა და ყოვლადქებულისა გრიგოლი საკურველთმოქმედისაჲ“), არსენ იყალთოელმა კი – „ეპისტოლე კანონიანი ლიტოჲს მიმართ ეპისკოპოსისა მელიტინელთაჲსა“ და მცირე ექსცერპტები გრიგოლ ნოსელის რამდენიმე თხზულებიდან, როგორც შემადგენელი ნაწილი წმ. იოანე დამასკელის კომპილაციური ნაშრომისა – „გამოკრებანი წამებათანი“.

ეს უკანასკნელი სავსებით შეუსწავლელი იყო ბოლო დრომდე. ამიტომაც მას შეცდომით აიგივებდნენ წმ. იოანე დამასკელის სხვა კომპილაციურ ნაშრომთან – *De Sacris Parallelis* (PG t. 95, col. 1040-1588; t. 96, col. 1-442). ორი თხზულების შედარებამ ცხადყო, რომ ისინი სრულიად სხვადასხვა ძეგლებია.¹

„გამოკრებანი წამებათანი“ დოგმატური შინაარსის ექსცერპტების სისტემურ გამოკრებას წარმოადგენს, რომელშიც წმიდა მამათა თხზულებებიდან ამოღებული ამონარიდები დაჯგუფებულია თემატიკის მიხედვით. კომპილაციური ნაშრომი 31 თავს მოიცავს (ზოგიერთ ხელნაწერში 31-ე თავი თხზულების ძირითადი ნაწილისაგან მოშორებით, „დოგმატიკონის“ სხვა ნაწილშია გადატანილი, ზოგან კი სრულიად დაკარგულია).

„გამოკრებანის“ ერთი ნაწილის (გრიგოლ ნაზიანზელის ჰომილიათაგან გამოკრებული ექსცერპტების) შესწავლას საგანგებო ნაშრომი მიუძღვნა დ. შენგელიამ.² მანვე გამოაქვეყნა

1 ნ. ჩიკვატია, ანტიმონოთელიტური თხზულებები ძველ ქართულ მწერლობაში: მაცნე, ელს, № 3, 1992. დ. შენგელია, იოანე დამასკელის მხოლოდ ქართული თარგმანით ცნობილი თხზულება „გამოკრებანი წამებათანი“: მრავალთავი (ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი) XXI (თბ., 2005), 85-101. დ. შენგელია, ეკუთვნის თუ არა „გამოკრებანი წამებათანის“ თარგმანი არსენ იყალთოელს? ლმ (თბ., 2006), 61-82.

2 დ. შენგელია, გრიგოლ ნაზიანზელის ჰომილიები, როგორც ერთ-

„გამოკრებანის“ შედგენილობის ნუსხა ნაწილობრივ.¹

რადგანაც „გამოკრებანში“ სხვა ავტორებთან ერთად საკმაოდ სშირადაა ციტირებული წმ. გრიგოლ ნოსელი, ამიტომაც ამ ავტორის ბიბლიოგრაფიის შესადგენად საჭირო შეიქნა ხსენებული კომპილაციის სრული აღწერილობის შედგენა, რასაც დანართად ამავე წიგნში ვთავაზობთ მკითხველს.

გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა ძველი ქართული თარგმანების ბიბლიოგრაფია პირველად შეადგინა კორნელი კეკელიძემ,² შემდეგ იგი შეავსო გრიგოლ ფერაძემ,³ მოგვიანებით კი – ნინო მელიქიშვილმა.⁴

ბოლო ოცი წლის განმავლობაში წმ. გრიგოლ ნოსელის შემოქმედებას ქართველ მკვლევართა მრავალი შრომა მიეძღვნა. მათ შორისაა ტექსტების პუბლიკაციები, სტატიები და მონოგრაფიები.⁵ კვლევითმა მონაპოვარმა ახალი ცნობებით გაამდიდრა ჩვენი ცოდნა ამ ავტორის თხზულებათა ქართული თარგმანების შესახებ. წინამდებარე აღწერილობის ავტორებმა მიზნად დაისახეს წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა ქართული თარგმანების შესახებ არსებული ბიბლიოგრაფიული ცნობების თავ-

ერთი წყარო „დოგმატიკონში“ დაცული თხზულებისა „გამოკრებანი წამებათანი“, სადისერტაციო ნაშრომი, თბ., 2006.

1 დ. შენგელია, „დოგმატიკონში“ დაცული თხზულების „გამოკრებანი წამებათანის“ შედგენილობა: გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი, 5 (ქუთაისი, 2006), 54-59.

2 კ. კეკელიძე, უცხო ავტორები ძველ ქართულ ლიტერატურაში: მისსავე კრებულში: ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან V, თბ., 1957, 5-114.

3 G. Peradze, Die alt-christliche Literatur in der georgischen Überlieferung: OC, III, B. 5, Leipzig (1930), 91-93.

4 ნ. მელიქიშვილი, ბასილი კესარიელის, გრიგოლ ნაზიანზელის, გრიგოლ ნოსელისა და იოანე ოქროპირის ჰომილეტიკური თხზულებები ქართულ ენაზე, თბ., პროგრამა „ლოგოსი“, 2000.

5 ქართველ მკვლევართა შემოქმედებითი აქტივობა ასახულია ჩვენს წერილში: გრიგოლ ნოსელის შემოქმედების კვლევა საქართველოში: ბიზანტინოლოგია საქართველოში (რედაქტორები: ნ. მახარაძე, თ. დოლიძე), თბ., 2007, 90-101.

მოყრა, შევსება და დაზუსტება საკითხის ირგვლივ არსებული უკანასკნელი გამოკვლევების გათვალისწინებით.¹

წინამდებარე აღწერილობა გამოკრებითი ხასიათისაა: მასში დაწვრილებითაა აღწერილი მხოლოდ წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა 4 კრებული (Ath. 49, A 55, A 108, Ath. 14), სხვა ხელნაწერები კი, რომლებშიც წმ. გრიგოლ ნოსელის თითოთოროლა თხზულება გვხვდება, დახასიათებულია ზოგადად; მათი შედგენილობიდან სახელდებით მხოლოდ ჩვენთვის საინტერესო ავტორის საკითხავები გვაქვს ჩამოთვლილი.²

ჩვენს აღწერილობაში პირველად ფიქსირდება იდენტიფიკაცია გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა აღნიშნულ კრებულებში და სხვა ხელნაწერებში შემორჩენილი აქამდე დაუდგენელი თავნაკული ფრაგმენტებისა; პირველადაა თავმოყრილი ბიბლიოგრაფიული ცნობები „გამოკრებანსა“ და „ლოგმატიკონის“ სხვა ადგილებში გაბნეული ნოსელისეული ექსცერპტების შესახებ; გარკვეულია ზოგიერთი საეჭვო თხზულების ავტორი; დადგენილია ზოგიერთი ანონიმური თარგმანის ატრიბუცია.

წმ. გრიგოლ ნოსელის ქართული თარგმანების შემცველ ხელნაწერთა გამოკრებითი აღწერილობა და ბიბლიოგრაფიული საძიებელი, ვფიქრობთ, ჯეროვან დახმარებას გაუწევს გრიგოლ ნოსელის შემოქმედებით დაინტერესებულ მკვლევართ.

1 დაბეჭდილი შრომების გარდა ვიყენებთ ლ. ხევსურიანის მიერ შედგენილ, და ჯერჯერობით გამოუქვეყნებელ აღწერილობას ათონური ხელნაწერებისა – №№ 14, 39, 49. ამ ნაშრომში რ. ბლეიკისეული აღწერილობის მრავალი ხარვეზია შევსებული, რასაც ქვემოთ საგანგებოდ აღვნიშნავთ.

2 ანალოგიური პრინციპითაა აგებული წმ. გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, შედგენილი თ. ბრეგაძის მიერ (თბ., 1988). წინამდებარე აღწერილობაში წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა დასაწყისებსა და დაწვრილებით ბიბლიოგრაფიულ ცნობებს თითოეული ხელნაწერის ფარგლებში არ ვუთითებთ გარდა საგანგებო შემთხვევებისა. დასაწყისებით, ჩვეულებრივ, მითითებული გვაქვს სხვა ავტორთა თხზულებები, რომლებიც გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა კრებულებშია შეტანილი. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა დასაწყისები კი თავმოყრილი გვაქვს ცალკე, ბიბლიოგრაფიულ ნუსხაში (გვ. 199-228).

**წმ. გრიგოლ ნოსელის
თხზულებათა შემცველ
ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა**

I. წმ. გრიგოლ ნოსელის
თხზულებათა კრებულები

ათონის მთის ქართველთა მონასტრის (ივირონის)

№ 49

წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა კრებული

XI ს.; რ. ბლეიკის მიერ № 49-ით აღწერილი ათონური ხელნაწერი [ბლეიკი 1933-34: 240-243] ა. ცაგარელის კატალოგში გარკვევით არ ჩანს.

რ. ბლეიკის აზრით, ხელნაწერში თავმოყრილი თარგმანები ეკუთვნის წმ. გიორგი მთაწმიდელს და მისივე ავტოგრაფი უნდა იყოს (XI ს-ის შუა ხანები).

შეიცავს პერგამენტის 207 ფურცელს, ზომებით 24,5×18,5 სმ.; ნაწერია ყავისფერი მელნით ნუსხურით ერთ სვეტად. სათაურები და საზედაო ასოები – ასომთავრულით, სინგურით. ნაწერი არე – დაახლ. 23×18 სმ.; თითოეულ გვერდზე 50 სტრიქონია. ჩვენს ხელთ არსებულ ფოტოპირებში ხელნაწერი პაგინირებული არ არის.

ტექნიკური მონაცემები მოგვყავს რ. ბლეიკის აღწერილობის მიხედვით. ხელნაწერი აღწერეს აგრეთვე ლ. ხევსურიანმა და ლ. შათირიშვილმა [ხევსურიანი 2000; შათირიშვილი 2004: 57-58], ხოლო ტიპოლოგიურად დაახასიათა ნ. მელიქიშვილმა [მელიქიშვილი 2000: 62-68].

ხელნაწერი თავბოლონაკლულია. Ath. 14-ის ზანდუკზე დაყრდნობით, რამდენადაც იგი ასახავს არა Ath. 14-ის საკითხავ-

თა თანამიმდევრობას, არამედ Ath. 49-ისას, ნ. მელიქიშვილი ასკვნის, რომ ამ ხელნაწერის დასაწყის ნაწილში დაკარგული უნდა იყოს სამი საკითხავი: „სიტყუაჲ სწავლისა და მოძღურებისაჲ“, „ცხოვრებისათჳს ღისა თჳსისა მაკრინაჲსსა“ და „ძიებაჲ სულისათჳს“ [მელიქიშვილი 2000: 64-65]. ხელნაწერის შემორჩენილი ნაწილი კი შეიცავს შემდეგ თხზულებებს:

1. „თარგმანებაჲ მომიკსენისაჲ“ 1r-11v.

შენიშვნები: 1. ტექსტი თავნაკულია. ერთი ფურცელი აკლია შუაშიც (მე-6 და მე-7 ფურცლებს შორის). პირველი ფურცლის შემცველობა ვერ განვსაზღვრეთ ჩვენს ხელთ არსებული ფოტოპირის უხარისხობის გამო. მე-2 ფურცლის ტექსტი იწყება თხზულების V თავის საწყის ნაწილში. 2-6 ფურცლები შეიცავენ V და VI თავების დიდ ნაწილს, 7-11 ფურცლები – VII თავის დიდ ნაწილს და VIII თავს მთლიანად. მასსადაჲმე, მე-6 და მე-7 ფურცლებს შორის დაკარგული ფურცელი შეიცავდა VI თავის დასარულსა და VII თავის დასაწყისს.

2. ქართული თარგმანის ტექსტი გამოცემულია ე. კოჭლამაზაშვილის მიერ [კოჭლამაზაშვილი 2004-ა: 198-285]. ამ გამოცემაში გამოყენებულია Ath. 49-ში დაცული ფრაგმენტებიც. მისი ვარიანტები აქ აღნიშნულია A ლიტერით. Ath. 49-ის ფრაგმენტების შესატყვის ტექსტს გამოცემაში უკავია 242-262 და 267-285 გვერდები.

რ. ბლეიკის აღწერილობაში იდენტიფიცირებულია „მომიკსენის თარგმანების“ ფრაგმენტთა ერთი ნაწილი (4v-11v), 1r-4v-ის რაობა კი გარკვეული არ ყოფილა. Ath. 49-ის შედგენილობის მითითებისას (მათ შორის „მომიკსენის თარგმანების“ იდენტიფიკაციისათვის) მკვლევარნი დღემდე რ. ბლეიკის აღწერილობას ეყრდნობოდნენ [კეკელიძე 1957: 27; მელიქიშვილი 2000: 69].

2. „ეპისტოლე წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ არ-

მონიოდს მიმართ, თუ რაა არს ალთქუმაა ქრისტიანი-სა და დაძალი და სახელი მისი“ 11v-14r.

შენიშვნა: ხელნაწერში ამ თხზულების ტექსტი სრულადაა შენახული. გამოცემულია ე. კოჭლამაზაშვილის მიერ [კოჭლამაზაშვილი 2004-ა: 286-296]. ამ გამოცემაში გამოყენებულია Ath. 49 ხელნაწერიც. მისი ვარიანტები აღნიშნულია A ლიტერით.

3. „ეპისტოლე წმიდისა გრიგოლი ნოსელისა და მონიოს და კესარიონ და ულუმპოს მოლუაწეთა მიმართ სისრულისათჳს, და რაათა უწყოდით, თუ ვითარი ჯერ-არს, რაათა იყოს ჭეშმარიტი ქრისტიანე“ 14r-21v.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია ე. კოჭლამაზაშვილის მიერ [კოჭლამაზაშვილი 2004-ა: 297-328]. ამ გამოცემაში გამოყენებულია Ath. 49 ხელნაწერიც. მისი ვარიანტები აღნიშნულია A ლიტერით.

4. „მისივე წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ მთავარეპისკოპოსისა და საკითხავი, თქუძული მკუდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტჳსისა“ 21v-26v.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია ნ. ბუკიას მიერ [ბუკია 2002: 5-29]. ამ გამოცემაში გამოყენებულია Ath. 49 ხელნაწერიც. მისი ვარიანტები აღნიშნულია B ლიტერით.

5. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისა და შესხმად წმიდისა მამისა ჩუენისა მელეტი მთავარეპისკოპოსისა დიდისა ანტიოქიისა და“ 26v-29r.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია მ. კობიაშვილის მიერ [კოჭლამაზაშვილი 2004-ა: 356-367]. ამ გამოცემაში გამოყენებულია Ath. 49 ხელნაწერიც. მისი ვარიანტები აღნიშნულია A ლიტერით.

6. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისა, შესხმად წმიდისა დიდებულისა მოწამისა თევდორესი“ 29r-31v.

შენიშვნა: ეს თხზულება გამოტოვებულია რ. ბლეიკის აღწერილობაში. პირველი ბიბლიოგრაფიული დამოწმება ეკუთვნის ლ. ხევსურიანს [ხევსურიანი 2000; მელიქიშვილი 2000: 62]

7. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისა და საკითხავი, თქუებული შობისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტისისა, რომელსა შინა მოიქსენებს რაქელს და ჩჩულთა მათ წმიდათა, რომელნი მოსრნა უღმრთომან ჰეროდე“ 31v-35v.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია ე. კოჭლამაზაშვილის მიერ [კოჭლამაზაშვილი 2006: 3-27]. ამ გამოცემაში გამოყენებულია Ath. 49 ხელნაწერიც. მისი ვარიანტები აღნიშნულია A ლიტერით.

8. „შესხმაჲ წმიდისა სტეფანე პირველმოწამისაჲ, თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ“ 36r-39v.

შენიშვნა: ეს თხზულება გამოტოვებულია რ. ბლეიკის აღწერილობაში. პირველი ბიბლიოგრაფიული დამოწმება ეკუთვნის ლ. ხევსურიანს [ხევსურიანი 2000; მელიქიშვილი 2000: 62]

9. „შესხმაჲ წმიდათა ორმეოცთაჲ, თქუებული წმიდისა მამისა [ჩუენის]სა გრიგოლ ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ“ 40v-42r.

10. „[მისივე], წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისა, შესხმაჲ წმიდათა ორმეოცთაჲ, თავი ბ“ 42r-45r.

11. „შესხმაჲ წმიდისა მამისა ჩუენისა ეფრემ ასურისაჲ, თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, რომელი იკითხვების დღესასწაულსა მისსა“ 45r-51r.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია მ. კობიაშვილის მიერ [კოჭლამაზაშვილი 2004-ა: 329-355]. ამ გამოცემაში გამოყენებულია Ath. 49 ხელნაწერიც. მისი ვარიანტები აღნიშნულია A ლიტერით.

12. „საკითხავი, თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ“

გოლი ნოსელისაჲ, წმიდისა სამებისათჳს, რომელსა შინა მოიკსენებს აბრაჰამს“ 50r-54r.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია [დოლიძე 2003: 3-24]. ამ გამოცემაში გამოყენებულია Ath. 49 ხელნაწერიც. მისი ვარიანტები აღნიშნულია A ლიტერით. იხ. აგრეთვე: [კოჭლამაზაშვილი 2004ა: 147-165].

13. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ, შესხმაჲ, აღწერილი ცხორებისათჳს და სასწაულთა წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი საკურველთმოქმედისა, ნეოკესარიელ ეპისკოპოსისათა“ 54r-65v.

შენიშვნები: 1. თარგმანი მიეწერება გიორგი მთაწმიდეელს [კეკელიძე 1957: 26].

2. ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2009]. გამოცემაში Ath. 49 ხელნაწერი აღნიშნულია B ლიტერით.

14. „წმიდისა მამისა ჩუენისა ნეკტარი კოსტანტინეპოლელ მამათმთავრისაჲ, საკითხავი, რომელი-ესე აღწერა სასწაულისა მისთჳს წმიდისა თევდორეს მიერ აღსრულებულისა, რომელი-იგი აღასრულა ყოვლადქებულმან მან და უძლეველმან მოწამემან ჟამთა ივლიანე განდგომილისათა, რომელი-ესე იკითხვის პირველსა შაბათსა წმიდათა მარხვათასა. – ბრწყინვალე არს და შუენიერ დღეს მგალობელთმთავრისა დავითის თანა გალობად ჩუენდა და თქუმად, ვითარმედ: ვითარ მრავალ არს წყალობად სიტკბოებისა შენისაჲ, უფალო!“ 66v-69v.

15. „თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა ათანასე ალექსანდრიელ მამათმთავრისაჲ, სასწაულისა მისთჳს, რომელი იქმნა პატიოსნისა ხატისა მიერ უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა ბივრიტე ქალაქსა შინა, და იკითხვების პირველსა კურიაკესა წმიდათა მარხვათასა წმიდათა ხატთათჳს. – აღიხილენით თუალნი გონებათა თქუენთანი, ქრისტეს სამწყსონო...“ 69v-70v.

16. „კითხვა-მიგებაჲ წმიდისა ათანას[ესის]. – **კითხვაჲ:** რაათა-მე უკუე შეენდობვის ქრისტეს უვარისმყოფელსა და სულისა [წმიდისა] მგმობარსა? **მიგებაჲ:** სამი ნათლისღებაჲ მოა-

ნიჭა ღმერთმან ბუნებასა კაცთასა...“ 70v-71r.

17. „ეხისტოლვე წმიდისა და ღიდისა ბერისა იოანიკისი, მეფისა მიმართ მორწმუნისა. — არა კაცობრივითა საქმითა მოიგო წმიდამან და ქრისტესმოყუარემან მეფობამან თქუენმან სიგლახაკისა და უნდობისა ჩუენისა სიყუარული და სარწმუნოებაჲ, არამედ...“ 71r-72r.

18. „თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა თალასი მონაზონისაჲ, სიყუარულისათჳს და სულიერისა ცხორებისა პავლეს მღდელისა მიმართ, ასეული პირველი, რომლისა თავნი ამას იტყჳან ბერძულად, მაგრა ჩუენ ქართულად არა თავედად გუთარგმნია, რამეთუ არად საკმარ იყო თავთათჳს სიტყჳსა წარწყმედაჲ და არცა მოჰვიდოდა, რამეთუ ასისა თავისა აკროსტიხონსა შინა უმრავლესნი ასონი შემოვიდოდეს, ხოლო პირველისა ამის თავისა აკროსტიხოჲ ბერძულად ამას იტყჳს: სულიერსა და საყუარელსა ძმასა, უფალსა პავლეს თალასი, ჩემებით დაყუდებული, ხოლო ჭეშმარიტებით მოფარდული ცუდადმზუაობრობისაჲ“ 72r-73v.

„მისივე, წმიდისა მამისა ჩუენისა თალასისი მისვე პავლეს მიმართ, მეორე ასეული, რომლისა თავნი ბერძულად ამას იტყჳან: ლოცვა ყავ ჩემთჳს, ძმარ პატიოსანო, რამეთუ ღიდა ბოროტთა მოველი, ღირსთა ნებისა ჩემისათა, მწუხარებათა სულისათა და საღმობასა კორცთასა“ 73v-74v.

„მისივე, წმიდისა მამისა ჩუენისა თალასისი, ასეული მესამე, რომლისა თავნი იტყჳან ბერძულად: ჭეშმარიტი ბოროტი არა იგი არს, რომელი კორცთა დაჰქენჯნიდეს და სულსა განსწმედდეს, არამედ რომელი გონებასა შეაწუხებდეს და კორცთა ახარებდეს ბუნებით კეთილისათჳს“ 74v-76r.

„მისივე, წმიდისა მამისა ჩუენისა თალასისი მისვე პავლეს მიმართ, ასეული მეოთხე, რომლისა თავნი ბერძულად ამას იტყჳან: გარნა ჭეშმარიტთაცა ბოროტთაგან და ჭეშმარიტად საგონებელთაგანცა ლოცვა ყავ, რამათა ვიჰსწნეთ ჩუენ ქრისტეს ღმრთისა ჩუენისა მიერ“ 76r-78r.

19. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ღმრთისმე-

ტყუელისა, დაწერილი საფლავსა ზედა დიდისა ბასილისსა საფილოსოფოსოთა სიტყუთა და ნიკიტა ფილოსოფოსისა თარგმნილი. – ა: ეჰა ქრისტესმოყუარეო და მსახურო და მონაო მისო ერთგულო ბასილი, ვჰკონებდი თუ, ნუუკუე და კორცნი თუნიერ სულისა ცხოვნდენ, ვიდრეღა მე – თუნიერ შენსა...“ 78r-v.

20. „წმიდისა მამისა ჩუენისა ბასილი მთავარეპისკოპოსისა კესარიელ-კაბადუკიელისა და ექუსთა მათ ღლეთათუს. – რომელსა ენებოს დაბადებისათუს...“ 79r-109r.

21. „წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ ეპისკოპოსისა და მძისა წმიდისა დიდისა ბასილისი, რომელი-იგი აკლდა აღწერასა ექუსთა ღლეთასა, რომელი-იგი წინადაწარ თქუა ნეტარმან და დიდმან ბასილი, და ვინაფთგან დაბადებისათვის კაცისა დაუშთა მას, ესე სრულ-ყო წმიდამან გრიგოლი მალლად და ღმრთივდიდებულად“ 109r-133v.

22. „წმიდისა გრიგოლ ნოსელი ეპისკოპოსისა პეტრეს მიმართ, მძისა თუსისა, პასუხი ექუსთა მათ ღლეთათუს“ 133v-145r.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია: [ჭელიძე 1989:199-243]

23. „წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ მთავარეპისკოპოსისა, თარგმანება და ქებიისა ქებათა დასა და“ 146r-201v.

შენიშვნები: 1. ტექსტს ბოლოში ერთვის მთარგმნელის (გიორგი მთაწმიდელის) **ანდერძი:** „ეჰა, ნეტარო და ყოვლადქებულო მამათმთავარო გრიგოლ, ნოს[ი]სა სამკაულო და დიდებო ყოვლისა სოფლისაო და გურგანო ქრისტეს ეკლესიათაო, [რომლისა-იგი] გონებად წულილად მხედველ არს და განრჩუნვილ ჭეშმარიტებითა, რომელი [მსგავსად ელვისა] მისწუდა სიღრმესა განუცდელთა ამათ ქებათასა და შეამკო სძ[ალი] სამკაულთაგან და ფერთა პირად-პირადთა, განუცდელთა და მალალთა და [უვა]ლთა გონებისაგან, და წარუდგინა ღმერთსა ქალწულად წმიდად, მზისა უბრწყინვალეს[ად], რომელ არს სული უბიწო და

განწმედილი გული და გონებაა ზეცისაჲ. მეოხ მეყავ, [ო, გლ]ახაკსა გიორგის, რომელმან ესე შეწვე-
ნითა შენითა ვთარგმნე ქებაჲ ქებათაჲ.

წმიდანო მამანო, ლოცვა ყავთ გლახაკისა გიორ-
გისთვის ხუცეს-მონაზონისა, რომელმან ესე
მადლითა და ლოცვითა თქუენითა ვთარგმნე ქებაჲ
ქებათაჲ ბერძულისაგან ქართულად, მ[ძიმე] და შეუკა-
დრებელი ჩემგან, გარნა ღმერთსა ყოველივე ძალ-უც
და კურთხეულ არს სახელი მისი აწ და [უკ, ე, აწ] 201v.

2. „ქებათა ქების“ ტექსტი შიგადაშიგ ნაკლულია.

24. „თქუებული წმიდისა ბასილი მთავარეპისკოპოსისა
კესარიას-კაბადუკიელისაჲ, ქალწულებსა შინა ჭემ-
მარიტისა უხრწნელებისათვის. — მრავალნი, რომელნი სიძესა
ჩუენსა ქრისტესა შეუდგან, რომელი-იგი ზეცისა ტრფიალებამან
განცდად კეთილისა...“ 201v-203v.

შენიშვნა: შემორჩენილია მცირე ფრაგმენტი. ეს თხზულება
რ. ბლეიკის აღწერილობაში მითითებული არაა. პირვე-
ლი ბიბლიოგრაფიული დამოწმება ეკუთვნის ლ. ხევ-
სურიანს, რომელიც მთარგმნელად გიორგი მთა-
წმიდელს ვარაუდობს [ხევსურიანი 2000]. იხ.
აგრეთვე [შათირიშვილი 2004]

თბილისის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის

A 55

წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა კრებული

XI-XII სს. 06+440+2 ფურც. 36×24. თავში ექვსი დაუწერილი ფურცელია ჩაკინძული, ხოლო ორგან ნუმერაციაა დარღვეული (401-ის შემდეგ აღრიცხულია 402a, და შემდეგ 402; ასევე, 412-ის შემდეგ – ჯერ 413a, შემდეგ 413), რის გამოც აღრიცხული 440 ფურცლის ნაცვლად ხელნაწერში რეალურად 448 ფურცელია. 439 ფ. უკუღმა ჩაკინძული. ქაღალდი, ტყავ-გადაკრული ფიცრის ყდა. ალაგ-ალაგ დაზიანებული და დალაქავებულია. ზოგიერთი ფურცელი აღუდგენიათ ძველადვე. ამის გამო ტექსტის ერთი მონაკვეთი – 3v-4r – გამეორებულია 8r-ზე. ზოგიერთი ფურცლის დაზიანებულ ადგილებში ტექსტი აღუდგენიათ ჩაწებებული ფურცლებით (ფურც. 151, 178, 180, 183, 186, 200, 204, 207-209, 212, 214, 216, 219, 222, 225, 227, 230, 232, 233, 236-248, 256, 257, 264, 265, 272-275, 297, 304, 316, 321, 328, 329, 336, 348, 351, 359, 360, 368, 375, 382, 383, 431, 434). ფერგადასული ტექსტი ალაგ-ალაგ გაუცხოველებიათ. ნაწერია ნუსხურით, შავი მელნით, ორ სვეტად. თითოეულ სვეტში – 46 სტრიქონია; სათაურები – სინგურით. ტექსტის დეფექტები (გადამწერის მიერ გამოტოვებული ადგილები) ზოგან შეუვსიათ მინაწერებით აშიახვ: 14v, 21r, 27v, 28r, 29v, 34v, 36r, 61r, 62r, 63r, 64r, 69r, 70r-v, 71r, 83v, 96r, 126v, 134r, 135v, 138v, 143v, 144r, 167v, 205r, 206r, 209v, 229r, 230v, 233v, 237v, 240v, 241r, 247v, 264r, 266r, 271v, 273r, 280v, 281r, 302v, 303v, 307r-v, 328r-v, 331v, 336r, 344r, 349r, 352v, 353v, 357v, 360r, 364r, 367r-v, 377v, 378v, 387v, 396v, 401r, 402av, 406v, 416r, 419v, 424v, 432v.

თბილისის ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში შემოვიდა საეკლესიო მუზეუმიდან, ხოლო საეკლესიო მუზეუმში – სვეტი-

ცხოვლის წიგნთსაცავიდან. ამას მოწმობს მინაწერი: „ეკუთვნის დიდს მცხეთის სობოროს, ჩყნე-სა წელსა“, რომელიც 11 ფურცლის ინტერვალთ მრავალგან მეორდება (1r, 12r, 23r, 34r, 45r, 55r, 66r, 77r, 88r, 99r, 110r, 121r, 132r, 143r, 154r, 165r, 176r, 187r, 198r, 209r, 220r, 231r, 342r, 253r, 264r, 275r, 286r, 297r, 308r, 319r, 330r, 341r, 351r, 362r, 373r, 384r, 395r, 405r, 414r, 425r, 436r, 440r). დაუწერელია 01r-06v, 4v.

დაწერილებით აღწერილია თ. ჟორდანას, მ. ქავთარასა და ნ. მელიქიშვილის მიერ [ჟორდანია 1903: 42-46; A კოლექციის აღწ. 1973: 147-153; მელიქიშვილი 2000: 69-71]. კრებულში შეტანილ ერთ თხზულებასთან დაკავშირებით ხელნაწერს მიმოიხილავს ლ. შათირიშვილიც [შათირიშვილი 2004, 53].

1. „სიტყუაჲ სწავლისა და მოძღურებისაჲ, თქუებული წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ“ 1r-21r; 437r-v, 435v-r, 436r-v, 439v-r.

შენიშვნები: 1. თარგმნილია ეფთვიძემ მთაწმიდელის მიერ [კოჭლამაზაშვილი 2008: 19-70].

2. ტექსტის დასაწყისი ნაკლულია; ზოგი ფურცელი დაკარგულია, ზოგს კიდები აქვს ჩამოჭრილი. ფურც. 2-7 ნაწილობრივ აღუდგენიათ XVI ს-ში. ამის გამო 3v-4r-ის ტექსტის ნაწილი მეორდება 8r-ზე. 4r-ის მეორე სვეტი დაუწერელია, ასევე 4v მთლიანად.

3. ამ თხზულების ტექსტის შემცველი ოთხი ფურცელი (437, 435v-r, 436, 439v-r) შეცდომითაა ჩაკინძული წიგნის ბოლოში. ფურც. 437 აგრძელებს 1r-v ფურცლის ტექსტს (2,2-3,2 ქვეთავები); ფურც. 435 შებრუნებითაა ჩაკინძული (v-r) და აგრძელებს 437 ფურცლის ტექსტს (5,1-5 ქვეთავები); ტექსტის გაგრძელებაა 436 ფურცელზე – 6,2-4 ქვეთავები (435-436 ფფ. შორის ერთი ფურცელი აკლია). დაბოლოს, 439 ფურცელი (ისიც უკუღმაა ჩაკინძული), რომელიც 6,7-7,1 ქვეთავებს შეიცავს, გადასატანია მე-2 ფურცლის წინ (მე-2 ფურცელი უშუალოდ აგრძელებს მას).

4. ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2008: 71-154] (აქ A 55 ხელნაწერი აღნიშნულია A ლიტერით). გამოცემაში 435-437 და 439 ფურცლების ფრაგმენტები გამოყენებული არ არის.

2. „მისივე, წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, ცხ-ორებისათჳს დისა თჳსისა წმიდისა მაკრინაჲსსა“ 21r-31v.

შენიშვნა: 1. თარგმნილია ეფთვიმე მთაწმიდელის მიერ [კეკელიძე 1957: 26].

3. „მისივე, წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, ძიებაჲს ულისათჳს თჳსისა დისა მაკრინაჲს თანა“ 31v-42v.

შენიშვნები: 1. თარგმნილია ეფთვიმე მთაწმიდელის მიერ [კეკელიძე 1957-ა: 26].

2. აშეებზე ასომთავრულით გ და მ ასოებით აღნიშნულია ტექსტის ის ადგილები, სადაც გადმოცემულია გრიგოლისა და მაკრინას დიალოგი.

3. ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2004-ა: 166-197]. აქ A 55 ხელნაწერი აღნიშნულია A ლიტერით.

4. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისაჲ, საკითხავი, თქუებული შობისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა, რომელსა შინა მოიკსენებს რაქელს და ჩჩულთა მათ წმიდათა, რომელნი მოსრნა უღმრთომან ჰეროდე“ 42v-48v.

შენიშვნები: 1. თარგმნილია გიორგი მთაწმიდელის მიერ [კოჭლამაზაშვილი 2006: 2].

2. ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2006: 3-27]. A 55 ხელნაწერის ვარიანტები გამოცემაში აღნიშნულია B ლიტერით.

5. „შესხმაჲ წმიდისა სტეფანე პირველმოწამისაჲ, თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ“ 48v-54r.

შენიშვნა: 1. თარგმნილია გიორგი მთაწმიდელის მიერ [კეკელიძე 1957: 26].

6. „შესხმაჲ წმიდისა დიდისა ბასილისი, თქუებული წმიდისა გრიგოლი ნოსელ ეპისკოპოსისა, ძმისა წმიდისა და დიდისა ბასილისი“ 54r-58r.

შენიშვნები: 1. თარგმნილია ეფთვიძე მთაწმიდელის მიერ [კეკელიძე 1957: 26].

2. ტექსტი გამოცემულია [კობიაშვილი 2008: 205-222]. აქ A 55 ხელნაწერი აღნიშნულია A ლიტერით.

7. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ, შესხმაჲ, აღწერილი ცხორებისათჳს და სასწაულთა წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი საკჯრეველთ მოქმედისა ნეოკესარიელ ეპისკოპოსისათა“ 58r-73r.

შენიშვნები: 1. თარგმანი მიეწერება გიორგი მთაწმიდელს [კეკელიძე 1957: 26].

2. ტექსტი გამოცემულია [ძრეველიშვილი 2001: 33-78]; [კოჭლამაზაშვილი 2009; აქ A 55 ხელნაწერი აღნიშნულია A ლიტერით].

3. ამ ძეგლის შესახებ იხ. [ძრეველიშვილი 2001; კოჭლამაზაშვილი 2004-ბ].

8. „წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ მთავარეპისკოპოსისა, თარგმანებაჲ ქებისა ქებათაჲსაჲ“ 73r-165v.

შენიშვნა: ტექსტს ბოლოში ერთვის მთარგმნელის (გიორგი მთაწმიდელის) **ანდერძი:** „ეჰა, ნეტარო და ყოვლადქებულო მამათმთავარო გრიგოლი, ნოსიისა სამკაულო და დიდებო ყოვლისა სოფლისაო და გურგზნო ქრისტეს ეკლესიათაო, რომლისა-ეგე გონებაჲ წულილად მხედველ არს და განრჩუნვილ ჭეშმარიტებითა, რომელი-იგი სახედ ელვისა მისწულ[ა] სიღრმესა განუცდელთა ამათ ქებათასა, და შეამკო სძალი სამკაულთაგან და ფერთა პირად-პირადთა, განუცდელთა და მალალთა და უვალთა გონებისაგან, და წარუდგინა უფალსა ქალწულად წმიდად, მზისა უბრწყინვალესად, რომელ არს

სული უბიწოდ და განწმედილი გული და გონებაა ზეცისაჲ, მეოხ მეყავ გლახაკსა გიორგის, რომელმან-ესე შეწვევითა შენითა ვთარგმნე ქებაჲ ქებათაჲ.

წმიდანო მამანო, ლოცვა ყავთ გლახაკისა გიორგისთვის სუცეს-მონაზონისა, რომელმან ესე ლოცვითა და მადლითა თქუენითა ვთარგმნე ქებაჲ ბერძულისაგან ქართულად, მძიმე და შეუკადრებელი ჩემგან, გარნა ღმერთსა ყოველივე ძალ-უც და კურთხეულ არს სახელი მისი აწ და უკუნისამდე, ამინ“ 165v (წინამდებარე ხელნაწერის მიხედვით გიორგი მთაწმიდელის ანდერძი სრული სახით აქ პირველად ქვეყნდება. წინა აღმწერელნი გვაცნობენ მხოლოდ ანდერძის მეორე ნახევარს: „წმიდანო მამანო, ლოცვა ყავთ...“ [ჟორდანიას 1903: 43; A კოლექციის აღწ. 1973: 148]).

2 (გადამწერისა). „ღმერთშემოსილნო წმიდანო მამანო, ლოცვა ყავთ ფრიად ცოდვილისა გიორგისა მაჭარელისათვის, რომელმან ესე დავჩხრიკე ფრიად დიდსა სიგლახაკესა შინა, რამეთუ დიდი სურვილი მაქუნდა ამის წიგნისაჲ – ქებისა ქებათაჲსა“ 165v.

9. „წმიდისა მამისა ჩუენისა ბასილი მთავარეპისკოპოსისა კესარიელ-კაბადუკიელისაჲ, ექუსთა მათ დღეთათვის“ 166r-208v.

შენიშვნა: ტექსტს ბოლოში ერთვის მთარგმნელის (გიორგი მთაწმიდელის) ანდერძი: „დაესრულა [ექუსთა] დღეთა[ჲ] წმიდისა ბასილისი ბრწყინვალედ და ღმრთივ-შუენიერად მადლითა სულისა წმიდისაჲთა. ვინ სწერდეთ ნუსხასა ჩუენსა, ნუ ესრეთ სწერთ, ვითა ჩუენსა ნუსხასა, რამეთუ ჩუენ პირუტყუ ვართ და აღსავსე ყოველითა არაწმიდებითა, გარნა ესრეთ წერეთ, ვითარცა ახლად აღეწერა წმიდასა ბასილის, რამეთუ ჭემშარიტად დაღაცათუ მწიკულებანი კელი ჩუენი ნუსხვიდა და თარგმნიდა, გარნა თუთ იგი იყო მნუსხველიცა და თარგმანიცა, თუ არა, ჩუენგან ამისი

ჭკრობადაცა შეუძლებელ იყო, არა თუ თარგმნაჲ. და აწ, წმიდანო მამანო, ღმერთმან გარწმუნოს, ჩუენთვის ლოცვა ყავთ და, ვითა ჰპოოთ, ეგრეთ დაწერეთ. და თუ რაჲზომნი ღუაწლნი გუნახვან ამისსა თარგმნასა, იგი ღმერთმან იცის, რამეთუ აღურაცხელად ღრმაჲ არს და შეუკადრებელი. და ღმერთმან იგი პირველნიცა თარგმანნი აკუროთხენ; დიდად კელი აღმიპყრეს“ 208v-209r.

10. „წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ ეპისკოპოსისაჲ, ძმისა წმიდისა დიდისა ბასილისი, რომელი-იგი აკლდა აღწერასა ექუსთა დღეთასა, რომელი-იგი წინადასწარ თქუა ნეტარმან დიდმან ბასილი, და ვინაჲთგან დაბადებისათჳს კაცისა დაუშთა მას, ესე სრულჰყო წმიდამან გრიგოლი მართლიად და ღმრთივდიდებულად“ 209r-241v.

11. „წმიდისა გრიგოლი ნოსელ ეპისკოპოსისა, პეტრეს მიმართ, ძმისა თჳსისა, პასუხი ექუსთა მათ დღეთათჳს“ 241r-258r.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია [ჭელიძე 1989].

12. „ეპისტოლე წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, არმონიოხს მიმართ, თუ რაჲ არს აღთქუმაჲ ქრისტიანისაჲ და ძალი და სახელი მისი“ 258r-261v.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2004: 286-296]. A 55-ის ვარიანტები გამოცემაში აღნიშნულია B ლიტერით.

13. „ეპისტოლე წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ არმონიოს და კესარიონ და ულუმპოს მოღუაწეთა მიმართ, სისრულისათჳს, და რაჲთა უწყოდით, თუ ვითარი ჯერ-არს, რაჲთა იყოს ჭეშმარიტი ქრისტიანე“ 261v-272r.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2004: 297-328]. A 55-ის ვარიანტები გამოცემაში აღნიშნულია B ლიტერით.

14. „საკითხავი, თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი“

გოლი ნოსელისაჲ, წმიდისა სამებისათჳს, რომელსა შინა მოიქსენებს აბრაჰამს“ 272r-278v.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია [ლოლიძე 2003]. A 55 ხელნაწერის ვარიანტები გამოცემაში აღნიშნულია B ლიტერით.

15. „თარგმანებაჲ მომიქსენისაჲ, თქუებული წმიდისა გრიგოლ ნოსელისაჲ“ 278v-309v.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2004: 198-285]. A 55 ხელნაწერის ვარიანტები გამოცემაში აღნიშნულია B ლიტერით.

16. „მისივე, წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ, საკითხავი, თქუებული მკუდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა“ 309v-318v.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია [ბუკია 2002]. A 55-ის ვარიანტები გამოცემაში აღნიშნულია A ლიტერით.

17. „მისივე, წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, შესხმაჲ წმიდისა მამისა ჩუენისა მელექტი მთავარეპისკოპოსისა დიდისა ანტიოქელისაჲ“ 318v-322r.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია მ. კობიაშვილის მიერ [კოჭლამაზაშვილი 2004: 356-367]. A 55 ხელნაწერის ვარიანტები გამოცემაში აღნიშნულია B ლიტერით.

18. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისა, შესხმაჲ წმიდისა და დიდებულისა მოწამისა თეოდორესი“ 322r-326v.

19. „შესხმაჲ წმიდათა ორმეოცთაჲ, თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ“ 326v-334r (ორ თავად: 326v-328v; 328v-334r).

20. „შესხმაჲ წმიდისა მამისა ჩუენისა ეფრემ ასურისაჲ, თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, რომელი იკითხვების დღესასწაულსა მისსა“ 334r-343v.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2004: 329-355]. A 55 ხელნაწერის ვარიანტები გამოცემაში აღნიშნულია B ლიტერით.

21. „[თქუმი] წმიდისა ბასილი მთავარეპისკოპოსისა კესარიელ-კაბადუკიელისაჲ, ქალწულებასა შინა ჭეშმარიტისა უხრწნელებისათჳს. – მრავალნი, რომელნი-იგი სიძესა ჩუენსა ქრისტესა შეუდგან, რომელნი-იგი ზეცისა ტრფიალებამან განცდად კეთილისა მოწყლნა, რომელთა-იგი მოლუაწეთა შორის ეკლესიისათა პირად-პირადნი სახენი კეთილისანი იხილნეს...“ 344r-387r.

შენიშვნა: თხზულება ფსევდოეპიგრაფიკულია. ნამდვილად კი ეკუთვნის ბასილი ანკვირელს (IV ს.). იხ.: [კავალერა 1905: 5-14; ქაჯაია 1992: 154-155; შათირი-შვილი 2004]

22. „წმიდისა მამისა ჩუენისა ნეკტარი კოსტანტინეპოლელ მამათმთავრისაჲ, საკითხავი, რომელი-ესე აღწერასასწაულისა მისთჳს თეოდორეს მიერ აღსრულებულისა, რომელი-იგი აღასრულა ყოვლადქებულმან და უძლეველმან მოწამემან ჟამთა ივლიანე განდგომილისათა, რომელი-ესე იკითხვები[ს] პირველსა შაბათსა წმიდათა მარხვათასა. – ბრწყინვალე არს და შუენიერ ღღეს მგალობელთმთავრისა დავითისა თანა გალობად...“ 387r-392v.

23. „თქუმი წმიდისა მამისა ჩუენისა ათანასი აღექსანდრიელ მამათმთავრისაჲ, სასწაულისა მისთჳს, რომელი იქმნა პატიოსნისა ხატისა მიერ უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა ბივრიტე ქალაქსა შინა და იკითხვების პირველსა კურიაკესა წმიდათა მარხვათასა წმიდათა ხატათჳს. – აღიხილენით თუალნი გონებათა თქუენთანი, ქრისტეს სამწყსონო...“ 392v-394v.

24. „თქუმი წმიდისა მამისა ჩუენისა თალასი მონაზონისაჲ, სიყუარულისათჳს და სულიერისა ცხორებისა პავლეს მღდელისა მიმართ, ასეული პირველი, რომლისა თავნი ამას იტყვან ბერძულად, მაგრა ჩუენ ქართულად არა

თავედად გუთარგმნიან, რამეთუ არა საკმარ იყო თავთათჳს სიტყჳსა წარწყმედად და არცა მოჰვიდოდა, რამეთუ ასის თავისა აკროსტიხონსა შინა უმრავლესნი ასონი შემოვიდოდეს, ხოლო პირველისა ასის თავისა აკროსტიხოჲ ბერძულად ამას იტყჳს: სულიერსა და საყუარელსა ძმასა, უფალსა პავლეს თალასნი ჩემებით დაყულებული, ხოლო ჭეშმარიტებით მოფარდული ცუდადმზუაობრობისაჲ“ 394v-397r.

„მისივე, წმიდისა მამისა ჩუენისა თალასისი მისვე პავლეს მიმართ, მეორე ასეული, რომლისა თავნი ბერძულად ამას იტყჳან: ლოცვა ყავთ ჩემთჳს, ძმაო საყუარელო, რამეთუ დიდთა ბოროტთა მე ველი, ღირსთა ნებისა ჩემისათა, მწუხარებათა სულისათა და საღმობასა კორცთასა“ 397r-399r.

„მისივე, წმიდისა მამისა ჩუენისა თალასისი, ასეული მესამე, რომლისა თავნი იტყჳან ბერძულად: ჭეშმარიტი ბოროტი არა იგი არს, რომელი კორცთა დაჰქენჯნიდეს და სულსა განსწმედდეს, არამედ რომელი გონებასა შეაწუხებდეს და კორცთა ახარებდეს ბუნებით კეთილისათჳს“ 399r-401v.

„მისივე, წმიდისა მამისა ჩუენისა თალასისი, ასეული მეოთხე, რომლისა თავნი ბერძულად ამას იტყჳან: გარნა ჭეშმარიტთაცა ბოროტთაგან და ჭეშმარიტად საგონებელთაგანცა ლოცვა ყავ, რათა ვიკსნნეთ ჩუენ ქრისტეს ღმრთისა ჩუენისა მიერ“ 401v-402ar-v, 402r-403v.

25. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ღმრთისმეტყუელისა დაწერილი საფლავსა ზედა დიდისა ბასილისსა საფილოსოფოსოთა სიტყჳთა და ნიკ[იტ]ა ფილოსოფოსისა თარგმნილი. — ეჰა, ქრისტეს მოყუარეო და მსახურო და მონაო მისო...“ 403v-404v.

26. „ეპისტოლენი წმიდისა ეგნატი ღმერთშემოსილისანი“ 405r-430r.

შენიშვნები: 1. შედგება 13 ეპისტოლისაგან: „ეპისტოლე მარიამ კოსოვოლელისაჲ“ (405r-v), „მარიამის მიმართ“ (405v-406v), „ტრალისელთა მიმართ“ (406v-409r), „მადნისელთა მიმართ“ (409r-411v), „ტარ-

სელთა მიმართ“ (411v-413r, 413ar-b), „ფილიპელთა მიმართ, განსაქიქებლად მტერისა“ (413r-415r), „ფილადელფელთა მიმართ“ (415r-418r), „ზმირნელთა მიმართ“ (418r-420v), „პოლიკარბოას მიმართ, ზმირნელ ეპისკოპოსისა“ (420v-422r), „ანტიოქელთა მიმართ“ (422r-423v), „ირონის მიმართ, ანტიოქელ დიაკონისა“ (423v-424v), „ეფესელთა მიმართ“ (424v-428v), „პრომაელთა მიმართ“ (428v-430r). ეპისტოლენი თარგმნილია გიორგი მთაწმიდელის მიერ.

2. ტექსტი A 55-ის მიხედვით გამოცემულია ანდრია ბოროდას მიერ: მღვდელმოწამე ეგნატი ანტიოქელი ეპისკოპოსი და მისი წერილები: საქართველოს ეკლესიის კალენდარი 1988, 518-624.

27. „ეპისტოლე წმიდისა დიდისა ბერისა იოანე კისი მეფისა მიმართ მორწმუნისა. — არა კაცობრივითა საქმითა მოიგო წმიდამან და ქრისტესმოყუარემან მეფობამან...“ 430r-431r.

28. „კითხვა-მიგება წმიდისა ათანასისისი. — კითხვაჲ: რადთა-მე უკუე შენდობვის ქრისტეს უვარისმყოფელსა...“ 431r-v; 434r-v.

შენიშვნები: 1. ამ „კითხვა-მიგების“ ნაწილი უნდა იყოს 440r (აქაა ტექსტის დასასრული). 440v დაუწერელია.

2. 435-437 და 439 ფურცლები ხელნაწერის დასაწყისიდანაა აქ მოხვედრილი. შეიცავს ფრაგმენტებს წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებისა „სიტყუაჲ სწავლისა და მოძღურებისაჲ“. ტექსტი გამოცემულია: [კოჭლამაზაშვილი 2008: 71-154]. გამოცემაში ეს ფრაგმენტები გამოყენებული არ არის. იხ. შენ. 1, 1.

3. ჯერჯერობით ვერ დადგინდა 432, 433, 438 ფურცლებზე შემორჩენილ ფრაგმენტთა რაობა.

4. 441r — მომცრო ქაღალდზე დაწერილი სასულიერო შინაარსის ლექსია, მხედრულით დაწერილი. ხელნაწერთან საერთო არაფერი აქვს და შემთხვევითაა მასში მოხვედრილი. ტექსტი გამოქვეყნებულია [A კოლექციის აღწ. 1973: 153].

თბილისის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის A 108

წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა კრებული

XII ს.; 425 ფურც.; 39,5×29; შინდისფერ კოლენკორგადაკრული მუყაოს ყდა; თავბოლონაკლული; აკლია შუაშიც; ქალაღლი; ძალზე დაზიანებული; ახლად რესტავრირებული; ზოგიერთი ფურცელი არასწორადაა ჩაკინძული; ნაწერია ნუსხურად ყავისფერი მელნით ორ სვეტად; სათაურები და თავკიდური ასოები სინგურით; დიდი ზომის საზედაო ასოებით; ზოგიერთი მათგანი მხატვრულადაა გაფორმებული; კრებულში შეტანილ თხზულებებს ერთვის თავსამკაულები და ბოლოსამკაულები; ხელნაწერი ადრე ეკუთვნოდა მრავალმთის იოანე ნათლისმცემლის უდაბნოს (2r). დაუწერელია 1v. ბოლოში ჩაკინძულია უმნიშვნელო ფრაგმენტები, რომელთა რაობისა და ადგილის განსაზღვრა შეუძლებელია.

1. „სიტყუაჲ სწავლისა და მოძღურებისაჲ, თქული წმიდისა გრიგოლისაჲ“ 2r-4v.

შენიშვნები: 1. ტექსტი თავნაკლულია; შემორჩენილია მცირე ფრაგმენტი (ბოლო 3 ფურცელი).

2. თარგმნილია ეფთვიძე მთაწმიდელის მიერ [კოჭლამაზაშვილი 2008: 19-70].

3. ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2008: 71-154]. აქ A 108 ხელნაწერი აღნიშნულია C ლიტერით.

2. „მისივე, წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, ცხორებისათვის დისა თვისისა წმიდისა მაკრინაჲსა“ 6r-17r.

3. „მისივე, წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, ძიებაჲ სულიისათვის თვისისა დისა მაკრინაჲს თანა“ 17r-30r.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია: [კოჭლამაზაშვილი 2004: 166-197]. A 108 ხელნაწერი გამოცემაში გამოყენებულია ნაწილობრივ (B ლიტერით).

4. „თარგმანებად მომიქსენისაჲ, თქუებული წმიდისა გრიგოლ ნოსელისაჲ“ 30r-63v.

შენიშვნები: 1. შედგება რვა თავისაგან (თავების დასაწყისები: 30r, 34r, 37r, 41r, 46r, 51r, 55r, 60r).

2. ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2004: 198-285]. A 108 ხელნაწერი გამოცემაში გამოყენებულია ნაწილობრივ (C ლიტერით).

5. „ეპისტოლე წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, არმონიოჲს მიმართ, თუ რაჲ არს ალთქუმაჲ ქრისტიანისაჲ და ძალი და სახელი მისი“ 63v-67v.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2004: 286-296]. A 108 ხელნაწერი გამოცემაში გამოყენებული არაა.

6. „ეპისტოლე წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ არმონიოს და კესარიონ და ულუმპოს მოღუაწეთა მიმართ, სისრულისათჳს, და რაჲთა უწყოდით, თუ ვითარი ჯერ-არს, რაჲთა იყოს ჭეშმარიტი ქრისტიანე“ 67v-79v.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2004: 297-328]. A 108 ხელნაწერი გამოცემაში გამოყენებული არაა.

7. „მისივე წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ საკითხავი, თქუებული მკუდრეთით ალდგომისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა“ 79v-88v.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია ნ. ბუკიას მიერ [ბუკია 2002: 5-29]. ამ გამოცემაში გამოყენებულია A 108 ხელნაწერიც. მისი ვარიანტები აღნიშნულია C ლიტერით.

8. „მისივე, წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, შესხმაჲ წმიდისა მამისა ჩუენისა მეღეტე მთავარეპისკოპოსისა დიდისა ანტიოქელისაჲ“ 88v-93r.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია მ. კობიაშვილის მიერ [კოჭლამაზაშვილი 2004: 356-367]. A 108 ხელნაწერის

ვარიანტები გამოცემაში აღნიშნულია C ლიტერით.

9. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისა, შესხმაჲ წმიდისა და ღიდებულისა მოწამისა თევდორესი“ 93r-97r.

10. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისაჲ, საკითხავი, თქუებული შობისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტისისა, რომელსა შინა მოიქსენებს რაქელს და ჩჩულთა მათ წმიდათა, რომელნი მოსრნა უღმრთოჲმან ჰეროდე“ 97r-105r.

შენიშვნები: 1. თარგმნილია გიორგი მთაწმიდელის მიერ [კოჭლამაზაშვილი 2006: 2].

2. ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2006: 3-27] A 108 ხელნაწერის ვარიანტები გამოცემაში აღნიშნულია C ლიტერით.

11. „შესხმაჲ წმიდისა სტეფანე პირველმოწამისაჲ, თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ“ 105r-111v.

12. „შესხმაჲ წმიდათა ორმეოცთაჲ, თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ“ 111v-114r.

13. „მისივე, წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისა, შესხმაჲ წმიდათა ორმეოცთაჲ, თავი მეორე“ 114r-119v.

14. „შესხმაჲ წმიდისა მამისა ჩუენისა ეფრემ ასურისაჲ, თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, რომელი იკითხვების დღესასწაულსა მისსა“ 120r-126v.

შენიშვნები: 1. დეფექტის გამო ტექსტი ბოლონაკლულია. ერთი ფურცელი აკლია 123v-სა და 124r-ს შორისაც.

2. ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2004: 329-355]. A 108 ხელნაწერი გამოცემაში გამოყენებული არაა.

15. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ეპისკოპოსისა

ნოსელისაჲ, შესხმაჲ წმიდისა და დიდისა ბასილისი, ძმისა თვისისა“ 127r-131v.

შენიშვნები: 1. ხელნაწერის დეფექტურობის გამო ტექსტი ბოლონაკლულია.

2. ტექსტი გამოცემულია [კობიაშვილი 2008: 205-222]. A 108 ხელნაწერი გამოცემაში აღნიშნულია C ლიტერით.

16. „[წმიდისა ძამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ მთავარებისკობოსისაჲ, შესხმაჲ, აღწერილი ცხორებისათჳს და სასწაულთა წმიდისა ძამისა ჩუენისა გრიგოლი საკჯრ-ველთმოქმედისა, ნეოკესარიელ ეპისკობოსისათა]“ 132r-143v.

შენიშვნები: 1. ტექსტი თავბოლონაკლულია და შეიცავს ორ ფრაგმენტს (132r-135v, 136v-r-143v).

2. ტექსტი გამოცემულია [ძრეგლიშვილი 2001: 33-78]; [კოჭლამაზაშვილი 2009; აქ A 108 ხელნაწერი აღნიშნულია C ლიტერით].

3. მომდევნო ფრაგმენტი (144r-147v), რომლის რაობა წინა აღმწერელთ ვერ გაურკვევიათ, აღმოჩნდა ბოლო ნაწილი „მოსეს ცხოვრებისა“. იგი აქ შეცდომით ჩაუკინბავთ. ამ ფურცლების ტექსტი 235v-ს ტექსტს მოსდევს და მის შემდეგაა გადასატანი.

17. „თქუემული წმიდისა და ნეტარისა ძამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისაჲ, ქალწულებისათჳს და საღმრთოჲსა მოქალაქობისა“ 147v-151v.

შენიშვნები: 1. ტექსტი ნაკლულია (151-ის შემდეგ ფურცლები აკლია).

2. მომდევნო ფურცლების (152-153) რაობა წინა აღწერილობებში გამორკვეული არ ყოფილა. აქ შემორჩენილია ფრაგმენტი წმ. მამაჲს შესხმისა.

18. „[შესხმაჲ წმიდისა მოწამისა მამაჲსი, თქუემული წმიდისა და ნეტარისა ძამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, ძმისა დიდისა ბასილისი]“ 152r-153v.

შენიშვნა: ტექსტი თავნაკლულია; თხზულების დასაწყისი შემორჩენილია Ath. 39-ში. A 108-ის ამ ფრაგმენტის რაობა წინა აღწერილობებში გამოკვეული არ ყოფილა.

18. „თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, სინანულისათჳს“ 153v-156v.

შენიშვნა: 1. ტექსტი ბოლონაკლულია (156-ის შემდეგ ერთი ფურცელი აკლია).

19. „[თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, შემოსლვისათჳს წმიდათა მარხვათაჲსა, რომელი იკითხვების კურიაკესა უძღებისასა]“ 157r-159v.

შენიშვნა: ტექსტი თავნაკლულია.

20. „თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, სწავლაჲ ლოცვისაჲ და თარგმანებაჲ მამათ ჩუენოჲსაჲ“ 159v-175v.

შენიშვნა: ტექსტი ნაკლულია შიგადაშიგ. 167-ე ფურცლიდან ორი მცირე ფრაგმენტია დარჩენილი.

21. „თქუებული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, რომელი მიუწერა ძმასა ვისმე, რომელსა ეთხოვა მისგან სწავლაჲ სულიერი სისრულისათჳს, და მან შემოიღო მოსეს ცხორებაჲ და მიუწერა“ 175r-235v, 144r-147v (ეს ფურცლები უადგილოდაა ჩაკინძული).

22. „წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელი მთავარეპისკოპოსისა, თარგმანებაჲ ქებისათჳსაჲ“ 235v-351v.

შენიშვნა: ფურცლები ზოგჯერ არეულია და შებრუნებითაა ჩაკინძული: 253-254 და 257-258 გადანაცვლებულია; 250 და 300 შებრუნებითაა ჩაკინძული (v-r); 272-ს უნდა მოსდევდეს 285-286 და შემდეგ 277-284, შემდეგ 275-276, ბოლოს კი – 287sq. რიგი არეულია აქაც: 302, 305, 303, 304, 307, 308, 306, 309sq. ტექსტის ბოლო ნაწილი უძებესად დაზიანებული და ფრაგმენტულია.

23. „წმიდისა გრიგოლი ნოსელ ეპისკოპოსისა, პეტრეს მიმართ, ძმისა თჳსისა, პასუხი ექუსთა მათ დღეთათჳს“ 352r-371v.

24. „წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ ეპისკოპოსისაჲ, ძმისა წმიდისა დიდისა ბასილისი, რომელი-იგი აკლდა აღწერასა ექუსთა დღეთასა, რომელი-იგი წინაჲსწარ თქუა ნეტარმან დიდმან ბასილი, და ვინაჲთგან დაბადებისათვის კაცისა დაუშთა მას, ესე სრულყო წმიდამან გრიგოლი მალლად და ღმრთივდიდებულად“ 371v-425r.

შენიშვნები: 1. 378-279 ფურცლები გადანაცვლებულია; 371-400 ფურც. ისეა დაზიანებული, რომ უმეტესწილად მისი მცირე ნაწილი იკითხება; 201-დან მხოლოდ მცირე ნაგლეჯია დარჩენილი; 402 ფურც. გადატანილია 408-ის შემდეგ; 400-ის შემდეგ მხოლოდ უმნიშვნელო ნაგლეჯებია შემორჩენილი, რომელთა წაკითხვა და იდენტიფიცირება შეუძლებელია.

2. ხელნაწერს ერთვის მრავალი მინაწერი.

დაწვრილებით აღწერილია თ. ბრეგადისა და ნ. მელიქიშვილის მიერ [A კოლექციის აღწ. 1976: 29-34; მელიქიშვილი 2000: 69-71]. თ. ჟორდანის აღწერილობაში მხოლოდ ტექნიკური მონაცემებია [ჟორდანია 1903: 123].

ათონის მთის ქართველთა მონასტრის (ივირონის)

№ 14

წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა კრებული

XIV-XVI სს. (რ. ბლეიკის დათარიღებით), მე-14 ნომრითაა ეს ხელნაწერი აღრიცხული რ. ბლეიკის კატალოგში [ბლეიკი 31-32: 357-360], აღ. ცაგარელის კატალოგში მისი ნომერია 84. შეიცავს ქაღალდის 373 ფურცელს; 31×22,8; ნაწერია შავი მელნით ნუსხურით ორ სვეტად; თითოეულ სვეტში 37 სტრიქონია; ნაწერი არე 27,5×17,5. ბოლონაკლულია. ფურცლები აკლია შიგნითაც. 2r-ზე ჯვრის წნულ გამოსახულებას უკავია მთელი გვერდი (არეებზე წარწერებით – „ძლევაჲ ჯ̃რისაჲ“, „ქრისტე ღმერთო, შეიწყალე მოძღუარი დევნოსე ვაჩეძორისა, რომლისა ბრძანებითა შეიკაზმა წიგნი ესე, აწ“). იმავე ფურცლის მეორე გვერდზე ლიტონადაა დახატული სვეტებზე მდგარი ორნამენტული კამარა, რომლის ქვეშაც ასევე დიდი წნული ჯვარია გამოსახული, ასომთავრული წარწერით: „ის̃ ჯ ქს ძლევაჲ“. წიგნი ბოლოს აუკინძავთ მაკარი მონაზონსა და იაკიმს ჩშივ (1816) წელს (2v).

კრებულს წინ უძღვის სარჩევი – „ზანდუკი“ (5r-6r); მასში ჩამოთვლილ თხზულებათა თანმიმდევრობა ნაწილობრივ ემთხვევა ხელნაწერში შეტანილ თხზულებათა რეალურ მიმდევრობას. ამასთან, ბოლონაკლულობის გამო ზანდუკში არაა მითითებული რამდენიმე საკითხავი (ბასილის „ექუსთა მათ დღეთათჳს“, გრიგოლი ნოსელის „დაბადებისათჳს კაცისა“ და „პასუხი ექუსთა მათ დღეთათჳს“), ხოლო ზანდუკში აღნიშნულთაგან ზოგიერთი თხზულება დაკარგულია ხელნაწერის ბოლონაკლულობის გამო.

კრებულში შემორჩენილია შემდეგი თხზულებები:

1. „ს ი ტ ყ უ ა ჲ ს წ ა ვ ლ ი ს ა და მ ო ძ ღ უ რ ე ბ ი ს ა ჲ, თქუძული წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ“ 6v-42v.

შენიშვნები: 1. ფურც. 6 შებრუნებითაა ჩაკინძული (v-r). 6-7 ფურცლებს შორის ერთი-ორი ფურცელი აკლია.

2. ტექსტი გამოცემულია: [კოჭლამაზაშვილი 2008: 71-154]. გამოცემაში Ath. 14 აღნიშნულია B ლიტერით.

2. „მისივე, წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, ცხოვრებისათჳს დისა თჳსისა წმიდისა მაკრინაჲსსა“ 42v-60r.

3. „მისივე, წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, ძიებაჲ სულისათჳს თჳსისა დისა მაკრინაჲს თანა“ 60v-77v.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია: [კოჭლამაზაშვილი 2004ა: 166-197]. გამოცემაში Ath. 14 აღნიშნულია C ლიტერით.

4. „თარგმანებაჲ მომიკსენისაჲ, თქუმილი წმიდისა გრიგოლ ნოსელისაჲ“ 78r-125r.

შენიშვნები: 1. შეიცავს 8 თავს: თავი I (78r-83v), თავი II (84r-88r), თავი III (88r-93v), თავი IV (93v-100r), თავი V (100v-107v), თავი VI (107v-113v), თავი VII (113v-120r), თავი VIII (120r-125r),

2. ტექსტი გამოცემულია: [კოჭლამაზაშვილი 2004ა: 198-285]. გამოცემაში Ath. 14 გამოყენებული არაა.

5. „ეპისტოლე წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ არმონიოჲს მიმართ, თუ რაჲ არს ალთქუმაჲ ქრისტიანისაჲ და ძალი და სახელი მისი“ 125r-130r.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია: [კოჭლამაზაშვილი 2004ა: 286-296]. გამოცემაში Ath. 14 აღნიშნულია D ლიტერით.

6. „ეპისტოლე წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ არმონიოს და კესარიონ და ულუმპოს მოლუაწეთა მიმართ, სისრულისათჳს, და რაჲთა უწყოდით, თუ ვითარი ჯერ-არს, რაჲთა იყოს ჭეშმარიტი ქრისტიანე“ 130r-146r.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია: [კოჭლამაზაშვილი 2004ა: 297-328]. აქ Ath. 14 აღნიშნულია D ლიტერით.

7. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ, საკითხავი, თქუებული მკუდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტჳსისა“ 146v-157r.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია: [ბუკია 2002: 5-29]. გამოცემაში Ath. 14 აღნიშნულია D ლიტერით.

8. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისაჲ, შესხმაჲ წმიდისა მამისა ჩუენისა მეღეტი მთავარეპისკოპოსისა დიდისა ანტიოქელისაჲ“ 157v-164r.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია მ. კობიაშვილის მიერ: [კოჭლამაზაშვილი 2004ა: 356-367]. გამოცემაში Ath. 14 აღნიშნულია D ლიტერით.

9. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისა, შესხმაჲ წმიდისა და დიდებულისა მოწამისა თეოდორესი“ 164v-170v.

10. „ნეკტარი კოსტანტინეპოლელ მამათმთავრისაჲ, რომელი-ესე აღწერა სასწაულისა მისთჳს წმიდისა თეოდორეს მიერ აღსრულებულისა, რომელი-იგი აღასრულა ყოვლადქებულმან მან და უძლეველმან მოწამემან ჟამთა ივლიანე განდგომილისათა, რომელი-ესე იკითხვის Ⴀ შაბათსა წმიდათა მარხვათასა. – ბრწყინვალე არს და შუშნიერ დღეს მგალობელთმთავრისა დავითის თანა გალობად...“ 170v-177r.

11. „თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა ათანასი ალექსანდრიელ მამათმთავრისაჲ, Ⴀ სასწაულისა მისთჳს, რომელი იქმნა პატიოსნისა ხატისა მიერ უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა ბივრიტე ქალაქსა შინა, და იკითხვების პირველსა კურიაკესა წმიდათა მარხვათასა წმიდათა ხატათჳს. – აღიხილენით თუალნი გონებათა თქუენთანი, ქრისტეს სამწყსონო...“ 177r-179r.

12. „შესხმაჲ წმიდათა ორმეოცთაჲ, თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ“ [თავი Ⴀ] 179v-182r.

13. „მისივე, წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისა, შესხმაჲ წმიდათა ორმეოცთაჲ, თავი 4“ 182v-189r.

14. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისაჲ, საკითხავი, თქუებული შობისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა, რომელსა შინა მოიქსენებს რაქელს და ჩჩულთა მათ წმიდათა, რომელნი მოსრნა უღმრთომან ჰეროდე“ 189v-199v.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია: [კოჭლამაზაშვილი 2006: 3-27]. გამოცემაში Ath. 14 აღნიშნულია D ლიტერით.

15. „შესხმაჲ წმიდისა სტეფანე პირველმოწამისაჲ, თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ“ 199v-208v.

16. „შესხმაჲ წმიდისა მამისა ჩუენისა ეფრემ ასურისაჲ, თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, რომელი იკითხვების დღესასწაულსა მისსა“ 209r-222r.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია მ. კობიაშვილის მიერ: [კოჭლამაზაშვილი 2004ა: 329-355]. გამოცემაში Ath. 14 აღნიშნულია D ლიტერით.

17. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ შესხმაჲ, აღწერილი ცხორებისათჳს და სასწაულთა წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი საკურველთ-მოქმედისა, ნეოკესარიელ ეპისკოპოსისათა“ 222v-245v.

შენიშვნები: 1. მთარგმნელად მიჩნეულია გიორგი მთა-წმიდელი [კეკელიძე 1957: 26].

2. ტექსტი გამოცემულია [მრეველიშვილი 2001: 33-78]; [კოჭლამაზაშვილი 2009] (აქ Ath. 14 ხელნაწერი აღნიშნულია D ლიტერით)].

18. „წმიდისა მამისა ჩუენისა ბასილი მთავარეპისკოპოსისა კესარიელ-კაბადუკიელისაჲ, ექუსთა მათ დღეთათჳს“ 246r-316v.

შენიშვნა: ტექსტს ბოლოში ერთვის მთარგმნელის (გიორგი მთაწმიდელის) **ანდერძი:** „დაესრულა [ექუსთა] დღეთა[მ] წმიდისა ბასილისი ბრწყინვალედ და ღმრთივ-შუენიერად მაღლითა სულისა წმიდისამათა.

ვინ სწერდეთ ნუსხასა ჩუენსა, ნუ ესერეთ (sic.) სწერთ, ვითა ჩუენსა ნუსხასა, რამეთუ ჩუენ [პირუტყუ ვა]რთ და სავსე ყოვლითა არა[წ]დებითა, გარნა ესრეთ წერ[ეთ], ვითარმცა ახლად აღეწერ[ა წმიდასა] ბასილის, რამეთუ ჭეშმარიტად დადაცა[თუ] მწიკულევანი კელი ჩუენი [ნუ]სხვიდა და და (sic.) თარგმნიდა, [გარ]ნა თუთ იგი იყო მნუსხველ[ი]ცა და თარგმანიცა, [თუ არა], ჩუენგან ამისი ჭზრობადცა შეუ[ძ]ლებულ იყო, არა თუ თა[რ]გმნაჲ. და აწ, წმიდანო მამანო, ღმერთ-მან [გარ]წმუნო[ს], ჩუენთჳს [ლოცვა ყავთ] და, [ვითა ჰპოოთ], ეგრეთ და[წერეთ]. და თუ რაჲზომნი ღწლ-ნი [გუნა]ხვან ამისსა თარგმნასა, [იგი] ღმერთმან იცის, რამეთუ აურაცხელ[ად] ღრმაჲ არს და შეუკადრე[ბე-ლ]ი. და ღმერთმან იგი პირველნიცა თარგმანნი აკურთ-ხენ; დიად კელი [აღმი]პყრეს“ (იქვე ერთვის: „წმ გი-ორგი იტყჳს“) 316v.

19. „წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრი-გოლ ნოსელ ეპისკოპოსისაჲ, ძმისა წმიდისა დიდისა ბა-სილისი, რომელი-იგი აკლდა აღწერასა ექუსთა დღეთასა, რომე-ლი-იგი წინაჲსწარ თქუა ნეტარმან დიდმან ბასილი, და ვინაჲ-თგან დაბადებისათჳს კაცისა დაუშთა მას, ესე სრულ-ყო წმიდამან გრიგოლი მაღლად და ღმრთივიდღებულად“ 317r-364v.

20. „წმიდისა გრიგოლი ნოსელ ეპისკოპოსისა, პეტ-რეს მიმართ, ძმისა თჳსისა, პასუხი ექუსთა მათ დღე-თათჳს“ 364v-373v; 5r-v.

შენიშვნები: 1. მთარგმნელად მიჩნეულია გიორგი მთა-წმიდელი [კეკელიძე 1957:26; ფერაძე 1930:91]

2. ხელნაწერის ბოლონაკლულობის გამო შე-მორჩენილია ამ თხზულების დაახლოებით ერთი მესა-მედი.

2. ტექსტი გამოცემულია [ჭელიძე 1989:199-243]. Ath. 14 გამოცემაში გათვალისწინებული არაა ფრაგმენტულობის გამო.

3. Ath. 14-დან დაკარგულ 5 ფურცელს ამასწინათ მივაკვლიეთ Ath. 18-ში [კოჭლამაზაშვილი 2003, 335-336]. ნაპოვნი ფრაგმენტი მნიშვნელოვნად ავსებს Ath. 14-ის ტექსტს [ე. ჭელიძის გამოცემაში მას შეესაბამება V,4-VI,15 პარაგრაფები]. Ath. 14-ისა და Ath. 18-ის ფრაგმენტებს შორის 1 ფურცელი აკლია. ხოლო Ath. 18-ის ფრაგმენტს უშუალოდ აგრძელებს Ath. 14, 5r-v [ე. ჭელიძის გამოცემის მიხედვით – VI, 15-23 პარაგრაფები]. Ath. 14, 5r-v-ის იდენტიფიკაცია ეკუთვნის ლ. ხევსურიანს.

4. „ზანდუკში“ მოხსენიებული რამდენიმე თხზულება აღარაა შემორჩენილი ხელნაწერის ბოლონაკლულობის გამო („საკითხავი წმიდისა სამებისათვის“, ათანასე ალექსანდრიელის კითხვა-მიგება და ბერ იოანიკის ეპისტოლე. შდრ. A 55).

დაწვრილებით აღწერილია რ. ბლეიკის, ლ. ხევსურიანისა და ნ. მელიქიშვილის მიერ [ბლეიკი 1931-32: 357-360; ხევსურიანი 2007; მელიქიშვილი 2000: 69-71].

წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებები
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის
კოლექციის ნუსხებში

A 6 კრებული

1821 წ. (50r); 01+116 ფურც.; ტვიფრულ ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; 32,5×21,6; ქაღალდი; ნაწერია მხედრულად; 1r-52v – ერთ სვეტად; 53r-116v – ორ სვეტად; გადამწერი სფირიდონ იაშვილი (115v) (გადაწერილი უნდა იყოს შატბერდის კრებულიდან); დაუწერელია 50v-52v, 116r-v.

შეიცავს რამდენიმე დოგმატურ თხზულებას, მათ შორის:

1. ბასილი დიდის „ექუსთა დღეთაჲ. – რომელსა ენებოს დაბადებისათჳს სოფლისა მითხრობად...“ (1r-50r)

2. „თქუმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუჴნისა გრიგოლი ნოსელისა, კაცისა შესაქმისათჳს, რომელი მიუწერა ძმასა თჳსსა პეტრეს ეპისკოპოსსა სებასტიელსა“ 53r-82v.

ანდერძ-მინაწერები: 1. „ექუსთა დღეთაჲ“ და „კაცისა შესაქმისათჳს“ თარგმნილია X საუკუნემდე (50r).

2. „ადმწერი წიგნისა ამის შენდობას ვითხოვ მხილველთაგან. სფირიდონ იაშვილი“ (115v).

3. „ჩვენ, ბოდბელ მიტროპოლიტი იოანე შევწირავთ ტადარსა განმანათლებელისა ჩვენისა ნინა ქართველთ განმანათლებელისასა ღვთივსულიერსა ამას წიგნსა, წოდებულსა ექუსთა დღედ შესაქმისა, საოხად სულისა ჩვენისა ჩჳღვ წელსა, იენისის იზ დღესა“ (01v)

ხელნაწერი დეტალურადაა აღწერილი ლ. ქუთათელაძის მიერ [A კოლექციის აღწ. 1973: 28-29].

A 9

დიდი სჯულისკანონი

XVIII ს.; 295 ფურც.; ტვიფრულ ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; 33×21,5; მოლურჯო ქალაღი; აქვს ანბანური პაგინაცია; შეიცავს 37 რვეულს; ნაწერია მხედრულად; სათაურები სინგურით; დაუწერელია 1v, 39v, 157v; მომგებელი დავით ბოდბელი (1r).

შეიცავს „დიდი სჯულისკანონის“ არსენ იყალთოელისეულ თარგმანს. წმიდა მამათა კანონიკურ განჩინებებს შორის ჩართულია:

„ეპისტოლე კანონიანი წმიდისა გრიგოლი ეპისკოპოსისა ნოსელისა წმიდათაგანისა ლიტოქს მიმართ ეპისკოპოსისა მელიტინელთაჲსა“ 234v-242r.

ხელნაწერი დეტალურადაა აღწერილი ლ. ქუთათელაძის მიერ [A კოლექციის აღწ. 1973: 41-44].

A 19

ტბეთის მრავალთავი

X ს.; 242 ფურც.; ტყავგადაკრული მუყაოს ყდა; 38,5×30; ეტრატი; ანბანური პაგინაციით შეიცავს 36 რვეულს; თავბოლონაკლული; აკლია შუაშიც; დაზიანებულია ზოგიერთი ფურცელი; ნაწერია ძირითადად მთავრულთ (ნუსხურით – მხოლოდ ფფ. 95-106); სათაურები და საზედაო ასოები სინგურით; მომგებელნი იოვანე მტბევარი და მამა თეოდორე (122v); ერთ-ერთი გვიანდელი (1763 წ.) მინაწერი ამ წიგნს „მეტაფრასად“ მოიხსენიებს (194v).

შეიცავს ძირითადად საღღესასწაულო ჰომილიებს; აგრეთვე რამდენიმე საკითხავს წმიდათათვის (ცხოვრება-შესხმას). შემორჩენილ საკითხავთა საერთო რიცხვია 74, მათ შორის:

„წმიდისა გრიგორისი ნოსელისა, რომელი იყო ძმად

წმიდისა ბასილისი, შობისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტისისა და წმიდისა სტეფანოსისათჳს“ 27r-v.

„თქუმილი იოვანე ოქროპირისა და ნათლისღებისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტისისა იოვანსს მიერ იორდანესა მდინარესა“ 186r-190r.

შენიშვნები: 1. არსებობს მოსაზრება, რომ ოქროპირის სახელით წარწერილი ეს ჰომილია გრიგოლ ნოსელს უნდა ეკუთვნოდეს [კოჭლამაზაშვილი 2009-ბ].

2. ტექსტი გამოქვეყნებულია [კოჭლამაზაშვილი 2009-ბ]. A 19 ხელნაწერი გამოცემაში T ლიტერითაა აღნიშნული.

3. კ. ოლაძის დაკვირვებით, ეს ჰომილია, როგორც ერთ-ერთი წყარო, გამოყენებულია იოვანე საბანისძის „ჰაბო ტფილელის წამებაში“ [ოლაძე 2008].

ანდერძი (მომგებელთა): „ქრისტე, შეიწყალენ წიგნისა მომგებელნი მამფალი მტბევარი იოვანე და მამა თეოდორე, ამენ“ (122v).

ხელნაწერი დეტალურადაა აღწერილი ლ. ქუთათელაძის მიერ [A კოლექციის აღწ. 1973: 58-71]. მანამდე აღწერა სერგი გორგაძემ „სვანური მრავალთავის“ სახელწოდებით: საქართველოს არქივი, წიგნი III, 1927.

A 50

მეტაფრასი და „მარგალიტი“

XII ს.; 155 ფურც. (310 გვ.); ტყავადაკრულ მუყაოს ყდა; 23,5×19; თავბოლონაკლული, დაზიანებული; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები სინგურით; გადამწერი საბა (გვ. 29, 58, 81, 204, 223, 281, 290, 302).

შეიცავს მეტაფრასს (სადღესასწაულო საკითხავები და წმიდათა ცხოვრება-შესხმანი, გვ. 1-204) და იოვანე ოქროპირის „მარგალიტს“ (თარგმანი ეფთვიმე მთაწმიდელისა, გვ. 205-309). მეტაფრასის საკითხავთა შორისაა:

„თქუმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, შემოსლვისათჳს წმიდათა მარხვათაჲსა“ გვ. 164-191.

ხელნაწერს მრავალი ანდერძ-მინაწერი აქვს; დეტალურადაა აღწერილი ლ. ქუთათელაძის მიერ [A კოლექციის აღწ. 1973: 133-136].

A 64

დოგმატიკონი

1751 წ.; 389 ფურც.; ტყავგადაკრული მუყაოს ყდა; თეთრი მაღალხარისხოვანი ქალაღი; ნაწერია შავი მელნით; სათაურები სინგურით; შემკვეთი საქართველოს პატრიარქი ანტონი I; გადამწერნი: იოანე მღვდელი (386v) და იესე ოსეს ძე (283r).

შეიცავს არსენ ვაჩეს ძის „დოგმატიკონს“, სადაც სხვა თავებთან ერთად შეტანილია დოგმატური კომპილაცია: „წმიდათაგანისა მამისა ჩუენისა იოვანე მანსურ წოდებულისა, სიტყუანი წმიდათა მამათანი, ესე იგი არს გამოკრებანი წამებათანი, რომელთა მიერ ყოველივე კათოლიკე ეკლესიისა სარწმუნოებაჲ განცხადებულად გუჴსწავების, ღმრთისმეტყუჴსლებისასა ვიტყჴ ქადაგებასა და საღმრთოჲსა განგებულებებისასა სიტყუასა, და სხუათა მართალთა ეკლესიის შჯულთა უცთომელობასა“ (217r-283r), რომელშიც შეტანილია ამონარიდები წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათაგან:

ნოსელისაჲ „მამო ჩუენოჲსა“ თარგმანისაგან 219r-v
გრიგოლი ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან 221v
გრიგოლი ნოსელისაჲ, საკათაკუმეველოჲსაგან 232v
გრიგოლი ნოსელისაჲ, პასექისა ძლითისა სიტყჴსაგან 233v
გრიგოლი ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისა სიტყჴსაგან 235v

ნოსელისაჲ „მამო ჩუენოჲსაგან“ 239v

ნოსელისაჲ ევნუმის მიმართისა სიტყჴსაგან 241v-242r

ნოსელისაჲ, სწავლითისა მის ღიღისა საკითხავისაგან 242v

მისივე (გრიგოლ ნოსელისა), ევნუმის მიმართისაგან 242v-243r

ნოსელისაჲ ევსტათის მიმართისა ეპისტოლისაგან წმიდისა სამებისათჳს 244r

გრიგოლი ნოსელისაჲ, ევნუმის მიმართისაგან. – არცა ცხოველ-ჰყოფს ლაზარეს კაცობრივი ბუნებაჲ, არცა ცრემლოის მღებარისათჳს უვნებელი არსებაჲ... 246r

ნოსელისაჲ, ნეტარებათათჳს მეოთხისა თავისაგან 246v-247r

ნოსელისაჲ, [ნეტარებათათჳს მეოთხისა თავისაგან] (გამეორება წინა ციტატის დასაწყისი ფრაზისა) 248r

ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან 251r

მისივე, ევნუმის ძლითისაგან 251r

და შემდგომად მრავლისა: რამეთუ უკუწთუ არა პირველად ვთარგმნოთ რაჲმე ღმრთისათჳს თქუმულთაგანი, ვერ გულისკმა-ვჰყოფთ პირველად... 251r

მისივე, აპოლინარის ძლითისაგან 251r

ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან, რომლისა დაწყებაჲ ესე არს: „კეთილმცა იყო...“ 253r-254r

ნოსელი, სიტყვსებებასა შინა ექუსთა დღეთასა 254r-v

მისივე, ევნუმისთჳს მეორისა სიტყვსაგან 254v

მისივე, პასექის ძლითისა სიტყვსაგან 254v

მისივე, ლოცვისათჳს მეოთხისა თავისაგან 255r

ნოსელისაჲ: „ამისთჳს ვიტყვთ, ვითარმედ...“ 258v-259r

ნოსელისაჲ, მეათექუსმეტისა თავისაგან „კაცისშესაქმისა“ 259r

მისივე, საკათაკუმეველოჲსაგან (წერია მხოლოდ ექსცერპტის დასაწყისი, და იქვე ერთვის მინაწერი: „ზემო დაწერილ არს მეათცამეტესა თავსა ამათ წამებათასა“) 259r

ეგრეთვე შემდგომი ამისი, ნოსელისაჲვე, ევნუმის მიმართისაგან 259r

წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათაგან გამოკრებილი ექსცერპტები გვხვდება „დოგმატიკონის“ სხვა თხზულებებშიც:

წმიდისა გრიგორი ნოსელისა, აპოლინარის დასამკობელი-

საგან სიტყვს მწერლობისა: აწ უკუე, უკუეთუ ბუნებითი არს კორცთაჲ სამთავრო-ყოფაჲ... 312r.

წმიდისა გრიგორი ნოსელისა, სწავლითისა სიტყვსაგან: ხოლო ღმრთისა ჩუენისა შორის კორცთა გამოჩინებისა საცნაურებითა მეძიებელი, მოქმედებათა მიმართ ჰხედევდინ... 326v-327r.

წმიდისა გრიგორი ნოსელისა, ევნომის მიმართისა სიტყვსაგან: რამეთუ რაჟამს გუწსმოდის, ვითარმედ ნათელ არს და ძალ, და სიმართლე და ცხორებაჲ და ჭეშმარიტებაჲ... 350r.

ანდერძი (გადამწერისა): დიდებაჲ ღმერთსა, სრულმყოფელსა ყოვლისასა, აღიწერა წიგნი მართლგამოკულებით გამოძიებული უცთომელი სარწმუნოებაჲ, ბოროტადმადიდებელთა წინაგანსაწყობელი, დოღმატიკოსი, ბრძანებითა საქართველოს პატრიარქის, მეფის ძის ანტონი ნეტარისათა, მრავალმცა არიან წელნი ცხორებისა მისისანი, ქალაქსა ტფილისისასა, მონასტერსა ცხოველსმყოფელისა ჯუარისასა, კელითა ჩემ უღირსის მღდლის იოანე დეკანოზისათა, თვესა ფებერვალსა ათცამეტსა ვიწყე, დაესრულნეს ივლისსა ორსა, ქრისტეს აქათ **ჩღნა**, ქართულსა ქკნსა **ოლთ** (386v).

ხელნაწერი დეტალურადაა აღწერილი მ. ქავთარიას მიერ [A კოლექციის აღწ. 1973: 215-224]. ამ აღწერილობაში მოცემულია „გამოკრებანის“ თავთა სათაურებიც (გვ. 219-222).

A 65

დოღმატიკური კრებული

1188-1210 წწ.; 214 ფურც.; 23×30,5.

კრებულის ძირითადი ნაწილია არსენ იყალთოელის „დოღმატიკონის“ თავები, აგრეთვე რამდენიმე აპოკრიფული, ეგზეგეტიკური და ასტროლოგიური თხზულება.

„განწესებაჲ სარწმუნოებისა დადებულისაჲ იოანეს მიერ ღმრთის მეტყუელისა გამოცხადებით საკვრველთმოქმედისა

გრიგოლის მიმართ, ვითარცა ხუაიშნებითა ღმრთისმშობელისათა. და ესე იგი სარწმუნოებად არს, რომლისათჳს გრიგოლი საკურველთმოქმედმან ილოცა და ჩუენებით ღმერთმან ასწავა და მან დაწერა ძელსა, და, ოდეს განიღჳდა, კელთა აქუნდა“ 166v-167r.

„[თარგმანებად ქებისა ქებათადასად]. – აქუს რამე უმეტესობა სხუათა ქებათა წარწერილსა ამის წიგნისასა...“

შენიშვნა: ტექსტი ნაწერია მხედრულით. გამოცემულია ლითოგრაფიულად აკ. შანიძის მიერ. იხ. თარგმანებად ქებისა ქებათადასად, ტფილისის უნივერსიტეტის სტუდენტთა კავშირის გამოცემა, 1924 წ.

A 66

დოგმატიკურ-ასკეტიკური კრებული

1710 წ.; 382 ფ.; 22,5×30; ქალაღლი.

კრებული შეიცავს წმ. გრიგოლ ნოსელის ორ საკითხავს: „ეპისტოლე წმიდისა გრიგოლ ნოსელისა არმონიოს და კესარიონ და ულუმპოს მოლუაწეთა მიმართ, სისრული-სათჳს, და რაათა უწყოდით, თუ ვითარი ჯერ-არს, რაათა იყოს ჭეშმარიტი ქრისტიანე“ 336r-357r.

„საკითხავი, თქმული წმიდისა მამისა ჩუწნისა გრიგოლ ნოსელისა, წმიდისა სამებისათჳს, რომელსა შინა მოიკსენებს აბრაჰამს“ 358r-370v;

A 73

ბასილი კესარიელი, ექუსთა დღეთად

XI ს.; 210 ფ.; 16×25,5; ქალაღლი.

შეიცავს ბასილი კესარიელის „ექუსთა დღეთა“ განმარტებას, რომელსაც ერთვის:

„წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ

ნოსელ ეპისკოპოსისაჲ, ძმისა წმიდისა დიდისა ბასილისი, რომელი-იგი აკლდა აღწერასა ექუსთა ღღეთასა, რომელი-იგი წინააღწარ თქუა ნეტარმან დიდმან ბასილი, და ვინათგან დაბადები სათვის კაცისა დაუშთა მას, ესე სრულ-ყო წმიდამან გრიგოლი მალლად და ღმრთივდიდებულად“ 124r-210r.

შენიშვნა: თარგმნილია გიორგი მთაწმიდელის მიერ.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია მ. ქავთარიას მიერ [A კოლექციის აღწ. 1973: 258-259].

A 95

პარზლის მრავალთავი

XI ს.; 655 ფურც.; 45,5×33,5; ეტრატი.

შეიცავს საღვთისწავლო საკითხავებს და წმიდათა ცხოვრება-შესხმას. საკითხავთა საერთო რიცხვია 149. მათ შორის:

„წმიდისა გრიგოლისი ნოსელისაჲ, რომელი იყო ძმად წმიდისა ბასილისი, შობისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტე[წსი]სა და წმიდისა პირველდიაკონისა სტეფანესთჳს. – რაბამ კეთილ არს შედგომად კეთილისაჲ, ვითარ კეთილ არს მხიარულებისაგან მხიარულებად მოსლვაჲ...“ 31v-32r.

შენიშვნა: თარგმანი ფრაგმენტულია; შესრულებულია X ს-ის II ნახევრამდე.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია თ. ბრეგაძის მიერ [A კოლექციის აღწ. 1973: 361-393].

A 124

დიდი სჯულისკანონი

XI ს.; 308 ფურც.; 25×18; ქალაღი. ადრე ეკუთვნოდა იოანე ნათლისმცემლის უდაბნოს.

დიდ სჯულისკანონში სხვა კანონიკურ განჩინებებთან ერთად შეტანილია:

„ეპისტოლე კანონიანი წმიდისა გრიგოლისი, ეპისკოპოსისა ნოსელისა, წმიდათაგანისა, ლიტოქს მიმართ ეპისკოპოსისა მელიტინელთადას“ 253r-261v.

შენიშვნები: დიდი სჯულისკანონი უთარგმნია არსენ იყალთოელს.

2. ტექსტი (გრიგოლ ნოსელის კანონიკური ეპისტოლის ჩათვლით) გამოცემულია: [გაბიძაშვილი 1975: 509-520]. A 124 ხელნაწერი გამოცემაში აღნიშნულია C ლიტერით.

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია: თ. ბრეგადის მიერ [A კოლექციის აღწ. 1976: 103-109]; გაბიძაშვილი 1975: 87-88.

A 128

წმიდათა ცხოვრებანი (მეტაფრასი)

XII-XIII სს.; 475 ფურც.; 32,5×24; ქაღალდი. თავბოლონაკულული.

შეიცავს წმიდათა ცხოვრება-წამებას, აგრეთვე რამდენიმე აპოკრიფს. საკითხავთა საერთო რიცხვია 31, მათ შორის:

„ნოენბერსა იზ: ცხოვრება და მოქალაქობა წმიდისა და ყოვლადქებულისა გრიგოლი საკურველთმოქმედისა და აღწერილი წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისა“ 133r-175v.

შენიშვნა: თარგმნილია ეფრემ მცირის მიერ.

2. ტექსტი გამოქვეყნებულია ორჯერ [ძრეველიშვილი 2001-ა: 79-133; კოჭლამაზაშვილი 2009-ა].

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია მ. ქავთარიას მიერ [A კოლექციის აღწ. 1976: 123-130].

A 142

კრებული

XI ს., 266 ფურც.; ეტრატი; 19×12; ტვიფრულ ტყავადაკრული ფიცრის ყდა. აქვს რვეულებრივი პაგინაცია; თავბოლონაკლული; გადამწერი – თეოდორე (42r, 102r); დამკვეთი – გრიგოლ ერისთავთერისთავი (102r); შემწირველი – რევისშვილი ბოვნელ ეპისკოპოზი იოსებ (101v-102r).

შეიცავს მართას (სუქეონის დედის) ცხოვრებას (თავნაკლული), გრიგოლი ღმრთისმეტყველის „სწავლანს“ და ფსევდომაქსიმეს „ღმრთისმშობლის შესხმასა და გალობას“, აგრეთვე წმ. გრიგოლ ნოსელის სამ თხზულებას, თარგმნილს ეფთვიმე მთაწმიდელის მიერ:

„ცხოვრებად და მოქალაქობად წმიდისა გრიგოლი ნოსელისა დისა მიმართ თუსისა, წმიდისა მაკრინასა; უწყებად საკურველებათა მისთად, თარგმნილი ეფთვიმესი ბერძულისაგან ქართულად“ 54r-89v;

„მისივე, თქუბული წმიდისა გრიგოლ ნოსელისა დიებად სულისათუს თუსისა დისა მაკრინადს თანა, კსენებად ბასილისად“ 89v-91v.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2004: 166-197]. A 142 ხელნაწერი გამოცემაში აღნიშნულია D ლიტერით.

„წმიდისა და ნატარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ებისკოპოსისავე თქუბული, შესხმად წმიდისა ბასილისთუს, ძმისა თუსისა“ 92r-99r;

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია [კობიაშვილი 2008]. A 142 ხელნაწერი გამოცემაში აღნიშნულია B ლიტერით.

ხელნაწერს ერთვის გადამწერისა და შემწირველის ანდერძები. აგრეთვე რამდენიმე მინაწერი. დეტალურად აღწერილია ლ. ქუთათელაძის მიერ [A კოლექციის აღწ. 1976: 175-177].

A 162

მეტაფრასი

XI ს.; 208 ფ.; 32,5×24,5; ქალაღლი.

შეიცავს საღღესასწაულო საკითხავებს. საკითხავთა საერთო რიცხვია 41; მათ შორის:

„წმიღისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისა და განმარტება და სიტყვსა და მის, ვითარმეღ: ესე არს ძე ჩემი საყუარელი; იკითხვების წინაღღლით განცხადები-სა“ 46v-51v.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცეღულია: [კოჭღამაზაშვილი 2002: 3-217]. გამოცეღმაში A 162 ხელნაწერი აღნიშნულია A ლიტერით.

„წმიღათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისა და თხრობა და პოვნისათუხს საღმრთოღსა ძელიღსა და კელითუქმნეღლისა ხატისა კამოღლინეს, რომელი გამოუჩნღდა ჟამთა დიოკლიტიანე მეფისათა ნეტარსა ბასის, ხოლო გამოცხადღნა მეფობასა დიღისა მორწმუნისა მეფისა თევეღოსისა“ 132v-135v.

„წმიღათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისა და მკუღღრეთით აღღღგომისათუხს უფღლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა“ 193v-201v.

შენიშვნები: ტექსტი გამოცეღულია: [ბუკია 2002: 5-29]. გამოცეღმაში A 162 ხელნ. აღნიშნულია E ლიტერით.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერიღლია ლ. ქუთათელაღძის მიერ [A კოღღექციის აღწ. 1976: 232-240].

A 165

კრეღული (შატბერღის კრეღუღლის პირი)

XVII-XVIII სს.; 734 გვ.; 30,5×21; ქალაღლი; გაღამწერიღები: გრიგოლ (გვ. 137), მეღღქისეღეკ (გვ. 531, 537, 568).

შეიცავს იმავე მასალას, რასაც შატბერდის კრებული (S 1141), მათ შორის:

„თქმული ღიღისა წმიდისა ჩუჴნის გრიგოლი ნოსელისა კაცისა შესაქმისათჳს, რომელი მოუწერა ძმასა თჳსსა პატრეს ებისკოპოზსა სებასტიელსა“ გვ. 349-453.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ც. კახაბრიშვილის მიერ [A კოლექციის აღწ. 1976: 244-248].

A 171

დიდი სჯულისკანონი

XII-XIII სს.; 313 ფურც.; 31,5×21,5; თავისა და ბოლოს ნაკლული ადგილები აღუდგენიათ XVII ს-ში.

დიდი სჯულისკანონი, არსენ იყალთოელის თარგმანი, სხვა კანონიკურ სტატიებს შორის შეიცავს გრიგოლ ნოსელის კანონიკურ ეპისტოლეს:

„ეპისტოლე კანონიანი წმიდისა გრიგოლი ებისკოპოსისა ნოსელისაჲ, წმიდათაგანისა ლიტოჲს მიმართ ებისკოპოსისა მელიტინელთაჲ“ 267r-274r.

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია: [გაბიძაშვილი 1975: 509-520]. გამოცემაში A 171 ხელნაწერი აღნიშნულია D ლიტერით.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ლ. ქუთათელაძის მიერ [A კოლექციის აღწ. 1976: 266-272].

A 177

კრებული

XVIII ს.; 812 გვ.; 21×30; ქალაღი; ნაწერია ნუსხურად შავი მელნით; სათაურები სინგურით; გადამწერი გრიგოლ (გვ. 812).

შეიცავს დიდმარხვის საკითხავებს და იოანე სინელის „კლემაქსს“. საკითხავთა საერთო რიცხვია 10, მათ შორის:

„შემოსლვისათვისვე მარხვათასა, თქმული წმიდისა მამისა ჩუწნისა გრიგოლი ნოსელისა“ A 177, გვ. 63-80.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია მ. ქავთარიას მიერ [A კოლექციის აღწ. 1976: 286-288].

A 182

სადღესასწაულო საკითხავები

XIII ს.; 362 ფურც.; 23,5×32; ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; ახლად რესტავრირებული; ქაღალდი; ნაწერია შავი მელნით ნუსხურად; სათაურები სინგურით; გადამწერი იოანე (14r, 34r, 42v, 52r, 63v); XV-XVI სს-ში შეუკაზმავს ვინმე იოანეს (37v, 347r) XVIII-XIX სს-ში ეკუთვნოდა დოდორქის მონასტერს (25v).

სადღესასწაულო ჰომილეტიკური კრებული (ერთ-ერთი მინაწერი მას „მეტაფრასად“ მოიხსენიებს, 25v) შეიცავს 34 საკითხავს, მათ შორის:

„წმიდისა გრიგოლი ნოსელ ეპისკოპოსისაჲ სიტყუად შობისათვის უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა და ჩრულთათვის, ბეთლემს მოწყუწდილთა“ 164v-179v.

შენიშვნები: 1. თარგმნილია ეფრემ მცირის მიერ [კეკელიძე 1957-ა: 26]

2. ტექსტი გამოქვეყნებულია: [კოჭლამაზაშვილი 2006 28-52]. A 182 ხელნაწერის ვარიანტები აღნიშნულია P ლიტერით.

„თა იანვარსა ე. წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისა განმარტებაჲ სიტყუსა მის, ვითარმედ: ესე არს ძე ჩემი საყუარელი; და იკითხვების წინააღმდეგ განცხადებისა“ 192r-201r.

შენიშვნა: ტექსტი გამოქვეყნებულია: [კოჭლამაზაშვილი 2002].

გამოცემაში A 182 ხელნაწერი გამოყენებული არ არის.

„შემოსლვისათვისვე მარხვათადასა, თქმული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისა“ 340r-348r.

შენიშვნა: 1. თარგმნილია ეფთვიმე მთაწმიდელის მიერ [კე-კელიძე 1957-ა: 28]

2. სხვა ხელნაწერებში დასათაურებულია ასე: „თქმული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისა“ შემოსლვისათვის წმიდათა მარხვათადასა, რომელი იკითხვების კურიაკესა უძღები-სასა“ (A 188,247v-252r). A 182-ში სათაურის გარდაქმნა გამოიწვია იმან, რომ ამ საკითხავს კრებულში წინ უძღოდა ანასტასი სინელის საკითხავი: „შემოსლვისათვის მარხვათადასა და მეექუსისათვის ფსალმუნისა“ (322r-339v).

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია მ. ქავთარიას მიერ [A კოლექციის აღწ. 1976, 292-299].

შენიშვნა: ხელნაწერის აშიებზე მრავალი მინაწერია. ისინი გამოქვეყნებულია მ. ქავთარიას აღწერილობაში (გვ. 297-299).

A 186

გულანი

XVII-XVIII, ; 2322 გვ.; 44,5×27; ქალაღი; ნაწერია შავი მელნით ნუსხურად; სათაურები სინგურით; გაღამწერები: იესე ბაღღიაშვილი, ფარემუზა (გვ. 1467), მგალობელი თამაზ (გვ. 1938), აბრაჰამ (გვ. 1610), მღვღელი საბა (გვ. 1715). დაღკვეთი – გენათელი ეპისკოპოსი ზაქარია. დიდი ზომების გამო აკინძულია სამ წიგნად.

მრავალ საღმრთისმსახურო წეს-განგებასთან ერთად შეიცავს წყლისკურთხევის განგებას გიორგი მთაწმიდელისეული „კურთხევანიღან“ (გვ. 958-961; 2077-2082), რომელშიც წყლ-

ისკურთხევის დიდ ლოცვას („დიდ ხარ შენ, უფალო...“) წინ უძღვის პროლოგი:

„ლოცვაჲ, თქუძული წმიდისა ნოსელისა“.

შენიშვნა: 1. კურთხევანის თავები A 186 გულანისა ბიბლიოგრაფირებულია [კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ].

A 188

ჰაგიოგრაფიული კრებული

XIII ს., 289 ფურც.; თავბოლონაკლული, უყდო, დაშლილი; აკლია შუაშიც; ქაღალდი; ნაწერია შავი მელნით ნუსხურად; სათაურები სინგურით.

წმიდათა ცხოვრება-წამებების გარდა შეიცავს ერთი-ორ სადღესასწაულო ჰომილიასაც (შემორჩენილ თხზულებათა საერთო რაოდენობა – 28); მათ შორის:

„თქუძული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ შემოსლვისათჳს წმიდათა მარხვათაჲსა, რომელი იკითხვების კურიაკესა უძღებისასა“ 247v-252r.

შენიშვნა: თარგმნილია ეფთვიმე მთაწმიდელის მიერ [კეკელიძე 1957-ა: 28]

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია მ. ქავთარიას მიერ [A კოლექციის აღწ. 1976, 321-325].

შენიშვნა: 1. ხელნაწერის ბოლო ფურცლები (278-289) სხვადასხვა თხზულებათა ფრაგმენტებია; მათ შორის ფურც. 286-289 სხვა (მცირე ფორმატის, 38×26,5) ხელნაწერის ნაწილია; შემორჩენილია ქვესათაური: „თავი მეორე, მარხვისათჳსვე“.

A 215

დიდნი კურთხევანი

XVI-XVII სს.; 262 ფურც.; 15×10,5; ქაღალდი; კოლენკორგადაკრული მუყაოს ყდა; თავნაკლული; ნაწერია შავი მელნით

ნუსხურით; სათაურები სინგურით; ბოლონაკლული; გადამწერი ბასილი (159r).

„კურთხევანი“ სხვა თავებთან ერთად შეიცავს ნათლისღების წყლისკურთხევის გიორგი მთაწმიდელისეულ რედაქციას (46r-64v), რომელშიც წყლისკურთხევის დიდ ლოცვას („დიდ ხარ შენ, უფალო...“) წინ უძღვის პროლოგი:

„ლოცვაჲ, თქუმილი წმიდისა ნოსელისა“.

შენიშვნა: 1. კურთხევანის თავები ბიბლიოგრაფირებულია [A კოლექციის აღწ. 1980: 17; კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ].

A 267

დოგმატიკონი

1778 წ., 1+292 ფურც.; 30,5×21; შავი ფერის ტვიფრულ ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; სისქე 4 სმ.; ყდის წინა მხარეს გამოსახულია „ხელთდასხმა“, უკანა მხარეს „ხარება“; თეთრი, კარგი ხარისხის ქაღალდი; ამოცვენილია ფურც. 286-287; აქვს ჭვირნიშანი: სამი ნახევარმთავარე; ნაწერია ნუსხურად შავი მელნით ერთ სვეტად; ნაწერი არე – 23×12,5; სათაური და საწყისი ასოები სინგურით; თავნაკლული; გადამწერილია დაზიანებული დენიდან (დატოვებულია თეთრი ლაქები); გადამწერი – ხუცესმონაზონი იოანე გაბონელი (291v); დამკვეთი – დავით ბოდბელი მიტროპოლიტი (291v); გადაწერის ადგილი – დავით-გარეჯის ნათლისმცემლის მონასტერი (291v); დაუწერელია: 1v, 2v, 223v-225v, 292r-v.

შეიცავს არსენ იყალთოელის „დოგმატიკონში“ შეტანილ ზოგიერთ თხზულებას, მათ შორის:

„წმიდათავანისა მამისა ჩუშნისა იოანე მანსურ წოდებულისა სიტყუანი წმიდათა მამათანი, ესე იგი არს გამოკრებულნი წამებათანი, რომელთა მიერ ყოველივე კათოლიკე ეკლესიისა სარწმუნოებაჲ განცხადებულად გუშსწავების, ღმრთისმეტყუწლებისასა ვიტყვ ქადაგებასა და სამღრთოჲსა განგე-

ბულებისა სიტყუასა და სხუათა მართალთა ეკკლესიისა სჯულთა უცთომელობასა“ (44r-129r), რომელშიც შეტანილია ამონარიდები წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათაგან:

ნოსელისაჲ „მამო ჩუენოჲსა“ თარგმანისაგან 47r-v
 გრიგორი ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან 50r
 გრიგოლისი, ევნომის ძლითისა სიტყუსაგან 59r
 გრიგორი ნოსელისაჲ, საკათაკუმეველოჲსაგან 65r-v
 გრიგორი ნოსელისაჲ, პასექისა ძლითისა სიტყუსაგან 66r-v
 გრიგორი ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისა სიტყუსაგან 69r
 ნოსელისაჲ „მამო ჩუენოჲსაგან“ 75r
 ნოსელისაჲ ევნუმის მიმართისა სიტყუსაგან 77v-78r
 ნოსელისაჲ, სწავლითისა მის დიდისა საკითხავისაგან 79r
 მისივე (გრიგოლ ნოსელისა), ევნუმის მიმართისაგან 79r-v
 ნოსელისაჲ ეგსტათის მიმართისა ეპისტოლისაგან წმიდისა სამებისათჳს 81r

გრიგორი ნოსელისაჲ, ევნომის მიმართისაგან 83v-84r
 ნოსელისაჲ, ნეტარებათათჳს მეოთხისა თავისაგან 84v-85r
 ნოსელისაჲ, [ნეტარებათათჳს მეოთხისა თავისაგან] (გამეორება წინა ციტატის დასაწყისი ფრაზისა) 86v
 ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან 90r
 მისივე, ევნომის ძლითისაგან 90v
 და შემდგომად მრავლისა 90v
 მისივე, აპოლინარის ძლითისაგან 90v
 ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან, რომლისა დაწყებაჲ ესე არს: „კეთილმცა იყო...“ 93r-94v
 ნოსელი, სიტყუსგებასა შინა ექუსთა დღეთასა 94v
 მისივე, ევნომისთჳს მეორისა სიტყუსაგან 94v-95r
 მისივე, პასექის ძლითისა სიტყუსაგან 95r
 მისივე, ლოცვისათჳს მეოთხისა თავისაგან 95r
 ნოსელისაჲ: „ამისთჳს ვიტყუთ, ვითარმედ...“ 100v
 ნოსელისაჲ, მეთექუსმეტისა თავისაგან „კაცისშესაქმისა“ 101r
 მისივე, საკათაკუმეველოჲსაგან 101r

ეგრეთვე შეძღვომი ამისი, ნოსელისაჲვე, ევნომის მიმართი-
საგან 101r

წმიდისა გრიგორი ნოსელისაჲ, აპოლინარის დასამკობელი-
საგან სიტყუსმწერლობისა 160v-161r

წმიდისა გრიგორი ნოსელისაჲ, სწავლითისა სიტყუსაგან 178v

წმიდისა გრიგორი ნოსელისაჲ ევნომის მიმართისა სიტყუ-
საგან 204r

შენიშვნა: „გამოკრებანი წამებათანი“ ამ ხელნაწერში შეი-
ცავს 30 თავს. 31-ე თავი (როგორც ჩანს, დედნის
დაზიანებისა და ფურცლების არევის გამო) კრებუ-
ლის სხვა ნაწილშია გადატანილი (231r-237v).

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია თ. ბრეგაძის მიერ
[A კოლექციის აღწ. 1980, 128-133].

ანდერძი: „ყოველთა ვეკედრები, მხილველთა და აღმოჩენილ-
ველთა ამა ყოველად სასურისა დოღმატისათა, რომელ-
იცა ყოველადსამღუდელოს დიდის მიტროპოლიტის
ბოღბელის და ვითის მიერ ებრძანა სიგლახაკე-
სა ჩემსა აღწერაჲ დმრთივბრწყინვალისა ამის წიგნ-
ისა, დოღმატად წოდებულისა, უღირსსა და უცხოსა
ყოვლისა სათნოებისაგან ხუცესმონაზონსა იოანეს,
ტომობით გაბაონელსა, რომელიცა აღვსწერე მო-
ნასტერსა შინა დავით-გარესჯისასა, მრავალმთოვანსა,
სადაცა შენ არს წმიდისა დიდებულისა ნათლისმ-
ცემელის სახელზე აღშენებული მონასტერი,
სულთსაცავი მართლმორწმუნეთა, დროსა და მპყრო-
ბელობასა ყოვლისა ქართლისა და კახეთისა მეფისა
ირაკლი მეორისასა, წელთა დასაბამითგან **ქსპვ**,
ხოლო ქრისტესითგანსა გარდასრულთა წელთა 1778,
რადთა მხილველთა ამისთა შენდობა ჰყოთ ცთომილებისა
რამათაცხმე, ვითარცა უძღურისა და გამოუცდელისა,
რომელსა უმეცრებისა ძლით და ახალმოსწავლეობი-
სათუხს მწერლობისა, არცაღა კალმისა შეხება მეძლო
წიგნისა ამის წინამდებარისა, უკუშთუძცა ზემო მო-
კსენებულისა დიდისა უფლისა ბოღბელ მიტროპოლი-

ტის მორჩილების უღელს არ განეზდა აპეური უძღურებისა ჩემისა, უფროსლა უმეცრებისა და გამოუცდელი-ბისა. ყოველთა შენდობა ყავთ, უფალნო. აღიწერა ოკლონბერსა დ, ქრონიკონს ქართულს ოფე“ (291v).

შენიშვნა: მრავალრიცხოვან მინაწერთა ერთი ნაწილი გამოქვეყნებულია თ. ბრეგადის აღწერილობაში (გვ. 132-133).

A 269

ლოგმატიკონი

1785 წ.; 11+283 ფურც.; 34,7×21; შავი ფერის ტვიფრულ ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; სისქე 6 სმ; კარგი ხარისხის თეთრი ქაღალდი; დალაქავებული და ნაწილობრივ ჭიისაგან გამოხრული; ნაწერი არე 23,5×12,5; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები და თაური ასოები სინგურით; აქვს რვეულებრივი სათვალავი; გადამწერი – დიმიტრი ხუცესი (282r); დამკვეთი – დავით ბოდბელი (281v-282r); დაუწერელია: Ir-IIv, 1v, 247v-249v; 262v; 282v; 283r-v.

შეიცავს არსენ იყალთოელის „ლოგმატიკონში“ შეტანილ ზოგიერთ თხზულებას, მათ შორის:

„წმიდათაგანისა მამისა ჩუწნისა იოანე მანსურ წოდებული სასიტყუანი წმიდათა მამათანი, ესე იგი არს გამოკრებული წამებათანი, რომელთა მიერ ყოველივე კათოლიკე ეკლესიისა სარწმუნოებად განცხადებულად გუშსწავების, ღმრთისმეტყულებისასა ვიტყვ ქადაგებასა და საღმრთოაჲსა განგებულებისა სიტყუასა, და სხუათა მართალთა ეკლესიისა სჯულთა უცთომელობასა“ (68v-152v), რომელშიც შეტანილია ამონარიდები წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათაგან:

ნოსელისაჲ „მამაო ჩუენოჲსა“ თარგმანისაგან 71v-72r
 გრიგორი ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან 74v-75r
 გრიგოლისი, ევნომის ძლითისა სიტყუსაგან 83v-84r

- გრიგორი ნოსელისაჲ, საკათაკუმეველოდსაგან 90r
გრიგორი ნოსელისაჲ, პასექისა ძლითისა სიტყვსაგან 91r
გრიგორი ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისა სიტყვსაგან 93v
ნოსელისაჲ „მამაო ჩუენოდსაგან“ 99v
ნოსელისაჲ ევნომის მიმართისა სიტყვსაგან 102r-v
ნოსელისაჲ, სწავლითისა მის დიდისა საკითხავისაგან 103r-v
მისივე (გრიგოლ ნოსელისა), ევნომის მიმართისაგან 103v-104r
ნოსელისაჲ ევსტათის მიმართისა ეპისტოლისაგან წმიდისა სამებისათჳს 105v
გრიგორი ნოსელისა, ევნომის მიმართისაგან 108r-v
ნოსელისა, ნეტარებათათჳს მეოთხისა თავისაგან 109r-v
ნოსელისა, [ნეტარებათათჳს მეოთხისა თავისაგან] (გამეორება წინა ციტატის დასაწყისი ფრაზისა) 111r
ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან 115r
მისივე, ევნომის ძლითისაგან 115r
და შემდგომად მრავლისა 115r
მისივე, აპოლინარის ძლითისაგან 115r
ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან, რომლისა დაწყებაჲ ესე არს: „კეთილმცა იყო...“ 117v-119r
ნოსელი, სიტყვსაგებასა შინა ექუსთა ღლეთასა 119r
მისივე, ევნომისთჳს მეორისა სიტყვსაგან 119r-v
მისივე, პასექის ძლითისა სიტყვსაგან 119v
მისივე, ლოცვისათჳს მეოთხისა თავისაგან 119v
ნოსელისაჲ: „ამისთჳს ვიტყუთ, ვითარმედ...“ 124v
ნოსელისაჲ, მეათექუსმეტისა თავისაგან „კაცისშესაქმისა“ 125r-v
მისივე, საკათაკუმეველოსაგან 125v
ეგრეთვე შემდგომი ამისი, ნოსელისაჲვე, ევნომის მიმართისაგან 125v
წმიდისა გრიგორი ნოსელისაჲ, აპოლინარის დასამკობელისაგან სიტყვსმწერლობისა 183v-184r
წმიდისა გრიგორი ნოსელისაჲ, სწავლითისა სიტყვსაგან 201v

წმიდისა გრიგორი ნოსელისა ევნომის მიმართისა სიტყუ-
საგან 227r-v

შენიშვნა: „გამოკრებანი წამებათანი“ ამ ხელნაწერში შეი-
ცავს 30 თავს.

ამავე ხელნაწერში შეტანილია ფრაგმენტი წმ. გრიგოლ
ნოსელის „გრიგოლ საკრველთმოქმედის ცხოვრებიდან“:

„დიდებისმეტყუელებაჲ სამებისაჲ, რომელი მოეცა დედისა
ღმრთისა და იოანე ღმრთისმეტყუელისა მიერ წმიდასა გრი-
გოლის, საკრველთმოქმედსა, ნოსელ(ი)სა“ 56v-57r.

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია თ. ბრეგადის მიერ
[A კოლექციის აღწ. 1980, 133-137].

შენიშვნა: ხელნაწერის ანდერძი (281v-282r) და მრავალრი-
ცხოვან მინაწერთა ერთი ნაწილი გამოქვეყნებულია თ.
ბრეგადის აღწერილობაში (გვ. 136-137).

A 272

საწელიწდო მეტაფრასი

1817 წ.; 02+312 ფურც.; ბოლონაკლული; ტყავგადაკრული
ტვიფრული ყდა; აქვს რვეულებრივი სათვალავი (35 რვეული);
ლურჯი ქალაღი; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები სინგურით.
გადამწერი ოსე გაბაშვილი (23v, 38r, 45r, 67v, 184v, 290v,
304v); ხელნაწერი შეუძენია ცნობილ ბიბლიოფილს მღვდელ-
მონაზონ ნიკონ ჯობინაშვილს (9v). თავისუფალ ფურცლებზე
მისი შეკვეთით დაუხატავთ ძველი და ახალი აღთქმის მოვლენა-
თა ამსახველი პრიმიტიული სურათები (1r-5r). დაუწერელია
01r-02v, 1v, 2v, 5v-10r, 74v, 185r-v, 195v-196v, 212r-217v,
252v, 307r-312v.

შეიცავს ჰომილეტიკურ საკითხავებს მარხვისა და ზატიკის
ციკლისათვის (10r-184v) და უძრავ დღესასწაულთათვის (186r-
306v), სულ 48 საკითხავს; მათ შორის:

„წმიდათა შორის მამისა ჩუშნისა გრიგორი ნოსელი -

ს ა ე, თხრობად პონისათუხ საღმრთოდსა ძელისა [და] კელთუ-ქმნელისა ხატისა კ ა მ უ ლ ი ნ ე ს, რომელი გამოუჩნდა ჟამთა დიოკლეთიანე მეფისათა ნეტარსა ბასის, ხოლო გამოცხადნა მეფობასა დიდისა მორწმუნისა მეფისა თეოდოსისსა“ 79v-83v.

შენიშვნა: თხზულება ფსევდოეპიგრაფიკულია [კეკელიძე 1957-ა: 28].

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია ლ. ქუთათელაძის მიერ [A კოლექციის აღწ. 1980, 137-146].

ანდერძი (გადამწერისა): „აღმოპითხველნო ძმანო და მამანო, აქა შენდობა მიბძანეთ მე, ყოვლად უღირსსა ხუცესსა ოსეს გაბაშვილს, ზაქარია მოძღურის ძეს, რომელმან მრავლის შრომით აღვწერე სეკდენბრის კდ, მარხვს და ზადიკის მეტაფრასი ესე, ქრისტეს აქათ ჩეიზ“ [1817 წ.] (184v)

შენიშვნა: კრებულს ერთვის სხვა მრავალი ანდერძ-მინაწერიც; გამოქვეყნებულია ლ. ქუთათელაძის აღწერილობაში (გვ. 145-146).

A 306

დიდნი კურთხევანი

XVI ს. ხელნაწერი. „კურთხევანი“ სხვა თავებთან ერთად შეიცავს ნათლისღების წყლისკურთხევის გიორგი მთაწმიდელისეულ რედაქციას (2r-3v, 5r-v, 4r), რომელშიც წყლისკურთხევის დიდ ლოცვას („დიდ ხარ შენ, უფალო...“) წინ უძღვის პროლოგი: „ლო ც ვ ა ე, თქუბული წმიდისა ნ ო ს ე ლ ი ს ა“.

შენიშვნა: 1. კურთხევანის თავები ბიბლიოგრაფირებულია [კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ].

A 382

ჰომილეტიკურ-ჰაგიოგრაფიული კრებული

XV-XVII სს. 382 ფურც.; 38,5×27; სხვადასხვა დროის ხელნაწერების ნაკრები; ქალაღდი, გაყვითლებული, დაზიანებული, ნაკლული; ახლად რესტავრირებული; აქვს გვიანდელი (ხელახალი აკინძვის თანადროული, XVIII ს.) რვეულებრივი აღრიცხვა ასომთავრულითა და არაბული ციფრებით (ისინი ერთმანეთს არ ემთხვევა). ყავისფერ ლედერინგადაკრული მუყაოს ყდა; ახლად აკინძული; ფურცელთა რიგი ბევრგან არეულია. 51-52 ფურცლებს მარჯვენა ნახევარი ჩამოსხეული აქვს. ნაწერია ნუსხურით ორ სვეტად (242, 307, 368 ფურცლები – ერთ სვეტად); სათაურები და თავკიდური ასოები – სინგურით. 178v-ს კიდეზე – შავი ფანქრით დახატული ბაგრატ ტავრომენელი (მინაწერი: „ბაგრატ“); 307v-ზე ასევე შავი ფანქრით – იოანე მოწყალე (ნახატებიც და წარწერებიც გვიანდელია); 382-ე ფურცელი სხვა ხელნაწერიდანაა აქ მოხვედრილი. აქვს ჭვირნიშანი; გადამწერები: ეპიფანე (54r, 138v, 141v), იერემია (67v, 100v, 107v, 108v), რუთი (138r), დიმიტრი (310r); დაუწერელია: 97v-98r, 308r, 309r-v, 373v.

შეიცავს საღღესასწაულო ჰომილიებსა და წმიდათა ცხოვრება-წამებებს. ფურცლების მიმდევრობის არევის გამო საკითხავთა კალენდარული თანმიმდევრობაც არეულია (ივნისი, ივლისი, სექტემბერი, ოქტომბერი, ნოემბერი, აგვისტო, ივლისი...). სულ შემორჩენილია 84 საკითხავი. 50-ე საკითხავად შეტანილია:

„ნონებერსა იზ: ცხორებაჲ და მოქალაქობაჲ წმიდისა და ყოვლადქებულისა გრიგოლი საკურველთმოქმედისაჲ, აღწერილი წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისა“ (219v-235v)

შენიშვნა: თარგმნილია ეფრემ მცირის მიერ [კეკელიძე 1957: 166]. ტექსტი გამოქვეყნებულია ორჯერ [მრეველიშვილი 2001-ა: 79-133; კოჭლამაზაშვილი 2009-ა]

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია თ. ბრეგადის მიერ [A კოლექციის აღწ. 1985, 118-133]. ამავე ხელნაწერის შესახებ იხ. კ. კეკელიძე, ბიზანტიური მეტაფრასტიკა და ქართული აგიოგრაფია: თსუ შრომები, ტ. 30ბ-31ბ, 1947, 35.

შენიშვნები: 1. ხელნაწერს ერთვის მოგვიანებით (XVII ს.) შეღვენილი ზანდუკი (380r-381r).

2. კრებულს ერთვის მრავალი ანდერძ-მინაწერი. გამოქვეყნებულია თ. ბრეგადის აღწერილობაში.

A 388

თეოდორე სტუდიელი, სწავლანი

XII-XIII სს.; 109 ფურც.; 19×14; ეტრატი (პირველი ფურცელი – ქალაღია); ბოლონაკლული; ყავისფერი ტვიფრული ტყავადაკრული ხის ყდა. ნაწერია ნუსხურით; სათაურები და თაური ასოები – სინგურით. გადამწერი – პეტრე მწერალი (38r); ხელნაწერი, როგორც მინაწერებიდან ჩანს, 1654 წელს ლაბეჭინის მთავარანგელოზის ეკლესიიდან რუსეთში წაუღია მღვდელმონაზონ ევდემონ ინასარიძეს. წიგნი დაფურცლული ყოფილა, ამიტომ იგი შეუკვრევენებია მოსკოვში. ამის შემდეგ ხელნაწერი მოხვედრილა კირილეს მონასტერში (რუსეთშივე), ხოლო 1845 წელს იგი შეუძენია მღვდელ იოსებ ჩიტაძეს თეირანში სომხის ეკლესიის მნათისაგან (1r-v, 2r-v, უკანა ყდის v).

შეიცავს თეოდორე სტუდიელის „სწავლანს“, რომელიც იკითხება დიდ მარხვაში (ყველიერის კვირიაკიდან დიდ ოთხშაბათამდე), სერობის ლოცვის შემდეგ. „სწავლანი“ თარგმნილია გიორგი მთაწმიდელის მიერ.

„სწავლანის“ ტექსტს ერთვის დიდი მარხვისათვის განკუთვნილი რამდენიმე სხვა საკითხავიც; მათ შორის:

„წმიდისა მამისა ჩუწნისა გრიგოლ ნოსელისაჲ შესხმაჲ წმიდისა და დიდებულისა მოწამისა თეოდორე ტირონისაჲ, ფებერვალსა იზ“ (109r-v).

შენიშვნები: 1. თარგმნილია გიორგი მთაწმიდელის

მიერ [კეკელიძე 1957-ა: 27].

2. ხელნაწერის ბოლო ფურცლების დაკარგვის გამო ტექსტი ბოლონაკლულია.

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია თ. ბრეგაძის მიერ [A კოლექციის აღწ. 1985, 150-154].

შენიშვნა: კრებულს ერთვის მრავალი ანდერძ-მინაწერი; გამოქვეყნებულია თ. ბრეგაძის აღწერილობაში.

A 394

ბასილი კესარიელის „სწავლანი“ და „თარგმანებაჲ ფსალმუნისაჲ“

XVIII ს.; 307 ფურც.; 32×21; აქვს რვეულებრივი აღრიცხვა მთავრულით; ქალღი, დალაქავებული. ამოცვენილია ფურც. 1-7, 302, 305; დაზიანებულია ფურც. 23, 141; ტვიფრული ტყავადაკრული ხის ყდა. ზემო ყდის შუა ნაწილი ამომწვარია; ჰქონია 3 საკეტი; ყდაზე ამოტვიფრულ გამოსახულებებს სლავური წარწერები აქვს; ნაწერია ნუსხურით ორ სვეტად. სათაურები და თაური ასოები სინგურით; დაუწერელია 305v-306v, 307v.

შეიცავს ბასილი კესარიელის „სწავლანსა“ (1r-9v, 73r-199r) და ფსალმუნის განმარტებას (199r-290v); კრებულს ერთვის რამდენიმე თხზულება სხვა ავტორებისა (გრიგოლ ნაზიანზელი, გრიგოლ ნოსელი, სოფრონ იერუსალიმელი), მათ შორის:

„წმიდისა მამისა ჩუშნისა გრიგოლი ებისკოპოსისა ნოსელისა შესხმა წმიდისა და დიდისა ბასილისათჳს, ძმისა თჳსისა“ 33v-37v.

შენიშვნები: 1. თარგმნილია ეფთვიძემ მთაწმიდელის მიერ [კეკელიძე 1957-ა: 26].

2. ტექსტი გამოცემულია [კობიაშვილი 2008].

A 394 ხელნაწერი გამოცემაში აღნიშნულია D ლიტერით.

„ნონებერსა იზ: ცხორებად და მოქალაქობად წმიდისა და ყოვლადქებულისა გრიგოლი საკურველთმოქმედისა, აღწერილი წმიდისა და ნეტარისა მამისა გრიგოლ ნოსელისა“ 38r-57r.

შენიშვნა: თარგმნილია ეფრემ მცირის მიერ [კეკელიძე 1957-დ: 166].

2. ტექსტი გამოქვეყნებულია ორჯერ [მრევლიშვილი 2001-ა: 79-133; კოჭლამაზაშვილი 2009-ა]. ამ გამოცემებში A 394 ხელნაწერი გამოყენებული არაა.

„თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუშნისა გრიგოლი ნოსელისა, ქალწულებისათვის და საღმრთოდას მოქალაქობისა“ 302v-303v.

შენიშვნები: 1. თარგმნილია ეფთვიმე მთაწმიდელის მიერ [კეკელიძე 1957-ა: 28].

2. ხელნაწერში შეტანილია მცირე ფრაგმენტი გრიგოლ ნოსელის თხზულებისა.

3. ტექსტი ერთვის სადისერტაციო ნაშრომს [ზვიადაძე 2004]. ტექსტის დადგენისას A 394 გამოყენებული არაა.

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია თ. ბრეგაძის მიერ [A კოლექციის აღწ. 1985, 168-173].

შენიშვნები: 1. კრებულს ერთ-ერთ თხზულებას ერთვის მთარგმნელის (ეფთვიმე მთაწმიდელის) ანდერძი; გამოქვეყნებულია თ. ბრეგაძის აღწერილობაში (გვ. 171).

2. ბასილის „სწავლანის“ ტექსტი გამოქვეყნებულია: ბასილი კესარიელის სწავლათა ეფთვიმე ათონელი-სეული თარგმანი, გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ც. ქურციკიძემ, თბ., 1983.

A 450

დიდნი კურთხევანი

XVII ს.; 610 ფურც.; 18,4×13,5; გადაწერილია ქაჯის ციხეში. გადამწერი – მღვდელი ქრისტესია.

ესაა გიორგი მთაწმიდელის „დიდთა კურთხევათა“ ბაზაზე შექმნილი ერთ-ერთი პოსტათონური კურთხევანი [იხ.: კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ]. ერთვის გამოკრებილი სწავლანი წმიდა მამათა თხზულებებიდან, მათ შორის:

„ნოსელ გრიგოლისა: პირმშონი ბოროტთა ვნებათანი არიან გულისთქუმა[ა] და გულისწყრომა[ა], რამეთუ ყოველნი ვნებანი ამით შეუდგან, და რომელმან ესე მოაკუდინოს, ვითარმცა თავი გუელისა შეუმუსრავს. ხოლო მთავარ ყოველისა არს გონიერებაჲ, რადთა უფლებდეს მათ ზედა და არა მძლე ექმნენ ორნი იგი გონიერებასა“ 520v.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია კ. კეკელიძისა და ლ. ქუთათელაძის მიერ [□□□□□□□□ 1908; A კოლექციის აღწ. 1986, 137-144].

A 504

დიდნი კურთხევანი

XV-XVI სს.; 1+210 ფურც.; 20×14,5; შავ ტვიფრულ ტყავ-გადაკრული მუყაოს ყდა; ქალაღი; ნაკლული; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები სინგურით. გადამწერი – მარკოზ ბერი (18v, 210r)

„კურთხევანი“ სხვა თავებთან ერთად შეიცავს ნათლისღების წყლისკურთხევის გიორგი მთაწმიდელისეულ რედაქციას (41r-47v), რომელშიც წყლისკურთხევის დიდ ლოცვას („დიდ ხარ შენ, უფალო...“) წინ უძღვის პროლოგი:

„ლოცვაჲ, თქუებული წმიდისა ნოსელისა“.

შენიშვნა: 1. კურთხევანის თავები ბიბლიოგრაფირებულია

[A კოლექციის აღწ. 2004: 8-9; კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ].

A 519

დიდნი კურთხევანი

XVII სს.; 111 ფურც.; 15,5×11; ყავისფერ კოლენკორგადაკრული მუყაოს ყდა; ქაღალდი; ბოლონაკლული; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები სინგურით.

„კურთხევანი“ სხვა თავებთან ერთად შეიცავს ნათლისღების წყლისკურთხევის გიორგი მთაწმიდელისეულ რედაქციას [„განგებაჲ წისა ღისა გამოცხადებისა“; 104r-105v, 106v-r, 107r-111v (ბოლონაკლული)], რომელშიც წყლისკურთხევის დიდ ლოცვას („დიდ ხარ შენ, უფალო...“) წინ უძღვის პროლოგი:

„ლოცვაჲ, თქუებული წმიდისა ნოსელისა“ (ბოლონაკლული).

შენიშვნა: 1. კურთხევანის თავები ბიბლიოგრაფირებულია [A კოლექციის აღწ. 2004: 103; კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ].

A 584

სამოციქულო

1083 წ., 265 ფურც.; ეტრატი (1-25, 27-249) და ქაღალდი (26, 250-265); ტვიფრული ტყავით შემოსილი ფიცრის ყდა; ნაკლული; ნაწერია ნუსხურთ; საზედაო ასოები მთავრულით; სათაურები და საზედაო ასოები სინგურით; გადამწერი – გიორგი ხუცეს-მონაზონი (229r); არქიმანდრიტ ტარასი ალექსიმესხიშვილს შეუწირავს ქვათახევის მონასტრის ბიბლიოთეკისათვის (249r).

სამოციქულოს ტექსტთან ერთად შეიცავს სარწმუნოების სიმბოლოთა ტექსტებს და სხვა ლოგომატურ სტატიებს; მათ შორის:

„განჩინებაჲ სარწმუნოებისა, დადებულისაჲ იოვანეს მიერ

ღმრთისმეტყველისა გამოცხადებით საკურველთმოქმედისა გრიგოლის მიმართ, ვითარცა ხუაიშნებითა ღმრთისმშობელისაჲთა; და ესე იგი სარწმუნოებაჲ არს, რომლისათჳს გრიგოლ საკურველთმოქმედმან ილოცა და ჩუენებით ღმერთმან ასწავა და მან დაწერა ძილსა შინა და, ოდეს განელჳდა, კელთ აქუნდა. – ერთ არს ღმერთი, მამაჲ სიტყჳსა ცხოელისაჲ“ 240r-241r.

შენიშვნა: 1. ეს „განწესება“ ამოღებულია წმ. გრიგოლ ნოსელის „გრიგოლ საკვირველთმოქმედის ცხოვრებიდან“. ტექსტი გამოცემულია: [მრევლიშვილი 2001-ა: 47; მრევლიშვილი 2001-ბ; კოჭლამაზაშვილი 2009-ა]

ხელნაწერი დეტალურად აღწერა ც. ჭანკიევმა [A კოლექციის აღწ. 2004: 212-216]

A 613

მარხვის მეტაფრასი

XVII ს.; რვეულებად დაშლილი, დიდი ფორმატის ხელნაწერი; ნაწერია ნუსხურად ორ სვეტად; თითოეულ სვეტში 39 სტრიქონია.

შეიცავს დიდი მარხვის საკითხავებს; მათ შორის:

„თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისაჲ, შემოსლვისათჳს წმიდათა მარხვათაჲსა“ 86v-89v.

A 615

მარხვისა და ზატიკის საკითხავები

XVI-XVII სს.; უყლო, დაფურცლული; ქაღალდი; სხვადასხვა ღროის სხვადასხვა ხელნაწერის ფრაგმენტები. ფურცლები პირობითად დაჯგუფებულია ფორმატისა და ხელის მიხედვით; გამოიყოფა 8 ასეთი ჯგუფი, სულ 51 ფურცელია ($31+6+1+1+1+2+1+8 = 51$); ფურცელთა უმეტესობის (31 ფ.) ფორმატია

39×27. ნაწერია ორ სვეტად, კალიგრაფიული წვრილი ნუსხურით, შავი მელნით; სათაურები სინგურით; თითოეულ სვეტში 37 სტრიქონია; დაწერილი არე 27,5×15,5 ფურცლები კიდებ-შემოცვეთილია, ამჟამად რესტავრირებული; სხვა ფრაგმენტების (8 და 6 ფფ.) ნაწერი არის ზომებია 21,5×15 და 24,5×15,5; სვეტებში სტრიქონთა რაოდენობა – 30 და 27 (შესაბამისად).

შეიცავს მარხვისა და ზატიკის ჰომილეტიკურ საკითხავთა ფრაგმენტებს, მათ შორის:

„წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელიისა, მკუდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა“ (პირობითი ნუმერაციის 22r-v, 46r-47v, 54r-v ფურცლები).

A 624

დიდნი კურთხევანი

1707 წ. ხელნაწერი. „კურთხევანი“ სხვა თავებთან ერთად შეიცავს ნათლისღების წყლისკურთხევის გიორგი მთაწმიდელისეულ რედაქციას (126r-130r), რომელშიც წყლისკურთხევის დიდ ლოცვას („დიდ ხარ შენ, უფალო...“) წინ უძღვის პროლოგი: „ლოცვაჲ, თქუებული წმიდისა ნოსელისა“.

შენიშვნა: 1. კურთხევანის თავები ბიბლიოგრაფირებულია [კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ].

A 633

დიდნი კურთხევანი

XVII ს. ხელნაწერი. „კურთხევანი“ სხვა თავებთან ერთად შეიცავს ნათლისღების წყლისკურთხევის გიორგი მთაწმიდელისეულ რედაქციას (102r-109r), რომელშიც წყლისკურთხევის დიდ ლოცვას („დიდ ხარ შენ, უფალო...“) წინ უძღვის პროლოგი: „ლოცვაჲ, თქუებული წმიდისა ნოსელისა“.

შენიშვნა: 1. კურთხევანის თავები ბიბლიოგრაფირებულია [კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ].

A 649

ასკეტიკური კრებული

XVIII-XIX სს.; 210 ფურც.; აკინძულია შავ ტვიფრულ ტყავადაკრულ ფიცრის ყდაში; აქვს ტყავისავე სამი საკეტი; 32,5×21,5; სისქე 5 სმ.; ქაღალდი; ნაწერია მხედრულად, ერთ სვეტად; ნაწერი არე 23,5×15,5; დაუწერელია 128v-129v.

შეიცავს წმ. მამათა სადღესასწაულო სწავლას (ჰომილიებს) და წმიდათა ცხოვრება-წამებებს (განსაკუთრებით დედათა მოწესეთა და მოღვაწეთა ცხოვრებას), აგრეთვე გრიგოლ რომაელის „ღიალოგს“ (173r-209r). საკითხავთა შორისაა:

„თქუმული წმინდისა (sic.) მამისა ჩვენისა გრიგოლისა, ნოსელისა, შესხმა წმინდისა და დიდებულისა მოწამისა თეოდორესი“ 137r-142v.

ანდერძი: „აღიწერა წიგნი ესე სულთა განმანათლებელი უღირსის მღვდლისა მეტეხის დეკანოზის იესეს მიერ. მკითხველთაგან, შეცთომილებისა რასამე მხილველთა, შენდობის მოქენე. განსრულდა [...]კწ; ქკს უოგ“ (იქვე სხვა ხელით მიწერილია: 1785).

მინაწერები: 1. „ეს წიგნი მამათ ცხოვრება ვიციდე მე, დავით ივანეს ძემ ამირიძემ იარმუნკაზედ (sic.) ალექსი პაპუნაშვილისაგან; მივეცი, რასაც იმის გული შესჯერდებოდა, წელსა ჩყდო-სა (1869), ოკტომბერს ა-სა. ვინც წაიკითხოთ, შენდობა უბძანეთ დამწერსაც და მყიდველსაც“ (109v).

2. ეს წიგნი არის ორას თორმეტი ფურცელი, დაწერილი და დაუწერავი“ (210v).

შენიშვნა: 1. კრებულს ერთვის „ზანღუკი“ (საძიებელი) (209v).

A 674 მეტაფრასი

XVIII ს.; 228 ფურც.; აკინძული შავ ტვიფრულ ტყავადაკრულ კარტონში; 31,5×21; სისქე 5,5 სმ.; სქელი ქალაღი; აქვს რვეულებრივი სათვალავი; თავბოლონაკლული, აკლია შიგადაშიგაც; ზოგი ფურცელი უადგილოდაა ჩაკინძული; ორ სვეტად ნაწერი შავი მელნით ნუსხურად; თითოეულ სვეტში 30 სტრიქონი; სათაურები სინგურიით; ნაწერი არე 23×13; ზოგ ფურცელს კიდეები შემოხეული აქვს და ამის გამო ტექსტის ნაწილი დაკარგულია (12, 13, 36, 51, 52, 59, 67-81, 121, 130, 155, 156, 207).

შეიცავს სადღესასწაულო საკითხავებსა და დიდ წმიდათა ცხოვრება-წამებას კალენდარულ რიგზე (იწყება სექტემბრის დღესასწაულებით; ჩართულია მარხვისა და ზატიკის საკითხავებიც), მათ შორის:

„წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისა მკუდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა“ (193r-216r).

შენიშვნები: 1. გრიგოლ ნოსელის საკითხავის ტექსტი ნაკლულია.

2. კრებულში შედის ორი აპოკრიფული თხრობა: „ნოემბერსა ლ. მიმოდასლვა მოციქულთა, ოდეს-იგი წარავლინა უფალმან მოციქული ანდრია სოფელსა მას კაციმჭამელთასა“ (18v-29v) და „ივნისსა კთ. თითოსახეთაგან და მიმოდაბნულთა თხრობათა ერთად შეკრებული მოსაქსენებელი წმთა და ყოვლადქებულთა თავთა მოციქულთა პეტრესი და პავლესი“ (220r-228v). ტექსტი ნაკლულია.

A 848 ლოგმატიკონი

1767 წ.; 244 ფურც.; შავ ტვიფრულ ტყავადაკრულ ფიცრის ყდაში აკინძული, ტყავისავე სამი საკეტი; მრგვალი ყუით;

33,3×23,5; სისქე 4,5 სმ.; თეთრი, კარგი ხარისხის ქაღალდი; ნაწერი ერთ სვეტად ნუსხურით, შავი მელნით; სათაური და თავკიდური ასოები სინგურით; ნაწერი არე 23,5×13; აშიებზე ერთვის მრავალრიცხოვანი მინაწერები; დაუწერელია 195v-197v; 244r-v. კრებულის შედგენილობის შესწავლით ირკვევა, რომ მის მნუსხველს ხელთ ჰქონია დეფექტური და ფურცელ-არეული დედანი, რის გამოც მასში შეტანილი ერთი თხზულების („გამოკრებანი წამებათანი“) ნაწილები A 848-ის სხვადასხვა ადგილას მოხვდა. კრებულის შედგენილობა ასეთია:

1. „მისივე, იონანე მონაზონისა ხუცისა დამასკელისა, ოქრო-ნეკტარად სახელდებულისა, სიტყუა ნამუშავევი დასამკობელი ღმრთისმობაგებულისა წვალებისა იაკობი[ტ]ისას“ 1r-18v.

2. „მისივე, ქრისტეს შორის ორთა ნებათათჳს და მოქმედებათა და სხუათა ბუნებითა თჳსებათა, გარნა შემოკლებული, და ორთა ბუნებათათჳს და ერთისა გუამისა“ (18v-30v).

შენიშვნა: ერთვის: „თუ რაოდენგუარად ითქუმის ხატება“ (30v-36r).

3. „წმიდათაგანისა მამისა ჩუენისა იწე მანსურ წოდებულისა სიტყუანი წმიდათა მამათანი, ესე იგი არს გამოკრებულნი (!) წამებათანი, რომელთა მიერ ყოველივე კათოლიკე ეკკლესიისა სარწმუნოებად განცხადებულად გუშსწავების, დისმეტყუწლებისა ვიტყვ ქადაგებასა და საღმრთოდსა განგებულებისა სიტყუასა, და სხუათა მართალთა ეკკლესიისა ჰსჯულთა უცთომელობასა“ (36r-110r; 182v-185r; 203r-209v).

ამ კომპილაციაში წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათაგან შეტანილია:

ნოსელისა, მამაო ჩნოსა თარგმანისაგან (38v-39r).

გრიგორი ნოსელისაი, აპოლინარის ძლითისაგან (41r-v).

გრიგოლი ნოსელისა საკათაკმევლოსაგან (54r-v).

გრიგოლი ნოსელის პასექისა ძლითისა სიტყვსაგან (55r-v).

გრიგოლი ნოსელისა აპოლინარის ძლითისა სიტყვსაგან (57v).

ნოსელისა მამაო ჩუენოსაგან (62v-63r).

ნოსელისა ევნომის მიმართისა სიტყვსაგან (65r-v).

ნოსელისა სწავლითისა მის ღიდისა საკითხავისაგან (66r-v).

მისივე, ევნომის მიმართისაგან (66v-67r).

ნოსელისა, ევსტათის მიმართისა ეპისტოლისაგან წმიდისა სამებისათუს (68r).

გრიგოლი ნოსელისა ევნომის მიმართისაგან (70v-71r).

ნოსელისა, ნეტარებათათუს მეოთხისა თავისაგან (71v).

ნოსელისა, რომელი ყოვლითურთ გუეზიარა ჩუენ თუნიერ ცოდვისა.

ნოსელისა, აპოლინარის ძლითისაგან (76v).

ნოსელისა, აპოლინარის ძლითისაგან, რომლისა დაწყება არს ესე (აშიაზე მინაწერი: „კეთილმცა იყო“; „ესე თუთ აპოლინარისი არს ყოველივე, ხოლო-მდე“) (79r-80r).

ნოსელის სიტყვსებასა შინა ექუსთა დღეთასა (80r-v) [აშიაზე მიწერილია: „შეისწავე, ვითარმედ მას საკითხავსა იტყვს ნოსელისასა, მამისა გიორგის თარგმნილსა, რომელი არტანუჯისა კრებაჲმან განკუშთა, და ბერჲმან...“ (მინაწერი აქ წყდება; ჩანს, ამ ადგილას დედანი ნაკლული იყო)].

მისივე, ევნომისთუს მეორისა სიტყვსაგან (80v).

მისივე, პასექისა ძლითისა სიტყვსაგან (80v-81r).

მისივე, ლოცვისათუს მეოთხისა თავისაგან (81r).

ნოსელისა: ამისთუს ვიტყუ, ვითარმედ გონებისა მიმართ საკმარ არს ხედვაჲ, წინადახმულთა ამათ სარწმუნოებისა სიტყუათა, და არა კმათა მიერ შეტყუშბა (85v).

ნოსელისა, მეთექუსმეტისა თავისაგან კაცისშესაქმისა (86r).

მისივე, საკათაკველოსაგან: არამედ ამითდა მიმართ კუალად იგივე ვიკუმიოთ სიტყუა; ზემო დაწერილ არს მეთათსამეტესა თავსა ამათ წამებათასა, ეგრეთვე შემდგომი ამისი ნოსელისავე ევნომის მიმართისაგან (86r).

4. „მისივე, შეკრება ჰსჯულთა ასოე[ული] ღირსისა ეპისკოპოსისა ლაოდიკელ[თასა]“ (110v-114r).

5. „თეოდორიტე ყდ ღისმოყუარისა მონაზონისა და უფ-

როსად ბრძნისა ფილოსოფოსისა, თუ ვითარ სათანადო არს გულისკმისყოფა ს ღთოსა და გარემისა ფილოსოფოსობისა სიტყუათა“ (114r-140v).

შენიშვნა: 136v-138r-ში ჩართულია ექსცერპტები (ათანასე ალექსანდრიელისა, გრიგოლი ღმრთისმეტყველისა, ამბროსი მედიოლანელისა, ავლუსტინესი, კირილესი), და მათ შორის: გრიგოლი ნოსელი, აპოლინარის დასამკობელისაგან სიტყვსმწერლობისა: აწ უკუწ, უკუწთუ ბუნებითი არს კორცთა სამთავრო ყოფა... (137r-v)

6. „თუთოსახეთა თავთა, ესე იგი არს გამოძიებით კითხულთა აღკნა ქრისტეს მიმართისა კეთილადმსახურებისათჳს, და თანად მხილებაცა და უკურღვევაჲ; ღ თაებისა მიმართ და კაცებისა ქრისტესისა უთავოთა ურთიერთას წინააღმდეგომისა წვალებისაჲ ნესტორისგან და სევეროზისა ბოროტადმსახურთასა და სიტყვსგება უარისმყოფელთა მიმართ წმიდისა კრებისა ხალკიდონისათა, მოძღურებისაგან ღმრთივმოცემულთა წმიდათა მამათა ჩუენთასა“ (კითხვა-მიგება) (140v-177r).

შენიშვნა: 151v-152v-ში ჩართულია ექსცერპტები (ათანასე ალექსანდრიელისა, ბასილი კესარიელისა, გრიგოლი ღმრთისმეტყველისა, ამბროსი მედიოლანელისა, იოანე ოქროპირისა, კირილე ალექსანდრიელისა), და მათ შორის: „წმიდისა გრიგოლი ნოსელისა, სწავლითისა სიტყვსაგან: ხოლო ღმრთისა ჩუენისა შორის კორცთა გამოჩინებისა საცნაურობათა მეძიებელი მოქმედებათა მიმართ ჰხედვედინ, რამეთუ ყოვლითურთ ღმერთ-ყოფისა მისისა არავის აქუს სხუა რამე გამოსაჩინებელი თჳნიერ მოქმედებათა-მიერისა წამებისა (152r).

სხვადასხვა ავტორთა თხზულებებიდან ექსცერპტები ჩაერთვის აგრეთვე 155v-156v, 163v-167r, 170r-v, 172v, 173v-174r, 175v-177r-ზე, მათ შორის: წმიდისა გრიგოლი ნოსელისა ევნომის მიმართისა სიტყვსაგან: რაჟამს გუწმოდის, ვითარმედ ნათელ არს და ძალ და

სიმართლე და ცხორება... (176r).

7. „ეპისტოლე წმიდათაგანისა პაპა ლეონტისი წმიდათაგანისა ფლავიანეს მიმართ კოსტანტინუპოლელ ეპისკოპოსისა“ (177r-182v)

შენიშვნა: მოსდევს: „საზღუარი წმიდისა და მსოფლიო მსაჯურებისა“ (182v-183v), „გამოთქუმა სარწმუნოებისა“ (183v-184r), „ხალკიდონის წმიდამან და მსოფლიომან კრებაჲმან თქუა“ (184r-185r). ეს მასალა ეკუთვნის „გამოკრებანი წამებათანის“ 24-ე თავს.

8. „ეპისტოლენი თითოსახეთა ეპისკოპოსთანი, მიწერილნი პეტრეს მიმართ ეპისკოპოსისა ანტიოქელთაჲსა, მმურკუნელად წოდებულისა, ვითარმედ არა ჯერ-არს ვნებისა შერთვა სამწმიდაობისა თანა შემატებისა მიერ ამისსა, ვითარმედ: „რომელი ჯუარს-ეცუ ჩუენთჳს“, რომელი ამან პეტრე, ვითარცა მწვალებელმან შესძინა“ (185r-199v)

9. „თავნი სომეხთა წვალებათანი ოცდაათნი“ (199r-203r)

10. „წინაგანსაწყობელად ჰურიათა, წამებანი წერილებრნი, ვითარმედ სამებასა შინა ღთაება საღთოთა წერილთა მიერ საიდუმლოდ იქადაგების“ (203r-209v)

შენიშვნა: ესაა 31-ე თავი „გამოკრებანი წამებათანისა“.

11. „სარკინოზთა მიმართისა სიტყვსგებისაგან ნეტარისა თეოდორე ავუკურასი“ (209v-219v).

12. „მეტყუელთა მიმართ, ვითარმედ სულნი კაცთანი პირველვე იყვნეს კორცთასა“ (219v-224r)

შენიშვნა: 224r-228v-ში ჩართულია ექსცერპტები სხვადასხვა ავტორთა თხზულებებიდან.

13. „თუ ვითარ ჯერ-არს შეწყნარება, რომელი ჰურიათაგან სარწმუნოებასა ქენანეთასა მოუკლებოდა“ (228v-229v)

14. „აღწერა უსრულესი-რე, თუ ვითარ ჯერ-არს შეწყნარება, რომელი ჰურიათაგან სარწმუნოებასა ქენანეთასა მოუკლებოდა“ (229v-232v).

15. „წესი, რომელი იქმნების მოქცეულსა ზედა სარკინოზ-

თავან წმიდისა მომართ და ჭეშმარიტისა სარწმუნოებისა ჩუენ ქენეთასა“ (232v-235v)

16. „შეჩუენებანი იაკობიტთა და ყოველთა ერთბუნებიანთანი, რომელთა თანა არიან სომეხნიცა“ (235v-237v).

17. „ყოვლად ბრძენისა ევსტრათი ნიკიელ მიტროპოლიტისაჲ, მოსაკსენებელი შემოკლებული, თუ ოდეს ჰრომნი და ეკკლესია მათი და რასათჳს სღთოთა აღმოსავალისა ეკკლესიათაგან განიჭრნეს“ (237v-243v)

ანდერძი: „აღვწერე დოღმატი ესე ყოვლითურთ სწური (sic.), და მწვალებელთა ბაგეთა დამაყოფელი უღირსმან მღვდელმან სიონის დეკანოზმან ნიკოლაოზ. ჩღფზ“.

მინაწერი (წინა საცავ ფურცელზე): $\text{Náíðíè è iñè àiè ÷ àññí ài òàðàèð àððà, Íñí àáðæ àiè à ðàçíñ ãð àñáé. Á íà ÷ àè à iñ ð i àáðæ àiè à áð àñ è ßèñ à è ð i àñ, ñ à. È í à í ò à À à ñ àñ-è è í à.$

შენიშვნები: 1. დოგმატიკონის შესახებ იხ. [ლოლაშვილი 1978: 104-157; ჩიკვატია 2003]

2. ხელნაწერი მოკლედ აღწერილია მ. ჯანაშვილის მიერ [ჯანაშვილი 1908].

A 1086

დოგმატიკონი

XVIII ს.; I-V+253 ფურც.; 23,7×17,5; ტყავადაკრული მუყაოს ყდა; ყუა 4 სმ.; აქვს რვეულებრივი აღრიცხვა; შემორჩენილი 31 რვეული; ნაწერია კალიგრაფიული მხედრულით შავი მელნით ერთ სვეტად; სათაურები სინგურით; ნაწერი არე 15,5×11,5; დაუწერელია I-V ფურცლები, 237v-238v, 249v-250r, 253v.

დოგმატიკონის ერთ-ერთ თავში („გამოწულივგაჲ, რომელ არს გამოძიებაჲ და თანაგანხილგაჲ მართლმადიდებელისა და უთავოჲსაჲ წამებათა რათათჳსმე, რომელთა შემოიხუმენ წმიდათა მამათაგან ყოველნი წვალებანი კორციელისა ქრისტეს განგებულებისა უარისყოფისა მნებებელნი“) ჩართულია ექსცერპტები

წმიდა მამათა თხზულებებიდან, მათ შორის:

„ტბილისა მნათობისა გრიგოლი ნოსელთა ეპისკოპოსისაჲ, ევნომიოსის დასამკობელთაგან: რომელი ბუნებაჲ ქრისტესი ვნებისა ჟამსა თავს-იდებს ყურიძლისცემასა, და რომელი იდიდების სამარადისოდ...“ 30r.

„მისივე, მიერვე: ვითარ უკუე ერთ არიან ორნი ბუნებანი, ესე იგი არიან პირნი, რამეთუ არა არს ბუნებაჲ უპიროდ...“ 30r.

„მისივე, გრიგოლი ნოსელისაჲ: ორთა უკუე ბუნებათაგან არს ქრისტე და სრულიად იცნობების მათ შინა...“ 30r.

„მისივე, თარგმანებისაგან, ვითარმედ: ნეტარ არიან მშიერნი და წყურიელნი სიმართლისათჳს: რამეთუ ორმოცთა დღეთა დაადგრა ქრისტე უსაზრდელოდ, მერმე შეეშია, რამეთუ მისცემდა ბუნებასა ჟამსა რასმე, ოდეს ენება მოქმედებად საქმეთა თჳსთა...“ 30r-31r.

„წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, სწავლითისა სიტყჳსაგან: ხოლო ღმრთისა ჩუენისა შორის კორცითა გამოჩინებინა საცნაურებათა მეძიებელი მოქმედებათა მიმართ ხელევედინ...“ 203v-204r.

„წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, ევნომის მიმართისა სიტყჳსაგან. – რამეთუ რაჟამს გუესმოდის, ვითარმედ ნათელ არს და ძალ, და სიმართლე და ცხობრება და ჭეშმარიტება, და ვითარმედ ყოველივე მის მიერ იქმნა...“ 232v-233r.

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია ქ. შარაშიძის მიერ [A კოლექციის აღწ. 1954, 47-53].

A 1146

ბასილი დიდი, „ექუსთა დღეთათჳს“

XVII-XVIII სს.; 32,5×21,5; ტვიფრულ ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; ქალალდი; ნაწერია მხედრულით. სათაურები სინგურით.

შეიცავს ბასილი დიდის თხზულებას – „ექუსთა დღეთა-

თვს“, რომელსაც ერთვის:

„წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ ეპისკოპოსისა, ძმისა წმიდისა დიდისა ბასილისი, რომელი-იგი აკლდა აღწერასა ექუსთა დღეთასა, რომელი-იგი წინადასწარ თქუა ნეტარმან დიდმან ბასილი, და ვინადგან დაბადებისათვის კაცისა დაუშთა მას, ესე სრულ-ყო წმიდამან გრიგოლი მალლად და ღმრთივბრწყინვალედ“ 54r-93r.

A 1170

მრავალთავი

XI-XII სს.; 232 ფურც.; 25×17,5; სქელი ქაღალდი; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები სინგურით; გადამწერი: ქრისტეფორე.

ჰომილეტიკური კრებული, თავბოლონაკლული. შეიცავს საღღესასწაულო საკითხავებს. ქრისტინე შარაშიძის კვალდაკვალ, რომელმაც დეტალურად აღწერა ეს ხელნაწერი [A კოლექციის აღწ. 1954: 239-242], მას ჩვენც „მრავალთავად“ მოვიხსენიებთ იმ ნიშნით, რომ მასში ზოგიერთ ღღესასწაულზე ორი ან მეტი საკითხავია დადებული (ამგვარი „მრავალთავობა“ მას განასხვავებს XI-XII და მომდევნო საუკუნეების „მეტაფრასებისაგან“, სადაც თითოეულ ღღესასწაულზე მხოლოდ თითო საკითხავია დადებული). კრებული სრულად არ არის ჩვენამდე მოღწეული. შემორჩენილ საკითხავთა საერთო რიცხვია 25. მათ შორისაა:

„წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ ეპის-კოპოსისა და სიტყუაჲ შობისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა და ჩჩულთათჳს, ბეთლემს მოწყუედილთა“ 124r-135v (თარგმანი ეფრემ მცირისა).

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია: [კოჭლამაზაშვილი 2006: 28-52.]. გამოცემაში A 1170 ხელნაწერი აღნიშნულია N ლიტერით.

„დეკენბერსა კზ, ით, წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისა და შესხმაჲ წმიდისა პირველმოწა-

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის კოლექციის ნუსხებში 79
მისა სტეფანესი“ A 1170, 135v-148r (თარგმანი სტეფანე
სანანოაძისა).

„წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნო-
სელისა და განმარტებაჲ სიტყვსაჲ მის, ვითარმედ: ესე არს
ძე ჩემი საყუარელი“ A 1170, 154v-162r;

შენიშვნა: ტექსტი გამოცემულია: [კოჭლამაზაშვილი 2002-
ა: 3-28.]. გამოცემაში A 1170 ხელნაწერი აღნიშნულია
B ლიტერით.

A 1448

ტარასი მესხიშვილის კრებული

XIX ს.; 96 ფურც.; 34×21; ქაღალდი; გადაწერილი არქი-
მანდრიტ ტარასი მესხიშვილის (1801-1862) მიერ.

შეიცავს სარწმუნოების აღსარების („სიმბოლოს“) ტექსტებს;
მათ შორისაა:

„განჩინება სარწმუნოებისა დიდებულისა იოანეს მიერ ღმრ-
თისმეტყუელისა, გამოცხადებით საკურუწლთმოქმედისა გრიგ-
ოლის მიმართ, ვითარცა ხუაიშნებითა ღმრთისმშობელისათა, და
ესე სარწმუნოებაჲ არს, რომლისათჳს გრიგოლი საკურუ-
წლთმოქმედმან ილოცა და ჩუწნებით ღმერთმან ასწავა და მან
დაწერა ძილსა შინა, და ოდეს გაელვიძა, კელთა აქუნდა“ 24r-v.

A 1485

მეტაფრასი

1827 წ.; 279 ფურც.; 32,5×22,8; ტყავგადკრული ტვიფრუ-
ლი ფიცრის ყდა; ქაღალდი; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები
სინგურით; დამკვეთი – ოდიშისა და ლეჩხუმის დედოფალი მარ-
თა (221v); დაუწერელია: 1r-2v, 138v, 222r-223v, 278r-279v.

შეიცავს საწელიწადო საკითხავებს (უძრავი დღესასწაულისა
და მარხვა-ზატიკისა); სულ 40 საკითხავია; მათ შორის 30-

საკითხავად ჩართულია:

„წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგორი ნოსელი-
სა მკვდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ
ქრისტესისა“ 204r-214v.

ანდერძი: „მე, სრულიად ოდიშის და ლეჩხუმის დედოფალ-
მან მართამ აღვაწერინე სულთა განმანათლებელი წმი-
დაჲ ესე მეტაფრასი და შევსწირე ნამარნევის უდაბ-
ნოს წმიდას ნათლისმცემლის მონასტერს, მეუღლის
ჩემის დადიანის ლეონის განსაძლიერებლად და ძეთა
და ასულთა ჩუენთა აღსაზრდელად და სულთა ჩნთა
საოხად. ვინც გამოსწიროს, შეჩვენებულ იყოს წმიდის
ნათლისმცემლისაგან. ქრისტეს აქეთ ჩყკჳ“ (1827 წ.)
(221v).

შენიშვნები: 1. ანდერძის ქვემოთ დასმულია მრგვალი ბე-
ჭელი, წარწერით: „დედოფალი მენგრელიისა მართა“
(221v).

2. ხელნაწერი ვრცლად აღწერილია ლ. ქუთათელაძის
მიერ [A კოლექციის აღწ. 1955: 24-28].

A 1515

დიდნი კურთხევანი

XV-XVI სს.; 153 ფურც.; 14,6×10,5; ეტრატი; თავნაკლუ-
ლი; ნაწერია სხვადასხვა ხელით ნუსხურით; სათაურები სინგუ-
რით; გადამწერი ნიკოლოზ ქათამაძე (143v).

შეიცავს „კურთხევანის“ ერთ-ერთ პოსტათონურ რედაქცი-
ას. ამ რედაქციის ძირითადი ფენის – გიორგი მთაწმიდელი-
სეული არქექტიპის ერთ-ერთ განგებად კი მიჩნეულია „განგებაჲ
წყლისკურთხევისაჲ წა ღმრთისა გამოცხადებასა“ (91r-108r),
რომელშიც წყლისკურთხევის დიდ ლოცვას („დიდ ხარ შენ,
უფალო...“) წინ უძღვის პროლოგი:

„ლოცვაჲ, თქუმილი წმიდისა ნოსელისა“.

შენიშვნა: 1. კურთხევანის თავთა ბიბლიოგრაფია იხ. [A კო-
ლექციის აღწ. 1955: 54-55; კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ].

A 1583

დიდნი კურთხევანი

XVI სს.; 90 ფურც.; 15×10; ქაღალდი; თავნაკლული, დაზიანებული; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები სინგურით.

შეიცავს „კურთხევანის“ ერთ-ერთ პოსტათონურ რედაქციას. ამ რედაქციის ძირითადი ფენის – გიორგი მთაწმიდელისეული არქეტიპის ერთ-ერთ განგებად კი მიჩნეულია „განგებად წყლისკურთხევისაჲ წა ლმრთისა გამოცხადებასა“ (69r-83v), რომელშიც წყლისკურთხევის დიდ ლოცვას („დიდ ხარ შენ, უფალო...“) წინ უძღვის პროლოგი:

„ლოცვაჲ, თქუბული წმიდისა ნოსელისა“.

შენიშვნა: 1. კურთხევანის თავები ბიბლიოგრაფირებულია [A კოლექციის აღწ. 1955: 116-117; კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ].

A 1702

კრებული

1753 წ.; 72 ფურც.; 18,8×15; ქაღალდი; ტყავადაკრული ტვიფრული მუყაოს ყდა; ბოლონაკლული, დაზიანებული; ნაწერია მხედრულით; სათაურები სინგურით; გადამწერი – სიონის დეკანოზი ნიკოლოზ (27r, 62v); გადაწერის ადგილი – მოსკოვი; დაუწერელია: 27v, 28v.

შეიცავს სხვადასხვა ხასიათის ტექსტებს: ეკლესიის მამათა ჰომილიებს, აპოფთეგმებს, ისტორიულ თხრობას.

კრებულის პირველი თავია:

„საკითხავი წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, წმიდისა სამებისათჳს, რომელსა შინა მოიხსენებს აბრაჰამს“ 1r-12v.

ანდერძები: 1. „კელითა ცოდვილის ნიკოლოზ სიონის დეკანოზისათა წარიწერა ქალაქსა მოსკოს 1753, ფებერვალს 24“ (27r).

2. „ქ. წარიწერა სამეუფოსა ქალაქსა მოსკოს კელი-თა ნიკოლოზ სიონის დეკანოზისათა ივნისს 12, 1753“ (62v).

შენიშვნები: 1. ხელნაწერი ვრცლად აღწერილია ლ. ქუთათელაძის მიერ [A კოლექციის აღწ. 1955: 166-167]

S 74

დიდმარხვის მეტაფრასი

XVIII ს.; 512 გვ.; 20×16; ტყავგადაკრული ტვიფრული ფიცრის ყდა; ქალაღდი; ნაწერია მხედრულით, სხვადასხვა ხელით; სათაურები სინგურით; აქვს ჭვირნიშანი (1780, 1788, 1789, 1792, 1799); დაუწერელია: გვ. 346, 509, 510, 512.

შეიცავს დიდმარხვისა და ზატიკის საკითხავებს. საკითხავთა საერთო რიცხვია 43. მე-40 საკითხავად შეტანილია:

„წმიდათა შორის მამისა ჩუწნისა გრიგორი ნოსელისა, მკუდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუწნისა იესუ ქრისტჳსისა“ გვ. 469-493.

შენიშვნები: 1. ერთვის „ზანდუკი წიგნისა ამის“ (გვ. 511).

2. ერთ-ერთი გადამწერის სახელი მოხსენიებულია გვ. 44-ზე: „ღმერთო, შეიწყალე ცოდვილი იე“.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ნ. კასრაძის მიერ [S კოლექციის აღწ. 1959: 79-84]

S 120

ბასილი დიდის თხზულებათა კრებული

1794 წ.; 412 გვ.; 21,8×18; მუყაოს ყდა; ყუა 3,5; ქალაღდი; ნაწერია მხედრულით ერთ სვეტად; ნაწერი არე 16,5×13; სათაურები მთავრულით; მეორე ნახევარში (გვ. 207-408) სათაურები სინგურითაა; გადამწერი: პეტრე მოძღვარი და მისი ძმა გიორგი (202 გვ.); მინაწერები: გვ. 202, 295, 409; „ზანდუკი“ – გვ.

409. დაუწერელია: 203-206, 410-412.

შეიცავს ბასილი დიდის განმარტებას „ექუსთა დღეთათვის“, რომელსაც ერთვის:

„წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ ეპისკოპოზისაჲ, ძმისა წმიდისა დიდისა ბასილისი, რომელი-იგი აკლდა აღწერასა ექუსთა დღეთასა, რომელი-იგი წინასწარ თქუა ნეტარმან დიდმან ბასილი, და ვინამთგან დაბადებისათვის კაცისა დაუშთა მას, ესე სრულ-ყო წმიდამან გრიგოლი მალლად და ღმრთივბრწყინვალედ“ 116-201.

აგრეთვე: ბასილი დიდის „თქმულთაგან“ გაბრიელ მცირის მიერ გამოკრებილი „სუფევა“ (207-408).

ანდერძი: 1. „დიდება და მადლობა ბრძენსა ღმერთსა, სრულ იქმნა ექუსთა დღეთა, მადლითა პეტრე მოძღვრისა და ძმისა მისისა გიორგისითა, ამინ. ესე აღვსწერე 1792 წელსა, ქკს უპბ. შვეთის კოროლი ღუსტავ მესამე მოიკლა დამბაჩითა მასკარეთს შინა შვეთელისავე აზნაურის ანკერსტრემისაგან“ (გვ. 202).

ხელნაწერი აღწერილია თ. ენუქიძის მიერ [S კოლექციის აღწ. 1959: 131-132].

S 139

კრებული

XVIII-XIX სს.; გვ. 718; 21,5×16; მუყაოს ყდა; ქალღი; ნაწერია მხედრულით, სხვადასხვა ხელით; დაუწერელია: გვ. 362, 376, 426.

შეიცავს ბასილი დიდის „ფსალმუნთა თარგმანებას“ (გვ. 1-177), წმ. მამათა საღვესასწაულო საკითხავებს, წმიდათა ცხოვრებას, ლექსებს, ეპიტაფიებს და სხვ. საკითხავთა საერთო რიცხვია 39. მათ შორის:

„თქმული წმიდისა და ნატარისა მამისა ჩუენისა გრიგორი ნოსელისა, ქალწულებისათვის და საღმრთოჲსა

მოქალაქობისა“ გვ. 202-205.

„ნოენბერსა იხ: ცხოვრება და მოქალაქობა წმიდისა მამისა ჩვენისა და ყოვლადქებულისა გრიგორი საკურველთმოქმედისა, აღწერილი წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩვენისა გრიგორი ნოსელისა, ზოლო ნოსელის ხსენება 10 იანვარს“ გვ. 207-260.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია თ. ენუქიძის მიერ [S კოლექციის აღწ. 1959: 146-150].

S 158

დოგმატიკონი

1902 წ.; შავ ტვიფრულ ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; 34×22; სისქე 5 სმ.; ყდას წინა მხარე მომძვრალი აქვს, უკანაც სუსტადაა შეერთებული; ცისფერი ქალაღლი, 394 გვერდი; აქვს ჭვირნიშანი; დაუწერელია პირველი ორი ფურცელი (დაუნომრავი). ნაწერია მხედრულად, ერთ სვეტად; სათაურები ასომთავრულით, სინგურით. ნაწერი არე 23,5×14; აშიაზე მრავალი მინაწერია. გადამწერი – მღვდელმონაზონი დიმიტრი; დამკვეთი – იოსტოს ენდრონიკოვი (გვ. 391).

შეიცავს არსენ ვახეს ძის „დოგმატიკონს“, სადაც სხვა თავებთან ერთად შეტანილია დოგმატური კომპილაცია: „წმიდათაგანისა მამისა ჩვენისა იოვანე მანსურ წოდებულისა, სიტყუანი წმიდათა მამათანი, ესე იგი არს გამოკრებანი წამებათანი, რომელთა მიერ ყოველივე კათოლიკე ეკლესიისა სარწმუნოებად განცხადებულად გუშსწაგების, ღმრთისმეტყუალები-სასა ვიტყვ ქადაგებასა და საღმრთოდას განგებულები-სასა სიტყუასა, და სხუათა მართალთა ეკლესიის შჯულთა უცთომელობასა“ (61-183), რომელშიც შეტანილია ამონარიდები წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათაგან:

ნოსელისა „მამო ჩუენოდას“ თარგმანისაგან გვ. 65-66.

გრიგოლი ნოსელისა, აპოლინარის ძლითისაგან გვ. 69-70.

- გრიგოლი ნოსელისაჲ, საკათაკუმეველოდსაგან გვ. 92.
- გრიგოლი ნოსელისაჲ, პასექისა ძლითისა სიტყვსაგან გვ. 93-94.
- გრიგოლი ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისა სიტყვსაგან გვ. 97.
- ნოსელისაჲ „მამო ჩუენოდსაგან“ გვ. 106.
- ნოსელისაჲ ევნუმის მიმართისა სიტყვსაგან გვ. 110-111.
- ნოსელისაჲ, სწავლითისა მის დიდისა საკითხავისაგან 111-112.
- მისივე (გრიგოლ ნოსელისა), ევნუმის მიმართისაგან გვ. 112-113.
- ნოსელისაჲ ევსტათის მიმართისა ეპისტოლისაგან წმიდისა სამებისათჳს გვ. 115.
- გრიგოლი ნოსელისაჲ, ევნომის მიმართისაგან გვ. 118-119.
- ნოსელისაჲ, ნეტარებათათჳს მეოთხისა თავისაგან გვ. 120.
- ნოსელისაჲ, [ნეტარებათათჳს მეოთხისა თავისაგან] (გამეორება წინა ციტატის დასაწყისი ფრაზისა) გვ. 122.
- ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან გვ. 128.
- მისივე, ევნომის ძლითისაგან გვ. 128.
- და შემდგომად მრავლისა გვ. 128-129.
- მისივე, აპოლინარის ძლითისაგან გვ. 129
- ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან, რომლისა დაწყებაჲ ესე არს: „კეთილმცა იყო...“ გვ. 132-134.
- ნოსელი, სიტყვსებასა შინა ექუსთა დღეთასა გვ. 134-135.
- მისივე, ევნომისთჳს მეორისა სიტყვსაგან გვ. 135.
- მისივე, პასექის ძლითისა სიტყვსაგან გვ. 135.
- მისივე, ლოცვისათჳს მეოთხისა თავისაგან გვ. 135.
- ნოსელისაჲ: „ამისთჳს ვიტყვოთ, ვითარმედ...“ გვ. 143.
- ნოსელისაჲ, მეათექუსმეტისა თავისაგან „კაცისშესაქმისა“ გვ. 144.
- მისივე, საკათაკუმეველოსაგან (წერია მხოლოდ ექსცერპტის დასაწყისი, და იქვე ერთვის მინაწერი: „ზემო დაწერილ არს მეათცამეტესა (13) თავსა ამათ წამებათასა“) გვ. 144.

ეგრეთვე შემდგომი ამისი, ნოსელისადაც, ევნომის მიმართისაგან გვ. 144.

წმიდისა გრიგოლი ნოსელისადა, აპოლინარის დასამკობელისაგან სიტყვსმწერლობისა გვ. 227.

წმიდისა გრიგოლი ნოსელისადა, სწავლითისა სიტყვსაგან გვ. 250

წმიდისა გრიგოლი ნოსელისადა ევნომის მიმართისა სიტყვსაგან გვ. 288-289.

შენიშვნები: 1. „გამოკრებანი“ ამ ხელნაწერში შეიცავს 30 თავს; 31-ე თავი („წინაგანსაწყობელად ჰურიათა...“) დამოუკიდებელ ნაწილადაა შეტანილი კრებულში (329-339).

2. წიგნს ერთვის გადამწერის ანდერძი (გვ. 391). ანდერძის ტექსტი გამოქვეყნებულია [S კოლექციის აღწ. 1959: 176].

S 272

ბასილი დიდი, ექუსთა დღეთათვის

1799 წ.; 394 გვ. (გვ. 212-213 შორის ერთი დაუწერელი და აღურაცხველი ფურცელია); 22,2×16,6; ქალღი; შავი ტვიფრული ტყავით შემოსილი მუყაოს ყდა; ყუა 3,5; ნაწერია მხედრულით, სათაურები ასომთავრულით სინგურით; ნაწერი არე 16×11; ერთვის „საძიებელი წიგნისა ამის“ (გვ. 383-390); გადამწერი: დავით რექტორი (გვ. 391).

შეიცავს ბასილი დიდის განმარტებას „ექუსთა დღეთათვის“, რომელსაც ერთვის:

„წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ ეპისკოპოზისადა, ძმისა წმიდისა დიდისა ბასილისი, რომელი-იგი აკლდა აღწერასა ექუსთა დღეთასა, რომელი-იგი წინასწარ თქუა ნეტარმან დიდმან ბასილი, და ვინაფთგან დაბადები სათვის კაცისა დაუშთა მას, ესე სრულ-ყო წმიდამან გრიგოლი მალლად და ღმრთივბრწყინვალედ“ 213-381.

შენიშვნა: ერთვის გადამწერის ანდერძები (გვ. 390, 391), სქოლიოები (სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონის გამოყენებით) და „საძიებელი წიგნისა ამის“ (383-390).

ხელნაწერი აღწერილია ქრ. შარაშიძის მიერ [S კოლექციის აღწ. 1959: 292-293].

S 300

მეტაფრასი

1765-1779 წწ.; 364 ფურც.; 27×17; ტვიფრული ტყავით შემოსილი ფიცრის ყდა; ყუა დაზიანებულია; ქალაღდი; თავნაკლული; ნაწერია მხედრულით; გადამწერები: თომა კალოუბნელი და იოანე კალოუბნელი (15v, 27r, 103r, 119r, 133v, 364r); დაუწერელია: 16r-v, 78v, 166v, 208r-v, 209r-v, 283r-v, 333r-v. შედგება ორი ნაწილისაგან (1r-206v, 210r-363v).

შიეცავს სადღესასწაულო საკითხავებსა და წმიდათა ცხოვრება-წამებებს, კალენდარულ რიგზე. საკითხავთა საერთო რიცხვია 56 (43+13). 33-ე საკითხავად შეტანილია:

„თუესა ღეკენბერსა კზ. წამება და შესხმა წმიდისა პირველ-მოწამისა და მთავარდიაკონისა სტეფანესი, თქმული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ ეპისკოპოსისა“ 155r-160v.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ქრ. შარაშიძის მიერ [S კოლექციის აღწ. 1959: 330-341].

S 384

მეტაფრასი

XI-XII სს.; 30,5×25; ტვიფრულ ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; ქალაღდი; ნაწერია ნუსხურით ორ სვეტად; სათაურები მთავრულად, სინგურით; თავბოლონაკლული.

შეიცავს საღვთისწავლო საკითხავებს და წმიდათა ცხოვრება წამებებს. საკითხავთა საერთო რიცხვია 53, მათ შორის:

„თუესა ნოემბერსა იხ: ცხორებაჲ და მოქალაქობაჲ წმიდისა და ყოვლადქებულისა გრიგოლი საკურველთმოქმედი-საჲ, აღწერილი წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ“ 337v-260v.

შენიშვნები: 1. ამ საკითხავს ერთვის მთარგმნელის, ევრემ მცირის ანდერძი: „ლოცვა ყავთ, წმიდანო ღმრთისა-ნო, რომელნიცა მიემთხვნეთ აღწერილსა ამას წმიდისა გრიგოლი ნოსელისასა ცხორებასა დიდისა გრიგოლი საკურველთმოქმედისასა, რომელი დაიწერა ბერძულისაგან ქართულად მოსწრაფებითა მღვდელისა გაბრიელისითა და კელითა ყოვლადუღირსისა ეფრემისითა, ხოლო ბრძანებითა ზოგადისა მამისა ჩუენისა ბერისა საბაძსითა, რომლისაჲ იყავნ საუკუნე საქსენებელი და კურთხევაჲ მისი, ამენ. იყავნ. ხოლო ესე საცნაურ იყავნ, ვითარმედ ცხორებაჲ ამის წმიდისაჲ, [რომელი] ჩუენ ძუელად გუაქუნდა, სხუაჲ არს, და ესე, გრიგოლი ნოსელისა[ჲ] თქუთული — სხუაჲ. და ესეცა გუასმიოდა, ვითარმედ გან[წესებული]სავე თანა ნოსელისა წიგნისასა ესეცა საკითხავი უთარგმნია [წა] მამასა ჩუენსა გიორგი მთაწმიდელსა, გარნა ჩუენ ჯერეთ [არდა] გუეხილვა, არცა შავსა მთასა მოწვეულ იყო. ამისთვის იძულებითა მღვდელისა გაბრიელისითა ვითარგმნე, ვითარცა არამომლოდმან მის წიგნისა აქა მოწვევისამან, სიჰავისაგან ჟამთაჲსა და უღებებისაგან გონებათაჲსა. და ესე დავწერე, რამთა, უკუეთუ ოდესმე მოიწიოს, არა ჰგონოთ თუ კადნიერებით ყვავ თარგმნაჲ თარგმნილსა დიდისა მოძღურისა და ეკლესიისა მნათობისასა, რომლისა უმჯობესი ნუუკუე და არცა თუ უპირატესისა მისისა და ზოგადისა მამისა ჩუენისა ეფთჳმისგან საგონებელ იყო მეორედ თარგმნაჲ. ვინაჲცა იყავნ საუკუნე ქსენებაჲ და კურთხევაჲ მათი, ამენ!“ (260v).

2. ტექსტი გამოქვეყნებულია: [კოჭლამაზაშვილი 2009-ა]. S 384 ხელნაწერი გამოცემაში აღნიშნულია K ლიტერით.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია თ. ენუქიძის მიერ [S კოლექციის აღწ. 1959: 462-469].

S 401

დოგმატიკონი

XVIII ს.; შავ ტვიფრულ ტყავადაკრული მუყაოს ყდა; 31,8×22,5; სისქე 6 სმ.; სქელი, კარგი ხარისხის თეთრი ქაღალდი; აქვს ჭვირნიშანი; ნაწერია ნუსხურით ერთ სვეტად; სათაურები სინგურით; ნაწერი არე 22,5×13,5; დაუწერელია 1r-v, 355r-v.

შეიცავს არსენ ვაჩეს ძის „დოგმატიკონს“, სადაც სხვა თავებთან ერთად შეტანილია დოგმატური კომპილაცია: „წმიდათაგანისა მამისა ჩუენისა იოვანე მანსურ წოდებულისა, სიტყუანი წმიდათა მამათანი, ესე იგი არს გამოკრებიანი წამებათანი, რომელთა მიერ ყოველივე კათოლიკე ეკლესიისა სარწმუნოებად განცხადებულად გუშსწავების, ღმრთისმეტყულები-სასა ვიტყვ ქადაგებასა და საღმრთოესა განგებულებისასა სიტყუასა, და სხუათა მართალთა ეკლესიის შჯულთა უცთომელობასა“ (74r-191v), რომელშიც შეტანილია ამონარიდები წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათაგან:

ნოსელისა მამაო ჩუენოესა თარგმანისაგან 77v-78r.

გრიგოლი ნოსელისა, აპოლინარის ძლითისაგან 81v.

გრიგოლისი, ევნომის ძლითისა სიტყვსაგან 92r.

გრიგოლი ნოსელისა, საკათაკუმეველოესაგან 99r-v.

გრიგოლი ნოსელისა, პასექისა ძლითისა სიტყვსაგან 100v-101r.

გრიგოლი ნოსელისა, აპოლინარის ძლითისა სიტყვსაგან 104r.

ნოსელისა მამაო ჩუენოესაგან 112r.

ნოსელისა ევნუმის მიმართისა სიტყვსაგან 115r-116r.

ნოსელისაჲ, სწავლითისა მის დიდისა საკითხავისაგან 116v-117r.

მისივე (გრიგოლ ნოსელისა), ევნუმის მიმართისაგან 117r-118r.

ნოსელისაჲ ევსტათის მიმართისა ეპისტოლისაგან წმიდისა სამებისათჳს 119v.

გრიგოლი ნოსელისაჲ, ევნუმის მიმართისაგან 123r.

ნოსელისაჲ, ნეტარებათათჳს მეოთხისა თავისაგან 124r.

ნოსელისაჲ, [ნეტარებათათჳს მეოთხისა თავისაგან] (გამეორება წინა ციტატის დასაწყისი ფრაზისა) 126r.

ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან 131r-v.

მისივე, ევნუმის ძლითისაგან 131v.

და შემდგომად მრავლისა 131v.

მისივე, აპოლინარის ძლითისაგან 131v-132r.

ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან, რომლისა დაწყებაჲ ესე არს: „კეთილმცა იყო...“ 135r-136v.

ნოსელი, სიტყვსებასა შინა ექუსთა დღეთასა 136v-137r.

მისივე, ევნუმისთჳს მეორისა სიტყვსაგან 137r-v.

მისივე, პასექის ძლითისა სიტყვსაგან 137v.

მისივე, ლოცვისათჳს მეოთხისა თავისაგან 137v-138r.

ნოსელისაჲ: „ამისთჳს ვიტყვთ, ვითარმედ...“ 144v.

წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, აპოლინარის დასამკობელისაგან სიტყვსმწერლობისა 261r.

წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, სწავლითისა სიტყვსაგან 283v-284r.

წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ ევნუმის მიმართისა სიტყვსაგან 321r-v.

ნოსელისაჲ: „შურისა ძნელბედობა არს – არა თჳსი ბოროტი, არამედ სხჳსა კეთილი, ხოლო კუალად, ბედკეთილობაჲ – არა თჳსი კეთილი, არამედ მოყუსისა ბოროტი. ვიონ მესიბრძნემან იხილა რაჲ მოშურნე ვინმე ფრიად ქუე-დადრეკილად, თქუა: ანუ ამას დიდი რაჲმე ძური შეემთხუა, ანუ სხჳსა – დიდი კეთილი“ 292v (მინაწერი აშიაზე).

შენიშვნები: 1. „გამოკრებანი“ შეიცავს 31-ე თავს. 22-ე თავი ნაკლულია და წმ გრიგოლ ნოსელის რამდენიმე ექსცერპტი დაკარგულია.

2. გადამწერს დედნად კარგი და სანდო ნუსხა ჰქონია, თუმცა ალაგ-ალაგ დეფექტური და დაზიანებული; ამოუკითხავი ადგილები გადამწერს თეთრ ლაქად დაუტოვებია.

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია თ. ბრეგადის მიერ [S კოლექციის აღწ. 1959: 502-504].

S 1141

შატბერდის კრებული

973-976 წწ., 287 ფურც.; 28×22; ტვიფრულ ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; ეტრატი; კრებულის ნაწილი ასომთავრულითაა ნაწერი (1v-126r), ნაწილი ნუსხურით (126v-286v), ორ სვეტად; სათაურები სინგურით; გადამწერი იოვანე ბერაძე (105v, 107r, 234r); გადამწერის ადგილია შატბერდი (285v), რის გამოც კრებულის ერთ-ერთმა პირველმა აღმწერელმა, ექვთიმე თაყაიშვილმა მას „შატბერდის კრებული“ უწოდა [თაყაიშვილი 1890: 1]. ზოგიერთი ფურცელი ამოვარდნილია (53, 60, 70, 77, 100, 107, 108, 115, 229, 244, 259-266, 267, 274), ზოგს კიდევ აქვს მოხეული (ფფ. 58, 125, 159, 203, 287) ან შუა ნაწილი ამოჭრილი (ფფ. 200, 267) ან გაჭრილია (ფფ. 133, 139, 161, 171, 174, 238, 241, 255, 256, 277)

შეიცავს სხვადასხვა ჟანრის თხზულებებს (დოგმატიკურ-მისტიკური, ეგზეგეტიკური, ისტორიული); ერთ კრებულად მათ თავმოყრას სამეცნიერო-ქრესტომათიული ან სასწავლო მიზნებით ხსნიან [ჯანაშვილი 1891].

კრებულის პირველი თხზულებაა:

„თქუებული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელი ებისკოპოსისაჲ კაცისა შესაქმისათჳს, რომელი მიუწერა ძმასა თჳსსა პეტრეს ებისკოპოსსა სებასტიელსა“ 1v-59r.

შენიშვნები: 1. კ. კეკელიძე ვარაუდობდა, რომ „კაცისა შესაქმნისათჳს“ თარგმნილი უნდა იყოს VIII-IX სს-ში სომხური ენიდან [კეკელიძე 1980: 462]. სომხურიდან ამ ძეგლის წარმომავლობა არგუმენტირებულად უარყო ი. აბულაძემ, და გამოთქვა ვარაუდი, რომ იგი თარგმნილი უნდა იყოს არაბულიდან VIII-IX სს-ში [აბულაძე 1964: 23-24]

2. ტექსტის მცირე ნაწილი (ერთი თავი) პირველად გამოაქვეყნა მ. ჯანაშვილმა [ჯანაშვილი 1891: 89-117], სრულად კი თხზულება გამოქვეყნებულია ორგზის: [აბულაძე 1964; გიგინეიშვილი 1979: 67-127].

3. ხელნაწერი აღწერილია მრავალგზის [ჟორდანიანი 1893: 99-122; ჯანაშვილი 1898: 1-5; თაყაიშვილი 1909: 36-55; თაყაიშვილი 1906-1912: 632-651; S კოლექციის აღწ. 1961: 36-40; გარიითი 1965: II-V; გიგინეიშვილი 1979: 15-26].

ხელნაწერს მრავალი ანდერძი (გადამწერისა: 59r, 88v-89r, 105v, 107r, 118r, 215r, 230v, 234r, 285r, 285v; მთარგმნელისა: 268r, 285r, 256r-v, 285r) და მინაწერი (1r, 42v, 46r, 70v, 76v, 126r და სხვ.) აქვს. მათი ტექსტები გამოცემულია აქ დასახელებულ აღწერილობებში, აგრეთვე: [აბულაძე 1944: 197].

S 1246

მეტაფრასი

XVI ს.; 383 ფურც.; ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; 28×19,5; ქალღი; თავბოლონაკლული; ზოგიერთი ფურცელი მოგვიანებითაა აღდგენილი (62-68, 132-138, 164-171, 220-221, 254-258, 327-331, 380), XVII-XVIII სს-ში; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები სინგურით; გადამწერი – ზებედე (243v, 104v, 271v).

შეიცავს ძირითადად მარხვისა და ზატიკის საკითხავებს; აგრეთვე უძრავი დღესასწაულებისა და წმიდათა ხსენებისა. საკითხავთა საერთო რიცხვია 42. მათ შორისაა:

„თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისა, შემოსლვისათჳს წმიდათა მარხვათასაჲ“ 231r-240v.

შენიშვნა: ხელნაწერს ერთვის მრავალი ანდერძ-მინაწერი.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერა მ. შანიძემ [S კოლექციის აღწ. 1961: 111-119].

S 1276

მეტაფრასი

XI-XII სს.; 35×24; ტვიფრულ ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; ქაღალდი; ნაწერია ნუსხურად; სათაურები მთავრულად და ნუსხურად, სინგურით;

კრებულის პირველი ნახევარში (1-115 ფფ.) სადღესასწაულო საკითხავებია, მეორე ნახევარში (117-220 ფფ.) – წმიდათა ცხოვრებანი. პირველი ნაწილი მეორისაგან გამოყოფილია სუფთა დაუწერელი ფურცლით; პირველი ნაწილი დაწერილია ოთხი სხვადასხვა ხელით, რომელთაგან მესამე, ელ. მეტრეველის ვარაუდით, ეფრემ მცირეს უნდა ეკუთვნოდეს [იხ. ე. მეტრეველი, ეფრემ მცირის ავტოგრაფი: ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე, I, გვ. 115-125]. საკითხავთა საერთო რიცხვია 27. მათ შორისაა:

„წმიდისა გრიგოლი ნოსელ ეპისკოპოსისაჲ სიტყუად შობისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა და ჩჩულთათჳს, ბეთლემს მოწყუშდილთა 74v-80v.

შენიშვნები: 1. ტექსტს ბოლოში ერთვის მთარგმნელის, ეფრემ მცირის ანდერძი: „უფალო, შეიწყალებ მღლეი იოვანე, მბრძანებელი ჩუენდა ამათ საკითხავთა თარგმნისაჲ“ (80v).

2. ტექსტი გამოქვეყნებულია [კოჭლამაზაშვილი 2006: 28-52]. ტექსტის დადგენისას S 1276 ხელნაწერი გამოყენებული არ არის.

3. ხელნაწერს ერთვის მრავალი ანდერძ-მინაწერი.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერა ე. მეტრეველმა [S კოლექციის აღწ. 1961: 136-142].

S 1342

საქრისტიანო მოძღვრება

XVIII ს.; 41 ფურც.; უცლო; 17×11; ქალაღლი; თავბოლონაკ-
ლული და დაზიანებული, ნაწერია მხედრულით, ზოგჯერ გამოყ-
ენებულია სინგური.

ესაა ფრაგმენტი კითხვა-მიგებითი თხზულებისა, რომელსაც
თ. ბრეგაძე პირობითად „საქრისტიანო მოძღვრებას“ უწოდებს
[S კოლექციის აღწ. 1961: 154]. ეკითხება მოძღვარი („მ“) და
მიუგებს „შაგირდი“ („შ“). ერთ-ერთ „მიგებაში“ ციტირებულია:

„გრიგოლი ნოსელი დასწერს: არცა პირველ დაბადე-
ბისა, არცა აწ ქმნასა, არამედ ოდესცა ჰრქუა ღმერთმან ადამს:
აღორძნდით და განმრავლდით, – იგი სიტყვა არს მოქმედი. რა
მეუღლენი შეიერთებან, მუნთქვესვე სული მოეცემის ღმრთისა
მიერ ჯორცთა მათ“ 41v.

S 1358

კრებული

XVII-XIX სს.; 277 ფურც.; 29,5×20; კოლენკორგადაკრუ-
ლი ყდა; შეიცავს სხვადასხვა დროს გადაწერილ ფრაგმენტებს;
ნაწერია ნუსხურით (XVII ს.) და მხედრულით (XVII-XIX
სს.); XIX ს-ში წიგნად შეუკრავს და შეუვსია იესე გარსევანიშ-
ვილს (177v).

შეიცავს სხვადასხვა ხასიათის (ეგზეგეტიკურ, ლოგმატიკურ,
ჰაგიოგრაფიულ) თხზულებებს, მათ შორის:

„[ექუსთა დღეთაჲ], თქმული წმინდისა და ნეტარისა მამისა
ჩვენისა დიდისა ბასილისი“ 41r-137r.

„წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩვენისა გრიგო-

ლი ნოსელისა ებისკოპოსისა, ძმისა წმიდისა დიდისა ბასილისი, რომელი-იგი აკლდა აღწერასა ექუსთა დღეთასა, რომელი-იგი წინაღსწარ თქუა ნეტარმან დიდმან ბასილი, და ვინადგან დაბადებისათვის კაცისა დაუშთა მას, ესე სრულყო წმიდამან გრიგოლი მართლად და ღმრთივბრწყინვალედ“ 138r-201v.

შენიშვნა: წიგნს ერთვის რამდენიმე ანდერძი (მთარგმნელისა, გადამწერისა, წიგნად შემკვრელისა) და მინაწერები.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერა თ. ბრეგაძემ [S კოლექციის აღწ. 1961: 166-168].

S 1382

მარგალიტი (აპოკრიფული კრებული)

XIX სს.; 83 ფურც.; 21×16; ტვიფრულ ტყავგადაკრული მუყაოს ყდა; ნაკლული; ზოგი ფურცელი ამოვარდნილია; ნაწერია მხედრულით; სათაურები წითელი მელნით; დაუწერელია 83r-v.

შეიცავს აპოკრიფულ თხრობათა კრებულს, სახელწოდებით: „სწავლანი გამოკრებულნი სულიერნი, წმინდათა დიდთა წიგნთაგან, მარგალიტისა და დაბადებისაგან“. კრებულში შეტანილია აგრეთვე ექსცერპტები წმიდა მამათა თხზულებებიდან, მათ შორის:

„თქმული წმინდისა მამისა ჩვენისა გრიგოლი ნოსელისა: ჯერ-არს ჩვენდა ყოველთა ჟამთა მოსვლად ეკლესიასა...“ 81r.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერა თ. ბრეგაძემ [S კოლექციის აღწ. 1961: 178].

S 1387**მარგალიტი**

XIX ს.; II+90 ფურც.; ქალაღდადაკრული მუყაოს ყდა; 19,5×16,7; ქალაღდი; ნაწერია მხედრულით; დასაწყისები ასომთავრულით და სინგურიით; გაღამწერი – არხიმანდრიტი გაენათისა ზაქარია (90r).

შეიცავს აპოკრიფულ თზრობათა კრებულს, სახელწოდებით: „სწავლანი გამოკრებულნი სულიერნი, წმინდათა დიდთა წიგნთაგან, მარგალიტისა და დაბადებისაგან“. კრებულში შეტანილია აგრეთვე ექსცერპტები წმიდა მამათა თხზულებებიდან, მათ შორის:

„თქმული წმინდისა მამისა ჩვენისა გრიგოლი ნოსელიისა, ეკკლესიას მისლვისა და ლოცვისათჳს“ 30v-31r.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერა თ. ბრეგაძემ [S კოლექციის აღწ. 1961: 180-182].

S 1463**ღოგმატიკონი**

XII-XIII სს.; 312 ფურც.; 34,2×25,2; ტვიფრულ ტყავაღაკრული მუყაოს ყდა; ეტრატი; ნაწერია ნუსხურიით; სათაურები, საზეღაო ასოები და ზოგიერთი მინაწერი – სინგურიით; ბერძნულიდან თარგმნილია არსენ ვაჩეს ძის (იყალთოელის) მიერ.

კრებული შეიცავს 72 ღოგმატურ თხზულებას, მათ შორის:

„წმიდათაგანისა მამისა ჩუენისა იოვანე მანსურ წოდებულიისა, სიტყუანი წმიდათა მამათანი, ესე იგი არს გამოკრებიანი წამებათანი, რომელთა მიერ ყოველივე კათოლიკე ეკლესიისა სარწმუნობაღ განცხადებულად გუწსწავების, ღმრთისმეტყუწლებისასა ვიტყვ ქაღაგებასა და საღმრთოღსა განგებულებისასა სიტყუასა, და სხუათა მართალთა ეკლესიის შჯულთა უცთომეღობასა“ (138v-183r) – ღოგმატური კომპილაცია,

რომელიც მრავალი წმიდა მამის თხზულებებიდან ამოღებულ მონაკვეთებს შეიცავს, მათ შორის წმ. გრიგოლ ნოსელის რამდენიმე თხზულებიდანაც:

ნოსელისაჲ, „მამაო ჩუენოჲსა“ თარგმანისაგან (თავი I) 140r-v.

გრიგოლი ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან (თავი II) 141v.

გრიგოლისი, ევნომის ძლითისა სიტყუსაგან (თავი VI) 145v.

გრიგოლი ნოსელისაჲ, საკათაკუმეველოჲსაგან (თავი VII) (148v)

გრიგოლ ნოსელისაჲ, პასექისა ძლითისა სიტყუსაგან (თავი VII) (149r)

გრიგოლი ნოსელისაჲ აპოლინარის ძლითისა სიტყუსაგან (თავი IX) (150v)

ნოსელისაჲ, „მამაო ჩუენოჲსაგან“ (თავი XII) (153r)

ნოსელისაჲ, ევნუმის მიმართისა სიტყუსაგან (თავი XIII) (154v).

ნოსელისაჲ, სწავლითისა მის დიდისა საკითხავისაგან (თავი XIII) (155r)

მისივე, ევნუმის მიმართისაგან (თავი XIII) (155r)

ნოსელისაჲ, ევსტათის მიმართისა ეპისტოლისაგან წმიდისა სამებისათჳს (თავი XIV) (155v)

გრიგოლი ნოსელისაჲ, ევნომის მიმართისაგან (თავი XV) (157r)

ნოსელისაჲ, ნეტარებათათჳს მეოთხისა თავისაგან (თავი XV) (157r-v)

ნოსელისაჲ (თავი XV) (158r)

ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან (თავი XVII) (160r)

მისივე, ევნომის ძლითისაგან (XVII) (160r); ერთვის: „და შემდგომად მრავლისა...“ (160r)

მისივე, აპოლინარის ძლითისაგან (თავი XVII) (160r)

ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან, რომლისა დაწვეება არს ესე: „კეთილმცა იყო“ (თავი XVIII) (161r-v).

ნოსელი, სიტყვსგებასა შინა ექუსთა დღეთასა (თავი XIX) (161v-162r)

მისივე, ევნომისთვის მეორისა სიტყვსაგან (თავი XIX) (162r)

მისივე, პასექისა ძლითისა სიტყვსაგან (თავი XIX) (162r)

მისივე, ლოცვისათვის მეოთხისა თავისაგან (თავი XIX) (162r)

ნოსელისაჲ: ამისთვის ვიტყვ, ვითარმედ გონებისა მიმართ საკმარ არს ხედვად წინადასხმულთა ამათ სარწმუნოებისა სიტყუათაჲ, და არა კმათა მიერ შეტყუებაჲ (თავი XXII) (164v)

ნოსელისაჲ, მეთექუსმეტისა (16) თავისაგან „კაცისშესაქმისა“ (თავი XXII) (164v)

მისივე, სწავლითისა მის დიდისა საკითხავისაგან: არამედ ამათდა მიმართ კუალად იგივე ვიკუმიოთ სიტყუაჲ:• (თავი XXII) (164v) (წერია მხოლოდ ექსცერპტის დასაწყისი, და იქვე ერთვის მინაწერი: „ზემო დაწერილ არს მეთცამეტესა თავსა ამათ წამებათასა“)

ეგრეთვე შემდგომი ამისი, ნოსელისაჲვე, ევნომის მიმართისაგან: ხოლო ვნებისა ძლით შებრკოლებულთა მიმართ:• (XXII) (164v)

ხელნაწერი დეტალურად აღწერეს: ა. ბაქრაძემ [S კოლექციის აღწ. 1961: 213-222], ივ. ლოლაშვილმა [ლოლაშვილი 1978], ნ. ჩიკვატია [ჩიკვატია 2003].

S 2666

ბასილი დიდი, „ექუსთა დღეთაჲ“

XVIII-XIX სს.; 159 ფურც.; 33,5×21,2; ქალღი; მუყაოს ყდა; ნაწერია მხედრულით; სათაურები და თავკიდური ასოები სინგურით.

ბასილი დიდის „ექუსთა დღეთა“ განმარტებას ერთვის:

„წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელი ეპისკოპოსისა, ძმისა წმიდისა დიდისა ვასილისი, რომელი-იგი აკლდა აღწერასა ექუსთა დღეთასა, რომე-

ლი-იგი წინასწარ თქუა ნეტარმან დიდმან ბასილი, და ვინადგან დაბადებისათჳს კაცისა დაუშთა მას, ესე სრულ-ჰყო წმიდამან გრიგოლი მაღლად და ღმრთივბრწყინუალებედ“94v-158v.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერა თ. ბრეგაძემ [S კოლექციის აღწ. 1965: 136]

S 2785

პატრისტიკული კრებული

XVII-XVIII სს.; 222 ფურც.; 21×31; ქაღალდი; ტვიფრულ ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; ნაკლული; ნაწერია შავი მელნით მხედრულად; სათაურები და თავკიდური ასოები სინგურით; გაღაწერილია მეფე გიორგი XI-ის დაკვეთით.

კრებული შატბერდული ხელნაწერის (S-1141) მსგავსი შედგენილობისაა. წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათაგან მასში შეტანილია:

[„თქუმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ ებისკოპოსისაჲ კაცისა შესაქმისათჳს, რომელი მიუწერა ძმასა თჳსსა პეტრეს ებისკოპოსსა სებასტიელსა“] 2v-70r.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერა თ. ბრეგაძემ [S კოლექციის აღწ. 1965: 181-182]

S 3620

მარგალიტი („მაგალითი“)

1851 წ.; 134 ფურც.; 17,5×20,5; ტვიფრულ ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; ქაღალდი; ნაწერია მხედრულად; სათაურები და თავკიდური ასოები სინგურით; გაღამწერი – პეტრე ქუთათელიძე (134r).

შეიცავს მრავალ აპოკრიფულ თხრობას, კითხვა-მიგებას ღოგ-

მატიკურ და ასკეტიკურ თემებზე და ექსცერპტებს წმიდა მამათა თხზულებებიდან; მათ შორისაა ფსევდოეპიგრაფიკული ტექსტი:

„თქმული წმიდისა მამისა ჩუშნისა გრიგოლი ნოსელისა. — ჯერ-არს ჩუენდა ყოველსა ჟამსა მოსლვად ეკლესიასა...“ 40v-41r.

ანდერძი (გადამწერისა): „აღიწერა კელითა პროტოდიაკუნის პეტრე ქუთათელადისითა; გვედრი ყოველთა აღმომკითხველთა, შენდობასა მიბრძანებლეთ; ჩყნა-სა წელსა, იანვრის ა-სა“ (134r).

დეტალურად აღწერილია თ. ბრეგადის მიერ [S კოლექციის აღწ. 1967: 76-77].

S 3640

ჰაგიოგრაფიული კრებული („მეტაფრასი“)

XIX ს.; 139 ფ.; 20,15,4; ტვიფრულ ტყავგადაკრული ყდა; ქალაღლი; ნაწერია ნუსხურად; სათაურები სინგურით.

შეიცავს წმიდათა ცხოვრებას, მათ შორის:

„თუშსა ივლისსა ია, თქმული წმიდისა მამისა ჩუშნისა გრიგოლი ნოსელისა ცხოვრებისათვის წმიდისა მაკრინასი“ S 3640, 110v-136r.

შენიშვნები: 1. კრებულს წინ უძღვის „ზანღუკი წიგნისა ამის (2r)“

2. 1829 წ. მინაწერი ამ კრებულს მოიხსენიებს „პატარა სვინაკსარად და ნეტაფრასად“ (136v).

დეტალურად აღწერილია თ. ბრეგადის მიერ [S კოლექციის აღწ. 1967: 119-121].

S 3661

ასკეტიკურ-ჰომილეტიკური კრებული

XVIII-XIX სს.; 217 ფურც.; ტვიფრულ ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; ქალაღდი: ნაწერია მხედრულით, სათაურები სინგურით.

კრებული შეიცავს ძირითადად ეფთვიმე მთაწმიდელის თარგმანებს: ბასილი დიდის სწავლანს და სხვა წმიდა მამათა რამდენიმე საკითხავს, მათ შორის:

„წმიდისა მამისა ჩუწნისა გრიგოლი ეპისკოპოსისა ნოსელისა, შესხმა წმიდისა დიდისა ვასილისთუს, ძმისა თუსისა“ 24v-28r.

„ნოემბერსა იზ: ცხოვრებად და მოქალაქობად წმიდისა და ყოვლადქებულისა გრიგოლი საკვირველთმოქმედისა, აღწერილი წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისა“ 31r-43r.

„თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისა, ქალწულებისათუს [და] საღმრთოდას მოქალაქობისა“ 215r-216r.

აღწერილია ა. ცაგარელისა და თ. ენუქიძის მიერ [ცაგარელი 1886, I; № 38; S კოლექციის აღწ. 1967: 139-145]

S 3942

დიდნი კურთხევანი

XVII ს.; 177 ფურც.; 20×14; ქალაღდი; ბოლონაკლული; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები სინგურით. გაღამწერი – ევღემონ ინაძე (4v).

„კურთხევანი“ სხვა თავებთან ერთად შეიცავს ნათლისღების წყლისკურთხევის გიორგი მთაწმიდელისეულ რედაქციას („განგებად წაღისა გამოცხადებასა“, 89v-105v), რომელშიც წყლისკურთხევის დიდ ლოცვას („დიდ ხარ შენ, უფალო...“) წინ უძღვის პროლოგი:

„ლოცვაჲ, თქმული წმიდისა ნოსელისა“ (98v-100r).

შენიშვნა: 1. კურთხევანის თავები ბიბლიოგრაფირებულია [S კოლექციის აღწ. 1967: 287-288; კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ].

S 4614

მარგალიტი

1812 წ.; 108 ფურც.; 21,3×16,5; ქაღალდი; ტვიფრულ ტყავ-გადაკრული მუყაოს ყდა; ნაწერია მხედრულით; სათაურები და თავკიდური ასოები სინგურით; გადამწერი – სოლომონ დიაკონი (103v).

შეიცავს ექსცერპტებს წმიდა მამათა თხზულებებიდან; მათ შორის:

„თქმული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგორი ნოსელისა, ეკკლესიას მისლვისა და ლოცვისათჳს“

დეტალურად აღწერილია თ. ბრეგადის მიერ [S კოლექციის აღწ. 1969: 44-45]

S 4624

მეტაფრასი

1812 წ.; 294 ფურც.; 33×21,5; ქაღალდი; ტვიფრულ ტყავ-გადაკრული ფიცრის ყდა; ნაწერია მხედრულით; გადამწერი – ბერი ნიკოლას ვაჩნაძე (294v);

შეიცავს სადღესასწაულო საკითხავებს და წმიდათა წამება-შესხმას. საკითხავთა საერთო რიცხვია 49, მათ შორის:

„თთუჴსა **ჩ**ებერუალსა იზ, შესხმა წმიდისა და დიდებულისა მოწამისა თეოდორე ტირონისა, თქმული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგორი ნოსელისა“ 61v-67r.

დეტალურად აღწერილია ც. ჭანკიევის მიერ [S კოლექციის აღწ. 1969: 60-68]

S 4932

მეტაფრასი

1791 წ.; 1+330 გვ.; 34×21,5; ქალღი; ტვიფრულ ტყავ-გადაკრული ფიცრის ყდა; გადამწერი – ზაქარია მონაზონი (გვ. 329); დამკვეთი – ხუცეს-მონაზონი გერონტი სოლალაშვილი (გვ. 329); გადაწერილია გარეჯის უდაბნოში, ნათლისმცემლის მონასტერში.

შეიცავს საღვთისწავლო საკითხავებსა და წმიდათა ცხოვრება-შესხმას. საკითხავთა საერთო რიცხვია 35, მათ შორის:

„თუშსა ფებერუალსა იზ, შესხმა წმიდისა და დიდებულისა მოწამისა თეოდორე ტირონისა, თქმული წმიდისა მამისა ჩვენისა გრიგორი ნოსელიისა“ გვ. 124-132.

დეტალურად აღწერილია თ. ბრეგაძის მიერ [S კოლექციის აღწ. 1969: 220-226].

H 165

ბასილი დიდი, ექუსთა დღეთაჲ

1830 წ.; 115 ფურც.; 33,5×21; ქალღი; ტვიფრულ ტყავ-გადაკრული მუყაოს ყდა; ნაწერია მხედრულით. გადამწერი – ანდრია კასრაძე.

ბასილი დიდის „ექუსთა დღეთა“ განმატრებას ერთვის:

„წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩვენისა გრიგორი ნოსელ ეპისკოპოსისა, ძმისა წმიდისა დიდისა ვასილისა, რომელი-იგი აკლდა აღწერასა ექუსთა დღეთასა, რომელი-იგი წინასწარ ჰსთქუა ნეტარმან დიდმან ვასილი, და ვინამთგან დაბადებისათჳს კაცისა დაუშთა მას, ესე სრულ-ჰყო წმიდამან გრიგორი მალღად და ღმრთივდიდებულად“ 61r-97v.

„წმიდისა მამისა ჩვენისა გრიგორი ნოსელ ეპისკოპოსისა, პეტრეს მიმართ, ძმისა თუსისა, პასუხი ექუსთა დღეთათჳს“ 98r-114v.

შენიშვნა: ორივე თხზულება თარგმნილია გიორგი მთაწმიდელის მიერ.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ლ. ქუთათელაძისა და ნ. კასრაძის მიერ [H კოლექციის აღწ. 1946: 115-116].

H 204

ბასილი დიდი, ექუსთა დღეთაჲ

1827 წ.; 133 ფურც.; 35×21; ქაღალდი; უყდო, დაშლილი; ნაწერია მხედრულით; სათაურები სინგურით; გადამწერი – იოანე იალღუზისძე (127r).

ბასილი დიდის „ექუსთა დღეთა“ განმარტებას ერთვის:

„წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრიგორი ნოსელ ეპისკოპოსისა, ძმისა წმიდისა დიდისა ვასილისა, რომელი-იგი აკლდა აღწერასა ექუსთა დღეთასა, რომელი-იგი წინასწარ ჰსთქუა ნეტარმან დიდმან ვასილი, და ვინამთვან დაბადებისათჳს კაცისა დაუშთა მას, ესე სრულ-ჰყო წმიდამან გრიგორი მალლად და ღმრთივშუშნიერად“ 64r-106v.

„წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგორი ნოსელ ეპისკოპოსისა, პეტრეს მიმართ, ძმისა თჳსისა, პასუხი ექუსთა დღეთათჳს“ 107r-127r.

შენიშვნები: 1. ორივე თხზულება თარგმნილია გიორგი მთაწმიდელის მიერ.

2. ერთვის „საძიებელი წიგნისა ამის“ (128r-130r).

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ლ. ქუთათელაძისა და ნ. კასრაძის მიერ [H კოლექციის აღწ. 1946: 143-144].

H 285

მეტაფრასი

1852 წ., 403 ფურც. (806 გვ.); 32,6×20; ქაღალდი; ტყავ-გადაკრული მუყაოს ყდა; დაუზიანებელი; ნაწერია სხვადასხვა ხელით მხედრულად; სათაურები სინგურით; გადამწერი – ელისაბედ იოანე ჯანდიერის ასული რუსიევისა (გვ. 796).

შეიცავს სადღესასწაულო საკითხავებსა და დიდ წმიდათა ცხოვრება-შესხმას. საკითხავთა საერთო რიცხვია 56. მათ შორის:

„წმიდათა შორის მამისა ჩუშნისა [გრიგოლი] ნოსელი ისა, მკუდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა“ გვ. 430-454.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ლ. ქუთათელაძისა და ნ. კასრაძის მიერ [H კოლექციის აღწ. 1946: 201-208].

H 335

პატრისტიკულ-ფილოსოფიური კრებული

XVIII ს.; 67 ფურც.; ქაღალდი; ტვიფრულ ტყავგადაკრული მუყაოს ყდა; ნაწერია მხედრულთ.

შეიცავს წმიდა მამათა (გრიგოლ ნოსელი, იოანე ოქროპირი) ჰომილიებს და ძველ ბერძენ ფილოსოფოსთა (სოკრატე, არისტოტელე, ანაქსაგორა) გამონათქვამებს. მათ შორის ჩვენთვის საინტერესოა:

„საკითხავი, თქმული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელი ისა, წმიდისა სამებისათჳს, რომელსა შინა მოიქსენებს აბრაჰამს“ 7r-16v.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ლ. ქუთათელაძისა და ნ. კასრაძის მიერ [H კოლექციის აღწ. 1946: 243-244].

შენიშვნა: ტექსტი გამოქვეყნებულია [დოლიძე 2003]. H 335

ხელნაწერი გამოცემაში გამოყენებულია E ლიტერით.

H 377**მარგალიტი**

1806 წ., 130 ფურც.; 32×19; ქაღალდი; ტყავგადაკრული მუყაოს ყდა; ნაწერია მხედრულად; გადაწერი — ანტონ გიორგის ძე ერისთავი (129v). გადაწერის ადგილი — პეტერბურგი.

შეიცავს ექსცერპტებს წმიდა მამათა თხზულებებიდან, მათ შორის:

„გრიგოლი ნოსელი, ლოცვისათვის“ 42v-43v.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ლ. ქუთათელაძისა და ნ. კასრაძის მიერ [H კოლექციის აღწ. 1946: 276-278].

H 541**დიდნი კურთხევანი**

XVI-XVII სს.; 101 ფურც.; 20×14; ქაღალდი; ნაკლული; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები სინგურით.

„კურთხევანის“ სხვა თავებთან ერთად შეიცავს ნათლისღების წყლისკურთხევის გიორგი მთაწმიდელისეულ რედაქციას (ფრაგმენტულად: 89r-v, 88r-v, 87r-v, 99r-v, 100r-v, 48r-v, 58r-v, 66v-67v, 44r), რომელშიც წყლისკურთხევის დიდ ლოცვას („დიდ ხარ შენ, უფალო...“) წინ უძღვის პროლოგი:

„ლოცვაჲ, თქუებული წმიდისა ნოსელისა“.

შენიშვნა: 1. კურთხევანის თავები ბიბლიოგრაფირებულია [H კოლექციის აღწ. 1951: 21-22; კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ].

H 601**დოგმატიკონი**

1746 წ.; 267 ფურც.; 30,2×20,5; ტყავგადაკრული მუყაოს ყდა; ქაღალდი; ნაწერია ნუსხურით ორ სვეტად; სათაურები

სინგურით; ნაწერი არე 22,5×15; დამკვეთი – მეფეთმეფე თეიმურაზი; გადამწერნი: ნიკოლოზ, სიონის დეკანოზის შვილი (გვ. 3-76); მღვდელი იოანე (გვ. 77-214); ოსე (გვ. 215-531); გადაწერილია თბილისში, სიონის ეკლესიაში.

დოგმატიკონის ერთ-ერთ თავში („თ ე ო ღ ო რ ე ყოვლად ღმრთისმოყუარისა მონაზონისა და უფროსად ბრძნისა ფილოსოფოსისა, თუ ვითარ სათანადო არს გულისკმისყოფამ საღმრთო მსა და გარეშისა ფილოსოფოსობისა სიტყუათა“) ჩართულია მცირე ექსცერპტი:

„წმიდისა გრიგოლი ნოსელისა აპოლინარის დასამკობელისაგან სიტყუს მწერლობისა“ (გვ. 444).

ხელნაწერი დეტალურად აღწერა ლ. ქუთათელაძემ [H კოლექციის აღწ. 1951: 54-59],

H 985

დოგმატიკონი

XVIII ს.; 181 ფურც.; ყავისფერ ტვიფრულ ტყვავადაკრული ფიცრის ყდა; 32,5×21; სისქე 4,5; ზოგიერთი რვეული უადგილოდაა ჩაკინძული; ნაწერია შავი მელნით მხედრულად, ერთ სვეტად; სათაურები სინგურით; თავკიდური ასოები – მთავრულით; ნაწერი არე 23,5×13; დაუწერელია 153r-154v, 178v-181v.

შეიცავს არსენ ვაჩეს ძის „დოგმატიკონს“, სადაც სხვა თავებთან ერთად შეტანილია დოგმატური კომპილაცია: „წმიდათაგანისა მამისა ჩუენისა იოვანე მანსურ წოდებულისა, სიტყუანი წმიდათა მამათანი, ესე იგი არს გამოკრებულნი წამებათანი, რომელთა მიერ ყოველივე კათოლიკე ეკლესიისა სარწმუნოებად განცხადებულად გუწსწავების, ღმრთისმეტყუწლებისასა ვიტყვ ქადაგებასა და საღმრთო მსა განგებულებისასა სიტყუასა, და სხუათა მართალთა ეკლესიის ჰსჯულთა უცთომელობასა“ (35v-93r; შეიცავს 30 თავს), რომელშიც შეტანილია ამონარიდები წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათაგან:

- ნოსელისაჲ მამაო ჩუენოჲსა თარგმანისაგან 37r-v
 გრიგოლი ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან 39r
 გრიგოლისი, ევნომის ძლითისა სიტყვსაგან 45v
 გრიგოლი ნოსელისაჲ, საკათაკუმეველოჲსაგან 49r-v
 გრიგოლი ნოსელისაჲ, პასექისა ძლითისა სიტყვსაგან 50r
 გრიგოლი ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისა სიტყვსაგან 52r
 ნოსელისაჲ მამაო ჩუენოჲსაგან 56r
 ნოსელისაჲ ევნომის მიმართისა სიტყვსაგან 58r-v
 ნოსელისაჲ, სწავლითისა მის ღიდისა საკითხავისაგან 58v-
 59r
 მისივე (გრიგოლ ნოსელისა), ევნომის მიმართისაგან 59r-v
 ნოსელისაჲ ევსტათის მიმართისა ეპისტოლისაგან წმიდისა
 სამებისათჳს 60r-v
 გრიგოლი ნოსელისაჲ, ევნომის მიმართისაგან 62r-ვ
 ნოსელისაჲ, ნეტარებათათჳს მეოთხისა თავისაგან 63r
 ნოსელისაჲ, [ნეტარებათათჳს მეოთხისა თავისაგან] (გამეო-
 რება წინა ციტატის დასაწყისი ფრაზისა) 64r
 ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან 67r
 მისივე, ევნომის ძლითისაგან 67r
 და შემდგომად მრავლისა 67r
 მისივე, აპოლინარის ძლითისაგან 67r
 ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან, რომლისა დაწყებაჲ
 ესე არს: „კეთილმცა იყო...“ 69r-v
 ნოსელი, სიტყვსებასა შინა ექუსთა ღლეთასა 69v-70r
 მისივე, ევნომისთჳს მეორისა სიტყვსაგან 70r
 მისივე, პასექის ძლითისა სიტყვსაგან 70r
 მისივე, ლოცვისათჳს მეოთხისა თავისაგან 70v
 ნოსელისაჲ: „ამისთჳს ვიტყუთ, ვითარმედ...“ 74r
 ნოსელისაჲ, მეთექუსმეტისა თავისაგან კაცისშესაქმისა 74v
 მისივე, საკათაკუმეველოსაგან 74v
 ეგრეთვე შემდგომი ამისი, ნოსელისაჲვე, ევნომის მიმართი-
 საგან 74v
 გრიგოლ ნოსელის თხზულებათაგან ექსცერპტები ჩართუ-

ლია დოგმატიკონის სხვა ადგილებშიც:

წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, აპოლინარის დასამკობელისაგან სიტყუსმწერლობისა 113r-v

წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, სწავლითისა სიტყუსაგან 123v

წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ ევნომის მიმართისა სიტყუსაგან 140r

ხელნაწერი დეტალურად აღწერა ლ. ქუთათელაძემ [H კოლექციის აღწ. 1951: 358-361],

H 1283

ამბროსი ნეკრესელის კრებული

XVIII ს.; III+340 ფურც.; 21×16,6; ტვიფრულ ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; ერთ წიგნად აკინძულია სხვადასხვა ზომის ფურცლები; ნაწერია მხედრულით (ალაგ-ალაგ ნუსხურად), უმეტესწილად „წილკნელ-მანგლელ ყოფილი ნეკრესელი ამბროსის“ ხელით. შეწირულია ექვთიმე თაყაიშვილისაგან 1916 წ.

ხელნაწერი შეიცავს სრულიად სხვადასხვა ხასიათის თხზულებებსა და ექსცერპტებს (დოგმატური, ეგზეგეტიკური, ჰომილეტიკური, ჰაგიოგრაფიული, ასკეტიკური, კანონიკური, ჰიმნოგრაფიული, ქრონოგრაფიული, გეოგრაფიული, ლიტურგიკული), მათ შორის:

„თქუმული გრიგოლი ნოსელისა, მეთორმეტისა თავისათჳს [კაცის შესაქმისა]. — თქჲ გამოძიება საუნჯისათჳს გონებისა და სიტყუაჲ ბუნებითი სიცილისათჳს და ტირილისა. — დაიყავნ ყოველი პირი ცუდადმეტყუჴლი, რომელნი ჰგონებენ, ვითარმედ ძალი გონებისა დადგრომილ არს რომელთამე ასოთა შინა...“ 292r-294r.

შენიშვნები: 1. ესა ამონარიდი წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებიდან „კაცისა შესაქმისათჳს“, ძველი, ათონამდელი თარგმანიდან. ტექსტი გამოცემულია: [ახულაძე 1964; გიგინეიშვილი 1979: 83-87].

ხელნაწერს ერთვის მრავალი მნიშვნელოვანი ანდერძ-მინაწერი. დეტალურად აღწერილია ქრ. შარაშიძის მიერ [H კოლექციის აღწ. 1948: 218-236].

H 1296

სწავლანი სულიერნი

1826 წ., 300 გვ.; ქაღალდი; 21×17; ტვიფრულ ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; ნაწერია მხედრულით; მთარგმნელი (ბერძნულიდან ქართულად) პაპუწაშვილი იოანე მიხაილის ძე „ქსიწილიონი“ და „ქართულსა კმასა ზედა შემწყობი ოსეს ძე მღუდელი იოანე“. გადამწერი – „სიონის სობოროს დიაკონი გრიგოლ ჩრელაევი“ (299 გვ.). შეწირულია ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ.

შეიცავს სხვადასხვა სახის კითხვა-მიგებას და ამონარიდებს წმიდა მამათა თხზულებებიდან, მათ შორის:

„თქმული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგორი ნოსელისა, ეკლესიას მისლვისა და ლოცვისათჳს“

ხელნაწერი დეტალურად აღწერა ქრ. შარაშიძემ [H კოლექციის აღწ. 1948: 244-248].

H 1347

მეტაფრასი

XI-XII სს.; 527 ფურც.; ბომბიცინი (სქელი ქაღალდი); ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; 45×32; თავბოლონაკლული; ნაწერია მსხვილი ასოებით ნუსხურად ორ სვეტად; სათაურები სინგურით; ზოგიერთი ფურცელი ამოვარდნილი და დაზიანებულია; გადამწერი: არსენი [იყალთოელი] (?) (72r, 159r, 203r). ჩამოტანილია დავით-გარეჯის მონასტრიდან ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ 1917 წელს.

შეიცავს სადღესასწაულო ჰომილიებს და წმიდათა ცხოვრება-შესხმას. საკითხავთა საერთო რიცხვია 59. მათ შორისაა:

„წმიდისა გრიგოლი ნოსელი საეპისკოპოსისაჲ, სიტყუაჲ შობისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა და ჩხვლათჳს ბეთლემს მოწყუწდილთა“ 188r-198r.

- შენიშვნები: 1. თარგმნილია ეფრემ მცირის მიერ [კეკელიძე 1957-ა: 26; მელიქიშვილი 2000: 61-62]
2. ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2006: 28-52]

ხელნაწერს მრავალი ანდერძ-მინაწერი აქვს. დეტალურად აღწერილია ქრ. შარაშიძის მიერ [H კოლექციის აღწ. 1948: 293-302].

H 1353

დიდნი კურთხევანი

XVII სს.; 146 ფურც.; 21×15; ქაღალდი; თავნაკლული; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები სინგურით.

„კურთხევანი“ სხვა თავებთან ერთად შეიცავს ნათლისღების წყლისკურთხევის გიორგი მთაწმიდელისეულ რედაქციას (28r-38r), რომელშიც წყლისკურთხევის დიდ ლოცვას („დიდ ხარ შენ, უფალო...“) წინ უძღვის პროლოგი:

„ლოცვაჲ, თქუბული წმიდისა ნოსელი სა“.

- შენიშვნა: 1. კურთხევანის თავები ბიბლიოგრაფირებულია [კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ].

H 1373

დიდი სჯულისკანონი

1758 წ.; 248 ფურც.; ტვიფრულ ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; ქაღალდი; ნაწერია ყავისფერი მელნით ნუსხურად; სათაურები ასომთავრულით, სინგურით; გადამწერი – ქალაქის ვჯვრის საყდრის დეკანოზი იოანე (248v); შეწირულია კირიონ კათალიკოსის მიერ 1917 წ.

შეიცავს „დიდი სჯულისკანონის“ არსენ იყალთოელისეულ თარგმანს. კრებულის ერთ-ერთი თავია:

„ეპისტოლე კანონიანი წმიდისა გრიგოლისი, ეპისკოპოსისა ნოსელისა, წმიდათაგანისა, ლიტოქს მიმართ ეპისკოპოსისა მელიტინელთაჲსა“ 208r-214v.

შენიშვნები: 1. სჯულისკანონს წინ უძღვის შესავალი (2r-7r), თავთა ზანდუკი და „ნაწილნი კანონებრივთა განწესებათანი“ (7v-40r).

2. ტექსტი გამოცემულია [გაბიძაშვილი 1975: 509-521].

ხელნაწერი დეტალურად აღწერა ქრ. შარაშიძემ [H კოლექციის აღწ. 1948: 334-335].

H 1719

დიდნი კურთხევანი

1667 წ.; 298 ფურც.; 24,5×20; ქაღალდი; ნაკლული; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები სინგურით. გადამწერი – მღვდელი გაბრიელ ბოკუჩავა; შემკვეთი – მოძღვართმოძღვარი წალენჯიხელი ილარიონი (298r-v); გადაწერილია წალენჯიხის მონასტერში.

„კურთხევანი“ სხვა თავებთან ერთად შეიცავს ნათლისღების წყლისკურთხევის გიორგი მთაწმიდელისეულ რედაქციას (111v-119v), რომელშიც წყლისკურთხევის დიდ ლოცვას („დიდ ხარ შენ, უფალო...“) წინ უძღვის პროლოგი:

„ლოცვაჲ, თქუებული წმიდისა ნოსელისა“.

შენიშვნა: 1. კურთხევანის თავები ბიბლიოგრაფირებულია [H კოლექციის აღწ. 1950:152-153; კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ].

H 1760

პეტრიწონის მეტაფრასი

XV ს.; 365 ფურც.; 29,5×20,5; ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; ნაწერია ნუსხურით; გადამწერები: გრიგოლი (225v) და გრიგოლი (248r); მომგებელი – მახარებელი ოქრომცმამსძე (225r); გადაწერილია პეტრიწონში (225r). ხელნაწერს ერთვის გადამწერთა ანდერძები და რამდენიმე მინაწერი.

შეიცავს საღმრთაწილ საკითხავებსა და წმიდათა ცხოვრება-შესხმას, კალენდარულ რიგზე, მათ შორის:

„წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ეპისკოპოსისა ნოსელისა შესხმა წმიდისა და დიდისა ბასილისათჳს, ძმისა თჳსისა“ 78v-83v.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერა ელ. მეტრეველმა [H კოლექციის აღწ. 1950: 189-195],

H 1786

მარგალიტი

XVIII ს.; 110 ფურც.; 18×14,5; მუყაოს ყდა; ნაწერია ნუსხურით; დასაწყისები და მთავრული ასოები სინგურით; ბოლონაკლული.

შეიცავს აპოკრიფულ თხრობას, სხვადასხვა კითხვა-მიგებას და ექსცერპტებს წმიდა მამათა თხზულებებიდან, მათ შორის:

„თქმული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგორი ნოსელისა, ეკლესიას მისლვისა და ლოცვისათჳს“ 38r-v.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერა ელ. მეტრეველმა [H კოლექციის აღწ. 1950: 213-216],

H 1815-ა**დიდნი კურთხევანი**

XV-XVI სს; 12 ფურც.; 15,5×11; ეტრატი; ფრაგმენტი; უფლო; დაშლილი; ნაწერია ნუსხურით; თავკიდური ასოები სინგურით.

„კურთხევანის“ ფრაგმენტებში შემორჩენილია ნათლისღების წყლისკურთხევის გიორგი მთაწმიდელისეული რედაქცია („განგებაჲ წყლისა კურთხევისა წისა ღისა გამოცხადებისაჲ“, 1r-10v), რომელშიც წყლისკურთხევის დიდ ლოცვას („დიდ ხარ შენ, უფალო...“) წინ უძღვის პროლოგი:

„ლოცვაჲ, თქუბული წმიდისა ნოსელისა“.

შენიშვნა: 1. კურთხევანის ფრაგმენტი ბიბლიოგრაფირებულია [H კოლექციის აღწ. 1950: 228; კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ].

H 2251**ბასილი დიდის სწავლანი**

XI-XII სს.; თავბოლონაკლული; აკინძული ტყავგადაკრულ ფიცრის ყდაში; 26×20; ეტრატი; ნაწერია ნუსხურად; სათაურები სინგურით.

შეიცავს ბასილი დიდის „სწავლანს“ და მასზე დართულ თითო საკითხავს გრიგოლი ღმრთისმეტყველისა და გრიგოლი ნოსელისას.

გრიგოლ ნოსელის საკითხავია: „წმიდისა მამისა ჩუშნისა გრიგოლ ეპისკოპოსისა ნოსელისა, შესხმაჲ წმიდისა დიდისა ბასილისთვის, ძმისა თვისისა“ 46v-71v.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ლ. მეფარიშვილის მიერ [H კოლექციის აღწ. 1949: 179-181].

H 2349

ბასილი დიდი, „ექუსთა დღეთაჲ“

1742 წ.; 112 ფურც.; 20×15; ქაღალდი; ტყავგადაკრული მუყაოს ყდა; ნაწერია მხედრულით; სათაურები სინგურით; გადამწერი – დავით რექტორი (110r).

ბასილი დიდის „ექუსთა დღეთა“ განმარტებას ერთვის:

„წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუწნისა გრიგოლი ნოსელ ეპისკოპოსისაჲ, ძმისა წმიდისა დიდისა ბასილისი, რომელი-იგი აკლდა აღწერასა ექუსთა დღეთასა, რომელი-იგი წინასწარ თქუა ნეტარმან დიდმან ბასილი, და ვინამთგან დაბადებისათჳს კაცისა დაუშთა მას, ესე სრულ-ყო წმიდამან გრიგორი მალლად და ღმრთივბრწყინვალედ“ 64r-110r

შენიშვნა: ერთვის ანდერძი მთარგმნელისა (გიორგი მთაწმიდელისა) და გადამწერისა (დავით რექტორისა) 110r.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერა ლ. მეფარიშვილმა [H კოლექციის აღწ. 1949: 241-242],

H 2350

ბასილი კესარიელი, „ითიკა“

XVIII ს.; 239 ფურც.; 33,5×23; ქაღალდი; ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; ნაწერია ნუსხურად; სათაურები სინგურით.

ბასილი კესარიელის „ითიკას“ ერთვის სხვა წმიდა მამათა რამდენიმე საკითხავიც. მათ შორის:

„წმიდისა მამისა ჩუწნისა გრიგორი ეპისკოპოსისა ნოსელისა, შესხმა წმიდისა დიდისა ვასილისათჳს, ძმისა თჳსისა“ 25r-28v

„ნონებერსა იხ: ცხოვრება და მოქალაქობა წმიდისა და ყოვლადქებულისა გრიგორი საკურუშლთმოქმედისა, აღწერილი წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუწნისა გრიგოლი ნოსელისა“ 28v-42v.

„თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუშნისა გრიგორი ნუსელისა, ქალწულები სათუს და საღმრთო მსა მოქალაქობისა“ 236v-237v.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერა ლ. მეფარიშვილმა [H კოლექციის აღწ. 1949: 242-247],

H 2383

დიდნი კურთხევანი

XVIII ს.; 278 ფურც.; ქალაღდი; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები სინგურით; ტვიფრულ ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; თავბოლონაკლული.

შეიცავს „კურთხევანის“ ერთ-ერთ, ყველაზე ვრცელ პოსტათონურ რედაქციას. ამ რედაქციის ძირითადი ფენის – გიორგი მთაწმიდელისეული არქექიპის ერთ-ერთ განგებად კი მიჩნეულია „განგებად წმიდათაღ ღმრთისა გამოცხადებასა“ – წყალთკურთხევის წესი ნათლისღების დღესასწაულზე (13v-19v), რომელშიც წყალთკურთხევის დიდ ლოცვას („დიდ ხარ შენ, უფალო...“) წინ უძღვის პროლოგი:

„ლოცვაღ, თქმული წმიდისა ნოსელისა“ (17r-v).

შენიშნები: 1. კურთხევანის თავების გარდა კრებულში შეტანილია წმ. გერმანე კონსტანტინეპოლელის „განმარტებაღ საიდუმლოთა კათოლიკე ეკლესიისათაღ“ (201r-210v) და გამოკრებილი სწავლანი (ექსცერპტები წმ. მამათა თხზულებებიღან, სხვადასხვა სახის კითხვა-მიგებანი და სხვ. 210v-278v).

2. კურთხევანის თავები ბიბლიოგრაფირებულია [კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ].

H 3081

დიდნი კურთხევანი

XVIII სს.; 167 ფურც.; 14×10,5; ქალაღდი; თავბოლონაკლული; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები სინგურით.

„კურთხევანი“ სხვა თავებთან ერთად შეიცავს ნათლისღების წყლისკურთხევის გიორგი მთაწმიდელისეულ რედაქციას („განგებაჲ წმიდისა ღისა გამოცხადებჴსა“, 35r-47r), რომელშიც წყლისკურთხევის დიდ ლოცვას („დიდ ხარ შენ, უფალო...“) წინ უძღვის პროლოგი:

„ლოცვაჲ, თქუებული წმიდისა ნოსელისა“.

შენიშვნა: 1. კურთხევანის თავები ბიბლიოგრაფირებულია [H კოლექციის აღწ. 1953: 373-375; კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ].

Q 39

მეტაფრასი

1560-1578 წწ.; 488 ფურც.; 32×22; ტვიფრულ ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; ქალალდი; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები სინგურით; თავნაკლული; აკლია შუაშიც; გადამწერი – ნავკრატით ციმცაძე (182r); მომგებელი – მოქველი მთავარეპისკოპოსი ეფთჳმე საყვარელიძე (288v); ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში და მანამდე საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში მოხვედრამდე ხელნაწერი ინახებოდა მარტვილის მონასტერში (საინვენტარო ნომერი – 6).

შეიცავს სადღესასწაულო საკითხავებს, ჯერ უძრავი კალენდრისას (სექტემბრიდან აგვისტომდე), შემდეგ მარხვა-ზატიკისას [შდრ. Q 485]. საკითხავთა საერთო რიცხვია 59. მათ შორისაა:

„წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისა მკუდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა“ 397r-411r.

შენიშვნა: ხელნაწერს ერთვის გადამწერისა (25r, 182r, 211v, 241r, 260r, 305r, 344v) და მომგებლის (149v, 197r, 456v, 488v) ანდერძ-მინაწერები, აგრეთვე სხვა პირთა მინაწერები.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ე. მეტრეველის მიერ [Q კოლექციის აღწ. 1957: 46-53].

Q 41

კრებული

XVIII ს.; 205 ფურც.; ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; 32×21,5; ქაღალდი; დაზიანებული და დალაქავებული; გადამწერი – წინამძღვარი ნიკოლოვოზ (204v); მომგებელი – გიორგი ჩიჩუა (204r-v); ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში და მანამდე საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში მოხვედრამდე ხელნაწერი ინახებოდა მარტვილის მონასტერში (საინვენტარო ნომერი – 8).

ხელნაწერის უმეტესი ნაწილი (1r-190v) შატბერდის კრებულის (S 1141) პირია. შეიცავს იმავე მასალას, მათ შორის:

„[თქუმილი წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ ებისკოპოსისაჲ კაცისა შესაქმისათჳს, რომელი მიუწერა ძმასა თჳსსა პეტრეს ებისკოპოსსა სებასტიელსა]“ 1r-63r.

შენიშვნები: 1. ტექსტი თავნაკლულია; სათაური აღდგენილია შატბერდის კრებულის მიხედვით.

2. ხელნაწერს ერთვის გადამწერისა და მომგებლის ანდერძები (204r-v; 204v).

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ე. მეტრეველის მიერ [Q კოლექციის აღწ. 1957: 54-56].

Q 51

ლოგმატიკონი

1777 წ.; 32×21; ტვიფრულ ტყავდაგაკრული ფიცრის ყდა; ქაღალდი; ნაწერია ნუსხურით ორ სვეტად; სათაურები და მთავრული ასოები სინგურით; გადამწერი – იოანე ხუცეს-მონაზონი; მომგებელი – გრიგოლ დადიანი, ჭყონდიდელი მიტროპოლიტი. ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში და მანამდე საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში მოხვედრამდე ხელნაწერი ინახებოდა მარტვილის მონასტერში (საინვენტარო ნომერი – 18).

შეიცავს არსენ ვაჩეს ძის მიერ თარგმნილ „დოგმატიკონში“ შეტანილ ზოგიერთ თხზულებას, მათ შორის:

„წმიდათაგანისა მამისა ჩუენისა იოვანე მანსურ წოდებულისა, სიტყუანი წმიდათა მამათანი, ესე იგი არს გამოკრებული წამებათანი, რომელთა მიერ ყოველივე კათოლიკე ეკლესიისა სარწმუნოებად განცხადებულად გუესწავების, ღმრთისმეტყუელებისასა ვიტყვ ქადაგებასა და საღმრთოდას განგებულებისასა სიტყუასა, და სხუათა მართალთა ეკლესიის შჯულთა უცთომელობასა“ (87r-214r), რომელშიც შეტანილია შემდეგი ამონარიდები წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათაგან:

ნოსელისა მამო ჩუენოდას თარგმანისაგან 90v-91r

გრიგოლი ნოსელისა, აპოლინარის ძლითისაგან 94r-v

გრიგოლისი, ევნომის ძლითისა სიტყუსაგან 105r

გრიგოლი ნოსელისა, საკათაკუმეველოდასაგან 112v-113r

გრიგოლი ნოსელისა, პასექისა ძლითისა სიტყუსაგან 114r-v

გრიგოლი ნოსელისა, აპოლინარის ძლითისა სიტყუსაგან 117v-118r

ნოსელისა მამო ჩუენოდასაგან 126v

ნოსელისა ევნუმის მიმართისა სიტყუსაგან 130r-v

ნოსელისა, სწავლითისა მის ღიღისა საკითხავისაგან 131v-132r

მისივე (გრიგოლ ნოსელისა), ევნომის მიმართისაგან 132r-133r

ნოსელისა ეესტათის მიმართისა ეპისტოლისაგან წმიდისა სამებისათჳს 134v

გრიგოლი ნოსელისა, ევნომის მიმართისაგან 138r-v

ნოსელისა, ნეტარებათათჳს მეოთხისა თავისაგან 139v

ნოსელისა, [ნეტარებათათჳს მეოთხისა თავისაგან] (გამეორება წინა ციტატის დასაწყისი ფრაზისა) 141v

ნოსელისა, აპოლინარის ძლითისაგან 147r

მისივე, ევნომის ძლითისაგან 147r

და შემდგომად მრავლისა 147r-v

მისივე, აპოლინარის ძლითისაგან 147v

ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან, რომლისა დაწყებაჲ
ესე არს: „კეთილმცა იყო...“ 150v-152v

ნოსელი, სიტყვსებასა შინა ექუსთა დღეთასა 152v

მისივე, ევნომისთჳს მეორისა სიტყვსაგან 153r

მისივე, პასექის ძლითისა სიტყვსაგან 153r-v

მისივე, ლოცვისათჳს მეოთხისა თავისაგან 153v

ნოსელისაჲ: „ამისთჳს ვიტყუთ, ვითარმედ...“ 160v

გრიგოლ ნოსელის თხზულებათაგან ექსცერპტები ჩართუ-
ლია დოგმატიკონის სხვა ადგილებშიც:

წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, აპოლინარის დასამკობე-
ლისაგან სიტყვსმწერლობისა 280r

წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, სწავლითისა სიტყვსაგან
304r

წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ ევნომის მიმართისა სიტყ-
ვსაგან 342r-v

შენიშვნები: 1. „გამოკრებანი“ შედგება 31 თავისაგან.

2. ხელნაწერს ერთვის მრავალი სქოლიო; აგ-
რეთვე გადამწერ-მომგებელთა ანდერძ-მინაწერები.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ე. მეტრეველის მიერ
[Q კოლექციის აღწ. 1957: 69-71].

Q 131

დიდნი კურთხევანი

XVII-XVIII სს.; 245 ფურც.; 14,5×10; ქალღი; ტვიფრულ
ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები
სინგურით; ბოლონაკლული; გადამწერი ოქროპირ ცირლილაძე
(119r).

„კურთხევანი“ სხვა თავებთან ერთად შეიცავს ნათლისღე-
ბის წყლისკურთხევის გიორგი მთაწმიდელისეულ რედაქციას
(52v-69v), რომელშიც წყლისკურთხევის დიდ ლოცვას („დიდ
ხარ შენ, უფალო...“) წინ უძღვის პროლოგი:

„ლოცვაჲ, თქუბული წმიდისა ნოსელისა“.

შენიშვნა: 1. კურთხევანის თავები ბიბლიოგრაფირებულია [Q კოლექციის აღწ. 1957: 154-155; კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ].

Q 423

ასკეტიკური ამონარიდები ეკლესიის მოძღვართა თხზულებებიდან

1857 წ.; 170 ფურც.; 32,5×20,5; ტყავადკრული მუყაოს ყდა; ქალაღლი; ნაწერია მხედრულით; სათაურები სინგურით; გადამწერი – ანტონ ზაქარიას ძე დაფქვიევი (169v); მომგებელი – მინადორა მონაზონი (169v); საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმმა შეიძინა თ. სახოკიასაგან 1937 წელს.

შეიცავს ასკეტიკურ ამონარიდებს ეკლესიის მოძღვართა თხზულებებიდან, მათ შორის წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებებიდანაც:

1. „თქუბული წმიდისა გრიგოლ ნოსელისა, ცხოველს-მყოფელისა ჯუარისათჳს. – ხოლო საიდუმლო ჯვარისა, ძალი და სიღრმე მისი, რომლისა-იგი მიერ სრულ იქმნა ჯვარც-მა მაც-ხივრისა...“ 128r-130v.

2. „ეპისტოლე წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ არ-მონიოს და კესარიონ და ულუმპოს მოლუაწეთა მიმართ, სი-სრულისათჳს, და რაჲთა უწყოდით, თუ ვითარი ჯერ-არს, რაჲთა იყოს ჭეშმარიტი ქრისტიანე“ 142r-158v.

3. „მისივე წისა გრიგოლი ნოსელისა, ძიება სულისა თჳსისა დისა მის მაკრინას თანა. – გრიგოლ: ვითარ გუ-ლისხმა-ვჰყოთ სიტყვა იგი უფლისა მდიდრისათჳს და ლაზარე გლახაკისა...“ 158v-163v.

4. „წმიდისა გრიგოლ ნოსელისა მიერ თარგმანება: ნეტარ იყვნენ გლახაკნი სულითა, რამეთუ მათი არს სა-სუფივეელი ცათა. თავი ა. – ვინმცა უკვე იყო შემოკრებულთა

ამათ შორის ესევეთარი, რომელიცა ღირს იყო...“ 163v-169r.

შენიშვნა: ხელნაწერს ერთვის გადამწერის ანდერძი (169v-170r) და ზანდუკი (1r-2r).

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ე. მეტრეველის მიერ [Q კოლექციის აღწ. 1957: 422-424].

Q 485

მეტაფრასი

1766 წ.; 33×20; ტვიფრულ ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; ქალაღდი; ნუსხური; სათაურები სინგურით; გადამწერი – იესე სულხანიშვილი (204v).

შეიცავს საღღესასწაულო საკითხავებს, ჯერ მარხვა-ზატიკისას, შემდეგ უძრავი კალენდრისას (არასრულად) [შღრ. Q 39]. საკითხავთა საერთო რიცხვია 41. მათ შორისაა:

„წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისა მკუდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა“ 186v-198v.

შენიშვნა: ხელნაწერს ერთვის გადამწერის ანდერძი (204v).

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ე. მეტრეველის მიერ [Q კოლექციის აღწ. 1957: 445-449].

Q 652

მეტაფრასი

XVII ს.; 255 ფურც.; 38×25; ქალაღდი; ტვიფრულ ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; ბოლონაკლული; აკლია შიგნითაც; ნაწერია ნუსხურად ორ სვეტად; სათაურები სინგურით; გადამწერნი: დავით (141v), თევდორე (169v), იოანე (180v), ნიკოლოზ (182v); დამკვეთი – გულქან ლორთქიფანიძის ასული (243r); ხელნაწერი ეკუთვნოდა მღვიმევის მონასტერს (ზემო იმერეთი).

შეიცავს სადღესასწაულო საკითხავებსა და წმიდათა ცხოვრება-შესხმას. საკითხავთა საერთო რიცხვია 60. მათ შორის:

„წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისა, მკუდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა“ 191v-196v.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია თ. ბრეგაძის მიერ [Q კოლექციის აღწ. 1958: 100-108].

Q 658

კონდაკ-კურთხევანი

XVII ს.; 171 ფურც.; 32×21,5; ტვიფრულ ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; ქაღალდი; ნაკლული; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები სინგურით. დამკვეთი – გულქან მოურავის ქალი (49v; 54v); ხელნაწერი ადრე ეკუთვნოდა მღვიმევის მონასტერს.

„კურთხევანი“ სხვა თავებთან ერთად შეიცავს ნათლისღების წყლისკურთხევის გიორგი მთაწმიდელისეულ რედაქციას („განგება წაღვისა გამოცხადებისა“, 58v-61v), რომელშიც წყლისკურთხევის დიდ ლოცვას („დიდ ხარ შენ, უფალო...“) წინ უძღვის პროლოგი:

„ლოცვაჲ, თქუმული წმიდისა ნოსელისა“.

შენიშვნა: 1. კურთხევანის თავები ბიბლიოგრაფირებულია [Q კოლექციის აღწ. 1958: 115-117; კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ].

Q 702

მეტაფრასი

1817 წ.; 307 ფურც.; 31×21; ქაღალდი; ტვიფრულ ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; ნაწერია ნუსხურად, ორ სვეტად; სათაურები სინგურით, მოხატული სახედაო ასოებით; გადამწერი – მღვიანი გიორგი (2r-v); დამკვეთი – ნიკოლოზ დადიანი.

შეიცავს სადღესასწაულო საკითხავებსა და წმიდათა ცხოვრება-შესხმას. საკითხავთა საერთო რიცხვია 34. მათ შორის:

„წმიდათა შორის მამისა ჩუშნისა გრიგოლ ნოსელი-სა, მკუდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუშნისა იესუ ქრისტესისა“ 279r-292r.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია თ. ბრეგადის მიერ [კოლექციის აღწ. 1958: 167-171].

Q 707

მარგალიტი

1845 წ.; 102 ფურც.; 21×17; ქალაღლი; ტყავკდაკრული ფიცრის ყდა; ნაწერია მხედრულით; სათაურები სინგურით; გაღამწერი – დავით იოანეს ძე გაგუა (100v).

შეიცავს იგავთა განმარტებას, სხვადასხვა აპოკრიფულ თხრობასა და ექსცერპტებს წმიღა მამათა თხზულებებიღან, მათ შორის:

„თქმული წმიღისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელი-სა“ 32r.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია თ. ბრეგადის მიერ [კოლექციის აღწ. 1958: 174-175].

Q 762

მეტაფრასი

XIII-XIV სს.; 339 ფურც.; 24×18; ქალაღლი; ტკვიფრულ ტყავკდაკრული ფიცრის ყდა; ნაწერია ნუსხურით; სათაურები სინგურით; გაღამწერი – თეოღორე (294r).

შეიცავს სადღესასწაულო საკითხავებსა და წმიღათა ცხოვრება-შესხმას. საკითხავთა საერთო რიცხვია 15. მათ შორის:

„წმიღისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელი-სა შესხმაღ წმიღისა და ღიდებულისა მოწამისა თეოღორესი“ 248v-260v.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ე. მეტრეველის მიერ [Q კოლექციის აღწ. 1958: 207-210].

Q 970

ბასილი კესარიელი, „ექვსთა დღეთათვის“

1827 წ.; 133 ფურც.; 33,5×21; ქალღი; შავტყავადაკრული მუყაოს ყდა; სისქე 2,5; ნაწერია მხედრულით ორ სვეტად; სათაურები და დასაწყისი ასოები სინგურით; გადამწერი: იოანე იაღლუზის ძე (132v).

ბასილი დიდის „ექვსთა დღეთა“ განმარტებას ერთვის:

„წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუწნისა გრიგორი ნოსელ ეპისკოპოსისა, ძმისა წმიდისა დიდისა ვასილისა, რომელი-იგი აკლდა აღწერასა ექვსთა დღეთასა, რომელი-იგი წინასწარ ჰსთქუა ნეტარმან დიდმან ვასილი, და ვინამთგან დაბადები სათუხს კაცისა დაუშთა მას, ესე სრულ-ჰყო წმიდამან გრიგორი მალღად და ღმრთივდიდებულად“ 65r-110r.

„წმიდისა მამისა ჩვენისა გრიგორი ნოსელ ეპისკოპოსისა, პეტრეს მიმართ, ძმისა თუხისა, პასუხი ექვსთა დღეთათუხს“ 111r-132v.

შენიშვნები: 1. ორივე თხზულება თარგმნილია გიორგი მთაწმიდელის მიერ.

2. ერთვის გადამწერის ანდერძი: „სრულ იქმნა ძალითა და შეწევნითა ყოველთა კეთილთა მასრულისა ღთისათა წელსა 1827, ივნისს 20 დღესა, კელითა ღუბერსკის სეკრეტარისა იოანე იაღლუზისძისათა“ (132v).

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია თ. ბრეგაძის მიერ [Q კოლექციის აღწ. 1958: 383-384].

Q 1052**„თარგმანებაჲ ქებისა ქებათაჲსაჲ“**

XIX ს.; 215 ფურც.; შინდისფერტყავადაკრული მუყაოს ყდა; 21×16,3; სისქე 4,5; ქალაღი; ნაწერია შავი მელნით მხედრულად ერთ სვეტად; სათაურები მთავრულით სინგურით; ნაწერი არე 14,5×10,5. შეიცავს „ქებათა-ქების“ ორ განმარტებას:

„[წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ მთავარეპისკოპოსისა, თარგმანებაჲ ქებისა ქებათაჲსაჲ]“ 1r-196r.

„ნეტარისა იპოლიტესი თქმული თარგმანება ქებათა“ 197r-215v.

Q 1158**სამოციქულოს განმარტება**

XI ს.; 317 ფურც.; ქალაღი; 34×25; თავბოლონაკლული; ნაწერია ნუსხურით ორ სვეტად; სათაურები სინგურით; თითოეულ სვეტში 44 სტრიქონია (ზოგჯერ მეტ-ნაკლებიც).

შეიცავს სამოციქულოს კატენურ განმარტებას (თარგმანი ეფრემ მცირისა); განმარტებათა უმეტესი ნაწილი ეკუთვნის იოვანე ოქროპირს, თითოთოროლა განმარტება – სხვა ავტორებსაც; მათ შორის ერთი მცირე ამონარიდი გრიგოლ ნოსელის სახელითაა წარწერილი:

„გრიგოლი ნოსელისაჲ: განფიცხებულ იქმნა ღმრთისა მიერ მძლავრი იგი მეგზბტელთაჲ...“ 130v.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია [კოჭლამაზაშვილი 2003: 338-345]; გრიგოლ ნოსელის სახელით წარწერილი ამონარიდის ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2006-ბ: 98]

**ცენტრალური სახელმწიფო ისტორიული არქივის
ხელნაწერი № 113
მარგალიტი**

1843 წ.; 464 ფურც.; 18×11; ქალაქი; ნაწერია მხედრულად; სათაურები და თავკიდური ასოები სინგურით; გადამწერი სპირიდონ ჩხიკვაძე

შეიცავს აპოკრიფულ თხრობას, გამოკრებულ კითხვა-მიგებას, ექსცერპტებს წმიდა მამათა თხზულებებიდან, მათ შორის:

თქმული წმინდისა მამისა ჩვენისა გრიგოლი ნოსელიისა 115r-116r.

შენიშვნა: ერთვის გადამწერის ანდერძი: „ღირს ყო უფალმან მდივანი ამა წიგნისა საღმრთოჲსა ძალისა ცნობად და ძალითა საღმრთოჲთა დაიცევ, უფალო, ყოველნი წელნი ცხორებისა მისისანი ბრავალჟამიერ (!) უკუნისამდე, ამინ; ჩემგ წელსა, იენისის იზ დღესა“ (463r), და იქვე: „ღმერთო, აცხოვნე ამის მდივანი სპირიდონ იესეს-ძე მჩხიკვაძე“.

დეტალურად აღწერილია ს. კაკაბაძისა და პ. გაგოშიძის მიერ [ცენტრ. არქივი 1949: 117-119].

**ცენტრალური სახელმწიფო ისტორიული არქივის
ხელნაწერი № 510
„სამ-ათეული მეტაფრასი“**

1821 წ.; 262 ფურც.; 22,3×17; ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; ლურჯი ქალაქი; ნაწერია მხედრულთ; სათაურები სინგურით; გადამწერი – მღვდელმონაზონი თეოფანე მაჩაბელი; გადამწერის ადგილი – დავით გარესჯელის მონასტერი; ხელნაწერს ერთვის ანდერძი (245v), რომელშიც ეს წიგნი მოხსენიებულია „სამ-ათეულ მეტაფრასად“, რადგან 30 საკითხავს შეიცავსო (თუმცა მასში რეალურად 31 საკითხავია); ბოლოში დართული

აქვს საძიებელი („ზანღუკი წერილთა მათ საწელიწდოთა მეტაფრასთა“); შეწირულია 1924 წელს ილია ჭანკოტაძის მიერ.

შეიცავს სადღესასწაულო საკითხავებს. საკითხავთა საერთო რიცხვია 31. მათ შორის:

„იანვარსა 5, გრიგორი ნოსელისა, განმარტება სიტყვისა მის, ვითარმედ: ესე არს ძე ჩემი საყუარელი“ 49r-57r.

„შემოსლვისათჳს მარხვათა დასა, თქმული წმიდისა მამისა ჩნისა გრიგორი ნოსელისა, რომელი იკითხვების კურიაკესა ყველიერისა აღებისასა“ 163r-171r.

დეტალურად აღწერილია ს. კაკაბაძისა და პ. გაგოშიძის მიერ [ცენტრ. არქივი 1950: 119-123].

ცენტრალური სახელმწიფო ისტორიული არქივის ხელნაწერი № 521

ბასილი დიდის „ექუსთა დღეთაჲ“

1834 წ.; 118 ფურც.; 36×22; ქალაღი; აკნძული; ნაწერია მხედრულით; გაღამწერი – მღვდელი სფირიდონ ბიავეი (53r, 116v); შეწირულია 1925 წელს იოსებ ჩიჯავაძის მიერ.

შეიცავს ბასილი დიდის თხზულებას – „თარგმანებაჲ ექუსთა დღეთაჲ“ (1r-53r), რომელსაც ერთვის მთარგმნელის (გიორგი მთაწმიდელის) ანდერძი; აგრეთვე:

„თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისა, კაცისა შესაქმისათჳს, რომელი მიუწერა ძმასა თჳსსა პეტრეს, ეპისკოპოსსა სებასტიელსა“ 52r-82v.

კრებულში შეტანილია აგრეთვე ეპიფანე კვიპრელის თქმული „ათორმეტთა მათ თუღლთათჳს“ (83r-108v) და „მკვეცთათჳს სახის სიტყვა“ (108v-116v), ე. ი. იგივე მასალა, რაც „შატბერდის კრებულშია“ (S 1141).

დეტალურად აღწერილია ს. კაკაბაძისა და პ. გაგოშიძის მიერ [ცენტრ. არქივი 1950: 128-129].

წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებები
ქუთაისის ისტორიული მუზეუმის
ხელნაწერთა კოლექციის ნუსხეებში

ქიმ № 1
მეტაფრასი
(თებერვლისა და აგვისტოსი)

XVI ს.; 582 ფურც.; 41,5×27; ტყავადაკრული ფიცრის ყდა (ქვედა ყდა გატეხილი და ნაწილობრივ ტყავ-შემოცლილია); ქალღიბი; ნაწერია ყავისფერი მელნით, ნუსხურით; ორ სვეტად; თითო სვეტში 32-33 სტრიქონია. სათაურები და თავკიდური ასოები – სინგურით. ზოგიერთი ფურცელი ამოვარდნილია და ძალზე დაზიანებული (1, 2, 5, 7, 24, 31, 212, 219, 572, 579, 580, 581, 582), ზოგი დალაქავებული (578, 579, 331); აქვს რვეულებრივი პაგინაცია (შეიცავს 44 რვეულს). დაუწერელია: 56r-v, 178r, 179r, 418r, 430r, 581v. ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში (ქიმ) შემოსვლამდე ეკუთვნოდა გელათის მონასტერს.

გადაწერილია აფხაზეთის კათალიკოსის ეფთვიმეს და-კვეთით (582r). მეორედ შემწირველი – იოსებ გენათელი მიტროპოლიტი.

შეიცავს ორი თვის (თებერვლისა და აგვისტოს) მეტაფრასს (წმიდათა მეტაფრასულ ცხოვრება-წამებებს). საკითხავთა საერთო რიცხვია 56.

მეხუთე საკითხავად ჩართულია:

„წმიდისა მამისა ჩუწნისა გრიგოლ ნოსელისა და შესხმა და წმიდისა მამისა ჩუწნისა მელეტის მთავარეპისკოპოსისა დიდისა ანტიოქელისა“ 41v-48v.

შენიშვნები: 1. თარგმნილია გიორგი მთაწმიდელის მიერ [კეკელიძე 1957-ა, 27]

2. ტექსტი გამოცემულია მ. კობიაშვილის მიერ

[კოჭლამაზაშვილი 2004-ა: 356-367]. აქ ქიმ 1 ხელნაწერი აღნიშნულია E ლიტერით.

ანდერები: 1. (დედნისა) „შუღთა ამთ თუშთა, რომელ არიან ფებერვალი, მარტი, აპრილი, მაისი, ივნისი, ივლისი და ავღუსტოსი, ამთ შინა მოკსენებულთა წმიდათა ცხორებათა და მოქალაქობათა და წამებათა და ლუაწლთა ძუშლისა კიმენისაგან, რომელსა ვიეთნიმე მრავალთავადცა უწოდენ, გარდამეტაფრასმქნელისა, ესე იგი არს განმავრცელებელისა და შემამკობელისა, პალატი-სა მწიგნობართა უალრესისა, ყოვლადბრძნისა ფილოსოფოსისა ქსიფილინოსისა მოსაქსენებელი დიდისა მეფისა ალექსის მიმართ. – შემდგომად სრულ-ქმნისა შეწვევითა ღისათა მეტაფრას-ქმნილთა, ესე იგი არს გავრცელებულთა საკითხავთა წმიდისათა, რომელნი შუღთა თთუშთა შინა, გაზაფხულისა და ზაფხულისათა, ეკლესიათა შინა მოიქსენებიან, გუშგულებოდა რაჲ საზოგადოდ ყოველთა ეკლესიათა მიცემაჲ მათი, დაეწერეთ სიტყუაჲ ესე წინასწარ სათქმელი მეფისა უფლისა ალექსის მიმართ. ხოლო არს ესრეთ: სჯული არს ძუელი და კეთილად მყოფი... 578r-581v (ტექსტი წყდება: ...გარნა ეგრეცა კეთილთნებითა კელყოფილი განვასრულე არა...“). ანდერძის ტექსტი სრულად იხ.: Ê. Ê â ê ä ë è ä ç å, È ì à í Ï Ë ñ è ò è è ì, ï ð ïä îæþðåëü Ñ ò à í ï à Ì ð à ò ð ð à ñ ò ð: ეტიუდები... V, 1957, 235-241.

2. (მეორედ შემწირველისა, იოსებ გენათელისა) „წმიდაჲ ესე და სულთა განმანათლებელი სრული ფებერვლის და ავღუსტოს საკითხავი პირველ ნეტარხსენებულს კათალიკოზს ეფთუმეს დაეწერინებინათ და გელათს წმიდის გიორგის საკათალიკოზო საყდრისათჳს შეეწირათ. მერმე ჟამთა ვითარებისაგან გამოეხვათ და სხვაჲთ წარელთ და ჩუშნ, მეფის ალექსანდრეს ძემან გენათელ მიტროპოლიტმან იოსებ, დაკარგული ამოვიღეთ და ისევე გელათს ამ წმიდის გიორგის ეკლესიას შევსწირეთ. ვინცა ჩუშნთჳს მოხსენებაჲ ბრძანოთ, ღმერთმან თქუშნც მოგიხსენოსთ და შემდგომი ამისი. აწ ვინცა ამ ეკლესიას ეს წიგნი გამოახვას, ან სხუ მგან წარიღოს თუნიერ ხიზნობისა, ანუ სხუათა ეკლესიათა შესწიროს, ან თავისთჳს წარიღოს, თუნიერ შენდობით ნათხოვრობისა, ანუ მეფემან, ანუ დედოფალმან,

ანუ უფლისწულმან, ანუ კათალიკოზმან, ან მიტროპოლიტ-მან, ეპისკოპოსმან ანუ არქიმადრიტმან, წინამძღვარმან, ანუ მღვდელმონაზონმან, მღვდელმან ან მთავარდიაკონმან, დიაკონ-მან, ანუ მონაზონმან ანუ მთავარმან ანუ ერისთავმან ანუ თავადმა, დიდმან ანუ მცირემან, რამანც კორციელმან ძემან კაცისამან ეს წიგნი ამ ეკლესიას გამოსწიროს, ყოვლადწმიდის სამებისაგან, ყოვლადწმიდის ღმრთობლის, მარადის-ქალწულის მარიამისგან, ცხოველსმყოფელის ჯუარისაგან, წმიდათა უსხეულოთა ძალთაგან და ყოველთა წმიდათა ღმრთო-თა, რომელნი ადამისითგან ვიდრე მეორედ მოსვლამდე იყვნეს და იქმნებიან მარადის საუკუნოდ ყოფადნი წმიდანი ღირსნი და სათნონი ღმრთანი, ამათ ყოველთა წმიდათა აღმოსავლეთის ეკლესიისაგან და ყოველთა მართლმადიდებელთა ეპისკოპოსთაგან, ამ წმიდის გიორგის ეკლესიისაგან ამ წიგნის გამომწირველი სულით, კორციით, ცოცხალი და მკვდარი, კრულ, წყეულ და შეჩუშნებულ იყოს საუკუნოთაგან უკუნისამდე, ამინ“ (582r).

3. მინაწერები: 80v, 85v, 86v, 89v, 96r, 165r, 374r.

შენიშვნა: მეტაფრასული კრებულების შესახებ იხ.: \dot{E} . $\dot{E}\dot{a}$ - $\dot{e}\dot{a}\dot{e}\dot{a}\dot{c}\dot{a}$, $\dot{N}\dot{e}\dot{i}\dot{a}\dot{i}\dot{i}$ $\dot{I}\dot{a}\dot{b}\dot{a}\dot{d}\dot{b}\dot{a}\dot{n}\dot{o}$ $\dot{i}\dot{n}$ $\dot{a}\dot{d}\dot{c}\dot{c}\dot{e}\dot{n}\dot{e}\dot{i}$ $\dot{e}\dot{n}\dot{o}\dot{d}\dot{i}$ $\dot{c}\dot{e}\dot{a}\dot{i}$: ეტიუდები... V, 1957, 212-226; \dot{E} . $\dot{E}\dot{a}\dot{e}\dot{a}\dot{e}\dot{a}\dot{c}\dot{a}$, $\dot{E}\dot{i}\dot{a}\dot{i}\dot{i}$ $\dot{E}\dot{n}\dot{e}\dot{o}\dot{e}\dot{e}\dot{i}$, $\dot{i}\dot{d}\dot{i}\dot{a}$ $\dot{i}\dot{e}\dot{x}\dot{a}\dot{b}\dot{a}\dot{e}\dot{u}$ $\dot{N}\dot{e}\dot{i}\dot{a}\dot{i}\dot{i}\dot{a}$ $\dot{I}\dot{a}\dot{b}\dot{a}\dot{d}\dot{b}\dot{a}\dot{n}\dot{o}$: ეტიუდები... V, 1957, 227-241.

ქიმ № 5

მეტაფრასი (დეკემბრისა)

XVI ს.; 579 ფურც.; 40×26,5; ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; ქალალდი; ნაწერია ყავისფერი მეღვინით, ნუსხურით; ორ სვეტად; თითო სვეტში 30-34 სტრიქონია; სათაურები და თავკიდური ასოები – სინგურით; ნაწერია ორი განსხვავებული ხელით; ნაკლული; ზოგიერთი რვეული დაშლილია; ამოვარდნილია ფურცლები (1-3, 20, 21 26, 27, 36, 43, 76, 83, 95-96, 107,

108-114, 123, 130, 266, 343, 568, 569-570, 573-579). აქვს რვეულებრივი პაგინაცია (შეიცავს 74 რვეულს). დაუწერელია: 500r-v. ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში (ქიმ) შემოსვლამდე ეკუთვნოდა გელათის მონასტერს.

გადაწერილია აფხაზეთის კათალიკოსის ევდემონის დაკვეთით (493r).

შეიცავს დეკემბრის მეტაფრასს (წმიდათა მეტაფრასულ ცხოვრება-წამებებს). საკითხავთა საერთო რიცხვია 48.

39-ე და 42-ე საკითხავებად ჩართულია:

„წმიდისა გრიგოლ ნოსელ ებისკოპოსისაჲ სიტყუად შობისათჳს უფლისა ჩუწნისა იესუ ქრისტესისა და ჩჳლ-თათჳს, ბეთლემს მოწყუედილთაჲ“ 463v-493r.

შენიშვნები: 1. თარგმნილია ეფრემ მცირის მიერ [კოჭლამაზაშვილი 2006: 2].

2. ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2006: 28-52] (აქ ქიმ 5 ხელნაწერი აღნიშნულია L ლიტერით).

„წმიდათა შორის მამისა ჩუწნისა გრიგოლ ნოსელისაჲ შესხმაჲ წმიდისა სტეფანე პირველმოწამისაჲ“ 503v-514r.

შენიშვნები: 1. თარგმნილია სტეფანე სანანოისძის მიერ [კეკელიძე 1957-ა: 26]. ტექსტი გამოქვეყნებული არ არის.

2. წმიდათა ცხოვრება-წამებების გარდა კრებულს ერთვის ეფრემ მცირის „მოსაკსენებელი მცირე სუმიონისტუს ლოლოთეტიისა და თხრობაჲ მიზეზსა ამათ საკითხავთა თარგმნისასა“ (576v-579v). ტექსტი გამოქვეყნებულია [კეკელიძე 1957-ბ, 223-226].

ანდერძ-მინაწერები: 1. (გადამწერისა) „უფალო იესუ ქრისტე, რომელი იშვე წყალობით ღმერთი, ბუნებით კაცობრივსა ბუნებასა შეეზავე და თითოეული ბუნებაჲ შენდაღ განისაკუთრე, ერთითა ღმერთ იყავ და მეორესა განალმრობდი, ნათელსა ღთებისა შენისსა მოკუდავი ბუნებაჲ კაცებისა ვერ ეწია, და იზიარე რაჲ,

განდმრთდა, ხოლო შობითა შენითა აღვსებად სჯულისა და წინასწარმეტყუშლთა სრულ იქმნაჲ, ამრავალჟამიერე პატრონი კათალიკოზი ევდემონ და საუკუნოჲ ყავ ქსენებაჲ და კურთხევაჲ მისი, რომელმან წიგნი ესე აღწერად ჯერ-იჩინა, ამინ“ (493r).

2. მინაწერები: 87v, 107v, 118r, 123r, 130r, 141r, 180v, 395r, 432r, 454v, 466v, 500r.

ქიმ № 8

მეტაფრასი (მარხვისა და ზატკისა)

XVI ს.; 986 ფურც.; 40×27; ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; ქალღლი; ნაწერია ყავისფერი მელნით, ნუსხურით; ორ სვეტად; თითო სვეტში 30-31 სტრიქონია; სათაურები და თავკიდური ასოები – სინგურით; გადამწერნი – მონაზონი ონოფრე (7r) და მანოელი (746v); ნაკლული და დაზიანებული; რვეულები დაშლილია; ამოცვენილია ფურცლები. დაუწერელია: 162r-v, 183v, 241r-v, 322r-v, 447v; ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში (ქიმ) შემოსვლამდე ეკუთვნოდა გელათის მონასტერს.

გადაწერილია აფხაზეთის კათალიკოსის ეფთვიმეს დაკვეთით (986r).

შედგება ორი დიდი ნაწილისაგან: (1) მარხვისა და ზატკის მეტაფრასისა (ანდერძის მიხედვით, ესაა „წელიწდის დღესასწაულთა მეტაფრასი“) (1r-473r) და (2) ეფრემ ასურის „სწავლანისაგან“ (474r-985v).

მარხვისა და ზატკის მეტაფრასს (ესაა მარხვისა და ზატკის პერიოდის უძრავ და მოძრავ დღესასწაულებისათვის განკუთვნილ საკითხავთა კრებული. ცალკეულ დღესასწაულებზე რამდენიმე საკითხავია დადებული, რითაც ეს კრებული მრავალთავს ენათესავება). საკითხავთა საერთო რიცხვია 58.

მე-12-ე და 21-ე საკითხავებად ჩართულია:

„წმიდისა მამისა ჩუშნისა გრიგოლ ნოსელიისა, შესხმად წმიდისა და დიდებულისა მოწამისა თეოდორესი“ 73v-84v.

„წმიდათა შორის მამისა ჩუშნისა გრიგოლ ნოსელისაჲ, თხრობაჲ პოვნისათჳს საღმრთოჲსა ძელისა და კელითუქმნელისა ხატისა კამულინეს, რომელი გამოუჩნდა ჟამთა დიოკლიტიანე მეფისათა ნეტარსა ბასის, ხოლო გამოცხადნა მეფობასა დიდისა მორწმუნისა მეფისა თევდოსისსა“ 141r-145v.

შენიშვნა: თხზულება ფსევდოეპიგრაფიკულია [კეკელიძე 1957-ა: 28].

ანდერძ-მინაწერები: 1. „წმიდაჲ ესე წიგნი, ბრწყინვალეჲაჲ და შუწნიერეჲაჲ ეკლესიათაჲ, კეთილად მსმენელთა და მკითხველთა განმანათლებელი, წელიწდის დღესასწაულის მეტაფრასი და ღირსის ეფრემ ასურის სწავლაჲ, სულთა მზრდელი და საუკუნოსა ცხორებისა მომატყუებელი წმიდაჲ წიგნი ესე პირველ ნეტარხსენებულს ბატონს კათოლიკოზს ეფთჳმეს დაეწერინებინათ და გელათს წმიდის გიორგის საყდრისათჳს შეეწირათ...“ 986r (ანდერძი გრძელდება ქიმ 1-ის მსგავსად)

2. მინაწერები: 7v, 126v, 145v, 161v, 319r, 242v, 322r, 618r, 746v.

ქიმ № 15 ლოგმატიკონი

XVII-XVIII სს.; 270 ფურც.; 42×28; ქალღი; ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; ნაწერია ნუსხურით ორ სვეტად; სათაურები სინგურით; თითოეულ სვეტში 54 სტრიქონია.

შეიცავს არსენ ვაჩეს ძის „ლოგმატიკონს“, სადაც სხვა თავებთან ერთად შეტანილია ლოგმატური კომპილაცია: „წმიდათაგანისა მამისა ჩუენისა იოვანე მანსურ წოდებულისა, სიტყუანი წმიდათა მამათანი, ესე იგი არს გამოკრებულნი წამებათანი, რომელთა მიერ ყოველივე კათოლიკე ეკლესიისა სარწმუნოებაჲ განცხადებულად გუშსწავების, ღმრთისმეტყუწლებისასა ვიტყვ ქადაგებასა და საღმრთოჲსა განგებულე-

ისასა სიტყუასა, და სხუათა მართალთა ეკკლესიის ჰსჯულთა უცთომელობასა“ (35v-93r; შეიცავს 31 თავს), რომელშიც შეტანილია ამონარიდები წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათაგან:

ნოსელისაჲ მამაო ჩუენოჲსა თარგმანისაგან 68r

გრიგოლი ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან 69r-v

გრიგოლისი, ევნომის ძლითისა სიტყუსაგან 72v

გრიგოლი ნოსელისაჲ, საკათაკუმეველოჲსაგან 75r-v

გრიგოლი ნოსელისაჲ, პასექისა ძლითისა სიტყუსაგან 75v-76r

გრიგოლი ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისა სიტყუსაგან 76v

ნოსელისაჲ მამაო ჩუენოჲსაგან 79v

ნოსელისაჲ ევნომის მიმართისა სიტყუსაგან 80v

ნოსელისაჲ, სწავლითისა მის დიდისა საკითხავისაგან 81r

მისივე (გრიგოლ ნოსელისა), ევნომის მიმართისაგან 81r

ნოსელისაჲ ეგსტათის მიმართისა ეპისტოლისაგან წმიდისა სამებისათჳს 81v-82r

გრიგოლი ნოსელისაჲ, ევნომის მიმართისაგან 83r

ნოსელისაჲ, ნეტარებათათჳს მეოთხისა თავისაგან 83r

ნოსელისაჲ, [ნეტარებათათჳს მეოთხისა თავისაგან] (გამეორება წინა ციტატის დასაწყისი ფრაზისა) 84r

ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან 85v

მისივე, ევნომის ძლითისაგან 85v

და შემდგომად მრავლისა 85v

მისივე, აპოლინარის ძლითისაგან 85v

ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან, რომლისა დაწყებაჲ ესე არს: „კეთილმცა იყო...“ 86v-87r

ნოსელი, სიტყუსგებასა შინა ექუსთა დღეთასა 87r-v

მისივე, ევნომისთჳს მეორისა სიტყუსაგან 87v

მისივე, პასექის ძლითისა სიტყუსაგან 87v

მისივე, ლოცვისათჳს მეოთხისა თავისაგან 87v

ნოსელისაჲ: „ამისთჳს ვიტყუთ, ვითარმედ...“ 89v

ნოსელისაჲ, მეთექუსმეტისა თავისაგან „კაცისშესაქმისა“ 90r

მისივე, სწავლითისა მის დიდისა საკითხავისაგან 90r

ეგრეთვე შეძღვომი ამისი, ნოსელისაჲვე, ევნომის მიმართისაგან 90r

გრიგოლ ნოსელის თხზულებათაგან ექსცერპტები ჩართულია დოგმატიკონის სხვა ადგილებშიც:

წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, აპოლინარის დასამკობელისაგან სიტყვსმწერლობისა 126v

წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, სწავლითისა სიტყვსაგან 133r

წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ ევნომის მიმართისა სიტყვსაგან 143v

ხელნაწერი დეტალურად აღწერა ე. ნიკოლაძემ [ნიკოლაძე 1953: 75-78],

ქიმ № 17 სჯულისკანონი

XIII ს.; 486 ფურც.; 29×21,5; ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; ქალაღი; ნაკლული; დაკარგული ფურცლების ნაცვლად ჩაკერებულია თეთრი დაუწერელი ფურცლები; ზოგი ფურცელი ამოვარდნილია; დაზიანებული ფურცლები რესტავრირებულია; ზოგიერთი ადგილი გაცხოველებულია ვინმე იოსების მიერ, ქართლის კათალიკოსის ნიკოლოზის ბრძანებით 1589 წელს (486r); ნაწერია ყავისფერი მელნით, ნუსხურით; ერთ სვეტად; ყოველ გვერდში 27-28 სტრიქონი; სათაურები და თავკიდური ასოები – სინგურით; დაუწერელია ფურცლები: 3, 4, 5. ხელნაწერს დასაწყისში აკლია 3 ფურცელი; ტექსტი იწყება პირველი რვეულის მე-4 ფურცლით. ტექსტს ერთვის მრავალრიცხოვანი „შეისწავენი“ და „სხოლიონი“. ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში (ქიმ) შემოსვლამდე ეკუთვნოდა გელათის მონასტერს.

შეიცავს მსოფლიო და ადგილობრივ კრებათა კანონებს, აგრეთვე ეკლესიის მამათა კანონიკურ განჩინებებს, რომელთა შორისაა:

„ეპისტოლე კანონიანი წმიდისა გრიგოლისი, ეპისკო-

პოსისა ნოსელისა, წმიდათაგანისა, ლიტოქს მიმართ ეპისკოპოსისა მელიტინელთაჲსა“ 341v-349v.

შენიშვნები: 1. დიდი სჯულისკანონი უთარგმნია არსენ იე-
ალთოელს. ტექსტი (გრიგოლ ნოსელის კანონიკური
ეპისტოლის ჩათვლით) გამოცემულია: [გაბიაშვილი
1975: 509-520]. ქიმ 17 ხელნაწერი გამოცემაში აღნიშ-
ნულია E ლიტერით.

2. ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია: ნიკოლაძე
1953: 82-87; გაბიაშვილი 1975: 89-90.

ანდერძი: 1. (გადამწერისა) „[დაიწ]ერა წა და ყდ სულთა
განმანათლებელი სჯულისკანონი კელითა მწარედ და
ფრიად ცოდვილისა მრუელისა ამაბიწესათა (sic.).
ღწ იცის, წმიდანო ღთისანო, რომელ დიდნი ჭირნი
ვნახენ უცდომელობისათჳს. დედაჲ წურილი მედვა
წინა. აწ უცბად ჩხრეკისათჳს ნუვინ დამწყვეთ. ხოლო
მშრომელი წა[რვალს და ნაშრომი ჰკიეს... რომელმან
შენ]ლობაჲ სთქუათ, ღმერთმან თქ[უენცა შეგინდოს,
ღირ]სნო მამანო (485v).

მინაწერი: 1. მე, სულითა საწყალობელმან ბერმან ბასილი,
დავდევე ესე წმიდაჲ სულთა განმანათლებელი წიგნი,
მოდუარი ყოვლისა სოფლისა სჯულისკანონი ნარუ-
დუნევსა ჩემსა მონასტერსა გესამანიას, ტაძარსა ყოვ-
ლადწმიდისა ღისმშობლისასა, სალხინებლად სულისა
ჩემისა და სამლოცველოდ კურთხეულისა დედისაჲ
ჩემისა ბარბარესთჳს და თუთ მის სამწირველოსა შინა
დავსუ მწერალი. შეიწირე, ყდ წმიდაო ღისმშობელო,
და იოხე დაუსჯელობაჲ ჩუენი და ვინცა რაჲთა მიზეზ-
ითა ანუ გამოაკუას მონასტერსა შენსა, ანუ უკრძა-
ლველად იკადროს, იყავნ კრულ, წყეულ და შეჩუენებ-
ულ ღა და ყლთა წმიდათა მისთაგან უკუენისამდე,
ამინ“ (486r).

ქიმ № 25

სჯულისკანონი

XII ს.; 313 ფურც.; 29×19; ნაწერი არე: 22×12; ტყავგადაკრული ტვიფრული ფიცრის ყდა; ბომბიცინი; ნაკლული და დაზიანებული; ნაწერია ყავისფერი მელნით, კალიგრაფიული ნუსხურით; ერთ სვეტად; თითოეულ გვერდზე 29 სტრიქონი; აქვს მარტივი თავსამკაული. გადამწერი გრიგოლ ჩახრუხაძე (296r). ტექსტს აშიებზე ერთვის „შეისწავენი“ და „სხოლიონი“. ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში (ქიმ) შემოსვლამდე ეკუთვნოდა გელათის მონასტერს.

შეიცავს მსოფლიო და ადგილობრივ კრებათა კანონებს, აგრეთვე ეკლესიის მამათა კანონიკურ განჩინებებს, რომელთა შორისაა:

„ეპისტოლე კანონიანი წმიდისა გრიგოლისი, ეპისკოპოსისა ნოსელისა, წმიდათაგანისა, ლიტოქს მიმართ ეპისკოპოსისა მელიტიანელთადას“ 275r-283v.

შენიშვნები: 1. დიდი სჯულისკანონი უთარგმნია არსენ იყალთოელს. ტექსტი (გრიგოლ ნოსელის კანონიკური ეპისტოლის ჩათვლით) გამოცემულია: [გაბიაშვილი 1975: 509-520]. ქიმ 25 ხელნაწერი გამოცემაში აღნიშნულია B ლიტერით.

3. ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია: ნიკოლაძე 1953: 110-116; გაბიაშვილი 1975: 85-87.

ანდერძი: (გადამწერისა) „კურთხეულ არს ღმერთი და მამა უფლისა ჩუენისა იჲსუს ქრისტი, შეწევნითა სულისა წმიდისადათა სრულმყოფელი ყოველთა კეთილთა, რომელმან მეცა ღირს მყოს საუკუნეთა მისთა კეთილთა ლოცვითა თქუენითა წმიდითა. ვინცა ამას განმანათლებელსა სულთასა და წინამძღუარსა ქრისტიანეთასა და სჯულთა სულთა მასწავლელსა წიგნსა იკმარებდეთ, გლახაკი ფრიაღ ცოდვილი გრიგოლ ჩახრუხაძე მომიკსენეთ წმიდათა შინა ლოცვათა თქუენტა, რომელმან დიდითა გულსმოდგინებითა გარდა-

ვწერე თუსითა კელითა ქრისტიანეთა წინამძღუარი დიდი ესე და სამოქალაქო სჯულისკანონი, საუკუნოდ მოქსენებულისა ჩუენ ქართველთათჳს ფრიად ჭირთა თავსმდებელისა არსენი იყალთოელი სათარგმნილი; საუკუნო ყოს ღმერთმან ქსენებად მისი.

არარაჲს სხსათჳს მოვიჭირვე წერაჲ ამისი, თჳნიერ რომელ სიყუარული მაქუნდა ცალკერძ წმიდისა მონასტრისა პატიოსნისა ჯუარისაჲ და მერმე ამის წმიდისა წიგნისაჲ და ასე დავიდევე გონებასა ჩემსა, ვითარმედ, უკუეთუ ღირს-მყოს ღმერთმან და წმიდასა მონასტერსა პატიოსნისა ჯუარისასა შინა შეიწყნარონ, მაშა თუთ კეთილ და ვიდრე ცოცხალ ვიყო, არა დავაკლდეგი ხილვასა ამისსა, და თუ არა, ვიდრე ცოცხალ ვიყო, მე მქონდის და შემდგომად ჩემსა, სადაცა ღმერთმან ინებოს. ხოლო მე ბევრის-ბევრეულითა ცოდვითა აღტჳრთული ესე წმიდათა შინა ლოცვათა თქუენტა მომიქსენეთ ყოველმან, კელად მიძლებმან ამის წიგნისამან.

წიგნისა სიმართლისათჳს იჭჳ ნუვის გაქჳს; პირველ: დედაჲ მართალი და კარგისა მწერლისა დაწერილი მაქუნდა და თუთ რად არა წარმოგიდგინებ კაცსა მას მოქსენებითა სახელისაჲთა იოვანე დიაკონსა, წმიდისა დედოფლისა ბორენაჲს გაზრდილისაჲთა, რომელ მე ესრე მასმია, რომელ გიორგი ბროლასა, კათალიკოს ყოფილსა, აქაჲთ მისებრი და მის უმართლესი მწერალი არ გამოსულა ჩუენ ქართველთა ნათესავსა შინა; და მერმე, დიად მოჭირვებით შემიმოწმებია, ღმერთმან გარწმუნოს. ვინცა იკითხვიდეთ და ვინცა სწერდეთ ამისგან, ვითა ჰპოოთ, ეგრე დაწერეთ. მრავალნი უცხონი სიტყუანი არიან, გარნა დედასა ეგრე ვპოვე... (296r)

მინაწერები: 53v, 116r, 150r, 156r, 177r, 213r, 252v, 285r, 290r, 296r, 300v, 311v, (მინაწერთა ტექსტები იხ.: გაბიძაშვილი 1975: 86).

ქიმ № 30**მეტაფრასი (მარხვისა და ზატიკისა)**

XVIII ს.; 229 ფურც.; 31×20; ტყავგადაკრული ტვიფრული ფიცრის ყდა; ზოგი რვეული დარღვეულია და ფურცლები ამოცვენილი; ქალაღი; ნაწერია ნუსხურით ორ სვეტად; თითოეულ სვეტში 31 სტრიქონია; სათაურები სინგურით; გადამწერი – ლაზარე; დამკვეთი – მთავარეპისკოპოსი ანტონი (229v); ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში (ქიმ) შემოსვლამდე ეკუთვნოდა გელათის მონასტერს.

ჰომილეტიკური კრებული; შეიცავს მარხვისა და ზატიკის საკითხავებს. საკითხავთა საერთო რიცხვია 34. 30-ე საკითხავად შეტანილია:

„წმიდათა შორის მამისა ჩუწნისა გრიგოლ ნოსელისა, მკუდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუწნისა იესუ ქრისტესი“ 207r-219r.

შენიშვნები: 1. მთარგმნელად მიჩნეულია გიორგი მთაწმიდელი [კეკელიძე 1957-ა: 27-29]

2. ტექსტი გამოქვეყნებულია: [ბუკია 2002]. გამოცემაში ქიმ. 30 გამოყენებული არაა.

მინაწერი: „ქ. ანტონი მთავარეპისკოპოსმა ამ წიგნის გარდაწერაში ოცდახუთი მარჩილი უნდა მივსცე ლაზარ[ე] მწერალსა“ (119v).

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია ე. ნიკოლაძის მიერ [ნიკოლაძე 1953, 123-129].

ქიმ № 38**გულანი**

1579-1612 წწ.; 1084 ფურც.; 30,5×21; ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; ნაკლული და დაზიანებული; ქალაღი; ნაწერია ნუსხურით ორ სვეტად; სათაურები სინგურით; გადამწერნი: ნათანაელი (48v), გიორგი (159r), ზებედე (328v), იოანე (1084v);

დამკვეთი – აფხაზეთის კათალიკოსი ეფთვიმი (48v); აქვს რვეულელებრივი პაგინაცია (140 რვეული); ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში (ქიმ) შემოსვლამდე ეკუთვნოდა გელათის მონასტერს.

შეიცავს: საეკლესიო განგებას (1r-237v), თვენს (238r-690r), სადღესასწაულო საკითხავებს (691r-854r), მარხვან-ზატიკს (855r-1057v), თეოდორე სტუდიელის „სწავლანს“ (1058r-1084v).

სადღესასწაულო საკითხავთა შორის ჩართულია:

„წმიდათა შორის მამისა ჩუშნისა გრიგოლ ნოსელისა, მკუდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუშნისა იესუ ქრისტესა“ 841r-847v.

შენიშვნები: 1. მთარგმნელად მიჩნეულია გიორგი მთაწმიდე-ლი [კეკელიძე 1957-ა: 27-29]

2. ტექსტი გამოქვეყნებულია [ბუკია 2002]. გამოცემაში ქიმ. 38 გამოყენებული არაა.

ხელნაწერი დავვრილებით აღწერილია ე. ნიკოლაძის მიერ [ნიკოლაძე 1953, 148-154].

ქიმ № 43 მარხვის მეტაფრასი

1806 წ.; 137 ფურც.; 42×30; ტყავგადაკრული ტვიფრული ფიცრის ყდა; ქალღი; დაზიანებული; ნაწერია ნუსხურით ორ სვეტად; სათაურები სინგურით; გადამწერი – ოსე გაბაონი (137r); აქვს რვეულელებრივი პაგინაცია (20 რვეული); დაუწერელია: 65-67, 83 ფფ.; ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში (ქიმ) შემოსვლამდე ეკუთვნოდა გელათის მონასტერს.

ჰომილეტიკური კრებული; შეიცავს მარხვისა და ზატიკის საკითხავებს. საკითხავთა საერთო რიცხვია 27, მათ შორის:

„წმიდათა შორის მამისა ჩუშნისა გრიგოლ ნოსელისა, მკუდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუშნისა იესუ ქრისტესისა“ 124r-132r.

შენიშვნები: 1. მთარგმნელად მიჩნეულია გიორგი მთაწმიდე-

ლი [კეკელიძე 1957-ა: 27-29]

2. ტექსტი გამოქვეყნებულია [ბუკია 2002]. გამოცემაში ქიმ. 43 გამოყენებული არაა.

ანდერძი: „აღვწერე მეტაფრასი ესე მარხვისა მე, ძემან ზაქარია მოძღურისამან, გაბაონმან მღვდელმან ოსე, და შენდობასა ვითხოვ ყოველთა აღმომკითხველთა მიერ; თუშსა მამისსა კთ, ღღესა ორშაბათსა, ქრისტეს აქეთ ჩყვ“ (137v).

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია ე. ნიკოლაძის მიერ [ნიკოლაძე 1953, 157-161].

ქიმ № 64

მეტაფრასი

1788 წ.; 550 ფურც.; 42×30; ტყავგადაკრული ტვიფრული ფიცრის ყდა; ქალაღდი; დაზიანებული; ნაწერია ნუსხურით ორ სვეტად; სათაურები სინგურით; გადამწერი – ოსე გაბაონი (137r); ხუცესმონაზონი იოანე და ხუცესი ოსე (271v, 526v); აქვს რვეულებრივი პაგინაცია (20 რვეული); ზოგი რვეული დარღვეულია და ფურვლები ამოცვენილი; ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში (ქიმ) შემოსვლამდე ეკუთვნოდა ჯრუჭის მონასტერს.

შეიცავს საუფლო ღღესასწაულთა ჰომილიებს და დიდ წმიდათა ცხოვრება-წამებებს (8 სექტემბრიდან 25 იანვრამდე). საკითხავთა საერთო რიცხვია 45. 38-ე საკითხავად შეტანილია:

„წმიდათა შორის მამისა ჩუწნისა გრიგორი ნოსელისა მკუდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუწნისა იესუ ქრისტესისა“ 508r-520r.

ანდერძი (გადამწერისა): „სრულ იქმნა წმიდაჲ ესე მეტაფრასი აგუსტოს ზ, წელთა ჩღპწ კელითა ჩემ უღირსისა იოანე ხუცესმონაზონისათა და შემიწირავს დიდისა მწყალობელისა და შემწისა ჩემისა მთავარმოწამის გიორგის ეკლესიისა ჯრუჭისათა, რათა მეოზ მექმნეს ჟამსა ამიერ განსღვისა ჩემისასა. ვინც კელ-ყოს გამო-

წირვად, განურისხნეს მისი მადლი. აღმომკითხველთ
შენლობის ყოფად ვევედრები უღირსი ყოვლად...“ (457v)

ხელნაწერი დაწერილებით აღწერილია ე. ნიკოლაძის მიერ
[ნიკოლაძე 1953, 192-198].

ქიმ № 90 მეტაფრასი მარხვისა და ზატიკისა

1795 წ.; 276 ფურც.; 29×21; ტყავგადაკრული ფიცრის
ყდა; ქალაღლი; აქვს რვეულებრივი პაგინაცია (35 რვეული);
ნაწერია ძალზე წვრილი, კალიგრაფიული ნუსხურით ორ სვეტად;
თითოეულ სვეტში 43 სტრიქონია; სათაურები და თავკიდური
ასოები სინგურით; ზოგიერთი თავკიდური ასო მოხატულია; ნაწერი
არე 18,5×13; გადამწერი – სიონის დეკანოზი იოანე ოსეს ძე
(276v); დამკვეთი – მთავარეპისკოპოსი ანტონ ჩიჯავაძე; დაუ-
წერელია 193v, 194r; ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში (ქიმ)
შემოსვლამდე ეკუთვნოდა ხონის წმ. გიორგის ეკლესიას.

შეიცავს დიდი მარხვის და ზატიკის საკითხავებს (წმიდა
მამათა სამოდღვრო სიტყვებსა და სადღესასწაულო ჰომილიებს).
საკითხავთა საერთო რიცხვია 64. მათ შორისაა სამი საკითხავი
წმ. გრიგოლ ნოსელიისა:

„თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუწნისა გრიგოლ
ნოსელიისაჲ შემოსლვისათჳს წმიდათა მარხვათაჲს-
სა“ 33v-36v.

„წმიდისა მამისა ჩუწნისა გრიგოლ ნოსელიისა, შესხ-
მა წმიდისა და დიდებულისა მოწამისა თეოდორესი“ 63v-
67v.

„წმიდათა შორის მამისა ჩუწნისა გრიგორი მთავარეპის-
კოპოზისა ნოსელიისა საკითხავი, თქმული მკუდრეთით
აღდგომისათჳს უფლისა ჩუწნისა იესუ ქრისტესისა“ 205v-
214r.

ანდერძი (გადამწერისა): „არა ეგრეთ საწადელ არს თუალ-

თა შორის სპეკალ-მანგოვანნი მოოჭვანი, გინა ვარდისა ფეროვნება, არა ეგრეთ დატკბების პირსა შინა თაფლი, არა ეგრეთ საამო სასმენთა შინა მუსიკა და საყნოსთა არომატისა და ღალიისა სურნელებანი და ყოველთა მუსკულთა შორის დაამებანი, ვითარ-იგი არს ქსენებაჲ წმიდათაჲ პირსა შინა წმიდისასა და დღესასწაული მედღესასწაულეთა შორის, რამეთუ მართალ არს და ნამდვლ მართლსიტყუაჲ იგი წერილისაჲ, ვითარმედ: რომლისაგანცა ვინ ძლეულ არნ, მისდაცა დამონებულ არნ. ამით საწადელითა ძლევითა ძლეულმან და სასურველისა თვისსად დამონებულმან, ტრფიალმან წერილისამან და მსგავსად ფუტკრისა შემკრებელმან ყუავილთა მისთამან, სქესით ვიდრემე ჩიჯავამემან, ხოლო პატივით მთავარეპისკოპოსმან ყ დ სამდღელომან მეუფემან ანტონიოს მიბრძანა წიგნისა ამის ვერ-სრულებისა წერით განსრულებაჲ კმათა სასყიდელითა, რომელიცა იყო დიდს ხუთშაბათამდე დაწერილ კეთილკელოვნისა ვისგანმე, და ვიწყე მე ოცდამეორით რვეულით, რომელ არს სიტყუაჲ დიდისა ხუთშაბათისაჲ, და სრულ-ვჰყავ ვიდრე ოხჭანამდე; უკუეთუ იხილოთ მხილველთა ამისთა რომელიმე რაჲ არასათნოჲ თქუშნი, ნუ მწყევთ, არამედ შემინდვეთ მე ღთისათჳს. მე უკუშ ვიყავ წერასა შინა ამისსა შეკრულ ორითა-რე ჯაჭჳთა: პირველად მართლ და წესიერ წერისა მეცადინობითა, და მეორედ წერილთა კეთილთხზულ და ნაკუშთებითა. გარნა პირველი იგი უმოსწრაფესად ვიმზარკე, ხოლო მეორისადმი დაბრკოლებისა მიზეზ მექმნა უცალოებითა ჩემითა უმრავალჯერეს ღამით წერაჲ, გარნა არცა ესე არს საზიზღ, რომლისათჳსცა ქუშმომწერელი ვითხოვ კურთხევით ქსენებასა. თუშსა იულისსა ა, წელსა უფლისასა ჩღჳე; უღირსი იოანნი ოსეს ძე, იკონომოს-დეკანოსი ტფილისსა შინა სიონისა“ (276v)

მინაწერი: „შე იჴ ცოდვილი ალექსი და განხეთქე კელით-წერილი ცოდვათა ჩემთანი“ (ძალზე წვრილი ხელით, საკითხავის სათაურთან, 60r).

- შენიშვნები:** 1. კრებულს ერთვის საძიებელი: „ბინაქსი წიგნ-სა ამას შინა წერილთა საკითხავთა“ (275r-277v).
2. ზოგიერთი საკითხავის სათაურთან აშიაზე მიწერილია მთარგმნელის ვინაობა: „თეოფილეს თარგმანი“ (168v; 184v; 255r; 259r); „არსენის თარგმნილი“ (187v); „თარგმნილი ეფრემისი“ (241r).

ხელნაწერი დაწერილებით აღწერილია ე. ნიკოლაძის მიერ [ნიკოლაძე 1953, 234-243].

ქიმ № 160

მარხვისა და ზატიკის საკითხავები

XVII-XVIII სს.; 254 ფურც.; 30×21; ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; ქალღი; ნაწერია ნუსხურით ორ სვეტად; თითოეულ სვეტში 31 სტრიქონია; სათაურები სინგურით; აქვს რვეულებრივი პაგინაცია (32 რვეული).

ჰომილეთიკური კრებული; შეიცავს მარხვისა და ზატიკის საკითხავებს. საკითხავთა საერთო რიცხვია 34. 30-ე საკითხავად შეტანილია:

„წმიდათა შორის მამისა ჩუწნისა გრიგოლი ნოსელი-სა, მკუდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუწნისა იესუ ქრისტესი[სა]“ 231r-244r.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ე. ნიკოლაძის მიერ [ნიკოლაძე 1953, 310-314].

ქიმ № 186

ბასილი დიდი, ექუსთა დღეთაჲ

1854 წ.; 214 გვ.; 32×21; ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; ქალღი; ნაწერია მხედრულით; გადამწერი – დიაკონი ბასილ ცხაკაია (გვ. 214); გადაწერის ადგილი – გორდი.

წმ. ბასილი დიდის „ექუსთა დღეთა“-ს ტექსტს ერთვის:

„წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუშნისა გრიგორი ნოსელ ეპისკოპოსისა, ძმისა წმიდისა დიდისა ვასილისა, რომელი-იგი აკლდა აღწერასა ექუსთა დღეთასა, რომელი-იგი წინასწარ თქუა ნეტარმან დიდმან ვასილი, და ვინამთვან დაბადებისათვის კაცისა დაუშთა მას, ესე სრულ-ჰყო წმიდამან გრიგორი მართლად და ღმრთივბრწყინვალედ“ გვ. 122-208.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ე. ნიკოლაძის მიერ [ნიკოლაძე 1953, 339-340].

ქიმ № 187 მამათა სწავლანი

1823 წ.; 309 ფურც.; ტვიფრულ ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; 23×18; ქალღი; ნაწერია მხედრულად; სათაურები სინგურით და ნაწილობრივ ასომთავრულად; ნაკლული და დაზანებული; გადამწერი – ბერი ილარიონი (53v); ზოგი სათაური ორნამენტითაა შემკული; დაუწერელია 296v.

შეიცავს იოანე ოქროპირის თხზულებათაგან გამოკრებილი „მარგალიტის“ ზოგიერთ თავს და სხვა წმიდა მამათა ასკეტიკურ და სადღესასწაულო ჰომილიებს, სულ 24 საკითხავს, მათ შორის:

„წმიდისა მამისა ჩუშნისა გრიგოლ ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ, საკითხავი, თქუმული მკუდრეთით აღდგომისათვის უფლისა ჩუშნისა იესუ ქრისტე[სი]სა“ 258r-284r.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ე. ნიკოლაძის მიერ [ნიკოლაძე 1953, 340-342].

ქიმ № 208

სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული

XIX ს.; 142 ფურც.; ქსოვილგადაკრული ფიცრის ყდა; 19,5×19; ქალაღდი; ნაწერია მხედრულით; სათაურები და თავკიდური ასოები სინგურით; ნაკლული და დაზიანებული.

სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონს ერთვის მცირე ზომის რამდენიმე თხზულების ტექსტი, მათ შორის:

„თქმული წმიდისა მამისა ჩუწნისა გრიგოლ ნოსელისა სამყაროსათჳს და მნათობთათჳს“ 141v.

შენიშვნა: ტექსტი ბოლონაკლულია. წყდება: „აწ უკუშ, ძედ ღმრთისა ქმნილთა ვისწრაფოთ შენანებაჲ, რამეთუ უკუეთუ შევინანოთ, ვცხონდეთ, და რამეთუ მდღელიცა კმობს: ავკა მამაო ზეციერო, ხოლო ჩუწნ ვისწრაფოთ, რაჲთა კა...“

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ე. ნიკოლაძის მიერ [ნიკოლაძე 1953, 384-385].

ქიმ № 492

სწავლანი სულიერნი

XIX ს.; 16 ფურც.; 22×7; ქალაღდი; უყდო, დაშლილი და დაზიანებული; ნაწერია მხედრულით.

შეიცავს სულიერ სწავლათა ტექსტებს, მათ შორის:

„თქმული წმიდისა მამისა ჩუწნისა გრიგორი ნოსელისა, ეკლესიას მისვლისა და ლოცვისათვის“ 2v-3v.

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ე. ნიკოლაძის მიერ [ნიკოლაძე 1964, 144].

წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებები
უცხოეთში არსებულ
ქართულ ხელნაწერებში

Ath. 11

ათონური მრავალთავი

X ს.; 292 ფურც.; 31,5×24,5; ეტრატი; ნაწერია ნუსხურით
ორ სვეტად; თითოეულ სვეტში 30/31 სტრიქონია; ნაწერი არე:
25×17,7.

შეიცავს სადღესასწაულო საკითხავებსა და წმიდათა ცხოვ-
რება-წამებას. გრიგოლ ნოსელის სახელით კრებულში შეტანი-
ლია ორი საკითხავი:

„საკითხავი, თქუძული წმიდისა გრიგოლ ნოსელისაჲ,
ხარებისათჳს წმიდისა ღმრთისმშობელისა“ 1r-3r.

„თქუძული მისივე, წმიდისა ღმრთისმშობელისა-
თჳს“ 3r-12v.

შენიშვნები: 1. ორივე ტექსტი ფსევდოეპიგრაფიკულია: ისი-
ნი ძირითადად მიეწერება წმ. გრიგოლ ნეოკესარიელს
(ასეა, მაგალითად, სინურ მრავალთავში; ტბეთისა და
პარზლის მრავალთავებში კი ეს ტექსტები თავნაკ-
ლულია [A კოლექციის აღწ. 1973: 59, 361]).

2. ორივე ტექსტი გამოქვეყნებულია სინური
მრავალთავის მიხედვით: [შანიძე 1959: 1-7, 8-16].

მრავალთავი დეტალურად აღწერილია: [ბლეიკი 1931-32:
344-355; ესბროკი 1975; მაისურაძე 1999: 171-193].

Ath. 18

სამოციქულოს განმარტება

XV-XVI სს. (ასე დაათარიღა ხელნაწერი აღ. ცაგარელმა;
მისი დათარიღება გაიზიარა ყველა შემდგომმა აღმწერელმა);

ქალაღდი; 128 ფურც.; 34×23,5; ნაწერია ნუსხურით ორ სვეტად; ნაწერი არე 26×18.

ხელნაწერის ძირითადი ნაწილი (6-120 ფურც.) უკავია ევრემ მცირის მიერ თარგმნილი სამოციქულოს განმარტების ბოლო მონაკვეთს (ტექსტი გამოქვეყნებულია [კოჭლამაზაშვილი 2000-2006]). ხელნაწერის თავსა და ბოლოში ჩაწყობილი ფურცლები (1-5, 121-128) სხვა ხელნაწერებიდანაა აქ მოხვედრილი.

1-5 ფურცლების შესახებ მიუთითებდნენ, რომ ესაა რაღაც ფილოსოფიურ-საღმრთისმეტყველო ტრაქტატის ფრაგმენტი, XVI-XVII სს. ხელნაწერი [ბლეიკი 1933-1934: 116; თვალთვაძე 1996: 184]. ჩვენ დავადგინეთ, რომ ეს ფურცლები Ath. 18-ში მოხვდა Ath. 14-დან [კოჭლამაზაშვილი 2003: 335-336]. სახელდობრ, ესაა Ath. 14-ში შეტანილი ბოლო თხზულების („წმიდისა გრიგოლი ნოსელ ეპისკოპოსისა, პეტრეს მიმართ, ძმისა თვისისა, პასუხი ექუსთა მათ დღეთათჳს“) ნაწილობრივ შემავსებელი ფრაგმენტი.

შენიშვნები: 1. „პასუხი ექუსთა მათ დღეთათჳს“ გამოცემულია [ჭელიძე 1989: 194-412]. გამოცემაში Ath. 14 და Ath. 18 ფრაგმენტები გამოყენებული არ არის.

2. Ath. 18 ფრაგმენტების ტექსტს ე. ჭელიძის გამოცემაში შეესაბამება გვ. 221-231.

Ath. 18-ის ბოლოში სხვა ხელნაწერიდან მოხვედრილი 8 ფურცლის (121-128) შესახებ რ. ბლეიკი ვარაუდობდა, რომ ესაა ფრაგმენტი ზატიკისა (πεντηχοστάριον). ტექსტის შესწავლამ გვიჩვენა, რომ სინამდვილეში ესაა პარაკლიტონის ფრაგმენტი, და გადმოტანილია მეორე ათონური ხელნაწერიდან – Ath. 26 [კოჭლამაზაშვილი 2003: 336]

ხელნაწერი აღწერილია რამდენჯერმე: ალ. ცაგარელის, რ. ბლეიკის, დ. თვალთვაძის, ე. კოჭლამაზაშვილის მიერ [ცაგარელი 1886: 93; ბლეიკი 1931-32: 116; თვალთვაძე 1996: 183-186; კოჭლამაზაშვილი 2003: 335-338].

Ath. 32

ბასილი კესარიელის სწავლანი

977 წ. (324v), 314 ფურც.; მაღალხარისხოვანი ეტრატი; 29×21,4; შავ ტვიფრულ ტყავადაკრული ფიცრის ყდა; გადაწერილია კალიგრაფიული ნუსხურით; სათაურები და საზედაო ასოები სინგურით; ნაწერი არე: 20,2×14; მთარგმნელი: ეფთვიმე (47v, 58r, 313r); მომგებელი: იოვანე, ეფთვიმეს მამა (313r); გადაწერი – საბა, უცბად მწერალი (313r); გადაწერილია ათონზე, იოანე მახარებლის ეკლესიაში.

აღწერილია ა. ცაგარელის, რ. ბლეიკისა და ც. ქურციკიძის მიერ (ცაგარელი 1886: 82; ბლეიკი 1933-34: 150-155; ქურციკიძე 1983: 010-013; Ath აღწ. 1986: 92-99) [ა. ცაგარელს ხელნაწერი აღწერილი აქვს 49 ნომრით]

შეიცავს ბასილი დიდის სწავლანს. წინ უძღვის (გრიგოლ ნაზიანზელის „ბასილის ცხოვრებასთან“ ერთად):

„წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ეპისკოპოსისა ნოსელისაჲ, შესხმაჲ წმიდისა და დიდისა ბასილისთჳს, ძმისა თჳსისა“ 48r-58r.

ანდერძები: 1. **მთარგმნელისა:** „წმიდანო მამანო, რომელნი ამას იკითხვიდეთ, ლოცვა ყავთ გლახაკისა ეფთჳმესათჳს, რომელმან ესე ვთარგმნე, და ღმრთისათჳს, ვინცა გარდასწერდეთ ამას, დაწერეთ ჩემიცა სახელი და ნუ აღმოქოცთ მეცა გლახაკსა, რამეთუ ამისთჳს თავს-მიც ფრიადი შრომაჲ“ (47v; ერთვის გრიგოლ ნაზიანზელის საკითხავს: „ცხოვრებაჲ და შესხმაჲ წმიდისა და ღმერთშემოსილისა ბასილისი“)

2. **მთარგმნელისავე:** „ღმერთმან დაგაჯეროს, წმიდანო მამანო, რომელნი ამას იკითხვიდეთ, ლოცვა ყავთ ცოდვილისა ეფთვიმესთჳს, რომელმან ესე ვთარგმნე, და უფროჲსად წმიდისა მამისა ჩემისა იოვანესთჳს, რომელმან იხარკა განსწავლაჲ ჩემი, რაჲთა უფალმან თქუენცა მაღლი მოგანიჭოს, წმიდანო ღმრთისანო“ (58r; ერთვის გრიგოლ ნოსელის „ბასილის შესხმას“).

3. **გადამწერისა:** „ქრისტე, აღიდე სულითა მამად იოვანე და შვილი მათი სულიერი ეფთვზე, ამისი თარგმანი, და მეცა შემეწყალე, გლახაკი საბა, ამისი უცბად მწერალი. ლოცვა ყავთ, წმიდანო ღმრთისანო“.

4. **მომგებელისა:** სახელითა მამისადათა და ძისადათა და სულისა წმიდისადათა, ძლიერებითა ცხოველისა პატრიოსნისა ჯუარისათა, მეოხებითა წმიდისა ღმრთისმშობელისადათა, მეოხებითა წმიდისა იოვანე ნათლისმცემელისადათა და წმიდისა იოვანე მახარებელისადათა და წმიდათა მოციქულთა და მღვდელთმოდუართა და წმიდათა მამათადათა და მეოხებითა წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა ბასილისითა მე, იოვანე, ღირს ვიქმენ მოგებად წმიდისა ამის წიგნისა, რომელი თარგმნა შვილმან ჩემმან ეფთიმე ბერძელისაგან, და შრომაჲ დიდი ვაჩუენეთ ამას ზედა საკსენებელად სულისა ჩუენისა. აწ, ვინცა მიემთხვნეთ წმიდათა ამათ სიტყუათა ნეტარისა მამისა ჩუენისა ბასილისითა, განმანათლებელთა სულისათა, ღმერთმან დაგაჯეროს, ლოცვასა მოგუკსენენით: მე, იოვანე, და სულიერად და კორციელად ძმად ჩემი იოვანე, თორნიკ ყოფილი, და შვილი ჩემი ეფთიმე, რომელმან თარგმნა ესე, და სულიერნი ძმანი ჩუენნი: არსენი, თე და გი, და თქუენ კუალად სასყიდელი მოგანიჭა უფალმან. დაიწერა მთასა წმიდასა ათონას, საყოფელსა წმიდისა ღმრთისმშობელისასა, მონასტერსა წმიდისა იოვანე მახარებელისასა, ინდიკტიონსა ე, დასაბამითგანსა წელთა [ხუპე] (977 წ.) (ა. ცაგარელის წაკითხვით — ხფე = 981, რაც არ ეთანხმება ე ინდიკტიონს [ქურციკიძე 1983: 013]).

შენიშვნები: 1. ყველა ეს ანდერძი ხელნაწერის გადამწერის, საბას ხელითაა დაწერილი. ც. ქურციკიძის დაკვირვებით, ანდერძები საკუთრივ ამ ხელნაწერისთვის არაა შედგენილი, არამედ გადმოტანილი უნდა იყოს ეფთვიმესეული ავტოგრაფული ნუსხიდან [ქურციკიძე 1983: 013].

2. ბასილი კესარიელის „სწავლათა“ ეფთვიმე მთავრადწოდებული თარგმანის ტექსტი გამოცემულია [ქურციკიძე 1983]. Ath. 32 ამ გამოცემაში A ლიტერითაა აღნიშნული.

Ath. 39

კრებული

XI ს.; 133 ფურცელი, დაუნომრავი; არც რვეულებრივი პაგინაცია ჩანს; თავბოლონაკლული; აკლია შუაშიც; თხელი ეტრათი; ფიცარზე გადაკრული შავი ტყავის ყდა; ნაწერია ერთ სვეტად რუხი მელნით ნუსხურად (თითოეულ გვერდზე 48 სტრიქონი); სათაურები სინგურით; ნაწერი არე სხვადასხვა ზომისაა: 22,5×14,5 და 21×15; რ. ბლეიკი გამოყოფს ორი გადამწერის ხელს (ფფ. 1-24 და წიგნის დანარჩენი ნაწილი), რომელთაგან პირველი – გიორგი მთავრადწოდებულია; ლ. ხევსურიანი გამოყოფს მესამე ხელსაც (ბოლო 25 ფურცელი); ეს ხელნაწერი ა. ცაგარელის კატალოგში აღწერილია № 79-ით.

შეიცავს შემდეგ თხზულებებს:

1. „[ცხორებად და მოქალაქობად წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა ტიმოთე საკურველთმოქმედისა]“

შენიშვნა: თხზულება მხოლოდ ქართული თარგმანითაა შემორჩენილი. Ath. 39-ში ტექსტი თავნაკლულია. იდენტიფიკაცია ეკუთვნის ლ. ხევსურიანს. მისივე დაკვირვებით, Ath. 39 ამ თხზულების უძველესი ნუსხაა.

2. „საკითხავი, თქუბული წმიდისა მამისა ჩუენისა ეპიფანე კურელ მთავარეპისკოპოსისადა საღმრთოთა კორცთა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესთა დაფლვისათვის და იოსებისთვის არიმათიელისა და ნიკოდიმოსისთვის და ჯოჯოხეთს შთამოსლვისათვის შემდგომად განმაცხოვრებელისა ვნებისა მისისა, რომელი-ესე იკითხვის დიდსა შაბათსა“ 7r-13v.

შენიშვნა: თარგმნილია გიორგი მთაწმიდელის მიერ. ამას გვაუწყებს ანდერძი, რომელიც ტექსტს ერთვის ბოლოში: „წმიდანო მამანო და ძმანო, ლოცვა ყავთ გლახაკისა გიორგისთჳს, რომელმან ესე წმიდაჲ საკითხავი ბერძულისაგან ვთარგმნე, რაჲთა ლოცვითა თქუენითა ყოს ღმერთმან შენდობაჲ აურაცხელთა ცოდვათა ჩემთაჲ, და წერტილსა ჩუენსა ნუ შესცვალებთ“.

3. „შესხმაჲ წმიდისა მოწამისა მამაჲსი, თქუებული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლინოსელისაჲ, ძმისა ღიდისა ბასილისი“ 13v-15v.

შენიშვნები: 1. ტექსტი დაწერილია გიორგი მთაწმიდელის ხელით და მის მიერვეა თარგმნილი [ხევსურიანი 2009]. ტექსტს ბოლოში ერთვის ანდერძი: „წმიდანო მამანო, ლოცვა ყავთ გლახაკისა გიორგისთჳს, რომელმან ესე წმიდაჲ საკითხავი ბერძულისაგან ქართულად ვთარგმნე“ (ამოკითხვა – ლ. ხევსურიანისა).

2. შესაბამისი ბერძნული ტექსტი ავტორად მოიხსენიებს ბასილი კესარიელს. შტრ: [მელიქიშვილი 2000: 60].

4. „წმიდისა მამისა ჩუენისა კჳრილე აღექსანდრიელ მთავარეპისკოპოსისაჲ, რომელმან თარგმნნა ყოველნივე საწინაჲსწარმეტყუელონი წიგნნი და აღწერნა სხუანი წიგნნი მრავალნი, ებისტოლე სხჳსა ვისმე ეპისკოპოსისა მიმართ, რომელი ვედრებულ იყო მისდა, რაჲთამცა აღწერა მოკლე თარგმანებაჲ წმიდისა მოციქულისა პავლეს ებისტოლეთაჲ“ 16v-101r.

შენიშვნები: 1. ესაა კატენური განმარტება პავლე მოციქულის ორი ეპისტოლისა (რომაელთა და I კორინთელთა), თარგმნილი ეფთვიძე მთაწმიდელის მიერ. ძეგლი ამ ერთადერთი ხელნაწერთაა შემორჩენილი. პავლეს სხვა ეპისტოლეთა განმარტების ეფთვიძესეული თარგმანი ცნობილი არაა.

2. პავლეს ეპისტოლეთა განმარტებას წინ უძღვის: „წმიდისა მამისა ჩუენისა კურილე ალექსანდრიელ მთავარეპისკოპოსისაჲ, რომელმან თარგმნნა ყოველნივე საწინაჲსწარმეტყუელონი წიგნი და აღწერნა სხუანი წიგნი მრავალნი, ეპისტოლე სხჳსა ვისმე ეპისკოპოსისა მიმართ, რომელი ვედრებულ იყო მისდა, რადათმცა აღწერა მოკლე თარგმანებაჲ წმიდისა მოციქულისა პავლეს ეპისტოლეთაჲ“ (16v–17v). ტექსტი ნაკლულია და წყდება I კორ. 8,3-ის კომენტარზე. ზოგჯერ ფურცლები არეულია.

3. ეპისტოლეთა კომენტარებში ჩართულია „სხუაჲ თარგმანი გრიგოლ ნოსელისაჲ და ოქროპირისაჲ“ (53r).

4. ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2003, 8-215]; „სხუაჲ თარგმანი გრიგოლ ნოსელისაჲ და ოქროპირისაჲ“ – იქვე, გვ. 109.

5. ხელნაწერს ერთვის მომლოცველთა მინაწერები; გამოქვეყნებულია: [კოჭლამაზაშვილი 2003: 322-323].

6. რადგან ხელნაწერი პაგინირებული არაა, გვერდების მითითება აქ (და რ. ბლეიკის აღწერილობაშიც) პირობითია; ლ. ხევსურიანის დაკვირვებით, ხელნაწერში შემორჩენილია არა 126 ფურცელი, არამედ 133.

5. „თქუმილი წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, ქალწულებისათჳს და საღმრთოჲსა მოქალაქობისა“ 102r-132v.

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია რ. ბლეიკის, ე. კოჭლამაზაშვილისა და ლ. ხევსურიანის მიერ [ბლეიკი 1933-34: 228-230; კოჭლამაზაშვილი 2003: 322-325; ხევსურიანი 2000].

Ath. 77

წმიდათა ცხოვრება-შესხმანი

1049 წ. (19v); 146 ფურც.; ეტრატი; 20,9×15,4; ნაწერია ნუსხურით; თითოეულ გვერდზე 22 სტრიქონი; ნაწერი არე: 15,5×10,5. შეიცავს წმიდათა ცხოვრება-შესხმას, მათ შორის:

„წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ეპისკოპოსისა ნოსელისაჲ, შესხმაჲ წმიდისა და დიდისა ბასილისტუს“ 85r-95r.

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია რ. ბლეიკის მიერ [ბლეიკი 1933-34: 259-261].

Jer. 2

წმიდათა ცხოვრება-შესხმანი

XI ს-ის ბოლო; ეტრატი; 268 ფურც.; 39,8×27; ნაწერია ნუსხურით ორ სვეტად; თითოეულ სვეტში 34 სტრიქონია; ნაწერი არე 29,8×18,5. გადამწერი – ნიკოლოზი.

შეიცავს წმიდათა ცხოვრებასა და შესხმას, მათ შორის:

„თქუმული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, ცხორებისათჳს დისა მისისა წმიდისა მაკრინასა“ 76r-99v.

„თქუმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, შესხმაჲ წმიდისა და დიდისა ბასილისი, ძმისა თჳსისაჲ“ 99v-109v.

შენიშვნა: ამ უნიკალურ ხელნაწერშია შემორჩენილი წმ. გრიგოლ ხანცთელის ცხოვრების ტექსტი (156r-229v).

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია რ. ბლეიკის მიერ [ბლეიკი 1922-23].

Jer. 14

სწავლანი ბასილი კესარიელისა

1055 წ. (492r); ეტრატი, 492 ფურც.; 36,6×27,4; ნაწერია ლამაზი ნუსხურით; ნაწერი არე 17×19; პირველი შვიდი ფურცელი ერთ სვეტადაა ნაწერი, მომდევნო ფურცლები — ორ სვეტად; თითოეულ გვერდზე 28 სტრიქონია; გადამწერი — იოვანე დვალი (186v).

შეიცავს ბასილი დიდის „სწავლანს“ (თარგმანი ევთვიმე მთაწმიდელისა), რომელსაც წინ უძღვის:

„ცხორებად და შესხმად წმიდისა მამისა ჩუენისა დიდისა ბასილისი, თქუძული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი დმრთისმეტყუელისა“ 1r-62r.

„შესხმად წმიდისა მამისა ჩუენისა დიდისა ბასილისი, თქუძული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ ეპისკოპოსისა“ 73r-75v.

შენიშვნა: ბასილი კესარიელის სწავლანის ტექსტი გამოცემულია [ქურციკიძე 1983]. Jer. 14 გამოყენებულია ტექსტის დადგენისათვის C ლიტერით. ამავე წიგნშია გამოქვეყნებული მთარგმნელის, მომგებელისა და გადამწერთა ანდერძები, რომლებიც Jer. 14-ს ერთვის (გვ. 023-024).

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია რ. ბლეიკის მიერ [ბლეიკი 1922-23]. ა. ცაგარელის კატალოგში იგი № 105-ითაა აღწერილი [ცაგარელი 1888], ნ. მარის კატალოგში — № 7-ით [მარი 1955]. ამავე ხელნაწერის შესახებ იხ. აგრეთვე: [ქურციკიძე 1983: 021-024].

Jer. 23

მრავალთავი

XII-XIII სს.; 411 ფურც.; 36×24,8; ქალაღი; ნაწერი ნუსხურად ორ სვეტად; თითოეულ გვერდზე 32 სტრიქონია; ნაწერი

არე – 30×18,5; ერთვის რამდენიმე მინაწერი.

ჰომილეტიკურ-ჰაგიოგრაფიული კრებული; შეიცავს სა-
დღესასწაულო საკითხავებსა და წმიდათა ცხოვრება-შესხმას.
თითოეულ დღესასწაულზე და ზოგჯერ წმიდათა მოსახსენებლე-
ბზე რამდენიმე საკითხავია დადებული, რის გამოც ამ კრებულს
მრავალთავად მოვიხსენიებთ. საკითხავთა საერთო რიცხვია
64. მათ შორისაა ორი საკითხავი წმ გრიგოლი ნოსელისა:

„წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ
ეპისკოპოსისაჲ სიტყუაჲ შობისათჳს უფლისა ჩუენისა
იესუ ქრისტესისა და ჩჩჳლთათჳს, ბეთლემს მოწყუედილ-
თა“ 99r-107r.

შენიშვნა: თარგმანი ეფრემ მცირისა [კეკელიძე 1957-ა: 26].

2. ტექსტი გამოქვეყნებულია [კოჭლამაზაშვილი 2006:
28-52]. გამოცემაში ხელნაწერის ვარიანტები აღნიშ-
ნულია K ლიტერით.

„წმილისა გრიგოლი ნოსელისა, შესხმაჲ წმიდა-
თა ორმეოცთაჲ, თავი ბ“ 169v-176r.

შენიშვნა: თარგმანი გიორგი მთაწმიდელისა [კეკე-
ლიძე 1957-ა: 27].

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია რ. ბლეიკის მიერ
[ბლეიკი 1922-23].

Jer. 37

ჰაგიოგრაფიულ-ჰომილეტიკური კრებული

XIII-XVI სს.; 273 ფურც.; 32×25; ქაღალდი; ნაწერია შავი
მელნით ნუსხურად ორ სვეტად; სათაურები და თავკიდური
ასოები სინგურით; თითოეულ გვერდზე 32 სტრიქონია; ნაწერი
არე 24,8×18.

შეიცავს წმიდათა ცხოვრებას და რამდენიმე ჰომილიას. სა-
კითხავთა საერთო რიცხვია 34. 29-ე საკითხავად შეტანილია:

„ნონებერსა იზ: ცხორებაჲ და მოქალაქობაჲ წმიდისა

და ყოვლადქებულისა გრიგოლი საკურველთმოქმედისა და აღწერილი წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისა“ 204v-229v.

შენიშვნები: თარგმნილია ეფრემ მცირის მიერ.

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია რ. ბლეიკის მიერ [ბლეიკი 1922-23].

Jer. 38

სადღესასწაულო საკითხავები

XIII-XIV სს.; 479 ფურც.; 31,2×21,8; ნაწერია ნუსხურით ორ სვეტად; თითოეულ სვეტში 27 სტრიქონია; ნაწერი არე 23,2×15,5; გადამწერი – მიქაელი (126r).

შეიცავს სადღესასწაულო საკითხავებსა და წმიდათა ცხოვრება-შესხმას. საკითხავთა საერთო რიცხვია 46. მათ შორის:

„წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელი ეპისკოპოსისა და სიტყუად შობისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა და ჩჩულთათჳს, ბეთლემს მოწყუედილთა“ 143r-156v.

შენიშვნა: თარგმნილია ეფრემ მცირის მიერ.

„წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელი და შესხმა წმიდისა სტეფანე პირველმოწამისა“ 156v-170r.

შენიშვნა: თარგმნილია სტეფანე სანანოისძის მიერ.

„წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისა და განმარტებად სიტყუსა და მის, ვითარმედ: ესე არს ძე ჩემი საყუარელი“ 178v-186v.

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია რ. ბლეიკის მიერ [ბლეიკი 1922-23].

Jer. 39

სადღესასწაულო საკითხავები

XIII-XIV სს.; ქალაღლი; 277 ფურც.; თავნაკლული; 30,2×23; ნაწერია ნუსხურით, ორ სვეტად. ნაწერი არე 25,2×17,9.

შეიცავს სადღესასწაულო საკითხავებს (მარხვისა და უძრავი დღეებისას); საკითხავთა საერთო რიცხვია 35; მათ შორისაა წმ. გრიგოლ ნოსელის ორი საკითხავი:

1. „წმიდისა გრიგოლ ნოსელი სა და, განმარტებად სიტყვსა და მის, ვითარმედ: ესე არს ძე ჩემი საყუარელი“ 1r-6r.

შენიშვნები: 1. ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2002-ა: 3-17]. გამოცემაში Jer. 39 ხელნაწერი გამოყენებული არ არის.

2. ხელნაწერის თავნაკლულობის გამო თხზულების დასაწყისი დაკარგულია, ამიტომაც იგი აქამდე იდენტიფიცირებული არ ყოფილა. ფრაგმენტი იწყება ასე: „...ქმნული მეუფისა და, და მლტოლველი და მჯმნელი არა-მიცემად ნათლისცემისა მომცემელსა მას ნათლისღებისასა...“ (შდრ. ჩვენი გამოცემის გვ. 3, სტრ. 20sq).

2. „თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელი სა და შემოსლვისათჳს წმიდათა მარხვათა დასა, რომელი იკითხვების კურიაკესა უძღებისასა“ 47r-53v.

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია რ. ბლეიკის მიერ [ბლეიკი 1922-23: 82-85].

Jer. 44

სადმრთისმეტყველო თხზულებათა კრებული

XII-XIII სს.; 245 ფურც.; 29×24; ნაწერია ნუსხურით ერთ სვეტად; თითოეულ გვერდზე 32 სტრიქონია; ნაწერი არე 22,5×15,7.

შედგენილობით ეს ხელნაწერი იმეორებს შატბერდის კრე-

ბულს; კერძოდ, შეიცავს ბასილი დიდის თხზულებას „ექუსთა დღეთათჳს“ (თავნაკლულია), რომელსაც ერთვის:

„თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ ეპისკოპოსისაჲ, კაცისა შესაქმისათჳს, რომელი მიუწერა ძმასა თჳსსა პეტრე ეპისკოპოსსა სებასტიელსა“ (57r-103v).

შენიშვნები: 1. ესაა ძველი, ათონამდელი თარგმანი. ტექსტი გამოქვეყნებულია ორგზის [ახულაძე 1964; გიგინეი-შვილი 1979: 67-127].

2. ამავე ხელნაწერში დაცულია „პროსომილიაჲ ექუსთა დღეთათჳს სოფლის დაბადებისა“, რომელიც აქ იოვანე ოქროპირს მიეწერება. სინამდვილეში იგი სებერიანე გაბალონელს ეკუთვნის. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა თ. ჭყონიამ და გამოკვლევაც დაურთო (1960 წელს), მაგრამ, სამწუხაროდ, გამოქვეყნება ვერ მოახერხა. ამავე ტექსტის ტერმინოლოგიურ გამოკვლევას მიეძღვნა ე. ჭელიძის ფუნდამენტური ნაშრომი „ძველი ქართული საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგია“ [ჭელიძე 1996].

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია რ. ბლეიკის მიერ [ბლეიკი 1924-26].

Jer. 74

საღმრთისმეტყველო თხზულებათა კრებული

XIII-XIV სს.; 219 ფურც.; 26×20; ნაწერია ნუსხურით ორ სვეტად; ნაწერი არე 18,2×13; თითოეულ სვეტში 22 სტრიქონია; გადაწერილია კალიპოსის მონასტერში მოპოვებული დედნიდან მიქაელ მარცუალას მიერ.

შეიცავს რამდენიმე საღმრთისმეტყველო თხზულებას, მათ შორის:

[„თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ ეპისკოპოსისაჲ, კაცისა შესაქმისათჳს“]

თ უ ს, რომელი მიუწერა ძმასა თუხსა პეტრე ეპისკოპოსსა სე-
ბასტიელსა“] 190v-244v.

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია რ. ბლეიკის მიერ
[ბლეიკი 1922-23].

Sin.Geo.N. 7p

წმ. გრიგოლ ნოსელი, ეფრემ ასურის შესხმა

XIII ს.; 3 ფურც.; ქალაღი; დაშლილი ცალ-ცალკე ფურ-
ცლებად. მეორე ფურცელი კ ბ რვეულის ბოლოა; ფფ. 2-3
ძალზე დაზიანებული; ნაწერია შავი მელნით ნუსხურით.

აქაა ფრაგმენტი წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულები-
სა „ეფრემ ასურის შესხმა“ 1r-v.

ფრაგმენტის შესაბამისი ტექსტი PG-ში: vol. 46, col. 825.

დანარჩენი ორი ფურცლის ტექსტის რაობა ჯვრჯერობით
დადგენილი არ არის.

ხელნაწერის შესახებ აქ წარმოდგენილი ცნობები ემყარება
მის პირველ აღწერილობას: [Sin.Geo.N. კოლექციის აღწ. 2005:
316].

P 3

გრიგოლი ღმრთისმეტყველისა და გრიგოლი ნოსელის თხზულებათა კრებული

1040 წ.; 38,3×25,5; ეტრატი; აქვს რვეულებრივი სათვალა-
ვი; ყავისფერ ტყავგადაკრული ფიცრის ყდა; გადამწერები –
გაბრიელ და იოვანე ლეკანოზები, ივანეწმიდელ-საფარელნი (427r-
428r); გადაწერის ადგილი – ასურეთი, ქართველთა მონასტერი
კალიპოსს; გადამწერთ ხელნაწერი შეუწირავთ ჯვრის მონას-
ტრისათვის; 1820 წელს ჯვრის მონასტრიდან წამოუღია გიორ-
გი ავალიშვილს (1v); ამჟამად ეკუთვნის სანქტ-პეტერბურგის
აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტს; ხელნაწერის ძველი სააღ-
რიცხვო ნომერია Georg. 149.

კრებულის უმეტესი ნაწილი ეთმობა გრიგოლი ღმრთის-მეტყველის თხზულებებს; არის აგრეთვე რამდენიმე თხზულება გრიგოლ ნოსელისა:

„თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისაჲ, ქალწულებისათჳს და საღმრთოჲსა მოქალაქობისა“ 311v-345v.

შენიშვნები: 1. ერთვის ანდერძი: „ლოცვა ყავთ მამისა ეფთჳმესთჳს, რომელმან ესე წიგნი თარგმნა. ღმერთმან აღიდენ სულითა, ამინ (345v).

2. მინაწერი ტექსტისავე ხელით: „სანატრელნო მამანო, ვჰხედავ, რომელ ესე წმიდაჲ გრიგოლ ნოსელი ესეთივე კაცი ყოფილა, ვითა დიდი ბასილი, თავისი ძმაჲ, და თუ ვინმე არა იცნობდეს, თქმულთა მისთადა უჭჳრიტნეს“ (311v).

„თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისაჲ, რომელი მიუწერა ძმასა ვისმე, რომელსა ეთხოვა მისგან სწავლაჲ სულიერი სისრულისათჳს, და მან შემოიღო მოსეს ცხორებაჲ და მიუწერა“ 345v-396v.

„თქმული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისაჲ, სინანულისათჳს“ 396v-402v.

„თქმული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისაჲ, შემოსლვისათჳს წმიდათა მარხვათაჲსა“ 402v-408v.

„თქმული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, სწავლაჲ ლოცვისაჲ და თარგმანებაჲ მამაო ჩუენოჲსაჲ“ 408v-427r.

ანდერძი: „დიდება ღმერთსა, გასრულდა წმიდაჲ გრიგოლ ნოსელიცა, თუ უნდეს ღმერთსა, დიდი ესე და ბრწყინვალე ქადაგი სინანულისაჲ. ლოცვა ყავთ წმიდისა მამისა ეფთჳმესთჳს, რომელმან ესე წიგნი ბერძულისაგან ქართულად თარგმნა, ღმერთმან დიდებულ ყავნ სული მათი...“ (427r-428r)

ხელნაწერი დეტალურად აღწერილია ელ. მეტრეველის მიერ [ბრეგაძე 1988: 13, 70-78].

**ვენის ეროვნული ბიბლიოთეკის
ქართული ხელნაწერი № 4
„სანატრელი“**

1160 წ.; 305 ფურც.; 30×24; ქაღალდი; ნაწერია ნუსხურით ორ სვეტად; ნაწერი არე 20,7×15. გადამწერი ნიკოლოზ ნიკრაძე (304v); ხელნაწერი შემკულია მხატვრულად შესრულებული სახელო ასოებით და თავსამკაულებით; გადაწერის ადგილი – გარესჯა, ბერთაძე; იქიდან წაუღიათ პალესტინაში, ჯვრის მონასტერში. 1570 წელს აუკინძავს ურბნელ მთავარეპისკოპოს ვლასეს, ჯვრის მონასტერში ყოფნისას (305r). 1864 წელს ხელნაწერი განაახლა ბესარიონ ქაოტიშვილმა, ჯვრის მონასტერშივე (8r); ამის შემდეგ (1864-1883 წწ. შორის) ხელნაწერი ჯვრის მონასტრიდან გაუტანიათ (ამის გამო იგი ვერ აღწერა 1883 წელს პროფ. ალ. ცაგარელმა, რომელმაც იმ წელს ჯვრის მონასტრის ქართულ ხელნაწერთა კატალოგი შეადგინა). ამის შემდეგ ხელნაწერი მთავარდიაკონ კლეოპას პირად ბიბლიოთეკაში ინახებოდა (მოგვიანებით იგი ნაზარეთის ეპისკოპოსი გახდა). მისი გარდაცვალების შემდეგ, როგორც ჩანს, მისმა მემკვიდრეებმა მიჰყიდეს ანტიკვარული ნივთებით მოვაჭრეს ალექსანდრიაში, სადაც იგი 1931 წელს ვენის ეროვნულმა ბიბლიოთეკამ შეიძინა. ბიბლიოთეკაში იგი ხელახლა აკინძეს.

რადგან ხელნაწერში პატრისტიკული ძეგლებია თავმოყრილი (ანასტასი სინელის, გრიგოლ ნოსელის, იოანე ოქროპირისა და იოანე დამასკელის საკითხავები; კითხვა-მიგება ბასილი დიდისა და გრიგოლი ღმრთისმეტყველისა და სხვ.), ამ ხელნაწერის პირველი აღმწერელი, გრიგოლ ფერაძე, მას მრავალთავის ტიპის კრებულად მიიჩნევდა [ფერაძე 2004: 160]. ასეთი შთაბეჭდილება მას, როგორც ჩანს, შეუქმნა კრებულის საკმაოდ დიდმა ზომებმა. სინამდვილეში ამ კრებულს მრავალთავთან საერთო არაფერი აქვს, ერთი-ორი საკითხავის გარდა. ესაა რაიმე გარკვეული პრინციპის გარეშე შედგენილი, გადამწერის ხელთ მოხვედრილ ტექსტთა შემთხვევითი ნაკრები. ამიტომაც თ. ჯოჯუა

მას კელიოტურ (შერეული ტიპის) კრებულად მიიჩნევს. მასში შეტანილ თხზულებათაგან ერთ-ერთია:

„თარგმანებაჲ მომიქსენისაჲ, თქუძული წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ“ 41v-177v.

შენიშვნა: 1. ტექსტი გამოცემულია: [კოჭლამაზაშვილი 2004: 198-285]. გამოცემაში ვენის ეროვნ. ბიბლიოთეკის ხელნაწერი აღნიშნულია D ლიტერით.

2. ხელნაწერს ერთვის მრავალი ანდერძ-მინაწერი (გადაწერის, შემკაზმელების, მოძლოცველთა და სხვ.). ისინი სრულადაა წარმოდგენილი გრ. ფერადისა და თ. ჯოჯუას აღწერილობებში.

ანდერძი (გადაწერისა): სახელითა ღმრთისაჲთა, წიგნსა ამას ეწოდების სანატრელი. დაწერა კელითა უნდოჲსა შავნიკოლოზნიკრაჲსაჲთა, სანახებსა წმიდისა მამისა დავითისსა, გარესჯას, კედელსა (თუ: კლდესა?), რომელსა ეწოდების სახელად ბერთაჲ, ქრონიკონსა ტპ (= 1160 წ.), მეფობასა მისა დემეტრეს გიორგის ზე, წელსა მეფობისა მისისასა გ. დაამყარენ ღმერთმან მეფობაჲ მისი სათნოდ უფლისა ჩუენისა იჲქსა, რომლისაჲ არს დიდებაჲ უკუნიითი-უკუნისამდე, ამენ. და შავნიკრასა შრომისათჳს კურთხევაჲ საუკუნოჲ, აწ. დიდებაჲ ღმერთსა, სრულმყოფელსა ყოველთასა, აწ. მეუფეო, გჲკხნ (304v).

ხელნაწერი დაწვრილებით აღწერილია გრიგოლ ფერადისა [ფერადე 1940; ფერადე 2004: 164-169] და თემო ჯოჯუას მიერ [ჯოჯუა 2002]. წინამდებარე აღწერილობა მთლიანად მათ ეყრდნობა. ამავე ხელნაწერის შესახებ იხ. აგრეთვე: [იმნაიშვილი 2001].

**შედგენილობა წმ. იოანე დამასკელის
დოგმატური კომპილაციისა
„გამოკრებანი წამებათანი“**

S 1463 (138v-181r)

წმიდათაგანისა მამისა ჩუენისა იოვანე მანსურ წოდებულისა,
სიტყუანი წმიდათა მამათანი, ესე იგი არს
გ ა მ ო კ რ ე ბ ა ნ ი წ ა მ ე ბ ა თ ა ნ ი,
რომელთა მიერ ყოველივე კათოლიკე ეკლესიისა
სარწმუნოებაჲ განცხადებულად გუშსწავების,
ღმრთისმეტყუშლებისასა ვიტყვ ქადაგებასა
და საღმრთოჲსა განგებულებისა სიტყუასა,
და სხუათა მართალთა ეკლესიისა შჯულთა უცთომელობასა

[თავი Ⴀ]

**სამობისა- და ერთობისა-შორისისა
ღმრთისმეტყუშლებისათჳს**

გრიგოლი ღმრთისმეტყუშლისაჲ, ქრისტეს შობისათჳს თქუმუ-
ლისაგან (138v-139r)

მისივე, ნათელათჳს თქუმულისა სიტყუსაგან (139r-v)

მისივე, სულისათჳს თქუმულისაგან (139v)

მისივე, „გუშინ ბრწყინვალისაგან“ (139v)

მისივე, ღმრთისმეტყუშლებითისა პირველისა სიტყუსაგან (139v)
წმიდისა ბასილისი, ამფილოქეს მიმართთა ოცდაათთა თავთაგან
(139v-140r)

ნოსელისაჲ, მამაო ჩუენოჲსა თარგმანისაგან (140r-v)

წმიდისა ბასილისი, ევნომის დასამკობელთაგან (140v)

მისივე, ამფილოქეს მიმართისა მეოთხისა თავისაგან, ვითარმედ
განუკრძალველად უწყის წერილმან მარცუალთა ამათ
კუმეგაჲ.¹ (140v)

1 მინაწერი აშიაზე: „თარგმანი: მეხუთესა თავსა შინა გამოუჩინებეს ამას,

კურილესი ოცდამეათერთმეტისა (31) თავისაგან „საუნჯისა“¹
(140v-141r)

მისივე, „საუნჯისაგან“, ¶ თავისა² (141r)

მისვე წიგნისა მეექუსისა თავისაგან³ (141r)

მეექუსე თავი მისვე წიგნისა⁴ (141r)

და ოცდამეათოთხმეტისა (34) თავსა შინა, ვითარმედ სრული
ღმერთი არს სული წმიდაჲ, იტყვს ესრეთ (141r)

თავი 9

ვითარმედ ორთა ბუნებათაგან და ორთა ბუნებათა შინა
მართლმადიდებლობით ქადაგეს ქრისტე
ღმრთივსულიერთა მამათა, და ვითარმედ
ერთსა ბუნებასა სიტყვასა განკორციელებულსა
კეთილად[მსახურებით] თქუმაჲ იგივე არს თქუმაღ
ორთა ბუნებათა ქრისტეს შორის

გრიგოლი ღმრთისმეტყულისა [ეპისტო]ლეთაგან: ბუნებანი ორნი,
ღმერთი და კაცი, ვინაჲთგან სულიცა და კორცნი, ზოლო
ქენი — არა ორნი, არცა ღმერთნი, რამეთუ არცა აქა ორნი

ვითარმედ მამისაცა ზედა ითქუმის რომლისა-მიერი, და ძისა და სულისა
ზედა — რომლისაგანი, რამეთუ იტყვს, ვითარმედ: შემოკრიბა თანად
ყოველი, ერთისა და მისვე ქუძმდებარისა ზედა ნეტარმან პავლე და თქუა,
ვითარმედ: მისგან და მის მიერ და მისსა მიმართ ყოველნი; და ვითარმედ
უფლისა მიმართ თქუმულ არს“.]

1 **მინაწერი აშიაზე:** „ღისა ზედა კსენებულთა სახელთათვს, და ვითარ-
მედ არა მათთა გარემოთაგან, არამედ თავით თუსით იცნობებიან არსებანი“.

2 **აშიაზე:** „ვითარმედ აწა არსება, არამედ ზესთა არსებისა არს ღმერთი“.

3 **აშიაზე:** „ვითარმედ გმობა არს თქუმაჲ თუ დასცხრა მშობელობისაგან
ღმერთი“.

4 **აშიაზე:** „მაგალითი ძისა შობისაჲ. სხუაგან იტყვს ესე, ვითარმედ
შობილი და და ბუნებით მამისაგან არს ძე; თანად და სამარადისოცა მის თანა.
ვითარცა ცეცხლისაგან სიმკურვალე, ანუ ნათლისაგან შარავანდი, ანუ ვი-
თარცა ყუავილისაგან სულნელებაჲ და თავლისაგან სიტკბოებაჲ, რომელნი-
ესე არა ზიარებით მიხუმილ ამჟოგან, არამედ არსებითად მყოფ არიან ამათ
თანა“.

კაცნი, დაღათუ ესრეთ სახელ-სდგა პავლე შინაგანსა კაცისასა და გარეშესა (141r-v)

მისივე, სიტყვსსაგებელისაგან, რომელ არს „ვიდილე“ (141v)

მისივე, ძისათუს მეორისა სიტყვსაგან (141v)

ამფილოქესი, სელევკოსის მიმართისა ეპისტოლისაგან (141v)

ამბროსი მედიოლანელ ეპისკოპოსისაჲ აპოლინარის მიმართისა სიტყვსა განკაცებისათუს¹ (141v)

ათანასისი, ეპიკტიტოჲს მიმართისა ეპისტოლისაგან (141v)

გრიგოლი ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან (141v)

ამბროსი მედიოლანელისაჲ, ღრატინე მეფისა მიმართისაგან, რომელი იქმარა კურილეცა კრებასა ეფესოდსასა (141v-142r)

ამბროსისივე, თარგმანებისაგან მრწამსისა (142r)

კურილეცი, თარგმანებისაგან იოვანეს სახარებისა (142r)

მისივე, სუკენსონის მიმართისა ეპისტოლისაგან² (142r)

მისივე, სუკენსონის მიმართ მეორისა ეპისტოლისაგან³ (142r)

მისივე, ალექსანდრეს მიმართისაგან სარწმუნოებისათუს (142r)

მისვე სიტყვსაგან (142r-v)

მისვე სიტყვსაგან (142v)

ოქროპირისაჲ კესარიოდს მიმართ მონაზონისა, შემდგომად მე-

1 **აშიაზე:** „რამეთუ ყოვლად ბოროტადმსახურნი არიანოზნი ერთსა ბუნებასა იტყვან ქრისტესსა“.

2 **აშიაზე:** „იხილე, ვითარ არა მოსპობს ბუნებათა შემდგომად შეერთებისა, არამედ განწვალებასა არა იტყვს მათსა, და არათუ ორთა ბუნებათა თქუმასა ჰრიდებს, არამედ არა განჰკუშოს ორად ძედ ერთსა“. „შეისწავე, ვითარ ორთა ბუნებათა იტყვს აქა შემდგომად შეერთებისა, მომსპობელი ერთისა ბუნებისა თქუმასა, და ყოვლად ყოვლითურთ ორობასა დამამტკიცებელი ბუნებათასა. ხოლო შემდგომთა შინა უბრწყინვალესად თარგმნის იგი ორთა ბუნებათა ყოფასა ერთისა ქრისტეს შორის, შეურევნელთა და უქცეველთა და განუყოფელთასა“.

3 **აშიაზე:** „იხილე, ვითარ ცხად-ყოფელად არსებისა ჩუენისა შემოდებულობასა იტყვს მოძღუარი განკორციელებულისასა, რადთა იყოს ერთი ბუნებაჲ სიტყვსა ღმრთისაჲ, და განკორციელებულისა მიერ საცნაურ-ყოფითა არსებისა ჩუენისაჲათა ორნი ბუნებანი – ღმრთეებისა და კაცებისაჲ“.

ორისა ექსორიობისა მისისა (142v)
 კურილესი, თარგმანებისაგან ლევიტელთაჲსა ჰურიათა შესაკრე-
 ბელისათჳს (142v)
 მისივე, ერმიონის მიმართ (142v-143r)
 მისივე, თარგმანებისაგან ებრაელთა ეპისტოლისა (143r)
 მისივე, ალექსანდრეს მიმართისა სიტყვსაგან (143r)

თავი L,

**რამეთუ საზოგადოა ბუნებისა ჩუენისაჲ
 დაითმინა ვნებაჲ, ცხად არს, ვითარმედ კორცითა,
 რომელი-იგი ბუნებით ცხოველი ღმერთი იყო¹**

ფილიკისონის მიმართისაგან ორთა ბუნებათათჳს, ბოროტადმსა-
 ხურისა სევეროზისი, რამეთუ იტყვს პირველსა სიტყუასა

1 სათაური ამ ქვეთავისა H 1463 ხელნაწერში „თავი L“-ის წინ წერია.

2 სევეროზის ციტირებას ერთვის კომპილატორის შენიშვნა (ტექსტშივე): „ხოლო ვინამთგან ორთა ბუნებათა ცხადად აღრიცხუვასა არა თავს-იდებს სევეროს, მოედ და ფილიკისიმონის მიმართ თქუძულისაგან სიტყვსა მისისა საღმრთოჲსა ბუნებისა, ეგრეთვე და კაცობრივისაცა ბუნებისა ქრისტეს ზედა შემდგომად შეერთებისა აღმსაარებელად წარმოვადგინოთ იგი. და რამეთუ დაღათუ ზედადსედა იტყვს ამას, გარნა ეგრეთცა ორთა ბუნებათა აღსაარე-ბასა, ვითარცა ბოროტადმადიდებელი, არა თავს-იდებს. ხოლო იტყვს მეოთხ-ესა სიტყუასა შინა, ვითარცა წმიდისა კურილეს მაგიერ ესრეთ...“ შემდეგ იქვე მოყვანილია სევეროზის გამონათქვამები. ხოლო აშიაზე ამის გასწვრივ წერია: „მეხუთესა თავსა შინა სევეროზ იტყვს...“ (143r). ასევე:

– „და კუალად მეექუსესა სიტყუასა შინა, ვითარცა წმიდისა კურილეს მიერ სიტყვსგებისაგან, ვითარმედ ერთ არს ქრისტე“ (და გრძელდება სევეროზის ციტირება) (143r)

– „და მესამესა თავსა შინა, ვითარცა წმიდისა კურილეს მიერ...“ (ერთვის სევეროზის ციტირება) (143r).

– „ხოლო მეხუთესა სიტყუასა შინა სევეროზისსა ესრეთ...“ (ერთვის სევეროზის ციტირება) (143r-v)

– „და მერვესა სიტყუასა შინა კუალად სევეროს...“ (ერთვის სევეროზის ციტირება) (143v)

– „ხოლო ამათოჳს თჳსაგანსა ოცდამესამესა თავსა შინა ჰპოებ“ (კვლავ სევეროზის ციტირება) (143v)

შინა, ვითარცა პირისაგან წმიდისა კურილესსა (143r)
 * ათანასისი, საცხოვრებელისა ღმრთისგამოჩინებისათჳს (143v)
 კურილესი, თევდოსი მეფისა მიმართისაგან (143v)
 მისივე, დედოფალთა მიმართისაგან (143v)
 მისივე, მუნითვე (143v-144r)

თავი Ծ,

**ნესტორის განსაწყობელად, რომელი არა იტყოდა
 არცა ქრისტესა ღმრთად, არცა წმიდასა ქალწულსა
 ღმრთისმშობლად**

წამებანი წმიდათა წერილთანი: იოვანეს სახარებისაგან ას და
 მეათრვაძემეტისა თავისა: ხოლო ესე დაიწერნეს, რაათა
 გრწმენეს, ვითარმედ იესუ არს ქრისტე, ძე ღმრთისაჲ, და
 რაათა მრწმუნებელთა ცხოვრებაჲ გაქუნდეს სახელითა
 მისითა (იოვანე 20,31) (144r)

პირველისა იოვანეს კათოლიკისაგან (144r)

მოციქულისაჲ ჰრომაელთაჲ (144r)

წმიდისა კურილესი (144r)

კურილესი, დაწყებასა პირველისა სხოლიონისასა¹ (144r)

** მისივე, აბოლინარის ძლითისაგან (144r-v)

ღმრთისმეტყუელისაჲ, ძისათჳს თქუმულისაგან (144v)

მისივე, „ქრისტე იშვებისისაგან“ (144v)

კურილესი, სამებისა ძლითისა სიტყუსაგან (144v)

* S 158-ში აქაა გადატანილი დასაწყისი მესამე თავისა, რომელიც დასა-
 თაურებულია ასე: „თავი გ. ვითარმედ სახელი ქრისტესი თითოეულთა ბუნებათა
 არს ცხად-მყოფელი, და ვითარმედ ღმერთ არს ქრისტე და ღმრთისმშობელ –
 ქალწული, ძუნად უღ თოსა ნესტორისსა (გვ. 75).

** წარწერა „თავი დ“ აქაა გადმოტანილი S 158-ში.

1 მინაწერი აშიაზე: „შეისწავე, ვითარმედ მრჩობლად სახელ-ედების ქრი-
 სტე მამათა მიერ მრჩობლობისათჳს ბუნებათაჲსა; და კუალად, არა-მრჩო-
 ბლად, ერთობისათჳს გუამისა, ესე იგი არს პირისა“. აშიაზევე სინგურით
 მიწერილია ახალადთქმისეული წყაროები: „გალატელთაჲ“, „ეფესელთაჲ“,
 „ტიტესი“.

მისივე, იოვანეს თავისა თარგმანებისა ႮC წიგნისაგან (144v)
 მისივე, მატთეს თავისაგან (144v)

მისივე, დაბადებისათჳს თქუშულთაგან, აბრაამის მსხუწრპლთა-
 თჳს, სადა იტყჳს, ვითარმედ: „მოვიდა ადგილსა, ორად
 განსაკუწთელთასა“¹ (144v)

კურილე ისლ^აშელისა, საკათაკუშეველოთაგან (144v)

გელასი ეპისკოპოსისა კესარიელისაჲ, თარგმანებასა შინა სას-
 წავლელისასა (144v)

წმიდისა ეფრემისი მარგალიტსა შინა² (144v)

თავი Ⴎ.

**ვითარმედ უქცეველად ეგნეს ერთობად მოსრულნი ბუნებანი
 და შეურევენელად არა-რომლისა მათ[განი]სა სხჳსა ბუნებად
 გარდაცვალებითა; და ვითარმედ ცხოვლად ჰგვიან
 შემდგომად შეერთებისაცა თუთებანი ბუნებათანი;
 და ვითარმედ ამათი განყოფილებაჲ**

1 **აშიაზე:** კანდიერ იქმნების თქუშად ყოვლადბრძენი კურილე, მნებებელი განღებად და განმარტებად დიდსა და ღრმასა საიდუმლოსა განგებულებისასა, და სწავლად უმეცართა მისთა, ვითარმედ ვითარ-იგი ჯორც იქმნა სიტყუაჲ, ორ განიკუწთების, და ორკეცითა ხედვითა მის-ძლითი სიტყუაჲ განვრცნების შემდგომად ჯორცთა-მიმართისა შეერთებისა“.

2 **აშიაზე:** გარნა ნუჟკუშ თქუან მტერთა ჭეშმარიტებისათა, ვითარმედ კურილე ნესტორის მიმართსა ეპისტოლესა შინა იტყჳს, ვითარმედ მრჩობლი არა იყო ქრისტე ერთი და მხოლოჲ. ეგრეთვე ნესტორის ძლითსა მეორესა თავსა შინა იტყჳს, ვითარმედ არა მრჩობლი იყო. აწ უკუშ, ამათნი სადმე მეტყუშლნი არა ცხადად თანა-შეატყუშენაჲ მამათა თავთა თჳსთა და ურთ-იერთას, და ბრძოლასა ზიართაგან სარწმუნოებისათა შეინივთებენ, და რომელთა ქრისტემან დაუტევა მშუდობაჲ თჳსი, აწათ ჰგვიობენ უგულისკმონი, მიმს-გავსებულნი ეშმაკისანი, და ერთნებათა ვითარცა წინააღმდეგომთა შემასმენელ ექმნებიან. ხოლო თუთ მის წმიდისა კურილეს წინააღმდეგომად თავისა თჳსისა გამოჩინებასა ილჳწიან. გარნა არა ესრეთ ჩუენ, არცა უცხოსახედ ვმადიდებლობთ, არამედ გრიგოლისებერ და სხუათა მამათა, კურილეს თანა ვიტყჳთ, ვითარმედ მრჩობლი იყო არსებითა; და კუალად მისვე კურილესებერ არა მრჩობლად ვჰპობთ მას დამსახველობითთა გუამოვნებითა, რამეთუ ერთადვე ეგო და განკაცებულიცა ღმერთი სიტყუაჲ“.

არცა ერთსა შემოიღებს განწვალებასა

კურილეცი, ებრაელთა ეპისტოლისაგან (144v)
 მისივე, თანა-შეარსების ძლითისა სიტყვსაგან (144v)
 მისივე, სუკენსონის მიმართისა პირველისა ეპისტოლისაგან (144v)
 მისივე, ნესტორის მიმართისა ეპისტოლისაგან (144v)
 ამბროსისი, ღრატიანეს მიმართ მეფისა (144v)
 თეოდოტე ანტიოქელისაჲ, ირაკლიდოჲს მიმართთაგან (145r)
 ლეონ ჰრომისაჲ, ფლაბიანეს მიმართისაგან (145r)

თავი 7.

**ვითარმედ არა იგიჟე არს ბუნებაჲ და გუამი,
 ხოლო ბუნებაჲ და არსებაჲ – იგიჟე,
 და ეგრეთვე – გუამი და პირი**

წმიდისა ბასილისი ამფილოქეს მიმართისა ეპისტოლისაგან (145r)
 მისივე, ტერენტიის მიმართ (145r)
 მისივე, გრიგოლის მიმართ, ძმისა თუხისა (145r-v)
 ამფილოქესი, სელევკოსის მიმართისა ეპისტოლისაგან (145v)
 გრიგოლისი, ევნომის ძლითისა სიტყვსაგან: რამეთუ გუამოვნებათა
 თუთებაჲ ვიდრემე ცხად იქმნების... (145v)
 ბასილისი, ამფილოქეს მიმართ მეექუსისა თავისაგან (145v)
 მისივე, კესარის მიმართ მეორისა ეპისტოლისაგან (145v-146r)
 და კუალად, რომელთა შინა ევსტასი¹ სომეხისა წარწერაჲ ყო,
 ესრეთ მწერლად იხილვების (146r)
 ღმრთისმეტყუელისაჲ, პირველისა ღმრთისმეტყუელბითისაგან
 (146r)
 მისივე, ჯმნისაგან (146r)
 მისივე, „კუალად იესუჲსაჲ“² (146r)
 პამფილესი, სელევკოსის მიმართისა ეპისტოლისაჲ (146r)
 ბასილისი, არიანოზთა ძლითისა სიტყვსაგან (146r)
 განყოფილებისათჳს არსებისა და გუამისა და პირისა, გარეშო-

1 ევსტათი A 269.

2 აშიაზე ერთვის დიდი მინაწერი.

საცა ფილოსოფოსობისაგან, და თუ რაა არს გონიერი, სიტყვერი, მგრძნობელობითი, ნერგობითი და უსულოა¹ (146r-v)

განყოფისათჳს გუამისა და პირისა (146v-147r)

პამფულესაგან: იტყჳს არისტოტელი: არსებაა არს ყოვლადსა-კუთარი (147r)

გუამისათჳს ქრისტესისა, ეგრეთვე პამფილესგან (147r-v).

თავი ზ.

ვითარმედ ერთბამად [ღმერთი და კაცი] არს ქრისტე და ერთი ქრისტე; და სახისათჳს განგებულებისა, ესე იგი არს საღმრთოაჲსა განკორციელებისა და ვნებისათჳს და ჯოჯოხეთს შთასლვისა, ვითარ-იგი მოუცემიეს მამათა

კურილეჲსი, თევდოსის მიმართ მეფისა (147v)

მისივე, იოვანეს მიმართ ანტიოქელისა (147v)

პროკლე კონსტანტინუპოლელისაჲ, მარხვა[თათჳს] (147v)

ამბროსისი, სარწმუნოებისა ძლითისაგან საღმრთოაჲსა განკაცებ-ისათჳს (147v-148r)

ღმრთისმეტყჳსლისაჲ კლიდონის მიმართ, რომელი [შე]მოღებულ იქმნა [ნესტორის ძლითსაცა] კრებასა ეფესოაჲსა (148r-v)

მისივე, „ქრისტე იშვებისისაგან“ (148v)

ათანასისი, აპოლინარის ძლითისაგან (148v)

გრიგოლი ნოსელიაჲ, საკათაკუმეველოაჲსაგან (148v)

საკრებოაჲსაგან კურილეჲსისა ნესტორის მიმართისა ეპისტოლისა (148v)

ისიდორე ხუცისაჲ, არქიდის მიმართ ხუცისა ნესტორისთჳს (148v)

ათანასისი, აპოლინარის ძლითისა სიტყჳსაგან (148v-149r)

კურილეჲსი, თარგმანისაგან იოვანეს სახარებისა (149r)

მისივე, სხოლიონთაგან (149r)

მისივე, თევდოსი მეფისა მიმართ (149r)

მისივე, აკაკის მიმართისა ეპისტოლისაგან (149r)

1 აშიაზე: „შეისწავე საზღვარი არსებისა და ბუნებისაჲ“ 146v.

იპპოლიტე ჰრომისა ეპისკოპოსისა და მოწამისაჲ (149r)
გრიგოლ ნოსელისაჲ, პასექისა ძლითისა სიტყვსაგან (149r)
 კურილესი, თევდოსი მეფისა მიმართისაგან (149r-v)
 მისივე, ნესტორის მიმართისა ეპისტოლისაგან¹ (149v)
 ამფილოქესი, სელევკოჲს მიმართისა ეპისტოლისაგან (149v)

თავი Ի.

ვითარმედ პირველ დადებაჲ იგი,
 რომელსა ეწ ჰრქჳან ბერძულად, იცნობების
 მამათაგან წინადაწესებულად ბუნებათა ქრისტესთა,
 და ვითარმედ არა ჯერ-არს თქუმაღ თუ
 ღმრთეებამან ივნო კორცითა,
 ანუ ღმერთმან ივნო კორცთა მიერ

ბასილისი, ამფილოქეს მიმართისა ეპისტოლისაგან (149v)
 ამბროსისი, ღრატიანე მეფისა მიმართისაგან (149v)
 კურილესი, თევდოსი მეფისა მიმართისაგან (149v)
 მისივე, სამებისა ძლითისაგან (149v)
 მისივე, აკაკის მიმართისა ეპისტოლისაგან (149v)
 მისივე, სხოლიონთაგან (149v)
 ამბროსისი, სარწმუნოებისა ძლითისაგან ღრატიანეს მიმართ მე-
 ფისა (149v)
 მისივე, მეოთხისა თავისაგან განკაცებისათჳს (149v)
 ათანასი ეპიკტიტოჲს მიმართ (149v-150r)
 მისივე, იოვანეს გამოცხადებისა ძლითისა სიტყვსაგან აპოლი-
 ნარის მიმართ (150r)
 მისივე, საცხორებელისა ქრისტეს ღმრთისა გამოჩინებისათჳს
 თქუშულისაგან აპოლინარის მიმართ (150r)
 ამფილოქესი, სელევკოსის მიმართისაგან (150r)
 კურილესი, ნესტორის მიმართისა ეპისტოლისაგან (150r)

1 აშიაზე მინაწერი: „უცხოჲ“.

თავი Գ.

ვითარმედ შეუძლებელ არს თქუმად
ერთი ბუნებაჲ ქრისტესი შეზავებული,
აუგებელისა და აგებულისაგან შემოკრებული;
და ვითარმედ აპოლინარი და უწინარეს მისსა მანენტოს
დასაკსნელად ორთა ბუნებათა ერთისა შეზავებულისა
ბუნებისა კმაჲ შვეს ბოროტადმსახურებით ამათ თანა
და არიანოზთაცა, რომელთა შეუდგეს ევტჯქი
და სევეროს ელლენი; რომელსა შინა არს სიტყუათათჳსცა,
რომელთა წინა-ჰყოფენ მწვალებელნი, ვითარცა
ათანასესგან და იულიოსისგან, გამოჩინებაჲ ვითარმედ
აპოლინარისნი არიან; ზოლო ოცდამეცხრესა თავსა შინა
უვრცელესად-რე ჰპოო შეზავებულისა ბუნებისათჳს

ღმრთისმეტყუწლისაჲ სულისათჳს¹ (150r)

ევსტათი ანტიოქელისაჲ არიანოზთა ძლითისა სიტყჳსაგან² (150r)

კურილეჲსი, თანაშეარსვისაგან³ (150r-v)

გრიგოლი ნოსელისაჲ აპოლინარის ძლითისა სიტყჳსაგან (150v)

ამბროსისი, წვალებათა ძლითისა მეცხრისა სიტყჳსაგან (150v)

პოლემონ აპოლინარის მოწაფისაჲ ტიმოთეს მიმართ თანამოწაფისა
მისისა⁴ (150v)

1 **აშიაზე:** „აჰა განცხადებულად და საყოველთაოდ ყოვლისა მწმასნელობისა უძურესად გამოაჩინა ღმრთისმეტყუწლმან არსებაჲ რაჲმე ერთი შეზავებული თქუმად ღმრთეებისაგან და აგებულისა ბუნებისაგან“.

2 **აშიაზე:** „შესწავებულ იყავნ, ვითარმედ შეუძლებელ არს თქუმად მისვე და ერთისა ბუნებისათჳს აგებულ და აუგებელ ყოფაჲ, რამეთუ საყოველთაოჲ არს სიტყუაჲ მოძღურისაჲ“.

3 **აშიაზე:** „იხილე აქაცა, ვითარმედ შეზავებულად საგონებელ-ყოფაჲ საღმრთოჲსა ბუნებისაჲ, ანუ თავისა თჳსისა მიმართ ანუ სხჳსა რომლისამე სხუაბუნებისა მისისა მიმართ უღონოდ, დადგა მოძღუარმან და შეუძლებელად გამოაჩინა იგივეობად ბუნებისა, ესე იგი არს თანაარსობად მოსლვაჲ საღმრთოჲსა ბუნებისაჲ სხჳსა მიმართ“ (150v).

4 **აშიაზე:** „ჟამიერ არს მოკსენებაჲ მათიცა, რომელთა-იგი წინა-მიყოფენ წინააღმდგომნი, ტყუილით დამწერელნი სიტყჳსანი, ვითარცა ათანასეს მიერისანი, რომელი განცხადებულად აპოლინარისი არს, ვითარცა წამებს ტიმო-

აპოლინარისი ჰეტრეს მიმართ, თანამწვალელებისა მისისა (150v)
 მისივე, განკორციელებისა ძლითისა სიტყვსაგან (150v)
 მისივე, დიოდორეს ძლითი ირაკლიოჲს მიმართ (150v)
 აპოლინარისი ივბიანოსის მიმართ მეფისა მიწერილისაგან ეპის-
 ტოლისა (150v)
 მეუფესა ჩემსა სასურველსა თანამღვდელსა დიონუსიოსს აპოლი-
 ნარი¹ (150v)
 აპოლინარისი დიოდორეს მიმართ² (150v-151r)

თე, რომელმან ზანდუკი აპოლინარის სიტყუათაჲ აღწერა; რომელთა თანა ათანასის მაგიერ მოღებულიცა ესე განაწესა; და კუალად იგიცა, რომელსა-იგი წარსწერენ იულიოჲსდად; ხოლო რაჲთა ნათესავობისაგან სიტყუათაჲსა იცნობოს საკუთარი მამაჲ მათი, დავაწესენით აქა რაოდენნიმე სიტყუანი აპოლინარეთნი.

ხოლო წინა-ჰყოფენ წინააღმდგომნი სიტყუასა რასმე ვითარცა ათანასის-სა, რომლისაგან წინა-დასდებენ წამებისა ქონებასა აქა. ესე უკუჲს არიან ვითარცა ათანასის მაგიერ მოხუშულნი, და ვინცა ვინ ზრუნავს ჭეშმარიტებისათჳს, თანა-შეატყუნენ ესენი სხუათა სარწმუნოებითა შჯულთა ათანასისთა, და უეჭუწლად უმსგავსებაჲ პოვოს ამათი მათდა მიმართ. აჲ უკუჲს, უკუჲსთუ ივინი ათანასისდად განსთქუმენ ამათ, ხოლო ესენი მეზობელ არიან აპოლინარისთა, და თუთ იგი თანაშეტყუწბაჲცა შექმდლქებელ არს წარმოდგინებად ჭეშმარიტებისა; გარნა ჩუენ თჳნიერ თანაშეტყუწბისაჲცა ზედა-მივიწინეთ ჭეშმარიტებასა, და მიმთხუწულთა ზანდუკსა ტიმოთესსა, ვითარცა პირველ ვიტყოდეთ, ვ[...]. და იულიოს ჰრომისათჳს წმასნისმწერალთა თუთ მის ზედაწარწერილისაგან არა ხოლო ცილისმწამებელობაჲ ემხილების, არამედ თუთ ბუნებისაჲცა ზედა[აღდგომა]ჲ, ვინაჲთგან ესევეითარსა ზედაწარწერილსა არა ვიეთთა მიმართ ჰყოფენ ჰრომნი, არცა ეპისკოპოსისა მიმართ, დაღათუ ყთასაცა იყოს, [აწდ არცა თუ] ხუცისა მიმართ, არცა შეწყობაჲ სიტყსაჲ [...]. თარგმნევი არს, ჰრომაჲლისა ენისაგან გარდმოღებული, არამედ ფრიად ელლენ[...]. თუთ იგი წერს აპოლინარი, ყოვლითუთ [... ..] მიმართ ხუცისა ჰყოფს ესევეითარსა [...].

1 ციტატის დასაწყისი: „ხოლო წმასნისმწერალთა ესრეთ დაწერეს: იულიოს ეპისკოპოსი ჰრომისაჲ უფლისა მიერ განხარებ...“. **ციტატის დასასრული:** „ამათ უკუჲს ვითარცა იულიოსისთა წინა-ჰყოფენ; ხოლო თანა-შევაყენეთ (უნდა იყოს: „თანა-შევატყუნეთ“ – ე. კ.; თ. დ.) ჩუენ ამათ აპოლინარისნი, რომლითა ვაჩუწნოთ ზოგადი თანამონათესვეობაჲ მათი“.

2 ციტატის დასასრული: „ესე არიან აპოლინარის ნეტარების ღირსნი, ვითარცა იტყვს პოლემონ მოწაფე მისი. და ამათ უმეტესი მსგავსებაჲ აქუს

მანენტოსისი, სკუთიანეს მიმართისა ეპისტოლისაგან (151r)
 ევლექსიოს ეპისკოპოსისა კონსტანტინუპოლელისა არიანოზისაჲ,
 განკორციელებისათჳს თქუმულისა სიტყვსაგან (151r)
 ლუკიოს არიანოზისა ეპისკოპოსისა ალექსანდრიელისაჲ, პასე-
 ქისათჳს თქუმულისაგან (151r)

თავი 7.

**ვითარმედ მამათაგანთა ვიეთმე სახელსა შეზავებისასა
 იჯმნეს თქუმად განგებულებითისა ზედა შეერთებისა**

ამბროსისი სიტყვსაგან განგებულებისათჳს საღმრთოჲსა განკა-
 ცებისა თქუმულისა, რომელი-ესე წერილ არს მეორესა
 თავსა შინა (151r)

ოქრობირისაჲ, კესარიოჲს მიმართ მონაზონისა (151r)
 კურილლესი, ალექსანდრელთა მიმართისაგან (151r-v)
 მისივე, ანატოლეს მიმართისა ეპისტოლისაგან (151v)

თავი 7C.

**ვითარმედ ყოველი საღმრთოჲ ბუნებაჲ
 ერთისა მიერ გუამისა შეერთა ყოველსავე კაცებასა
 და არა კერძოჲ კერძოსა,
 ვითარცა არიოზის- და აპოლინარისგანნი იტყვან
 და კერძობითთა აღმსაარებელნი არსებათანი;
 და ვითარმედ ყოველნივე მიიზუნა სიტყუამან ჩუწნნი**

კურილლესი, თევდოსი მეფისა მიმართისაგან (151v)
 ღმრთისმეტყუწლისაჲ ნათლისღებისა ძლითისაგან (151v)
 კურილე თევდოსი მეფისა მიმართ (151v)
 დიონუსიოს არიოპაგელისაჲ საღმრთოთა სახელთათჳს თქუმუ-
 ლისაგან (151v)

მათ მიერ წმასნილთა თანა, ვიდრე ათანასის და იულიოსის სიტყუათა თანა“.
 აქ ტექსტშივე ერთვის მთარგმნელის შენიშვნა: „აქა სხუანიცა წამებანი
 ეწერნეს მწვალებელთანი – მანინისი, ევლექსიოს კონსტანტინუპოლელისაჲ
 და ლუკიოს ალექსანდრიელისაჲ, და თანა-წარ[ეპკედ]“ (151r).

კვრილე ებრაელთა თარგმანებისაგან (151v)
 ბასილისი სოზოპოლელისა მიმართისაგან ეპისტოლისა (151v)
 ეპიფანე კვპრიელისაჲ ხარისხისაგან (151v)
 ათანასისი საცხორებელისა ქრისტეს გამოჩინებისათჳს თქუმუ-
 ლისაგან (151v)
 მოციქულისაჲ კოლასელთა მიმართისაგან (151v)
 დიონჯისი, შეერთებულისა და განყოფილისა ღმრთისმეტყუწ-
 ლებისაგან (151v)
 მისივე, დასასრულსა ამის თავისასა (151v-152r)
 მისივე, საღმრთოთა სახელთაგან¹ (152r)
 თანამოსაჯულობითთაგან ევნომი ალექსანდრიელისათა, ვითარმედ
 უკუეთუ იტყვთ ქრისტესსა ორთა არსებათა ქონებასა,
 უეჭუწლად წმიდაჲ სამებაჲ განკორციელებულ არს ყოვ-
 ლითა კაცებითა (152r-v)
 წინააღდგომად მეტყუწლთა მიმართ, ვითარმედ განთჳსებული
 ბუნებაჲ არს მამისაჲ და განთჳსებული ძისაჲ; ეგრეთვე და
 სულისა წმიდისაჲ² (152v)

[თავი] 79.

ვითარმედ რომელთა არსებაჲ ერთ არს,
 მათი მოქმედებაჲცა უეჭუწლად ერთ არს;
 და რომელნი სწორ არიან მოქმედებით,
 ესენი უეჭუწლად იგივე არიან არსებით;
 და ვითარმედ არა არს სხუაობაჲ არსებისაჲ,
 სადა იგივეობაჲ იცნობებოდის მოქმედებისაჲ;
 რამეთუ შეცვალებაჲსა თანა არსებათასა
 შეცვალებაჲ ჯერ-არს მოქმედებისაჲცა,³ და წინაუქმო;
 რამეთუ აპოლინარი, ერთისა მეტყუწლი ქრისტეს ბუნებისაჲ,

1 აშიაზე: „ვითარმედ ყოვლითურთობით ღმრთეებაჲ ერთისა გუამთა თჳს-
 თავანისა მიერ ეზიარა კაცთა“.

2 იქვე, ტექსტშივე ერთვის: „და კუაღად“ (152v)

3 მოქმედებათაჲცა A 64, A 848, S 401.

**ერთსა იტყვს მოქმედებასაცა,¹ რომელსა შინა
არს სახისათჳსცა ღმრთისა**

კურილესი, პირველისა წიგნისაგან საუნჯისა (152v)
 მისივე, მეათოთხმეტისა თავისაგან მისვე წიგნისა (152v-153r)
 მისივე, მეორისა წიგნისაგან საუნჯისა (153r)
 ოცდამეათერთმეტისა (31) თავისაგან მისვე წიგნისა (153r)
 მისივე, „საუნჯისაგან“ (153r)
 ამბროსისი, ღრატიანეს მიმართისა მეორისა სიტყვსაგან (153r)
 ბასილისი, ევნომის მიმართ მესამისა თავისაგან (153r)
 მისივე, ევნომის მიმართისა სიტყვსაგან (153r)
 მისივე, პირველისა ფსალმუნისაგან (153r)
ნოსელისაჲ, მამაო ჩუენოჲსაგან (153r)
 სევერიანე ეპისკოპოსისა გაბალონელისაჲ, საკითხავისაგან სარ-
 წმუნოებითა შჯულთათჳს თქუმულისა, რომლისა დაწყე-
 ბაჲ არს: არცა ერთი ვინ ანგელოზებრი ანუ კაცობრივი
 (153r)
 მისივე, ევსტათის მიმართისა ეპისტოლისაგან წმიდისა სამებისა-
 თჳს (153r-v)
 მისივე, დიოდოროჲს ძლითისა სიტყვსაგან (153v)

თავი 7^ლ.

**ვითარმედ იგიჲე არს მოქმედებაჲ და მოქმედებული
 ვითეთჳრმე; და თუ რაჲ არს მოქმედებაჲ და რაოდენსაჲ
 მოქმედებაჲ და ვითარმედ განთჳსებულებაჲ უკმს
 მრჩობლთავე ბუნებათა და ცნობაჲ თჳსთაჲ; და ვითარმედ
 ვნებად და მოქმედებადცა საკუთრად იწოდებიან ბუნებითნი;
 და ვითარმედ დგომაჲ და ჯდომაჲ და სლვაჲ – მოქმედებანი
 არიან; და ვითარმედ შემდგომად აღდგომისაცა დაცვულ არს
 ქრისტეს შორის კაცობრივისა ბუნებისა მოქმედებაჲ;
 რომელნი-ესე ოცდამეექუსესა თავსაცა შინა წერილ არიან**

¹ რამეთუ აპოლინარი, ერთისა მეტყუჴლი ქრისტეს ბუნებისაჲ, ერთსა იტყვს მოქმედებასაცა – A 64, A 848, S 158.

ანასტასი ანტიოქელისაჲ, მოქმედებათა ძლითისა სიტყვსაგან (153v-154r)

ბასილისი, ევნუმის მიმართ მესამისა სიტყვსაგან (154r)

კურილესი, მეფისა თევდოსის მიმართ (154r)

მისივე, მისვე სიტყვსაგან (154r)

კურილესი, „საუნჯისაგან“, სიტყვსა ამისთვის, ვითარმედ: „მამასა უყუარს ძე“ (154r)

იუსტინიანე ფილოსოფოსისა და მოწამისაჲ, სამებისათვის თქემულისა მესამისა წიგნისაგან მეთმუდმეტისა თავისა (154r)

კურილესი, სამებისათვის თქემულისაგან (154r)

მისივე, იოვანეს თარგმანებისაგან (154r)

ათანასისი, სარწმუნოებითა შჯულთაგან¹ (154r-v)

ნოსელისაჲ, ევნუმის მიმართისა სიტყვსაგან² (154v)

იოვანე სკუთობოლელისაჲ, სევეროზის ძლითისა სიტყვსაგან (154v-155r)

ნოსელისაჲ, სწავლითისა მის დიდისა საკითხავისაგან (155r)

მისივე, ევნუმის მიმართისაგან (155r)

ოქროპირისაჲ, თარგმანებისაგან საქმეთაჲსა მეორისა სიტყვსა (155r)

ათანასისი, კერპთა ძლით თქემულისაგან (155r-v)

თავი 10.

ვითარმედ მოქმედებანი არიან დამნიშნველნი არსებათანი,

და სხუშბრ არა იცნობებიან ბუნებანი,

თვნიერ მოქმედებათა მიერ; და ვითარმედ

შეუძლებელ არს ყოფად ბუნებაჲ უმოქმედებოჲ;

და თუ ვითარ გულისკმა-იყოფების საღმრთოჲ მოქმედებაჲ

იოვანეს სახარებისაგან (იოვანე 2,11; 10,37-38) (155v)

იენატი ღმერთშემოსილისაჲ ტარსელთაჲსა ეპისტოლისაგან (155v)

იუსტინე ფილოსოფოსისა და მოწამისაჲ, სამებისა ძლითისა მესამისაგან წიგნისა, მეთმუდმეტისა თავისაჲ (155v)

1 აშიაზე: „შეისწავვე“.

2 სვეტებშუა წარწერილია: „იხილე შეწნიერი და საკმარი ფრიად“.

ათანასისი, კერპთა ძლითისაგან (155v)

ბასილისი, მარხვისა ძლითისაგან (155v)

მისივე, მადლობისათჳს თქუძულისაგან (155v)

მისივე, სიტყჳსა მისგან, რომლისა ზედაწარწერილი არს ესე, ვითარმედ: „ვენომის მადიდებლობისა მიმართ, რომელსა იწყო აეტიოს“ (155v)

ნოსელისაჲ, ევსტათის მიმართისა ეპისტოლისაგან წმიდისა სამებისათჳს (155v)

ოქროპირისაჲ, კოლასელთა მიმართისაგან (155v-156r)

დიონჯსიოს არიოპაგელისაჲ, დიდისათჳს და მცირისა; მისთჳსვე, სხჳსათჳს, უმსგავსოდასათჳს, დგომისათჳს, ძრვისათჳს და სწორებისათჳს თქუძულისაგან, თავი Գ (156r)

თავი 77.

ვითარმედ ერთბამად ღმრთეებრივ და კაცობრივ
ერთი და მხოლოდ მოქმედებს ქრისტე

მრჩობლისა მოქმედებისა მჩუწნებელი; და ვითარმედ არა უნაწილო იყვნეს თჳსთა მოქმედებათაგან საღმრთონი კორცნი მისნი; და მეტყუწლთა მიმართ, ვითარმედ: „კაცობრივთა მოქმედებათა მისთა არა მოქმედებად, არამედ საქმედ და ვნებად ჯერ-არს წოდებაჲ“, რომელნი თავს-იდებენ აღსაარებასა ქრისტესთჳს ორთა მოქმედებათასა; და ვითარმედ ჟამსა მისცემდა სიტყუჳჲ თჳსთა კორცთა, ქმნად და შემთხუწვად თჳსთა, რაჟამს ენების მას და რაოდენ სთნდეს; და ვითარმედ საჩინოობასა შინა მყოფობისასა იქმნებოდეს ქმნილნი იგი და არა საოცრებით; და ვითარმედ ვითარცა ორღანოსა იკუმევე[დ]¹ თჳსთა კორცთა სიტყუჳჲ მოქმედებათა მიმართ

ოქროპირისაჲ, სიტყჳსაგან ორთა მწუღილთა შემწირველისა ქურივისათჳს თქუძულისა² (156r)

1 იკუმევე S 1463; იკუმევედა S 401.

2 ერთვის დიდი „სხოლიონი“.

ამბროსისი, ღრატინეს მიმართ მეორისა სიტყვსაგან (156r)
გელასი ეპისკოპოსისა კესარიელისაჲ, თარგმანებისაგან სასწავ-
ლელისა (156r)

კურილე იწ ლმელისაჲ, სახარებისა ძლითისაგან სიტყვსა, სადა-
იგი უფალმან წყალი შეცვალა ღვინოდ (156r-v)
იოსტინე ფილოსოფოსისა და მოწამისაჲ, წმიდისა სამებისათუს
თქუმულისაგან (156v)

[კურილესი]¹ (156v)

მისივე, თარგმანებისაგან ებრაელთაჲსა (156v)

მისივე, თევდოსი მეფისა მიმართ (156v)

ლენ ჰრომთა პაპისაჲ, ლენის მიმართ მეფისა² (156v)

ევსტათი ეპისკოპოსისა ბივრიტელისაჲ, ეპისტოლისათუს ნე-
ტარისა ლეონტიისა სიტყვსგებაჲ ტიმოთეს მიმართ ქ[ურ]-
ცინისა (156v-157r)

გრიგოლი ნოსელისაჲ, ევნომის მიმართისაგან (157r)

დიონუსი ათინელთა ეპისკოპოსისაჲ, გაიოსის მიმართისა მეოთხისა
ეპისტოლისაგან (157r)

მისივე, მისვე ეპისტოლისაგან (157r)

ათანასისი, აპოლინარის მიმართისაგან სიტყვსა (157r)

მისივე, მუნთვე (157r)

კურილესი, სიტყვსგებითისაგან აღწერილისა (157r)

მისივე, „საუნჯისაგან“ (157r)

ნოსელისაჲ, ნეტარებათათუს მეოთხისა თავისაგან (157r-v)

კურილესი, თევდოსის მიმართ მეფისა (157v)

მისივე, სიტყვსა ამისთუს თქუმულისაგან: „აწ სული ჩემი შემ-
ფოთებულ არს“ (157v)

მისივე, იოვანეს თავისა თარგმანებისაგან (157v)

ათანასისი, არიანოზთა მიმართისაგან (157v)

კურილესი, ებრაელთა ეპისტოლისაგან (157v)

ოქროპირისაჲ, თომაჲსთუს მოციქულისა, და არიანოზთა დასა-

1 S 1463-ში სათაური წაშლილია.

2 ერთვის დიდი სქოლიო.

მკობელად თქუმულისა სიტყუსაგან (157v)
კურილესი, სხოლიონთაგან, მეათრვამეტისაგან (18) სხოლიონისა (157v)

მისივე, თევდოსის მიმართ მეფისა (157v)
გელასი ეპისკოპოსისა კესარიელისაჲ, ეკლესიისა ძლითისა საქმითისა შენივთებისაგან (157v-158r)

კურილესი, თევდოსის მიმართ (158r)
იოსტინე ფილოსოფოს-მოწამისაჲ¹ (158r)

კურილესი² (158r)

ნოსელისაჲ: [რომელი ყოვლითურთ გუეზიარა ჩუჴნ თუნიერხოლო ცოდვისა]³ (158r)

კურილესი (158r)

მისივე (158r)

მისივე (158r)

ათანასისი, კერპთა ძლითისაგან⁴ (158r)

კურილე იშლმელისაჲ⁵ (158r)

თავი 17.

დასამკობელად უმეცრებიანთა, რომელსა შინა არს მისთუსცა, ვითარმედ: „წარემატებოდა იესუ ჰასაკითა და სიბრძნითა“; და უხრწნელები მგონებელთათუს, და ვითარმედ ზარცემულებაჲ და შიში და უმეცრებაჲ ბუნებითნი და უბრალონი ვნებანი არიან

კურილესი, პირველისა წიგნისაგან „საუნჯისა“ (158r)

ბასილისი, ევნომის მიმართთა შეგულისსიტყუვათა მესამისა სიტყუსაგან⁶ (158r)

1 მინაწერი: „ესე ამასვე თავსა შინა წერილა ზემორე“.

2 მინაწერი: „ესეცა ამასვე თავსა შინა“.

3 მინაწერი: „ესე ოთხნივე წამებანი ნოსელისაჲ, სამნი კურილესნი აქა ზემოდთ დაწერილ არიან“.

4 მინაწერი: „ესე ათანასისი იგ თავისა ბოლოსა“.

5 მინაწერი: „ხოლო ესე იე თავსა წერილ [არს]“.

6 ერთვის ვრცელი „სხოლიონი“.

- კურილესი, თარგმანებისაგან მატეს სახარებისა (158r-v)
 ღმრთისმეტყუშლისაჲ, ძისათჳს მეორისა სიტყვსაგან¹ (158v)
 კურილესი, სიტყვსა მისგან, რომლისა ზედაწარწერილი არს
 ესე: „სიტყვსა ამისთჳს, ვითარმედ: ხოლო მეყსეულად
 შემდგომად ჭირისა მათ დღეთაჲსა მზე დაბნელდეს და
 მთოვარემან არა გამოსცეს ნათელი თჳსი, და ვარსკულაგ-
 ნი გარდამოცჳვენ ზეცით. ხოლო დღისა მისთჳს და ჟამისა
 არავენ იცის“ (158v-159r)
- ამფილოქე ეპისკოპოსისა იკონიელისაჲ, დღისა მისთჳს და ჟამისა
 თქუბულისა პირველისა სიტყვსაგან, რამეთუ ორნი საკ-
 ითხაენი აღუწერიან მას ამისთჳს² (159r)
- ათანასისი, სიტყვსა მისთჳს: ხოლო იესუ წარმატებოდა სი-
 ბრძნითა და ჰასაკითა და მაღლითა წინაშე ღმრთისა და
 კაცთა (159r)
- მისივე, არიანოზთა მიმართისა სიტყვსაგან (159r)
 კურილესი, „საუნჯისაგან“, ოცდამეშუდისა (27) თავისა (159r)
 ღმრთისმეტყუშლისაჲ, კლიდონის მიმართისაგან (159r-v)
 კურილესი, მეორისა წიგნისაგან „საუნჯისა“³ (159v)
 მისივე, თევდოსის მიმართისაგან (159v)
 მისივე, თარგმანებისაგან იოვანეს თავისა მერვისა წიგნისა (159v)

1 აშიაზე: „შეისწავე“ და „უცხოჲ“.

2 მთარგმნელის სქოლიო აშიაზე: „შეისწავე, ვითარმედ რომელი-იგი ჩუშნთა ქართულთა სახარებათა შინა ‘გარნა’ დაწერილ არს ამას ადგილსა: „არცა ძემან, გარნა მამამან“; და ჩუენ აქა ყოველგან ‘თზნიერი’ დაგუწერია ნაცვალად ‘გარნაჲსა’. ბერძულად ესრეთ არს, ვითარმედ: იმი; რომელი-ესე ‘გარნასაცა’ მოასწავებს და ‘თზნიერსაცა’ და ‘არათუსაცა’, ვითარცა ცხად-ჰყოფენ აქა საწინამსწარმეტყუშლონი ესე სიტყუანი ესაიაჲსნი და დავითის-ნი, ხოლო ერთისა არა-რომლისაგან გარე-შეიცვის ქართულისა სიტყვსა, ვითარმცა ერთი რაჲმე დაჰმართე, და სხჳსა მიმართ არღა ჰქონდა კუალი განსავალი სიტყუასა“.

3 აქ აშიაზე ძალზე ვრცელი „სხოლიონია“ მიწერილი; ბოლოში სინგუ-რით ერთვის: „[გარდ]ახედენ იმერსა პირსა, სწერი[ა] სხოლიოჲ“; მართლაც, სქოლიო გრძელდება 160r-ზე.

თავი 7ხ.

ვითარმედ იგივეობითა ბუნებისაჲთა უცვალებელობაჲ
 საცნაურ იქმნების ნებისაჲ; და კუალად
 სწორებაჲ ნებისაჲ მსგავსებასა წარმოადგენს ბუნებისასა;
 და ვითარმედ სადა განყოფილებაჲ იყოს ნებისაჲ,
 არსებისაჲცა იცნობების ცვალებულებაჲ; და კუალად
 იგივეობითა ნებისაჲთა არსებისაჲ ცხად იქმნების
 უცვალებელობაჲ; რომელსა შინა არს, ვითარმედ უმსგავსოე-
 ბასა არსებისასა ანუ განყოფილებასა ნებისასა
 არიოზის- და ევნომის-თანანი მოიპოვებდეს

ღმრთისმეტყუწლისაჲ ძისათჳს მეორის სიტყვსაგან (159v)
 მისივე, ღმრთისმეტყუწლებისათჳს პირველისა სიტყვსაგან (159v)
 ბასილისი, ამფილოქეს მიმართთა ოცდაათთა თავთა მერვისა
 თავისაგან (159v-160r)

ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან (160r)

მისივე, ევნომის ძლითისაგან (160r). ერთვის: „და შემდგომად
 მრავლისა...“¹ (160r)

მისივე, აპოლინარის ძლითისაგან (160r)

ოქროპირისაჲ, თარგმანებისაგან ჰრომაელთა ეპისტოლისა მეა-
 თოთხმეტისა (14) სიტყვსა (160r)

თავი 7ი.

თუ ვითარ ჯერ-არს გულისკმისყოფაჲ, ვითარმედ:
 „მამაო, უკუეთუ შესაძლებელ არს, თანა-წარკედინ
 სასუმელი ესე ჩემგან“, და ვითარმედ: „არა ვითარცა
 მე მნებავს, არამედ ვითარცა შენ“; და კუალად:
 „ღმერთო, ღმერთო ჩემო, რაჲსათჳს დამიტყვე მე“,
 რომელი-ესე ჯუარსა ზედა თქუა მაცხოვარმან

ათანასისი, განკორციელებისათჳს უფლისა პირველისა სიტყვსა-
 გან (160r)

1 აშიაზე: „შეისწავე“, „შუენიერი“.

კურილესი, მატეთს¹ თარგმანებისაგან (160r)
 მისივე, თარგმანებისაგან მატეთს სახარებისა (160r)
 მისივე, „საუნჯისაგან“ (160r-v)
 მისივე, იოვანეს სახარებისაგან (160v)
 ოქროპირისაჲ, სიტყვსა მისგან, ვითარმედ: „თანაარს მამისა არს
 ძე“ (160v)
 სევერიანე გაბალონელისაჲ, სიტყუათა ამათოვს თქუმულისაგან,
 ვითარმედ: „მამაო, წარმკედინ ჩემგან სასუმელი ესე“ (მათე
 26,39; ლუკა 22,42) და ვითარმედ: „მიკსენ მე ამის უამის-
 აგან“ (იოვანე 12,27) (160v)
 ოქროპირისაჲ, ამისვე სიტყვსათვს (160v-161r)
 მისივე, სამეოცდამეშუდისა (67) თავისაგან იოვანეს თარგმანე-
 ბისა (161r)
 თეოფილე ალექსანდრიელისაჲ, სინანულისა ძლითისაგან (161r)
ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისაგან, რომლისა დაწყებაჲ არს
 ესე: „კეთილმცა იყო“ (161r-v). შეიცავს ციტირებას აპო-
 ლინარის თხზულებიდან, და შესაბამის ადგილზე აშიაზე
 მითითებულია: „ესე თვთ აპოლინარისი არს ყოველივე,
 ხოლო -მდე“. ასევე: „ნოსელისაჲ“, „აპოლინარისივე“,
 „ნოსელისაჲ“² (161r-v)

თავი 7C.

საღმრთოჲსა ნებისათვს, და ვითარმედ აქუნდა
 ბუნებითი ნებაჲ სულსა უფლისასა; და ვითარმედ
 თანაშეარსული არს ჩუენი წინააღმრჩეველობითი ძალი;
 და ყოვლისა ჭირისაგან თავისუფალი მიმართებაჲ
 ნებათა მიმართ აქუს ყოველსა სიტყვერსა ბუნებასა
ნოსელი, სიტყვსებებსა შინა ექუსთა დღეთასა³ (161v-162r)

1 მთეს S 1463.

2 აშიაზე მიწერილია ასომთავრულით: „იხილე ყოველი ესე ადგილი“ (161v).

3 მინაწერი აშიაზე: „შეისწავე, ვითარმედ მას საკითხავსა იტყვს ნოსე-
 ლისასა, მამისა გიორგის თარგმნილსა, რომელ არტანუჯისა კრებაჲმან გაკუწ-

მისივე, ევრომისთუს მეორისა სიტყვსაგან (162r)

მისივე, პასეჩისა ძლითისა სიტყვსაგან (162r)

მისივე, ლოცვისათუს მეოთხისა თავისაგან (162r)

მეთოდი ეპისკოპოსისა და მოწამისაჲ, წინააღსაღვომელად ორი-
გენისსა თქუმულისაგან, რომლისაგან პანარიათა შინა წმი-
დამან ეპიფანე წინავე დაწერა მეორესა შინა წიგნსა (162r)
ოქროპირისა ჰრომაელთა ეპისტოლისაგან (162r)

თავი ხ.

თუ ვითარ ჯერ-არს გულისკმისყოფაჲ საღმრთოჲსა
გრიგოლის მიერ თუთოეულთა სიტყუათა შინა მისთა
თქუმულსა, განღმრთობასა ოდესმე ნებისასა, ზოლო ოდესმე
ყოვლისავე სიტყვსა და შეერთებულისა კაცებისასა; და
ღმრთად და თანაღმრთად სახელისდებასა და ეგვევითართასა;
და ვითარმედ საღმრთოთა მოქმედებათა მიერ
განმდიდრებულ იყვნეს საღმრთონი კორცნი მისნი
განუყოფელისათუს შეერთებისა სიტყვსა თანა;
არა ქცეულნი ბუნებით, არცა განდგომილნი ბუნებითისაგან
მოქმედებისა თვისისა; რომელსა შინა არიან
წამებანიცა რაჲმე, რომელთა შემოიხუშენ წინააღმდგომნი

იუსტინე ფილოსოფოსისაჲ, სამებისათუს თქუმულისაგან (162r-v)
კურილესი, ნესტორის მიმართისაგან მეორისა ეპისტოლისა (162v)

მისივე, სუკენსონის მიმართისაგან (162v)

მისივე, თევდორეს დასამკობელისაგან (162v)

მისივე (162v)

ანასტასი ანტიოქელისაჲ, სერგი ღრამმატიკოსისა მიმართისაგან
(162v)

მისივე (162v)

თა და ბერმან ეფთუჲმე გრძელმან, ჰ მე, დარღუევისა მისისა კელ-ყოფაჲ, არა
უწყვი, თუ რომლითა სულითა იკადრა, რომელსა აქა წმიდაჲ იოვანე დამასკე-
ლი განცხადებულად გრიგოლი ნოსელისად აღიარებს მას ყოფად, და ყოვ-
ლისა საყვრისა უმაღლეს შუასმენს უგუნურებასა განკუთმისა მისისა მკა-
დრებელთასა (161v). იხ. [ჭელიძე 1984]

თეოდორე ანკურიელისაჲ (162v-163r)
 და კუალად მატოეს თავსა შინა იგივე (163r)
 ნაკუერცხალისათჳს (163r)
 მისივე, იოვანეს თავისა მოსაჯენებელისაგან (163r)
 დიონუსისი, გაიოსის მიმართისაგან (163r)
 თეოდორესი, ანკურიელისაჲ¹ (163r)

თავი ხტ.

**სახისათჳს გუამოვნებითისა შეერთებისა, ვითარ-იგი
 მოსცეს მამათა, და გარდამოცემაჲ ზედამიწეგნითი
 და განცხადებული გუამის-შინაჲსათჳს; ხოლო
 ჰპოებ მსგავსთა ამათთა მეთაშუდმეტესაცა თავსა**

კურილე ეპისკოპოსისა ალექსანდრიელისაჲ, ბრალობათა მიმართ
 თეოდორიტესთა, სიტყვსმიცემაჲ მეორისა შეჩუწნებისაჲ²
 (163r-v)

ამბროსისი: აღვიარებთ უფალსა ჩუწნსა იესუ ქრისტესა³ (163v).
 ღმრთისმეტყუწლისაჲ კლიდონის მიმართ: ვინცა ვინ პირველ
 დაბადებასა იტყვს კაცისასა⁴ (163v).

ათანასისი, ივბიმიანეს მიმართისაგან (163v)

იუსტინე ფილოსოფოს-მოწამისაჲ, სამებისა ძლითისა სიტყვსა-
 გან⁵ (163v)

ინდიკტიონისაგან იუსტინესი (163v)

ირაკლიანესგან სოტირიხოს მიმართ (163v)

ანასტასი ანტიოქელისაჲ, მოქმედებათათჳს თქუძულისა სიტყ-
 ვსაგან⁶ (163v-164r)

1 163r-ის აშიაზე ორი სქოლიოა.

2 სვეტებშუა მინაწერი: „იხილე ესე ადგილი“.

3 წერია მხოლოდ ექსცერპტის დასაწყისი, და იქვე ერთვის მინაწერი: „ესე ზემოდ“.

4 ესაა ექსცერპტის დასაწყისი, და იქვე ერთვის მინაწერი: „ესე ორნივე მეშუდესა თავსა თავით-კერძო სწერიან ერთგან“.

5 აშიაზე: „შეისწავე; რამეთუ კერძოდ ბუნებისად ქალწულისა“.

6 აშიაზე: „იხილე ესე ადგილი“ (163v). სვეტებშუა: „შეისწავე; შუენიერი მაგალითი“ (164r).

წმიდისა მაქსიმესგან, თუ რად არს გუამის-შინად და რად გუამი¹
(164r-v)

თავი ხჳ.

ვითარმედ არა სიტყუათა შინა და კმათა, არცა სახელთა,
არამედ საქმეთა შინა არს კეთილადმსახურებად,
და ვ ჳდ არა შიშუშლთა ლექსთაჲ ჯერ-არს განხილვად,
არამედ გამოძიებაჲ გონებასა თქუმულთასა,
და ვითარმედ ნართაულობით განუსაზღვრებულად იკუმინეს
მრავალგზის მამათა ლექსნი რადმე და სახელნი,
ვითარ-იგი წმიდათაგანმან კურილე კმაჲ ბუნებისა
და გუამოვნებისაჲ უმსგავსოდ

დიონჯისი ტრფიალებითაგან ქებათა (164v)

ნოსელისაჲ: ამისთვის ვიტყუ, ვითარმედ გონებისა მიმართ საკ-
მარ არს ხელვად წინადასხმულთა ამათ სარწმუნოებისა
სიტყუათაჲ, და არა კმათა მიერ შეტყუშბად (164v)

ღმრთისმეტყუშლისაჲ ჯჳნისაგან (164v)

კურილესი, „საუნჯისაგან“, ამის ძლით: „რადმსა მეტყუ მე სახ-
იერით“ (მათე 19,17; მარკ. 10,18; ლუკა 18,19) (164v)

მისვე წიგნისა ოცდამეორისა თავისაგან (164v)

მისივე, მეათხუთმეტისა (15) თავისაგან „საუნჯისა“ (164v)

ნოსელისაჲ, მეათექუსმეტისა (16) თავისაგან „კაცისშესაქმისა“
(164v)

მისივე, სწავლითისა მის დიდისა საკითხავისაგან:² არამედ ამ-
ათდა მიმართ კუალად იგივე ვიკუმითო სიტყუად...³ (164v)

ეგრეთვე შემდგომი ამისი, **ნოსელისაჲვე,** ევრომის მიმართისა-
გან: ხოლო ვნებისა ძლით შებრკოლებულთა მიმართ... (164v)

ათანასისი არიანოზთა ძლითისა მეოთხისა სიტყუსაგან (164v)

1 ექსცერპტის სათაური („თუ რად არს გუამის-შინად და რად გუამი“) მიწერილია სვეტებშუა. მინაწერი აშიაზე: „იხილე, წულილი ფრიად“.

2 სწავლითისა მის დიდისა საკითხავისაგან] საკათაკუმეველოდსაგან A 64.

3 წერია მხოლოდ ექსცერპტის დასაწყისი, და იქვე ერთვის მინაწერი: „ზემო დაწერილ არს მეათცამეტესა (13) თავსა ამათ წამებათასა“

ევგული ლუსტრელ[თა] ეპისკოპოსისაჲ, სიტყვსაგან, რომელი თქუა ქარტისა მისთჳს, რომელი მიეცა კეთილადმსახურსა მეფესა ირაკლის ათანასის მიერ სევერიან მტყუვარებისკოპოსისა (164v)

მისივე, შემდგომად მცირედისა¹ (165v-166r)

თავი ხ^ლ.

ვითარმედ არა დააყენა წმიდამან კურილე
 ორთა ბუნებათა თქუმაჲ შემდგომად შეერთებისა,
 არამედ თანამოსაჯულცა ექმნების აღმოსავლელთა
 მართლიად აღმსარებელთა ორთა ბუნებათასა;
 და ვითარმედ ნესტორს არა ორთა ბუნებათა თქუმისათჳს
 აბრალებს, არამედ განწვალებისათჳს და მიუთუაველობისა²
 გუამოვნებითისა შეერთებისა და ღმრთისმშობელად
 არა-აღსარებისა ყოვლადწმიდისა ქალწულისა;
 რომელსა შინა არიან წამებანიცა სევეროზისნი,
 წარმომაჩინებელნი, ვითარმედ მრავალთა მამათაგანთა
 უგიობელად იკუშიეს კმაჲ ორთა ბუნებათაჲ

კურილლე, ევლოგის მიმართ ხუცისა (166r-v)

მისივე, მეორისა თავისაგან ბოროტადმზრახველობათათჳს ყოვ-
 ლადუღმრთოჲსა ნესტორისთა (166v)

მისივე, აკაკის მიმართისა ეპისტოლისაგან³ (166v-167v)

მისივე, უაღერიანეს მიმართ ეპისკოპოსისა იკონიელისა (167v)

თავი ხ^ო.

წინადადებანი რამჲე მეტყუწლთა მიმართ
 ერთისა ბუნებისათა; და სიტყვსგებაჲ თავთა რათმე მიმართ

1 აშიაზე: „აქა დიონუსი“ (166r).

2 მიუთუაველობისა S 1463.

3 აშიაზე ერთვის ორი სქოლიო (166v, 167v); სვეტებშუა – მინაწერები: „აღმოსავლელთათჳს“, „ნესტორისი“ (166v), „და აქაცა ანტიოქელთათჳს ჰყოფს სიტყვსგებასა“ (167v); აშიაზე: „ანტიოქელთა ძლითი პასუხისგაცემად“ (167r).

მათ მიერ მო[პოვ]ნებულთა; და თანამოსაჯულობაჲ
კრებისაჲ, რომელთათჳს-იგი აბრალებენ მას სევერიანნი;
და ზედააღდგომაჲ მართლმადიდებელისაჲ
მეტყუელთა მიმართ ქრისტესთჳს ერთისა ბუნებისათა

[...] ¹ (167v-168r)

მატთეს სახარებისაგან (168r-v)

კურილე, წიგნისაგან სულითა მსახურებისა ძლით თქუმილისა
(168v)

მისივე, ესაიაჲს თარგმანებისაგან (168v)

ეპისტოლისაგან საკრებოჲსა, რომელი აღწერეს კონსტანტინ-
უპოლისა ასერგასისთა მამათა, დამასოს ჰრომისასა და
მისთანასა კრებასა (168v)

ხოლო ტიმოთე ქურცინმანცა ესრეთ თქუა ლეონტის მიმართ
მეფისა მის მიერ დაწერილსა მას შინა ეპისტოლესა, სე-
ლენტიარისა დიომიდეს მიერ (168v)

საზღვარი წმიდისა და მსოფლიოჲსა კრებისაჲ; წმიდამან და
დიდმან და მსოფლიომან კრებამან მადლითა ღმრთისაჲთა
და ბრძანებითა კეთილადმსახურთა და ქრისტესმოყუარეთა
მეფეთა უაღენტინე და მარკიანე სკნეთა ავუსტოსთაჲთა,
შეკრებულმან დედაქალაქსა შინა ხალკიდონელთასა, სამთავ-
როსა ბითუნისასა, საწამებელსა შინა წმიდისა და კეთი-
ლადმძღლისა მოწამისა ევფიმიასსა განასაზღვრნა აქა მო-
კსენებულნი ესე (168v-169r)

გამოთქუმაჲ სარწმუნოებისაჲ წთა სამას ათრვაამეტთა (318)
მამათაჲ (169r) ²

1 უსათაურო; ამ მონაკვეთის ავტორი თავად კომპილაციის შემდგენელი
(წმ. იოანე დამასკელი) უნდა იყოს.

2 „გურწამს ერთისა ღმრთისა, მამისა ყოვლისა-მპყრობელისა, ყოველთა
ხილულთა და უხილავთა შემოქმედისა, და ერთისა უფლისა იესუ ქრისტეს,
ძისა ღმრთისა, შობილისა მამისაგან, მხოლოდშობილისა, ესე იგი არს არ-
სებისაგან მამისა, ღმრთისა ღმრთისაგან, ნათლისა ნათლისაგან, ღმრთისა
ჭეშმარიტისა, ღმრთისაგან ჭეშმარიტისა შობილისა, არა ქმნულისა, თანაარ-
სისა მამისა, რომლისა მიერ ყოველნი შეიქმნნეს, ცათა-შინანი და ქუეყანისა-

გამოთქემაჲ სარწმუნოებისა ასერგასისთა წმიდათა მამათაჲ¹ (169r)
ხალკიდონისა წმიდამან და მსოფლიომან კრებაჲმან თქუა (169r-v)
სიტყვსგებაჲ ცილისმწამებელთა და შემასმენელთა საზღვრისა
ამის წმიდისა კრებისათაჲ (169v-170r)

გამოთქემაჲ სარწმუნოებისაჲ ხალკიდონს შეკრებულისა წმიდ-
ისა კრებისა ექუსას ოცდაათა (630) მიერ წმიდათა მამა-
თა (170r)

კურილესი, სუკენსონის მიმართისაგან (170r)

კურილესი, იოვანეს მიმართისაგან ეპისტოლისა (170r)

მისივე, სუკენსონის მიმართისაგან (170r)

ზედანი; ჩუენ, კაცთათჳს და ჩუენისა ცხორებისათჳს გარდამოსრულისა და
განკორციელებულისა და განკაცებულისა, ვნებულისა და აღდგომილისა მეს-
ამესა დღესა და აღსრულისა ცაჲსა და მარჯუენით მამისა მჯდომარისა, და
კუალად მომავლისა დიდებით, განშჯად ცხოველთა და მკუდართა; და სულისა
წმიდისა; ხოლო მეტყუელთა – „იყო ოდეს არა იყო“, და „პირველ შობისა
არა იყო“, და ვითარმედ „არაარსისაგან იქმნა“; ანუ სხუსა გუამოვნებისა გინა
არსებისაგან; ანუ ქცეულად, ანუ ცვალებულად მეტყუელთა ძისა
ღმრთისათა, აჲით შეაჩუენებს კათოლიკე და სამოციქულო ეკლესიაჲ“ (169r).

1 „გურწამს ერთისა ღმრთისა, მამისა ყოვლისა-მპყრობელისა, შემოქმე-
დისა ცისა და ქუეყანისა, ხილულთა ყოველთა და არახილულთა, და ერთისა
უფლისა იესუ ქრისტეს, ძისა ღმრთისა მხოლოდშობილისა, მამისაგან შო-
ბილისა უწინარეს ყოველთა საუკუნეთა, ნათლისა ნათლისაგანისა, ღმრთისა
ჭემმარიტისა, ღმრთისაგან ჭემმარიტისა შობილისა, არა ქმნულისა, თანაარ-
სისა მამისა, რომლისა მიერ ყოველნი შეიქმნეს; ჩუენ კაცთათჳს და ჩუენისა
ცხორებისათჳს გარდამოსრულისა ცათაგან და განკორციელებულისა სულის-
აგან წმიდისა და მარიამ ქალწულისა და განკაცებულისა, ჯუარცუძულისა
ჩუენთჳს პონტიელისა პილატეს ზე და ვნებულისა და დაფლულისა და
აღდგომილისა მკუდრეთით მესამესა დღესა წერილთაებრ, და აღსრულისა
ცაჲსა და მჯდომარისა მარჯუენით მამისა და კუალად მომავლისა განკითხ-
ვად ცხოველთა და მკუდართა, რომლისა სუფევისა (ამიაზე განმარტებულია
ეს სიტყვა: „მეფობისა“) არა არს დასასრულ; და სულისა წმიდისა, უფლისა
და ცხოველსყოფელისა, მამისაგან გამომავლისა, მამისა თანა და ძისა თანა
თაყუანისცემულისა და თანადიდებულისა, მეტყუელისა წინაღწარმეტყუელ-
თა მიერ, ერთისა წმიდისა კათოლიკე და სამოციქულო ეკლესიისა; აღვიარებ
ერთსა ნათლისღებასა მოსატყეველად ცოდვათა, მოველი აღდგომასა მკუ-
დართასა და ცხორებასა ყოფადისა საუკუნოდასა, ამინ.

მისივე, კმასაყოფელისაგან პეტრე ალექსანდრიელისა სარწმუნობისათჳს (170r)

მისივე, ნესტორის მიმართისაგან ეპისტოლისა (170r-v)

მისივე, სუკენსონის ეპისტოლისაგან (170v)

მისივე, იოვანეს მიმართისა ეპისტოლისაგან (170v)

მისივე, სუკენსონის მიმართისაგან (170v)

კრებისაჲ (170v)

კრებისაჲ (170v-171v)

თავი ხ⁷.

დასამკობელად ორიგენისსა, რომელი პირველ მყოფობასა სულთასა და კუალადგებასა შჯულისმდებელობდა და უწინარეს გარდასლვისა უკორცოდ ყოფასა იტყოდა ადამისსა; ხოლო შემდგომად გარდასლვისა სამოსელად ტყავისა კორცთა ამათ გულისკმისსაყოფელობასა წარპრევდა; ამათი დამამტკიცებელი და მეტყუშლი, ვითარმედ ვითარცა საკრველნი რამეჲ და საპყრობილე და სამარე სულისა არიან კორცნი; და არცა აღდგომასა მათსა აღიარებდა; არამედ ჟამ-რაოდენობასამე სატანჯველისასა სარწმუნო ჰყოფდა

წმიდისა მეთოდისი, სამგზის ნეტარისა ეპიფანეს მიერ წიგნსა შინა პანარიათასა, ორიგენისთჳს დაწერილისაგან (171v)

თეოფილე ალექსანდრიელისაჲ, მეათექუსმეტისა (16) სადღესასწაულოჲსაგან, რომლისა დაწყებაჲ არს: ქრისტე იესუ, უფალი დიდებისაჲ კუალად ვაკურთხო (171v-172r)

ოქროპირისაჲ, იოვანეს თავისა მოსაკსენებელისაგან, სიტყვსა მისთჳს: ეგერა ცოცხალ იქმენ, ნულარა სცოდავ, რამთა არა უძრესი რამეჲ იქმნეს შენდა (იოვანე 5,14) (172r)

მისივე, მოსაკსენებელისაგან კორინთელთა მეორისა ეპისტოლისა (172r)

მისივე, ქალწულებისა ძლითისა სიტყვსაგან (172r)

ამფილოქესი, სიტყვსა მისთჳს თქუემულისაგან, ვითარმედ: ვერ ძალ-უც ძესა ქმნად თავით თჳსით არცა ერთი რამე (იოვ-

ანე 5,19; შდრ. იოვანე 3,27; 5,30) (172r)
 კურილეისი, მოსაქსენებელისაგან მეხუთისა ფსალმუნისა (172r)
 ესაია წწყლისად (172r)
 წმიდისა ბასილისი, ასკიტიკონისაგან ორას ორმოცდამეერთისა
 (241) თავისა (172r-v).¹
 წწყლისა დანიილისი (172v)

თავი ხუ.

**ვითარმედ ყოველთავე ქმნილთა შორის სიტყვით ხოლო
 სახილველ არს და არა შემტკიცდებიან საზოგადონი და
 საყოველთაოდ სათქუმელნი, არამედ მხოლოდსა
 საღმრთოდასა და ზესთააღმატებულისა
 არსებისა შორის ხოლო დაცვულ არს ესე,
 საკუთრად და საქმით და ჭეშმარიტებით**

წმიდისა ბასილისი, ამფილოქეს მიმართისაგან, დასამკობელად
 მათდა თქუმულისა, რომელნი იტყოდეს არა მამისა თანა
 აღსარიცხუველობასა ძისა და სულისა წმიდისა, არამედ
 შემდგომად აღსარიცხუველობასა (172v-173r).²
 მისივე, გრიგოლის მიმართ, ძმისა თვისისა, არსებისათვის და
 გუამოვნებისა (173r)
 გრიგოლი ღმრთისმეტყულისადა სულისა წმიდისათვის თქუმულისა
 სიტყვსაგან (173r)

1 შეიცავს ერთ კითხვა-მიგებას.

2 **მინაწერი აშიაზე:** „შეისწავე, დიდისა ბასილის მიერ ღმრთისმეტყულისად წოდებაა გრიგოლისი, და არა ესრეთ თქუმადა, ვითარმედ: „ძმისა ჩუენისა გრიგოლის მიერ“ ანუ „გრიგოლი ეპისკოპოსისა მიერ“, ვითარ-იგი კანონთა შინა იტყვს ამისვე ნეტარისა ამფილოქეს მიმართ“ (173r). **იმავე გვერდზე, მინაწერი სვეტებშუა:** „შეისწავე, ვითარმედ ზოგადობაა ქმნილთა შორის იხილვების და არა ღისა ზედა“. **იქვე, აშიაზე:** „შეისწავე, ვითარმედ ესრეთ ჰრწამს მათ, რომელნი კერძობითთა არსებათა იტყვან“.

თავი ხზ.

რამ არს გუამის-შინამ და უგუამომ, და რამე გუამი;
და ვითარმედ მრჩობლ არს თითოეული მათი და¹
თუ ვითარ ჯერ-არს წინა-განწყობამ მკითხველთაჲ:
„უკუეთუ არს ბუნებაჲ უგუამომ?“; რომელთა მსგავსსა
ჰპობე ოცდამეერთესაცა (21) თავსა შინა

სხოლიონთაგან ლეონტისთა² (173r-v)

თანამოსავლულობითისაგან ევლოგი ალექსანდრიელისა³ (173v-174v)

თავი ხი.

წულილ-მომგონებელობით ხედვისათჳს და ძალისათჳს
და მოქმედებისა და ქონებისათჳს და მოკლებისა

ლეონტი მონაზონისა ბიზინტიელისათაგან⁴ (174v)

თუ რამ არს სახილველ წულილ-მოგონებისა, წმიდისა ბასი-
ლისი, ამფილოქეს მიმართ (174v)

მეტყუჴლთა მიმართ, ვითარმედ პირველ წულილ-მოგონებისა
ბუნებანი იხილვებიან, კურილესი, პირველისაგან წიგნისა
„საუნჯეთაჲსა“ (175r)

განმარტებაჲ ძალისათჳს და მოქმედებისა, სხოლიონთაგან ნი-
ლოჲსთა (175r-v)

სხუად, ძალისათჳსვე და მოქმედებისა (175v)

ანაგებისათჳს და მოკლებისა⁵ (175v)

1 და + და S 1463.

2 მინაწერი 173v-ის აშიაზე: „შეისწავე, ვითარმედ ორსახე არს გუამის-
შინამ“. იქვე: „შეისწავე და უგუამოდცა ორსახე“. იქვე: „შეისწავე, ვითარმედ
წმიდამან კურილე სახელი გუამისამ არსებისა ზედა იქმარა, ეგრეთვე წმიდა-
მან ათანასი“. იქვე, სვეტებშუა: „საკმარ არს ცნობად, ვითარმედ ნისტორის-
გან მოიღეს უღონობამ ესე უთავოთა“.

3 მინაწერი სვეტებშუა: „პირნი არა მითუალვენ“ (174r).

4 მინაწერი სვეტებშუა: „შეისწავე, ვითარმედ მრჩობლი არს წულილ-
მოგონებაჲ“.

5 მინაწერი აშიაზე: „კუალაღსა“ და „არცასა“ შუა ორი უნა წენტელი,
ვინცა გარდაიწერდეთ“.

თავი ხԾ.

ვითარმედ არა ერთი ბუნებაა არს თითოეული კაცი,
რამეთუ ამას მაგალითსა ზემო და ქუსმო
იკუმევენ მწვალებელნი, არამედ ორი, დაღათუ
ერთისა ბუნებისად ითქუმის კაცი, იგივეობისათჳს სახისა;
და მოძღურებაა შეზავებულისა ბუნებისათჳს, და ოდეს
შესაძლებელ არს ერთბუნებად თქუმაა შეზავებულთაა

ანასტასი ანტიოქელისა (175v-176r)

ეკლოგის თანამოსაჯულობათაგან, მისვე თავისათჳს (176r)
წამებანი ამის პირისათჳს გრიგოლი ღმრთისმეტყუელისანი (176r)
მისივე, „გუშინ ბრწყინვალისაგან“ (176r-v)

იუსტინე ფილოსოფოსისა და მოწამისა, სამებისათჳს თქუ-
ბულისა მესამისა წიგნისა, მეთაშუდმეტისა (17) თავისაგან
(176v)

მეტყუწლთა მიმართ, ვითარმედ: უკუწთუ ორი ბუნებაა არს
კაცი, საჭირო არს, რადთა სამნი ბუნებანი აქუნდენ ქრის-
ტესა (176v)

ვითარმედ უფროდსლა მათ შემოუკრებების სამთა ბუნებათაგან
თქუმაა ქრისტესი, ვიდრე ჩუენ (176v-177r)

მარკოზ მონაზონისათაგან, თუ ვითარ იქმნების შეზავებული
ბუნებაა (177r)

ეკლოგისთაგან თანამოსაჯულობათა¹ (177r-v)

სხოლიონთაგან ლეონტისთა შეგულისსიტყუვად, შემომკრებელი
ერთბუნებად მეტყუწლთათჳს კაცისათა, ვითარმედ უკუე-
თუ ერთი ბუნებაა არს კაცი, ორნი ბუნებანი სადმე ქრისტეს-
ნი (177v)

თანამოსაჯულობათაგან ეკლოგისთა, მეტყუწლთა მიმართ, ვი-
თარმედ: „უკუწთუ ორთა იტყუთ არსებათა ანუ ბუნებათა

1 აშიაზე სამი მინაწერია: (1) „დიალექტიკის“, (2) „ვიჲთ მათ?“ (3)
„ცხად არს, ვითარმედ ოთხთა ნივთთაგან შეზავებულსა გუამსა ზედა, და
სულისაგან და კორცთა შემოკრებულსა კაცსა ზედა“.

შეერთებულთა, უეჭუწლად ერთსა იტყუთ ბუნებასა, რამეთუ
შეერთებულნი ნამდვლვე ერთ იქმნებიან“ (177v-178r)

თავი ზ.

**მეტყუელთა მიმართ, ვითარმედ ყოველი რიცხუ
თვსაგან მდგომთა საქმეთა არს გამომაჩინებელი;
და ვითარმედ პირველი განწვალება არს
ორობაჲ, შემდგომად ერთობისა დამთხუწული;
და სადა რიცხუ ორობისაჲ იყოს,
მუნ შეერთებასა ადგილი არა აქუს**

ირაკლიანესთაგან, ვითარმედ არა განსწვალებს რიცხუ, ვითარცა
ვიეთნიმე იტყვან (178r)
ლენტიოსისთაგან სხოლიონი რიცხუსათუს¹ (178r)
მათდა მიმართ, რომელნი ჰვიობენ ორობასა, ვითარცა მიზეზსა
განწვალებისასა (178r-v)
ევლოგის თანამოსაჯულობათაგან (178v-179r)
საზღვრისათუს და წარწერისა² (179r)

თავი ზწ.

**წინაგანსაწყობელად ჰურიათა წამებანი წერილებრნი,
ვითარმედ სამებასა-შინა ღმრთეებაჲ
სადმრთოთა წერილთა მიერ საიდუმლოდ იქადაგების**

მეორისა შჯულისაჲ: ისმინე, ისრაელ, უფალი ღმერთი შენი
უფალი ერთ არს: აჰა სამთა გუამოვნებათა შესწავებაჲ,
ვითარმედ „უფალი ღმერთი“, ხოლო ერთისა არსებისაჲ –
ვითარმედ „ერთ არს“ (179r)
გამოსლვათაჲ: და აღმმსობელი მოსე აღვიდა მთად სინად,
ვითარ-იგი უბრძანა მას უფალმან; და მიიხუნა მოსე ფი-
ცარნი ქვისანი, და შთამოვიდა უფალი ღრუბლითა და

1 მინაწერი აშიაზე: „იხილე ერთკობაჲ მოძღურისა და მოძღურისა
გარეშეთა და ჩუენისაჲ“.

2 მინაწერი სვეტებშუა: „პროტასის“.

დადგა მუნ, და იტყოდა სახელსა უფლისასა, და წარვიდა უფალი პირისაგან უფლისა (179r)

სხოლიონი (179r-v)

დავითისი: ამსხუწრპლე ღმერთსა მსხუწრპლი ქებისაჲ, და მისცენ მალალსა აღთქუმანი შენნი, და მხადე მე ღღესა ჭირისა შენისასა (179v)

სხოლიონი (179v)

ამოს (179v), ისაია (179v), დავითისგან (179v), და იობ (179v) მოსლვისათჳს ქრისტესისა და ვითარმედ ღმერთ არს მოძავალი იგი, ბარუქისი (179v-180r)

ისაიაჲსი (180r), მიქეაჲსი (180r), მისივე (180r), და დავით (180r), ზაქარიაჲსი (180r)

ვითარმედ წარმართნი წოდებულ იქმნენ და ერმან სხუამან, არა ჰურიათამან, შეიწყნაროს ქადაგებაჲ ქრისტეს მოსლვისაჲ: და ვითარმედ სახელითა მისითა იწოდებოდნ მისსა მიმართ მორწმუნენი, რომელ არიან ქრისტეანენი: ესაიაჲსი¹ (180r)

ზაქარიაჲსი (180r), იაკობისი (180r), დავითისი (180r), და კუალად (180r), და კუალად (180r), მალაქია (180r), ესაიაჲსი (180r), და კუალად (180r), ოსიესი (180r).

ვითარმედ დასცხრეს შჯულიერი მსახურებაჲ და წინადაცუშთაჲ მოისპოს, და კერპნი დაემკუნენ მოსლვითა ქრისტესითა: იერემია (180r), და კუალად (180r), ესაიაჲსი (180r), ამოს (180r), ესაია (180r), და კუალად (180r), და კუალად (180r).

სხოლიონი (180r)

წამებანი ჯუარისათჳს, და ღღესა ჯუარცუმისასა ქმნილისა მის ბნელისათჳს, ძმრისათჳს და ნავლისა და ყურიძლისცემათა და გუშმათათჳს და სამშჭუალთა და დაფლვისა მისისათჳს და აღღგომისა, და სხუათა, მისთჳს წინაჲსწარქადა-

¹ მინაწერი აშიაზე: განვეცხადე მათ, რომელნი მე არა მიკითხვიდეს, და ვეპოე, რომელნი მე არა მეძიებდეს.

გებულთათვის, რომელნი იქმნეს ქრისტესა ზედა და ეგერა აღესრულნეს: დავითისი (180r), იერემია (180r), დავითისი (180r), ზაქარია (180r), ესაია (180r), და კუალად (180r), და კუალად (180r), იერემიადსი (181r), დავითისი (181r), ზაქარიადსი (181r),¹ დავითისი (181r), ამოს (181r), ზაქარიადსი (181r), იერემიადსი (181r), და კუალად (181r), ესაია (181r), დავითისი (181r), ოსიესი (181r), ესაიადსი (181r), სოფონია (181r), დავით (181r), და კუალად² (181r)

A 848-ში ერთვის კიდევ რამდენიმე „წამება“:

დავითისი, მოსლვისათვის ქრისტესისა და ვითარმედ ღმერთ არს იგი (208v).

კაცებისათვის უფლისა (208v-209r)

ვითარმედ უვნებელად იშუა მამისაგან ძე პირველ ყოველთა საუკუნეთა (209r)

დავითისივე (209r),

იგავთა (209r)

ესაია (209r)

ღანიილისი (209r-v).

1 მინაწერი სვეტებშია: „იხილე, შუწნიერი“.

2 მინაწერი აშიაზე (სინგურით): „არსენისსა მისრული მღვმეს იტყვს დავით მეფე: მე მაშინდელი კაცი ვარ, ოდეს არსენი დაროჯიდი ჭამა, მარჯუწნასა გუწრდსა ზედა წვა, ნოსელსა იკითხვიდა და ღოღმატიკონსა აწამებდა, და ცულისა სოფიაწმიდასა იგივე მარტოა იქმოლაო“ (181r). იქვე: „ნუგინ ღააგლებთ, არამედ დაწერეთ“.

წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებების
ქართული თარგმანები*

(ბიბლიოგრაფია)

1. „სიტყუაჲ სწავლისა და მოძღურებისაჲ, თქუ-
მული წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ. – ღმრთისმსა-
ხურებისა საიდუმლოთა წინამძღუართათჳს თანანადებ არს და
საჭირო სიტყუაჲ სწავლისა და მოძღურებისაჲ...“ A 55, 1r-21r;
437r-v, 435v-r, 436r-v, 439v-r; A 108, 2r-4v; Ath. 14, 6v -
42v. კ. კეკელიძის კვალდაკვალ ადრე მთარგმნელად ვარაუ-
დობდნენ გიორგი მთაწმიდელს [კეკელიძე 1957-ა: 26;
A კოლექციის აღწ. 1976: 29; მელიქიშვილი 2000: 63; გაბი-
ძაშვილი 2009: 122]. ამჟამად მთარგმნელად მიჩნეულია
ეფთვიმე მთაწმიდელი [კოჭლამაზაშვილი 2008: 14-70];
ტექსტი გამოქვეყნებულია [კოჭლამაზაშვილი 2008: 71-154].

Oratio catechetica magna: CPG 3150; ed. Ekk. Mühlenberg,
GNO III, IV, 1996; PG 45, 9-105.

2. „საკითხავი, თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგო-
ლი ნოსელისაჲ, წმიდისა სამებისათჳს, რომელსა
შინა მოიქსენებს აბრაჰამს. – ვითარცა-იგი შეემთხუევის ხილ-
ვისმოყუარეთა, რაჟამს-იგი მრავალფერთა ყუავილთა მიერ აღ-
სავსეთა ველთა მიემთხუნენ, რომელთა-იგი პირად-პირადი შეე-
ნიერებაჲ და ზოგადი ჰაეროვნებაჲ ერთისა რადსმე მათგანისა
განცდად არა შეუნდობს...“ Ath. 49, 50r-54r; A 66, 358r-370v;

* წმ. გრიგოლ ნოსელის ის თხზულებები, რომლებიც ქართულად ორჯერ
ან სამჯერ უთარგმნიათ, წინამდებარე ჩამონათვალში ერთი და იმავე ნომრი-
თაა აღნიშნული, ხოლო ერთმანეთისაგან განსასხვავებლად მათ რიგით ნომ-
რებს ‘ა’, ‘ბ’ და ‘გ’ ნიშნები ემატება. წმ. გრიგოლ ნოსელის სახელით წარ-
წერილ თითოეულ თხზულებასა და ფრაგმენტთან ვუთითებთ შესაბამის ქარ-
თულ ხელნაწერებსა და პუბლიკაციებს, აგრეთვე ბერძნულ გამოცემებს, იმ
ფრაგმენტების გარდა, რომელთა იდენტიფიკაცია ჯერჯერობით ვერ მოხერხ-
და.

H 335, 7r-16v. ტექსტი გამოცემულია [დოლიძე 2003: 3-24; კოჭლამაზაშვილი 2004-ა: 147-165].

De Deitate Filii et Spiritus Sancti et in Abraham: CPG 3192; BHG 2354; ed. E. Rhein, GNO X 2, 1996, 115-144; PG 46, 553-576.

3-ა. „თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ ებისკოპოსისაჲ კაცისა შესაქმისათჳს, რომელი მიუწერა ძმასა თჳსსა პეტრეს ებისკოპოსსა სებასტიელსა. – უკუეთუმცა ჯერ-იყო დიდებაჲ სათნოების-მომგებელთაჲ პატივითა მონაგებთაჲთა, იპოვნეს-მცა ყოველნი სიქადულნი საფასეთანი უნდო...“ S 1141 (შატბერდის კრებული), 1v-59r; A 6, 53r-82v; Q 41, 1r-63r; ცსია 521, 52r-82v; A 165, გვ. 349-453; Jer. 44, 57r-103v; S 2785, 2v-70r. კ. კეკელიძე ვარაუდობდა, რომ „კაცისა შესაქმისათჳს“ თარგმნილი უნდა იყოს VIII-IX სს-ში სომხური ენიდან [კეკელიძე 1980: 462]. სომხურიდან ამ ძეგლის წარმომავლობა არგუმენტირებულად უარყო ი. აბულაძემ, და გამოთქვა ვარაუდი, რომ იგი თარგმნილი უნდა იყოს არაბულიდან VIII-IX სს-ში [აბულაძე 1964: 23-24]. ტექსტის მცირე ნაწილი (ერთი თავი) პირველად გამოაქვეყნა მ. ჯანაშვილმა [ჯანაშვილი 1891: 89-117], სრულად კი თხზულება გამოქვეყნებულია ორგზის [აბულაძე 1964; გიგინეიშვილი 1979: 67-127].

De hominis opificio: CPG 3154; ed. J. Laplace, SC 6 (1943); PG 44, 125-256.

3-ბ. „წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ ებისკოპოსისაჲ, ძმისა წმიდისა დიდისა ბასილისი, რომელი-იგი აკლდა აღწერასა ექუსთა დღეთასა, რომელი-იგი წინამსწარ თქუა ნეტარმან დიდმან ბასილი, და ვინაჲთგან დაბადებისათჳს კაცისა დაუშთა მას, ესე სრულ-ყო წმიდამან გრიგოლი მალლად და ღმრთივდიდებულად. თავი პირველი. ძმასა ჩემსა და მონასა ღმრთისასა პეტრეს

ეპისკოპოსისა გრიგოლი ნოსელ ეპისკოპოსი. – უკუეთუმცა მონაგებთა და საკმართა პატივითა ჯერ-იყო პატივისცემა...“ A 73, 124r-210r; A 108, 371v-425r; A 1146, 54r-93r; S 120, 116-201; S 1358, 138r-201v; S 2666, 94v-158v; H 165, 61r-97v; H 2349, 64r-110r; Q 970, 66r-110r; ქიმ 186, გვ. 122-208. მთარგმნელად მიჩნეულია გიორგი მთაწმიდელი [კეკელიძე 1957: 25; ფერაძე 1930: 91]

De hominis opificio: CPG 3154; ed. J. Laplace, SC 6 (1943); PG 44, 125-256.

4. „წმიდისა გრიგოლი ნოსელ ეპისკოპოსისა, პეტრეს მიმართ, ძმისა თვისისა, პასუხი ექუსთა მათ დღეთათჳს. – რასა იქმ ამას, ჟ კაცო ღმრთისაო, და მიბრძანებ ჩუენ შეკადრებად...“ Ath. 14, 364v-373v; Ath. 18, 1r-5v (ესაა Ath. 14-დან ამოცვენილი ფურცლები); A 108, 352r-371v; H 165, 98r-114v; Q 970, 111r-132v. მთარგმნელად მიჩნეულია გიორგი მთაწმიდელი [კეკელიძე 1957:26; ფერაძე 1930:91]. ტექსტი გამოცემულია [ჭელიძე 1989: 199-243].

Apologia in Hexaemeron: CPG 3153; ed. H. R. Drobner, GNO IV, 1; PG 44, 61-124.

5. „თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, სწავლაჲ ლოცვისაჲ და თარგმანებაჲ მამაო ჩუენოჲსაჲ. – ლოცვისა სწავლასა მოგუთხრობს ჩუენ დაუსაბამოჲ სიტყუაჲ ღმრთისაჲ, რომლისათჳსცა ღირსთა მათ მოწაფეთა თჳსთა, რომელნი მოსწრაფებით გულისკმისყოფასა ლოცვისასა ეძიებდეს, ასწავებს სიტყუათა ამათ მიერ ლოცვისათა...“ P 3, 408v-427r; A 108, 159v-175v. თარგმნილია ეფთვიძემ მთაწმიდელის მიერ [ძეგლები 1967: 63; კეკელიძე 1957-ა: 28; ფერაძე 1930:91]. ტექსტი გამოცემულია [ქირია 2006:9-52].

De oratione dominica: CPG 3160; ed. J. F. Callahan, GNO VII, II, 1992, 1-74; PG 44, 1120-1193.

6. „წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ მთავარეპისკოპოსისა, თარგმანებაჲ ქებისა ქებათაჲსაჲ. — მივითუალე ვითარცა შემსგავსებული პატიოსნისა ცხორებისა შენისა უბიწოდსა...“ A 55,73r-165v; A 108, 235v-351v; Q 1052 (XIX), 1r-196r. მთარგმნელად მიხნეულია გიორგი მთაწმიდელი [კეკელიძე 1957: 27; ფერაძე 1930: 91; კიკნაძე 1965: 126-170; A კოლექციის აღწ. 1973: 148]. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და შეისწავლა გ. კიკნაძემ. იხ, მისი: წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ მთავარეპისკოპოსისა „თარგმანებაჲ ქებისა ქებათაჲსა“ (ტექსტი, გამოკვლევა, ლექსიკონი), საკანდიდატო დისერტაცია, თბ., 1968 (ტექსტი მომზადდა A 55, A 108, Q 1052 ხელნაწერების მიხედვით). იხ. აგრეთვე: გ. კიკნაძე, გიორგი მთაწმიდელის ერ-თი თარგმანის კიმენი და ლექსიკა: ძველი ქართული მწერლობის ოთხი ძეგლი, თბ., 1985, 126-170.

In Canticum canticorum homiliae: ed. H. Langerbeck, GNO VI, 1960; PG 44, 755-1120. Gregor von Nyssa. *In Canticum canticorum homiliae*, griechisch-deutsch, übers.u. eingeleit. von F.Dünzel, I-III, (*Fontes Christiani*, 16/ 1-3), Freiburg 1994.

7. „თარგმანებაჲ მომიქსენისაჲ, თქუებული წმიდისა გრიგოლ ნოსელისაჲ. — ნეტარ იყვნენ გლახაკნი სულითა, რამეთუ მათი არს სასუფეველი ცათაჲ. თავი პირველი. — ვინმცა უკუე იყო შემოკრებულთა ამათ შორის ესევითარი, რომელიმცა ღირს იყო მოწაფე-ყოფად სიტყუსა, რამათამცა აღვიდა მის თანა ქუეყანით, მდაბალთაგან და ურგებთა გონებათა, სულიერსა მას მთასა მაღალთა მათ ხედვათასა...“ Ath. 49, 1r-11v (ფრაგმ.); A 55, 278v-309v. A 108, 30r-63v; Q 423, 163v-169r (ექსცერპტი); ვენის ეროვნული ბიბლიოთეკის ქართ. ხელნ. № 4, 41v-177v. გამოცემულია: [კოჭლამაზაშვილი 2004: 198-285]

De Beatitudinibus: ed. J.F.Callahan, GNO VII, II, 1992, 75-

170; PG 44, 1193-1302.

8. „თქუძული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისაჲ, რომელი მიუწერა ძმასა ვისმე, რომელსა ეთხოვა მისგან სწავლაჲ სულიერი სისრულისათჳს, და მან შემოიღო მოსეს ცხორებაჲ და მიუწერა. — ვითარცა სარბიელსა მას შინა ცხენთასა გარემოდგომილნი...“ A 108, 175r-235v, 144r-147v; P 3, 345v-396v. თარგმნილია ეფთვიძე მთაწმიდელის მიერ [ძეგლები 1967: 63; კეკელიძე 1957-ა: 28]. ტექსტი მომზადებულია გამოსაცემად [აფციაური 2004].

De vita Moysis: ed. H. Musurillo, GNO VII, I, 1964; ed. J. Daniélou, SC I-ter (1968); PG 44, 297-430.

9. „მისივე, წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, ცხორებისათჳს დისა თჳსისა წმიდისა მაკრინაჲსსა. — სახე წიგნისაჲ ამის წესითა აღწერისაჲთა ეპისტოლისა პირსა მოასწავებს...“ A 55 (XI-XII), 21r-31v; A 108 (XII), 6r-17r; A 142 (XI), 54r-89v; Jer. 2 (XI), 76r-99v; Ath. 14 (XIV-XV), 42r-60r; S 3640, 110v-136r. თარგმნილია ეფთვიძე მთაწმიდელის მიერ [კეკელიძე 1957-ა: 26; ბაკაშვილი 1987; გაბიაშვილი 2004: 269].

Vita s. Macrinae: CPG 3166; BHGa 1012; ed. V.W. Callahan, GNO VIII, I, *Opera ascetica*, 1952, 370-414; ed. P. Maraval, SC 178 (1971); PG 46, 959-1000.

10. „მისივე, წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, ძიებაჲ სულისათჳს თჳსისა დისა მაკრინაჲს თანა. — ვინაჲთგან უკუე კაცობრივისა ცხორებისაგან ღმრთისა მიმართ მიიცვალა დიდი წმიდათა შორის ბასილი, და ექმნა ყოველთა ეკლესიათა მიზეზ გლოვისა...“ A 55 (XI-XII სს.), 31v-42v; A 108 (XII ს.), 17r-30r; A 142 (XI ს.), 89v-91v; S 3640 (XIX ს.), 110v-136r; Ath. 14 (XIV-XV სს.), 60v-77v; Q 423, 158v-163v (ექსცერპტი). თარგმნილია ეფთვიძე მთაწმიდელის მიერ

[კეკელიძე 1957: 26; ფერაძე 1930: 91; გაბიაშვილი 2006: 205]. ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2004: 166-197].

Dialogus de anima et resurrectione: CPG 3149; PG 46, 11-160.

11. „თქმული წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისა და ქალწულებისათვის და საღმრთოთა მოქალაქობისა. – პირი სიგყვსა ამის ჩუენისა, ზსაყუარელნო, ესე არს...“ A 108 (XII ს.), 147v-151v, 212r-235v; Ath. 39 (XI ს.), 102r-126v (ბოლონაკლული); P 3, 311v-345v; A 394, 302v-303v (XVIII ს., ფრაგმ.); H 2350, 236v-237v (XVIII ს.); S 139, 202v-204v (XVIII-XIX სს.); S 3661, 215r-216r (XVIII-XIX სს.); თარგმნილია ეფთვიძემ მთაწმიდელის მიერ [ძეგლები 1967: 63; კეკელიძე 1957-ა: 28; გაბიაშვილი 2006: 337].

De virginitate: CPG 3165; ed. J. P. Cavarnos, GNO VIII, I, *Opera ascetica*, 1952, 247-343; PG 46, 317-416.

12. „ეპისტოლე წმიდისა გრიგოლი ნოსელისა და არმონიოს მიმართ, თუ რა არს ალთქუმა და ქრისტიანისა და ძალი და სახელი მისი. – ვითარცა-იგი იქმან მპყრობელთა მიმართ დღითი-დღელთა ხარკთა თანამდებნი...“ Ath. 49, 11v-14r; A 108, 63v-67v; გამოცემულია: [კოჭლამაზაშვილი 2004-ა: 286-296].

De professione Christiana ad Harmonium: CPG 3163; ed. W. Jaeger, GNO, VIII, I, *Opera ascetica*, 1952, 129-142; PG 46, 237-249.

13. „ეპისტოლე წმიდისა გრიგოლი ნოსელისა და არმონიოს და კესარიონ და ულუმპოს მოლუაწეთა მიმართ, სისრულისათვის, და რაათა უწყოდით, თუ ვითარი ჯერ-არს, რაათა იყოს ჭეშმარიტი ქრისტიანე. – შუენის კეთილსა მაგას და ღმრთისმოყუარესა ნაბასა და გონებასა თქუენსა და შეჰკავს

ესევეთარი ესე მოსწრაფებად, რაათა უწყოდით თუ ვითარ ვინ სრულ იქმნეს სათნოდცხორებისა მოქალაქობითა...“ Ath. 49, 14r-21v; A 108, 67v-79v; Q 423, 142r-158v; A 66, 336r-357r; გამოცემულია: [კოჭლამაზაშვილი 2004-ა: 297-328]

De perfectione christiana ad Olympium monachum: CPG 3164; ed. W. Jaeger, GNO, VIII, I, *Opera ascetica*, 1952, 173-214; 46, 252-285.

14. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ, საკითხავი, თქუებული მკუდრეთით აღდგომისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა. – რავდენიცა მამათმთავართა კურთხევად საღმრთოღასა სულისა მიერ დამტკიცებულ არს, რავდენიცა სულიერისა შჯულისდებისა კეთილი აღთქემისა მიერ სათნოდცხორებულთათჳს განმზადებულ არს...“ Ath. 49, 21v-26v; A 55, 309v-318v; A 108, 79v-88v; A 162 (XI), 193v-201v; A 615, 22r-v, 46r-47v, 54r-v; A 674, 193r-216r; A 1485, 204r-214v. S 74, გვ. 469-493; H 285, 430-454; Q 39, 397r-411r; Q 485, 186v-198v; Q 652, 191v-196v; Q 702, 279r-292r; ქიმ 30, 207r-219r; ქიმ 38, 841r-847v; ქიმ 43, 124r-132r; ქიმ 64, 508r-520r. ქიმ 90, 205v-214r; ქიმ 160, 231r-244r; ქიმ 187, 258r-284r. მთარგმნელად მიჩნეულია გიორგი მთაწმიდელი [კეკელიძე 1957-ა: 27-29]; ტექსტი გამოქვეყნებულია: [ბუკია 2002].

De tridui inter mortem et resurrectionem domini nostri Iesu Christi spatio (vulgo In Christi resurrectionem oratio I): CPG 3175; ed. E. Gebhardt, GNO IX, *Sermones*, Leiden 1967, 273-306; PG 46, 600-628.

15-ა. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისაჲ, საკითხავი, თქუებული შობისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა, რომელსა შინა მოიქსენებს რაქელს და ჩჩულთა მათ წმიდათა, რომელნი მოსრნა უღმრთომან ჰეროდე. – დაჰბერეთ ახლის თჳს თავთა ნესტჳთა, – იტყჳს მგალობელთმთა-

ვარი დავით, – საჩინოსა ამას დღესა დღესასწაულისა ჩუენისასა...“ CPG 3194; BHG 1915; PG 46, 1128-1149; Ath. 49, 31v-35v; A 55, 42v-48v; A 108, 97r-105r. თარგმანი გიორგი მთაწმიდელისა [მელიქიშვილი 2000: 61-62]. ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2006: 3-27]

Oratio in diem natalem Christi: CPG 3194; ed. Fr. Mann, Die Weihnachtspredigt Gregors von Nyssa. Überlieferungsgeschichte und Text, Münster (Westfalen) 1975 (Diss); PG 46, 1127-1149.

15-ბ. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ ეპისკოპოსისაჲ სიტყუაჲ შობისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესისა და ჩჴლთათჳს, ბეთლემს მოწყუედილთა. – დაჰბერეთ ახლის თჳს თავთა ნესტჳთა, – იტყჳს დავით, – ბრწყინვალესა დღესა დღესასწაულისა ჩუენისასა...“ CPG 3194; BHG 1915; PG 46, 1128-1149; () A 1170, 124r-135v; A 182 (XIII), 164v-179v; S 1276 (XI-XIII), 74v-80v; H 1347 (XI-XII), 188r-198r (კ. კეკელიძის კატალოგში H 1347-ის ნაცვლად შეცდომით H 1397 წერია [კეკელიძე 1957-ა: 28]); ქიმ 5, 463v-493r; Jer. 23 (XII-XIII), 99r-107r. Jer. 38 (XII-XIII), 143r-156v. თარგმანი ეფრემ მცირისა [კეკელიძე 1957-ა: 26, № 6 (ამ კატალოგში ეს ძეგლი განმეორებითაცაა ნახსენები, 31-ე ნომრით, გვ. 28)]; მელიქიშვილი 2000: 61-62]. ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2006: 28-52].

Oratio in diem natalem Christi: CPG 3194; ed. Fr. Mann, Die Weihnachtspredigt Gregors von Nyssa. Überlieferungsgeschichte und Text, Münster (Westfalen) 1975 (Diss); PG 46, 1127-1149.

16-ა. „შესხმაჲ წმიდისა სტეფანე პირველმოწამისაჲ, თქუებული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ. – რაბამ კეთილ არს კეთილთა ესე შეწყობილებაჲ, რაბამ ტკბილ არს შემდგომობაჲ ესე სიხარულთაჲ...“ A 55, 48v-54r; S 300, 155r-160v; A 108, 105r-111v.

თარგმანი გიორგი მთაწმიდელისა [კეკელიძე 1957-ა: 26].

Encomium in s. Stephanum protomartyrem I: CPG 3186; BHG 1654; ed. O. Lendle, GNO X, 1, 1968, 75-94; PG 46, 701-721.

16-ბ. „წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისა და შესხმა და წმიდისა სტეფანე პირველმოწამისა და ვითარ კეთილ არს და საქებელ შემოსლვა და კეთილთა და შემდგომითი-შემდგომად ურთიერთას...“ CPG 3186; BHG 1654; PG 46, 701-721; A 1170, 135v-148r; Jer. 38, 156v-170r; ქიმ 5 (XVI), 503v-514r. თარგმანი სტეფანე სანანოძისა [კეკელიძე 1957-ა: 26; გაბიაშვილი 2004: 338].

Encomium in s. Stephanum protomartyrem I: CPG 3186; ed. O. Lendle, GNO X, 1, 1968, 75-94; PG 46, 701-721.

16-გ. „წმიდისა გრიგორისი ნოსელისა, რომელი იყო ძმა და წმიდისა ბასილისი, შობისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტისისა და წმიდისა სტეფანე სსთჳს. – რაბამ კეთილ არს შედგომად კეთილისა და ვითარ კეთილ არს მხიარულებისაგან მხიარულებად მოსლვა და...“ A 19 (X), 27r-v; A 95 (XI), 31v-32r. X საუკუნემდელი თარგმანი [კეკელიძე 1957-ა: 26]. ორივე ხელნაწერში (A 19, A 95) ბასილის ნაცვლად გრიგოლი წერია. თხზულებიდან შემორჩენილია მხოლოდ მცირე ფრაგმენტი. ტექსტი გამოცემულია: [აბულაძე 1982, 290].

17. „შესხმა და წმიდისა და დიდისა ბასილისი, თქუებული წმიდისა გრიგოლი ნოსელ ეპისკოპოსისა, ძმისა წმიდისა და დიდისა ბასილისი. – კეთილი წესიერება და დედა ღმერთმან ჩუენთა ამით დღესასწაულთა ზედა, რომელნი-ესე შემდგომითი-შემდგომად აღვასრულებით დღეთა ამით და აღვასრულებთ...“ A 55, 54r-58r; A 108, 127r-131v; A 142 (XI), 92r-99r; H 2251 (XI-XII), 46v-71v. A 394, 33v-37v; S 3661, 24v-28r; H 1760, 78v-83v; H 2350, 25r-28v; Jer. 2 (XI), 99v-109v;

Jer. 14 (XI), 73r-75v, Ath. 32 (X), 48r-58r (ერთვის მთარგმნელის ანდერძი); Ath. 77 (XI), 85r-95r. თარგმნილია ეფთვიძემ მთაწმიდელის მიერ [ძეგლები 1967: 63; კეკელიძე 1957-ა: 26]. ტექსტი გამოცემულია: [კობიაშვილი 2008].

In Basilium fratrem, CPG 3185; BHG 244; ed. GNO X, 1, 109-134; J.A. Stein, *Encomium of St. Gregory of Nyssa on his Brother St. Basil*, textus receptus collatus cum 6 codd., Washington 1926, 2-60; PG 46, 788-817.

18-ა. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ შესხმაჲ, აღწერილი ცხორებისათჳს და სასწაულთა წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი საკურველთმოქმედისა, ნოკესარიელ ეპისკოპოსისათა. – პირი უკუე და სწრაფაჲ ერთი არს ჩუენისა ამის სიტყჳსა და აქა შემოკრებულისა ამის კრებულისაჲ, რამეთუ დიდი გრიგოლი ზოგადისა ამის კრებისა და ჩემისა მეტყუელებისა სახედ და მიზეზად წინამდებარე არს...“ Ath. 49 (XI), 54r-65v; A 55 (XI-XII), 58r-73r; A 108 (XII), 132r-143v; Ath. 14 (XIV-XVI), 222v-245v. თარგმანი მიეწერება ხან გიორგი მთაწმიდელს [კეკელიძე 1957-ა: 26; ფერაძე 1930: 92; გაბიაშვილი 2004: 168; გაბიაშვილი 2009: 123], ხან ეფთვიძემ მთაწმიდელს [კოჭლამაზაშვილი 2009-ა]. ტექსტი გამოცემულია [ძრეკლიშვილი 2001-ა: 33-78; კოჭლამაზაშვილი 2009-ა].

De vita Gregorii Thaumaturgi: CPG 3184; BHG 715; BHL 3678; ed. G. Heil, GNO, X 1, 1968, 3-57; PG 46, 893-957.

18-ბ. „ნოენბერსა იზ: ცხორებაჲ და მოქალაქობაჲ წმიდისა და ყოვლადქებულისა გრიგოლი საკურველთმოქმედისაჲ, აღწერილი წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ. – ერთი უკუე არს სახე ჩუენისაჲ ამის სიტყჳსაჲ და აწ ქმნილისა ამის შესაკრებელისაჲ, რამეთუ დიდი გრიგოლი წინამდებარე არს მიზეზად; თქუენდა – შემოკრებისა, და ჩემდა – მეტყუელებისა...“ A 128 (XII-XIII), 133r-175v; A 382 (XV), 219v-235v; A 394 (XVIII), 38r-57r; S 139

(XVIII-XIX), გვ. 207-260; S 384 (XI-XII), 337v-260v; S 3661 (XVIII-XIX), 31r-43r; H 2350, 28v-42v; Jer. 37 (XIII-XIV), 204v-229v; თარგმნილია ეფრემ მცირის მიერ [კეკელიძე 1957-დ: 166; გაბიაშვილი 2004: 166-167; გაბიაშვილი 2009: 123]. ტექსტი გამოქვეყნებულია [მრევლიშვილი 2001-ა: 79-133; კოჭლამაზაშვილი 2009-ა].

De vita Gregorii Thaumaturgi: CPG 3184; BHG 715; ed. G. Heil, GNO, X 1, 1968, 3-57; PG 46, 893-957.

19. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისაჲ, შესხმად წმიდისა მამისა ჩუენისა მელეტი მთავარეპისკოპოსისა დიდისა ანტიოქელისაჲ. – აღმორძინა ჩუენ რიცხჳ მოციქულთაჲ ახალმან ამან მოციქულმან, რომელი აღრაცხილ იქმნა მოციქულთა თანა...“ GNO IX, 441-457; Ath. 49, 26v-29r; A 55 (XI ს.), 318r-322r; A 108, 88v-93r; ქიმ 1, 41v-48v; თარგმნილია გიორგი მთაწმიდელის მიერ [კეკელიძე 1957: 27; ფერაძე 1930: 91; გაბიაშვილი 2004: 139]. გამოცემულია მ. კობიაშვილის მიერ: [კოჭლამაზაშვილი 2004-ა: 356-367].

Oratio funebris in Meletium episcopum: CPG 3180. BHG 1243-1243b; BHGa 1243. ed. A. Spira, GNO, IX, *Sermones*, 1967, 441-457, PG 46, 852-864.

20. „წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისა, შესხმად წმიდისა და დიდებულისა მოწამისა თეოდორესი. – ერნო ქრისტესნო და სამწყსონო წმიდანო, სამეუფონო და სამღვდელონო, რომელნი-ეგე ქალაქთაგან და დაბათა და ყოვლითკერძო ერთბამად მოიწიენით...“ CPG 3183; BHG 1760; PG 46, 736-748; (თარგმანი გიორგი მთაწმიდელისა) A 55 (XI-XII), 322r-326v; A 108 (XII), 93r-97r; Ath. 14 (XIV-XVI), 164v-170v; A 388 (XII-XII), 109r-v (ბოლნაკლული); A 649, 137r-142v; S 4624, 61v-67r; S 4932, გვ. 124-132; Q 762, 248v-260v; ქიმ 8 (XVI), 73v-84v; ქიმ 90, 63v-67v. თარგმნილია გიორგი მთაწმიდელის მიერ [კეკელიძე 1957: 27; ფერაძე 1930: 91; გაბიაშვილი 2004: 217].

De s. Theodoro martyre: CPG 3183; ed. J. P. Cavarnos, GNO X 1, 59-73; PG 46, 736-748.

21. „შესხმად წმიდათა ორმეოცთაჲ, თქუმული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ მთავარეპისკოპოსისაჲ, თავი ტ. – რომელთათჳს-იგი მრავალთა ვჰკონებ შეწუხებასა, ამათ მიერ მე მხიარულ ვარ გონებითა...“ PG 46, 749-772; Ath. 49, 40v-42r; A 55, 326v-328v; A 108, 111v-114r; Jer. 23 (XII-XIII), 169v-176r.

Oratio in quadraginta martyres Ia: CPG 3188; BHG 1206; ed. O. Lendle, GNO X, 2, 137-142; PG 46, 749-772. 773-788.

22. „[მისივე] წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელისა, შესხმად წმიდათა ორმეოცთაჲ, თავი ჳ. – გუშინ მოწამენი თავისა მიმართ თჳსისა მიუწოდდეს ერსა, ხოლო დღეს კარავსა ეკლესიისასა...“ Ath. 49, 41r-44r. Jer. 23, 169v-176r; A 55, 328v-334r; A 108, 114r-119v.

Oratio in quadraginta martyres Ib: ed. O. Lendle, GNO X, 2, 145-156; PG 46, 773-788.

23. „თქუმული იოვანე ოქროპირისაჲ ნათლის-ლებისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტჳსისა იოვანჳს მიერ იორდანესა მდინარესა. – კაცნო ღმრთისმოყუარენო და ძმათმოყუარენო, მასპირებელ ექმნენით სიტყუათა ჩემთა და ყურნი თქუენნი განჰმარტენით შეწყნარებად თქუმულთა ჩემთა...“ A 19 (X), 186r-190r; A 1109 (X), 186r-190r; A 95 (XI), 130v-134v; A 90, 229r-232v (XIII); Q 662, 224v-247r (XVII ს.); თხზულება ფსევდოეპიგრაფიკულია; ბერძნული წყაროებით მიეწერება ხან გრიგოლ ანტიოქელს (IV ს.) (PG 10, 1177-1189), ხან გრიგოლ საკვირველთმოქმედს (III ს.) (PG 88, 1865-1872), ქართულით – იოვანე ოქროპირს [მელიქიშვილი 2000: 92; გაბიაშვილი 2009: 295]. ბოლო ხანებში გამოითქვა მოსაზრება, რომ ეს ჰომილია გრიგოლ ნოსელს უნდა ეკუთვნოდეს [კოჭლამაზაშვილი 2009-ბ]. ამ ატრიბუციის საფუძველია

აშკარა ნათესაობა ამ ფსევდოეპიგრაფიკული ჰომილიისა გრიგოლ ნოსელის სახელით წარწერილ ჰომილიასთან: „განმარტებაჲ სიტყვსაჲ მის, ვითარმედ: ესე არს ძე ჩემი საყუარელი“ (ბიბლიოგრაფირებულია აქვე, მომდევნო ნომრად). ტექსტების ურთიერთშედარებით ირკვევა, რომ ესენი უთუოდ ერთი და იმავე ავტორის ქმნილებებია; ორი ჰომილია ქმნის დილოგიას – ურთიერთშემაჯავებელი ორი თხზულების კომპოზიციას, რომელიც უეჭველად ერთსა და იმავე ავტორს (ჩვენი დასკვნით – გრიგოლ ნოსელს) წარმოუთქვამს ერთი კვირის ინტერვალით. ტექსტი პირველად გამოქვეყნდა ნაწილობრივ, A 1109 ხელნაწერში შემორჩენილი ფრაგმენტების მიხედვით: [შანიძე 1994: 51-56]. გამოქვეყნებულია აგრეთვე კრიტიკული ტექსტი (A 19, A 1109, A 95 ხელნაწერების მიხედვით) გამოკვლევითურთ [კოჭლამაზაშვილი 2009-ბ]. შემჩნეულია, რომ ფსევდოოქროპირისეული ჰომილია ერთ-ერთ წყაროდაა გამოყენებული „ჰაბო ტფილელის მარტვილობაში“ [ოლაძე 2008: 41-43].

CPG 7385; BHG 1926; PG 10, 1177-1189; PG 88, 1865-1872;

24. „თა იანვარსა ე. წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ განმარტებაჲ სიტყვსაჲ მის, ვითარმედ: ესე არს ძე ჩემი საყუარელი; და იკითხვების წინა დღით განცხადებისა“ Jer. 23, 108v-113v; Jer. 38, 178v-186v; Jer. 39, 1r-6r (თავნაკლული); A 1170, 154v-162r; A 162, 46v-51v; A 182, 192r-201r; ცსია 510, 49r-57r; [კეკელიძე 1957-ა: 28; ფერაძე 1930: 93] ტექსტი გამოცემულია: [კოჭლამაზაშვილი 2002]; ამ საკითხავის ნოსელისეულობას მოწმობს იოვანე დამასკელის მიერ მისი ციტირება (ავტორის მოხსენიებითურთ) ნაშრომში – *De Sacris Parallelis* (PG t. 46, 1108-1112),¹ თუმცა დღესდღეობით ბერძნულ ენაზე ცნობილი

1 1 იოვანე დამასკელის მიერ ციტირებულ მონაკვეთს შეესაბამება ჩვენი გამოცემის 15,6-16,24 სტრიქონები [კოჭლამაზაშვილი 2002: 15-16].

არაა აღნიშნული საკითხავის სრული ვარიანტი, სადაც ავტორად წმ. გრიგოლ ნოსელი იქნებოდა მოხსენიებული. ბერძნული ტექსტი ჩვენამდე მოღწეული კი არის, მაგრამ მისი ზედაწარწერილი ავტორად იხსენიებს არა გრიგოლ ნოსელს, არამედ გრიგოლ ანტიოქელ ხუცესს (PG t. 88, col. 1871-1884).¹

Sermo in illud: Hic est filius meus dilectus (fragm.) apud Ioannem Damascenum, *Sacra parallela*, PG 46, 1109-1112; cf. PG 96, 509-512. CPG 3203.

25. „ეპისტოლე კანონიანი წმიდისა გრიგოლისი, ეპისკოპოსისა ნოსელისა, წმიდათაგანისა, ლიტოქს მიმართ ეპისკოპოსისა მელიტინელთაჲსა. – ესეცა ერთი წმიდისა დღესასწაულისა სრულებათაგანი არს, რათა უწყოდით ჩუენ სჯულიერი და კანონებრივი შეცოდებულთა-ძლითი განგებულებაჲ...“ A 9, 234v-242r; A 124, 253r-261v; A 171, 267r-274r; H 1373, 209r-214v; ქიმ 17, 341v-349v; ქიმ 25, 275r-283v. ეს ეპისტოლე, დიდი სჯულისკანონის სხვა სტატიებთან ერთად, უთარგმნია არსენ იყალთოელს. ტექსტი გამოცემულია: [გაბიაშვილი 1975: 509-520].

Epistula canonica ad Letoium: CPG 3148; PG 45, 221- 236.

1 ბერძნული დედანი წმ. გრიგოლ ნოსელის საკითხავისა – „განმარტებაჲ სიტყუჲსაჲ მის, ვითარმედ: ესე არს ძე ჩემი საყუარელი“ – ქართულ მეცნიერებაში აქამდე ცნობილი არ ყოფილა. ამ საკითხავს რამდენიმე წლის წინათ გააკვრით შეეხო ედიშერ ჭელიძე, რომელიც „დოგმატურ-საღვთისმეტყველო სერიის“ ერთ-ერთ გამოცემაში შენიშნავდა: „ღირსება ხსენებული ძეგლისა განისაზღვრება იმით, რომ ამ საკითხავის ორიგინალი ჩვენამდე მოღწეული არ არის (გარდა ციტატის სახით შემონახული ერთი პატარა ფრაგმენტისა, რაც შეესაბამება ე. კოჭლამაზაშვილის გამოცემის 15.6-16.24 სტრიქონებს)“ (იხ. ედიშერ ჭელიძე, შენიშვნები „შენიშვნებზე“, თბ., 2002, 23). როგორც ჩანს, მკვლევარი ინფორმირებული არ ყოფილა, რომ ხსენებული ძეგლის ორიგინალი ჩვენამდეა მოღწეული და გამოქვეყნებულიცაა „ბერძნულ პატროლოგიაში“ (თუმცა, არა წმ. გრიგოლ ნოსელის, არამედ სხვა ავტორის სახელით). იხ. [კოჭლამაზაშვილი 2007 და 2009-ბ].

წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა ექსცერპტები
 არსენ ივალთოელის „ლოგმატიკონიდან“
 ა) „გამოკრებანი წამებათანი“

1. [თავი 1]. ნოსელისა და მამაო ჩუენო დასა თარგ-
 მანისაგან. — ერთად შემდგომობისაებრ წესისა გამოჩინებულ
 იქმნა ბუნებად წმიდისა სამებისადა, არა თანაშერევნითა თი-
 თოეულისა გუამოვნებათა მისთაგანისა შორის დამტკიცებულად
 სახილველისა თუთებისადათა... S 1463, 140r-v; ქიმ 24, 71r-v;
 A 64, 219r-v; S 401, 77v-77r; S 158, 65-66; A 267, 47r-v;
 A 848, 38v-39r; H 985, 37r-v; Q 51, 90v-91r; ქიმ. 15, 68r.

cf. *De oratione dominica*, GNO VII, II, 42, 5-43, 15.

2. [თავი 2]. გრიგოლი ნოსელისა და, აპოლინარი-
 ის ძლითისაგან. — უკუწთუ ბუნებითი არს კორცთადა
 სამთავრობადა, ვითარცა იტყვს აპოლინარი, ხოლო მთავრე-
 ბრივი არს ღმერთი ბუნებით... S 1463, 141v; ქიმ 24, 74r; A 64,
 221v; S 401, 81v; S 158, 69-70; A 267, 50r; A 267, 50r;
 A 848, 41rv; H 985, 39r; Q 51, 94r-v; ქიმ. 15, 69r-v. *Antirrheti-
 cus adversus Apolinarium* (cf. GNO III, 1, 195, 27-196, 5).

3. [თავი 6]. გრიგოლისი, ევნომის ძლითისა სი-
 ტყვსაგან. — რამეთუ გუამოვნებათა თუთებადა ვიდრემე ცხად
 იქმნების და შეურევნელი პირთა განთვსვადა იქმნების... CPG
 3136; S 1463, 145v; ქიმ 24, 83r; A 267, 59r; S 401, 92r;
 H 985, 45v; Q 51, 105r; ქიმ. 15, 72v.

Refutatio confessionis Eunomii (cf. GNO II, 317, 20-27).

4. [თავი 7]. გრიგოლი ნოსელისა და, საკათა-
 კუმეველო დასაგან. — არამედ მცირე და ადვილად გარე-
 შესაწერელ არსო, იტყვან, კაცობრივი ბუნებადა... S 1463, 148v;
 ქიმ 24, 89v-90r; A 64, 232v; S 401, 99r-v; S 158, 92; A 267,
 65r-v; A 848, 54r-v; H 985, 49r-v; Q 51, 112v-113r; ქიმ. 15,
 75r-v. *Oratio catechetica magna* (GNO III, IV, 38, 5-23)

5. [თავი 7]. გრიგოლი ნოსელისაჲ, პასექისა ძლითისა სიტყვსაგან. – ჟამსა მას განგებულებით ვნებისასა არა-რომელსა კერძოსა განეყო ერთგვის შეზავებული მათდა... S 1463, 149r; ქიმ 24, 90v-91r; A 64, 233v; S 401, 100v-101r; S 158, 93-94; A 267, 66r-v; A 848, 55r-v; H 985, 50r; Q 51, 114r-v; ქიმ. 15, 75v-76r. *In Christi resurrectionem* (Oratio I) (GNO IX. I, 293, 8-294, 4).

6. [თავი 9]. გრიგოლი ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლითისა სიტყვსაგან. – აწ უკუშ, უკუშთუ წინააღმდეგობთა თუთებათა შინა იხილვების თითოეული ამათი ბუნებაჲ, კორცთაჲ და ღმრთეებისაჲ, ვითარ ერთ არიან ორნივე! S 1463, 150v; ქიმ. 24, 92v; A 64, 235v; S 401, 104r; S 158, 97; A 267, 69r; A 848, 57v; H 985, 52r; Q 51, 117v-118r; ქიმ. 15, 76v. ესაა პერიფრაზი 141v-ზე მოყვანილი ციტატის ბოლო ნაწილისა. *Adversus Apolinarium* (GNO III, I, 196, 3-5).

7. [თავი 12]. ნოსელისაჲ „მამაო ჩუენო ესაგან“. – რომელთა მოქმედებაჲ ერთ არს, მათი ძალიცა უეჭუწლად იგოჭე; რამეთუ ყოველი მოქმედებაჲ ძალისა არს შესრულება... S 1463, 153r; ქიმ 24, 99r-v; A 64, 239v; S 401, 112r; S 158, 106; A 267, 75r; A 848, 62v-63r; H 985, 56r; Q 51, 126v; ქიმ. 15, 79v. *De oratione Dominica* (GNO VII, I, 41, 6-10).

8. [თავი 13]. ნოსელისაჲ, ევნუმის მიმართისა სიტყვსაგან. – არამედ ვიხილოთ შემდგომისაგანცა სიტყვსა წინამდებარე გმობაჲ... CPG 3135; S 1463, 154v; ქიმ 24, 102r-v; A 64, 241v-242r; S 401, 115r-116r; S 158, 110-111; A 267, 77v-78r; A 848, 65r-v; H 985, 58r-v; Q 51, 130r-v; ქიმ. 15, 80v.

Contra Eunomium (CE III, X, 1-4: GNO II, 289, 3-290, 17; 290, 5-10).

9. [თავი 13]. ნოსელისაჲ, სწავლითისა მის დიდისა საკითხავისაგან. – არამედ ამათდაცა მიმართ კუალად იგივე ვიკუმიოთ სიტყუაჲ, ვითარმედ ვნებაჲ რომელიმე საკუთრად

ითქემის, ხოლო რომელიმე ნართაულად... S 1463, 155r; ქიმ 24, 104v; A 64, 242v; S 401, 116v-117r; S 158, 111-112; A 267, 79r; A 848, 66r-v; H 985, 58v-59r; Q 51, 131v-132r; ქიმ. 15, 81r.

Oratio catechetica magna (GNO III, IV, 46, 2-22)

10. [თავი 13]. მისივე (გრიგოლ ნოსელისა), ეკნუქის მიმართისაგან. — ხოლო ვნებისა ძლით შებრკოლებულთა მიმართ და ამისთვის მომპოვნებელთა სხუაარსობისათა ვითარმცა მამად ვიდრემე უაღრესობისათს ბუნებისა არა მიითუალვიდა ვნებასა... S 1463, 155r; ქიმ 24, 104v-105r; A 64, 242v-243r; S 401, 117r-118r; S 158, 112-113; A 267, 79r-v; A 848, 66v-67r; H 985, 59r-v; Q 51, 132r-133r; ქიმ. 15, 81r.

Contra Eunomium (CE III, IV, 27-29; GNO II, 144, 11-145, 12).

11. [თავი 14]. ნოსელისა, ევსტათის მიმართისა ეპისტოლისაგან წმიდისა სამეხისათს. — ყოვლითურთ საჭირო არს ჩუენდა მოქმედებათა მიერკელპყრობილყოფად გამოსაძიებელად საღმრთოდასა ბუნებისა... S 1463, 155v; ქიმ 24, 108v; A 64, 244r; S 401, 119v; S 158, 115; A 267, 81r; A 848, 68r; H 985, 60r-v; Q 51, 134v; ქიმ. 15, 81v-82r.

Ad Eustathium de Sancta Trinitate (GNO III, 1, 11, 2-7).

12. [თავი 15]. გრიგოლი ნოსელისა, ევნომის მიმართისაგან. — არცა ცხოველ-ჰყოფს ღაზარეს კაცობრივი ბუნება, არცა ცრემლოის მღებარისათს უვნებელი არსება... S 1463, 157r; ქიმ 24, 111v; A 64, 246r; S 401, 123r; S 158, 118-119; A 267, 83v-84r; A 848, 70v-71r; H 985, 62r-v; Q 51, 138r-v; ქიმ. 15, 83r.

Contra Eunomium (CE III, III, 65-66; GNO II, 130, 28-131, 10).

13. [თავი 15]. ნოსელისა, ნეტარებათათს მეოთხისა თავისაგან. — რომელი ყოვლითურთ გუშზიარა ჩუშნ თუნიერ ხოლო ცოდვისა, და თანამონაწილე იქმნა მათვე ვნებათა ჩუშნთა... S 1463, 157r-v; ქიმ 24, 112r-v; A 64, 246v-247r; S 401, 124r; S 158, 120; A 267, 84v-85r; A 848, 71v; H 985,

63r; Q 51, 139v; ქიმ. 15, 83r. *De Beatitudinibus* (GNO VII, 2, 114, 1-8).

14. [თავი 15]. ნოსელისაჲ, „რომელი ყოვლითურთ გუ-
შზიარა ჩუენ თუნიერ [ხოლო ცოდვისა]“ S 1463, 158r; ქიმ 24,
116r; A 64, 248r; S 401, 126r; S 158, 122; A 267, 86v; A 848,
72v; H 985, 64r; Q 51, 141v; ქიმ. 15, 84r. ესაჲ გამეორება H 1463,
157r-v-ზე არსებული ციტატისა „ნეტარებათათჳს მეოთხ-
ისა თავისაგან“ (მხოლოდ დასაწყისი ფრაზა).

15. [თავი 17]. ნოსელისაჲ, აპოლინარიის ძლი-
თისაგან. – რამეთუ თქუა რაჲ, ვითარმედ „ნუ ჩემი“, კაცო-
ბრივობაჲ წარმოაჩინა, ხოლო ზედა რაჲ დაჰრთო, ვითარმედ
„შენი“, შეერთებულებაჲ აჩუშნა მისისა მამისა მიმართ ღმრ-
თეებისაჲ, რომლისაჲ არცა ერთისა ნებისაჲ არს განყოფილე-
ბაჲ, ზიარობისათჳს ბუნებისა. S 1463, 160r; ქიმ 24, 115r; A 64,
251r; S 401, 131r-v; S 158, 128; A 267, 90r; A 848, 76v;
H 985, 67r; Q 51, 147r; ქიმ. 15, 85v.

Adversus Apolinarium (GNO III, 1, 181, 23-27).

16. [თავი 17]. მისივე, ევნომის ძლითისაგან. –
რამეთუ არა კორციელსა რასმე ერთბუნებობასა საცნაურისა
ბუნებისასა სახელი თანაბუნებობისაჲ გამოაჩინებს, არამედ საც-
ნაურისასა საცნაურისა მიმართ, იგივეობისათჳს ნებათაჲსა, შეერ-
თებასა და აღზავებასა: ვინაჲთგან არცა ერთი განყოფილებაჲ
არს შორის მამისა და ძისა ნებისაჲ, არამედ სახისდასაბამობი-
საებრ სახიერებითისა შუშნიერებისა, რამეთუ ხატი არს სახიერე-
ბისაჲ. S 1463, 160r; ქიმ 24, 118r-v; A 64, 251r; S 401, 131v;
S 158, 128; A 267, 90v; H 985, 67r; Q 51, 147r; ქიმ. 15, 85v.
Contra Eunomium (CE II, 214-215: GNO I, 287, 29-288, 6);

და შემდგომად მრავლისა: რამეთუ უკუშთუ არა პირველად
ვთარგმნოთ რაჲმე ღმრთისათჳს თქუმულთაგანი, ვერ გულის-
ჯმა-ვჰყოფთ პირველად... S 1463, 160r; ქიმ 24, 118v; S 401,
131v; S 158, 128-129; A 267, 90v; H 985, 67r; Q 51, 147r-v;

ქიმ. 15, 85v. *Contra Eunomium* (CE II, 150; GNO I, 269, 6-14).

17. [თავი 17]. მისივე, აპოლინარის ძლიოთისაგან. – რად უკუშ იბრძოლების არიოზ, რად არა თუთ მივლენ ევნომის მიმართ... S 1463, 160r; ქიმ 24, 118v; A 64, 251r; S 401, 131v-132r; S 158, 129; A 267, 90v; H 985, 67r; Q 51, 147v; ქიმ. 15, 85v. *Adversus Apolinarium* (GNO, III, 1, 180, 2-6)

18. [თავი 18]. ნოსელისაჲ, აპოლინარის ძლიოთისაგან, რომლისა დაწყებაჲ ესე არს: „კეთილმცა იყო...“. – უკუშთუ მიუთუალველ არს სული ჩუშნი სიკუდილისა, ვითარ შეიწყნარებს სიკუდილსა?.. S 1463, 161r-v; ქიმ 24, 121r-122v; A 64, 253r-254r; S 401, 135r-136v; S 158, 132-134; A 267, 93r-94v; A 848, 79r-80r; H 985, 69r-v; Q 51, 150v-152v; ქიმ. 15, 86v-87r. *Adversus Apolinarium* (GNO 179, 5- 182, 5).

19. [თავი 19]. ნოსელი, სიტყვსგებასა შინა ექუსთა დღეთასა. – საკმარ ყოფად ვჭონე პირველ გამოკულებისა წინამდებარეთა სიტყუათაჲსა ამისი აღსაარებაჲ სიტყვსა მიერ, ვითარმედ საღმრთოჲსა ბუნებისა შორის თანამორბედ ძალისა არს ნებაჲ, და საზომ ძლიერებისა ღმრთისა – ნებაჲ საცნაურ იქმნების...

და კუალად: არამედ ურთიერთას თანამყოფ არიან ესენი და ერთად იხილვები[ან] ორნივე, ვიდრემდის მყის თანად და იგივედ სახილველ არს სხუაჲ სხუსა თანა, რამეთუ მაშინ ბრ[ძ]ენი ნებაჲ მისი ძალითა მოქმედებათაჲთა გამოჩნდა, და მოქმედებითი ძალი მისი ყოვლადბრძნითა ნებითა განსრულდა. S 1463, 161v-162r; ქიმ 24, 124v-125r; A 64, 254r-v; S 401, 136v-137r; S 158, 134-135; A 267, 945v; A 848, 80r-v; H 985, 69v-70r; Q 51, 152v; ქიმ. 15, 87r-v.

In Hexaemeron (PG 44, 68D12-69A10, 69B12-C2)

20. [თავი 19]. მისივე, ევნომისთვის მეორისა სიტყვსაგან. – ამის მაღლისათვის მოსე, თქუემისა უკუშ მიერ ამისისა, ვითარმედ ღმერთმან უბრძანა ქმნაჲ, მიმმართველობითი კელმ-

წიფებად ნებისად წარმოადგინა; და დართვითა ამისითა, ვითარმედ: „და იქმნა ეგრეთ“, არცა ერთისა განყოფილებისა ყოფად ნებისა და მოქმედებისა საღმრთოესა ბუნებისა შორის გამოაჩინა, არამედ ასწავებს, ვითარმედ წინა-უძღვს ღმრთისა შორის მოქმედებასა მოგონებად. ხოლო არა უქმ ჰყოფს მოგონებასა მოქმედებად, არამედ ორნივე მყის თანად იხილვებიან წინააღრჩევითი ძრვად გონებისად და განმასრულებელი საქმისადა ძალი. S 1463, 162r; ქიმ 24, 125r; A 64, 254v; S 401, 137r-v; S 158, 135; A 267, 94v-95r; A 848, 80v; H 985, 70r; Q 51, 153r; ქიმ. 15, 87v.

Contra Eunomium (CE II, 228: GNO I, 292, 14-23)

და შემდგომად მცირედისა: ვინადაცა ორივე თქუთულთა ამათგან ისწავების, ვითარმედ ნებითა ღმრთისადათა დაებადნეს ყოველნი, და ვითარმედ უჭირველად და უშრომელად საღმრთოდ ნებად ბუნება ექმნა ყოველთა. ხოლო იტყვს ბრძენიცა და მკნეივლით: „მოიგონე და წარმოგიდგეს შენ ყოველნი.

Contra Eunomium (CE II, 232: GNO I, 293, 28-30)

21. [თავი 19]. მისივე, პასექის ძლითისა სიტყვსაგან. – აწ უკუშ თითოეულთა ნაწილთა მიმართ კაცისათა შეერთებითა ღმრთეებისადათა ორთავე შორის ცხად იყვნეს საცნაურებანი ზესთააღმატებულისა ბუნებისანი... S 1463, 162r; ქიმ 24, 125r-v; A 64, 254v; S 401, 137v; S 158, 135; A 267, 95r; A 848, 80v-81r; H 985, 70r; Q 51, 153r-v; ქიმ. 15, 87v.

In Christi resurrectionem (Oratio I) (GNO IX. 1, 292,6- 22)

22. [თავი 19]. მისივე, ლოცვისათვის მეოთხისა თავისაგან. – რამეთუ სული ვიდრემე, ვითარცა მეფობრივი რამე და აღმატებული, თავით თვისით აჩუწნებს ლიტონობითისა სიმდაბლისაგან შორს-განყოფილებასა თვისსა, და ვითარმედ უმეუფო არს იგი და თუთ კელმწიფე და თუთმპყრობელობით განმგებელ. S 1463, 162r; ქიმ 24, 125v; A 64, 255r; S 401, 137v-138r; S 158, 135; A 267, 95r; A 848, 81r; H 985, 70v; Q 51, 153v; ქიმ. 15, 87v. შემოწმებამ გვიჩვენა, რომ „ლოცვისათვის“ საკითხავში

არსად გვხვდება ამ ექსცერპტში გამოთქმული აზრი, არც სიტყვასიტყვით, არც მინიშნებით. სინამდვილეში იგი ამოღებულია წმ. გრიგოლ ნოსელის სხვა თხზულებიდან – „დაბადებისათვის კაცისა“ (*De opificio hominis*), თავი IV (PG 44, cap. 4, col.136, B11-C 2). შდრ. გიორგი მთაწმიდელის თარგმანი: „რამეთუ სულისა მეუფებასა და სიმაღლესა ცხად ჰყოფს და გამოაჩინებს თავისუფლებად მისი და თუთმფლობელობად, და რამეთუ უცხო არს იგი მონებრივისა სახისა და სიმკოდროვისაგან და თუსითა ნებითა და კელმწიფებითა განეგების“ (A 73, 132r).

23. [თავი 22]. ნოსელი სა: „ამისთვის ვიტყვ, ვითარმედ გონებისა მიმართ საკმარ არს ხედვაჲ წინადასხმულთა ამათ სარწმუნოებისა სიტყუათაჲ, და არა კმათა მიერ შეტყუშბაჲ“. S 1463, 164v; ქიმ 24, 129r-v; A 64, 258v-259r; S 401, 144v; S 158, 143; A 267, 100v; A 848, 85v; H 985, 74r; Q 51, 160v; ქიმ. 15, 89v.

Contra Eunomium (CE III, II, 134: GNO II, 96, 9-11).

24. [თავი 22]. ნოსელი სა, მეათექუსმეტისა თავისაგან „კაცის შესაქმისა“. – ყოველი არსთა შორის გულისკმის-საყოფელი უკუწით სრულიად იგი იყოს, რაჲ იწოდებოდის, საკუთრად სახელ-ელების, რაჲ-იგი ეწოდების; ხოლო უკუწით არა ყოველითურთ იგი იყოს, რომელი სახელ-ელებოდის, ცუდად აქუს სახელისდებაცა.

და შემდგომად მცირედისა: ხოლო ყოველთავე, რომელნიცა არა ყოველითურთ არიან, ვითარ-იგი სახელ-იდებიან, ნართაულად აქუს მათ წოდებაჲ იგი. S 1463, 164v; A 64, 259r; S 158, 144; A 267, 101r; A 848, 86r; H 985, 74v; ქიმ. 15, 90r. სინამდვილეში ეს მონაკვეთი ამოღებულია აღნიშნული თხზულების (*De opificio hominis*) არა მე-16, არამედ მე-15 თავიდან (PG 44, cap. 15, col. 176 C 13-16).

25. [თავი 22]. მისივე, სწავლითისა მის დიდისა საკითხავისაგან (var. საკათაკუმეველოჲსაგან A 64, S 158, A 848,

H 985, A 267). – არამედ ამათდა მიმართ კუალად იგივე ვიქუმიოთ სიტყუაჲ... S 1463, 164v; A 64, 259r; S 158, 144; A 267, 101r; A 848, 86r; H 985, 74v; ქიმ. 15, 90r. (წერია მხოლოდ ექსცერპტის დასაწყისი, და იქვე ერთვის მინაწერი: „ზემო დაწერილ არს მეთატამეტესა (13) თავსა ამათ წამებათასა“; შდრ, H 1463, 155r) *Oratio catechetica magna* (GNO III, IV, 46, 2-22),

26. [თავი 22]. ეგრეთვე შემდგომი ამისი, ნოსელისაჲ ვე, ევნომის მიმართისაგან: ხოლო ვნებისა ძლით შებრკოლებულთა მიმართ... S 1463, 164v; A 64, 259r; S 158, 144; A 267, 101r; A 848, 86r; H 985, 74v; ქიმ. 15, 90r. აქ წერია მხოლოდ დასაწყისი. სრულად ეს მონაკვეთი მოცემულია მე-13 თავში (შდრ. H 1463, 155r).

Contra Eunomium (CE III, IV, 27-29: GNO II, 144, 11-145, 12).

ბ) „ლოგოტიკონში“ შეტანილი სხვა თხზულებებიდან

27. „წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, აპოლინარის დასამკობელისაგან სიტყუსმწერლობისა. – აწ უკუშ, უკუშთუ ბუნებითი არს კორცთაჲ სამთავრო-ყოფაჲ, ვითარცა იტყვს აპოლინარი, ხოლო ბუნებით მთავარ არს ღმერთი...“ S 1463, 201r; S 158, 227; A 267, 160v-161r; S 401, 261r; A 848, 137r-v; H 601, 444; H 985, 113r-v; Q 51, 280r; ქიმ. 15, 126v.

28. „წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, სწავლითისა სიტყუსაგან: ხოლო ღმრთისა ჩუშნ შორის კორცითა გამოჩინებისა საცნაურებათა მეძიებელი მოქმედებათა მიმართ ჰხედევდინ, რამეთუ ყოვლითურთ ღმერთ-ყოფისა მისისა არავის აქუს სხუაჲ რაჲმე გამოსაჩინებელი, თუნიერ მოქმედებათა-მიერისა წამებისა“ S 1463, 213v; S 158, 250; A 267, 178v; A 848, 152r; S 401, 283v-284r; H 601, 474-475; H 985, 123v; A 1086, 203v-204r; Q 51, 304r; ქიმ. 15, 133r.

29. „წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, ევნომის მიმართისა სიტყუსაგან. – რამეთუ რაჲამს გუშსმოდის, ვი-

თარმედ ნათელ არს და ძალ, და სიძართლე და ცხორება და ჭეშმარიტება, და ვითარმედ ყოველივე მის მიერ იქმნა, – ყოველთავე ამათ და ესევეითართა სარწმუნო-ვჰყოფთ სიტყვსა მიმართ და ღმრთისა აღმყვანებელნი ამათნი...“ S 1463, 216r; S 158, 288-289; A 267, 204r; S 401, 321r-v; A 848, 176r; H 601, 519; H 985, 140r; A 1086, 232v-233r; Q 51, 342r-v; ქიმ. 15, 143v. CE III, IV, 7: GNO II, 136, 1-5.

30. „ტკბილისა მნათობისა გრიგოლი ნოსელთა ეპისკოპოსისაჲ, ევრომიოსის დასამკობელთაგან: რომელი ბუნებაჲ ქრისტესი ვნებისა ჟამსა თავს-იდებს ყურიძლისცემასა, და რომელი იდილების სამარადისოდ...“ A 1086, 30r.

31. „მისივე, მიერვე: ვითარ უკუე ერთ არიან ორნი ბუნებანი, ესე იგი არიან პირნი, რამეთუ არა არს ბუნებაჲ უპიროდ...“ A 1086, 30r.

32. მისივე, გრიგოლი ნოსელისაჲ: ორთა უკუე ბუნებათაგან არს ქრისტე და სრულიად იცნობების მათ შინა; აჰა კუალად ორობასა პირთასა იტყვს ორობისათჳს ბუნებათაჲსა“ A 1086, 30r.

33. „მისივე, თარგმანებისაგან, ვითარმედ: ნეტარ არიან მშიერნი და წყურიელნი სიძართლისათჳს: რამეთუ ორმოცთა დღეთა დაადგრა ქრისტე უსაზრდელოდ, მერმე შეეშია, რამეთუ მისცემდა ბუნებასა ჟამსა რასმე, ოდეს ენება მოქმედებად საქმეთა თჳსთა. ვინაჲცა, ბუნებად კორცთა სახელისმდებელი, აქაცა პირსა ცხად-ჰყოფს, არამედ კუალად ღმრთისმეტყუელი გრიგოლიცა ორობისა პირთაჲსა საზღვრისაებრ თქუენისა იხილვების მტყუელად ქრისტესთჳს, იტყოდის რაჲ იგი ესრეთ...“ A 1086, 30r-31r.

34. „ნოსელისაჲ: შურისა ძნელბედობა არს – არა თჳსი ბოროტი, არამედ სხჳსა კეთილი, ხოლო კუალად, ბედკეთილობაჲ – არა თჳსი კეთილი, არამედ მოყუსისა ბოროტი. ვიონ მესიბრძემან, იხილა რაჲ მოშურნე ვინმე ფრიად ქუე-დადრეკილად,

თქუა: ანუ ამას დიდი რაამე ძური შეემთხუა, ანუ სსუასა – დიდი კეთილი“ S 401, 292v (მინაწერი აშიაზე).

ექსცერპტები სხვა კომპილაციებიდან:

35. „განწესება (var. განჩინება) სარწმუნოებისა დადებულისა და იოანეს მიერ ღმრთისმეტყუელისა გამოცხადებით საკურველთმოქმედისა გრიგოლის მიმართ, ვითარცა ხუაიმნებითა ღმრთის-მშობელისადათა. და ესე იგი სარწმუნოებად არს, რომლისათჳს გრიგოლი საკურველთმოქმედმან ილოცა და ჩუენებით ღმერთმან ასწავა და მან დაწერა ძელსა, და ოდეს განიღჳდა კელთა აქუნდა. – ერთ არს ღმერთი, მამად სიტყჳსა ცხოველისადა, სიბრძნისა არსებითისა, მამად ძისა მხოლოდმობილისადა...“ [var. „დიდებისმეტყუელებად სამებისადა, რომელი მოეცა დედისა ღმრთისა და იოანე ღმრთისმეტყუელისა მიერ წმიდასა გრიგოლის, საკურველთმოქმედსა, ნოსელ(ი)სა“ S 269; A 691]; Jer. 151, 47r-48v; A 65, 166v-167r; A 1040, 36-37; S 269, 56v-57r; A 584, 240r-241r; A 1448 (XIX), 24r-v. ეს „განწესება“ ამოღებულია წმ. გრიგოლ ნოსელის „გრიგოლ საკურველთმოქმედის ცხოვრებიდან“. ტექსტი გამოცემულია: [ძრეველიშვილი 2001-ა: 47; მრეველიშვილი 2001-ბ; კოჭლამაზაშვილი 2009-ა]

36. „თქუმული გრიგოლი ნოსელისა, მეათორმეტისა თავისათჳს [კაცის შესაქმისა]. – თქად გამოძიება საუნჯისათჳს გონებისა და სიტყუად ბუნებითი სიცილისათჳს და ტირილისა. – დაიყავნ ყოველი პირი ცუდადმეტყუჴლი, რომელნი ჰგონებენ, ვითარმედ ძალი გონებისა დადგრომილ არს რომელთამე ასოთა შინა...“ H 1283 (XVIII ს.), 292r-294r. ესაა ამონარიდი წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებიდან „კაცისა შესაქმისათჳს“, ძველი, ათონამდელი თარგმანიდან. ტექსტი გამოცემულია: [აბულაძე 1964; გივინეიშვილი 1979: 83-87]. *De hom. opif.* PG 44, col. 156c.

37. „თქმული წმიდისა გრიგოლ ნოსელისა ცხოველსმყოფელისა ჯუარისათჳს. – ხოლო საიდუმლო ჯვარისა, ძალი და სიღრმე მისი, რომლისა-იგი მიერ სრულ იქმნა ჯვარცმა მაცხივრისა...“ Q 423, 128r-130v.

შდრ. *In Christi resurr. oratio I*: GNO IX, I, 298,19-303,4.
Or. cat. GNO III, IV, 79,17-80,12.

38. მისივე წმიდისა გრიგოლი ნოსელისა ძიება სულისა თჳსისა ღისა მის მაკრინას თანა. – გრიგოლ: ვითარ გულისხმა-ვკყოთ სიტყვა იგი უფლისა მდიდრისათჳს და ლაზარე გლაზაკისა... Q 423, 158v-163v.

39. წმიდისა გრიგოლ ნოსელისა მიერ თარგმანება: ნეტარ იყვნენ გლაზაკნი სულითა, რამეთუ მათი არს სასუფეველი ცათა. თავი ა. – ვინმცა უკვე იყო შემოკრებულთა ამათ შორის ესევეთარი, რომელიცა ღირს იყო... Q 423, 163v-169r.

40. „გრიგოლი ნოსელი დასწერს: არცა პირველ დაბადებისა, არცა აწ ქმნასა, არამედ ოდესცა ჰრქუა ღმერთმან ადამს: აღორძნდით და განმრავლდით, – იგი სიტყვა არს მოქმედი. რა მეუღლენი შეიერთებინ, მუნთქვესვე სული მოეცემის ღმრთისა მიერ კორცთა მათ“ S 1342, 41v.

41. „ნოსელ გრიგოლისა: პირმშონი ბოროტთა ვნებათანი არიან გულისთქუმა[ა] და გულისწყრომა[ა], რამეთუ ყოველნი ვნებანი ამათ შეუდგიან, და რომელმან ესე მოაკუდინოს, ვითარ-მცა თავი გუელისა[ა] შეუმუსრავს. ხოლო მთავარ ყოვლისა არს გონიერებაჲ, რამეთა უფლებდეს მათ ზედა და არა მძლე ექმნენ ორნი იგი გონიერებასა“ A 450, 520v. ესაა პერიფრაზი ერთი მონაკვეთისა „მოსეს ცხოვრებიდან“ (GNO VII, I, 61,12-21). შდრ. ეფთვიმე მთაწმიდელის თარგმანი: „რამეთუ გულისთქუმაჲ და გულისწყრომაჲ პირმშონი არიან მეგჳბტელთა მათ ვნებათანი და, უკუეთუ იგინი მოვსწყუნდნეთ, არღარა გუეშინოდის არცა სიძვისა ბილწებისაგან, არცა კაცისკლვისა ცოდვისაგან. რამეთუ არცა ერთი ამათგანი იქმნების თავით თჳსით,

არა თუ სრულ-ყოს რისხვამან კაცისკლვად და გულისთქუმაძან – სიძვადა. რამეთუ რომელი უკეთურებისა შვილთა სხმიდეს, იგი პირველად შობს რისხვასა და გულისთუქმასა ბოროტსა, რომელნი-იგი არიან პირმშონი ბოროტთანი. და ესრეთ, შემდგომად რისხვისა შობს კაცისკლვასა, და შემდგომად გულისთქუმისა – სიძვასა. ხოლო რომელმან მოსწყვიდნეს პირმშონი იგი, მას მოუწყუედინან პირ-მშოთაცა შემდგომნი იგი უკეთურებისა თესლნი, ვითარცა, რომელმან შეუქსრა თავი გუელისადა, შეუქსრავს თავისა შემდგომი იგი გუამი მისი“ (P 3, 364v)

42-ა. „სხუადა თარგმანი გრიგოლ ნოსელისადა და ოქროპირისადა: სიტყუადა იგი თუ – „განაფიცხა ღმერთმან გული ფარაოდასი“ – არათუ ამას მოასწავებს, თუ სიფიცხე ნებაძან ღმრთისაძან დადვა გულსა მისსა, არამედ ვითარმედ: გონებადა იგი მისი ბოროტისა მიმართ მიდრეკილობითა მისითა სიფიცხისა მომაღბობელსა სიტყუასა არა შეიწყნარებდა, არამედ უფროდასად განფიცხნებოდა“. Ath. 39, 53r. თარგმანი ეფთვიძე მთაწმიდელისა. ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2003: 109]. ესაა ციტირება „მოსეს ცხოვრებიდან“ (GNO VII, I, 55, 19-23). შდრ. ეფთვიძე მთაწმიდელის თარგმანი: „ხოლო განფიცხებადა ღმრთისა მიერ მეგვბტელისა მის მძღავრისადა არათუ ამას მოასწავებს, თუ სიფიცხე სულსა შინა ფარაოდასსა ნებაძან ღმრთისაძან დაამკვდრა, არამედ ამას გამოაჩინებს, ვითარმედ გონებადა მისი ბოროტისა მიმართ მტკიცედ მიდრეკილებითა მომაღბობელსა მას სიფიცხისა მისისასა სიტყუასა არა შეიწყნარებდა, არამედ უფროდასად განფიცხნებოდა“ (P 3, 362v).

42-ბ. „გრიგოლი ნოსელისადა: განფიცხებულ იქმნა ღმრთისა მიერ მძღავრი იგი მეგვბტელთადა...“ Q 1158, 130v. თარგმანი ეფრემ მცირისა. ტექსტი გამოცემულია [კოჭლამაზაშვილი 2006-ბ: 98].

საეჭვო და ფსევდოეპიგრაფიკული თხზულებები

1. შესხმად წმიდისა მამისა ჩუენისა ეფრემ ასურისაჲ, თქუბული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, რომელი იკითხვების დღესასწაულსა მისსა. – აღმძრავს მე წინამდებარისა ამის პირისა მიმართ საიდუმლოჲ იგი სანთლისაჲ, წმიდათა სახარებათა შინა აღწერილი, და აღვრითა დუმილისაჲთა შეკრულსა ენასა ჩემსა და კმასა განჰქსნის მსახურებად სიტყუსა... Ath. 49, 45r-51r; A 108, 120r-126v; Sin.Geo.N. 7p, 1r-v (ფრაგმ.). თარგმანი მიეწერება გიორგი მთაწმიდელს [კეკელიძე 1957-ა: 28]; ტექსტი გამოცემულია მ. კობიაშვილის მიერ: [კოჭლამაზაშვილი 2004-ა: 329-355].

Encomium in s. Ephraim: CPG 3193; BHG 583; ed. GNO Suppl. II, PG 46, 820-849.

2. თქუბული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, სინანულისათჳს. – კაცი ფარისეველი, ვითარცა აწლა გუესმა ლუკა მახარებლისა მიერ, უწოდს უფალსა სახიდ თჳსა... A 108, 153v-156v (ბოლონაკლული); P 3, 396v-402v; A 108, 153v-156v. თარგმანი მიეწერება ეფთვიმე მთაწმიდელს [კეკელიძე 1957-ა: 28]

Adhortatio ad poenitentiam: ბერძნულ ხელნაწერულ ტრადიციაში მიეწერება ასტერი ამასიელსაც; PG 40, 351-369; cf. 46, 539.

3. „თქუბული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ შემოსღვისათჳს წმიდათა მარხვათაჲსა, რომელი იკითხვების კურიაკესა უძღებისასა. – კაცი ორთაგან არსებათა შეზავებულ არს – ხილულთა ამათ კორცთაგან და უხილავისა მის და პირმეტყუელისა და უკორცოჲსა სულისაგან... A 108, 157r-159v; A 50, გვ. 164-191; Jer. 39 (XIII-XIV), 47r-53v; A 177, გვ. 63-80; A 182, 340r-348r; A 188, 247v-252r; A 613, 86v-89v; S 1246, 231r-240v; ქიმ 90, 33v-36v; ცსია 510, 163r-171r (აქ აღნიშნულია, რომ საკითხავი განკუთვ-

ნილია ყველიერის აღებისათვის); P 3 (XI), 402v-408v. თარგმნილია ევთვიმე მთაწმიდელის მიერ [ძეგლები 1967: 63; კეკელიძე 1957-ა: 28; გაბიაშვილი 2006: 211]

In principium jejuniorum: ბერძნულ ხელნაწერულ ტრადიციაში მიაკუთვნებენ ასტერი ამასიელს: PG 40, 370-390; cf. 46, 539

4. „შესხმაჲ წმიდისა მოწამისა მამაჲსი, თქუმილი წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, ძმისა დიდისა ბასილისი. — არა უმეცარ ვარ სიმაღლესა დღესასწაულთა შესხმისასა...“ Ath. 39, 13v-15v; A 108, 152r-153v.

In Mamantem martyrem: BHG 1020; ბერძნულ ხელნაწერულ ტრადიციაში მიაკუთვნებენ ბასილი დიდს. PG 31, 589-600. ალბათ ამიტომ, რომ კ. კეკელიძის კატალოგში ამ საკითხავის სათაური შეცდომითაა მოცემული: „შესხმაჲ წმიდისა მოწამისა ბასილისი“ [კეკელიძე 1957-ა: 28]

5. წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, თხრობაჲ პონისათჳს საღმრთოჲსა ძელისა და კელითუქმნელისა ხატისა კამულინეს, რომელი გამოუჩნდა ჟამთა დიოკლიტიანე მეფისათა ნეტარსა ბასის, ხოლო გამოცხადნა მეფობასა დიდისა მორწმუნისა მეფისა თევდოსისსა. — უფალი ჩუენი იესუ ქრისტე, მართალი და მხოლოდ და ჭეშმარიტი ღმერთი ჩუენი, რომელი უხილავ არს არსებითა ღმრთეებისადა და უძლეველ ძლიერებითა... A 162, 132v-135v; A 272, 79v-83v; კიმ 8, 141r-145v.

Inventio imaginis in Camulianis: CPG 3224; BHG 790, 790b. ed.: E. Dobschütz, *Christusbilder. Untersuchungen zur christlichen Legende (Texte und Untersuchungen 18)*, Leipzig 1899.

6. „საკითხავი, თქუმილი წმიდისა გრიგოლი ნოსელისაჲ, ხარებისათჳს წმიდისა ღმრთისმშობელისა. — დღეს ანგელოზთა განწყობილებითა გალობანი ბრწყინვალე იქმნებიან და ნათელი იგი ქრისტჳს მოსლვისაჲ მორწმუნეთა გამოუბრწყინდა...“ Ath. 11, 1r-3r.

In annuntiationem I: ბერძნულ ხელნაწერულ ტრადიციაში მიაკუთვნებენ გრიგოლ ნეოკესარიელს, საკვირველთ-მოქმედს: PG 10, 1145-1150 [კეკელიძე 1957-ა: 25, 28]. ტექსტი გამოცემულია: [შანიძე 1959: 3-7].

7. „თქუებული მისივე, წმიდისა ღმრთისმშობელისათჳს. – დღესასწაულთა ყოველთა და გალობათაჲ ჳერ-არს ჩუენდა მსგავსად მსხუერპლთა შეწირვად ღმრთისა...“ Ath. 11,3r-12v. საკითხავის ნამდვილი ავტორია გრიგოლ ნეოკესარიელი [კეკელიძე 1957-ა: 25, 28]. ტექსტი გამოცემულია: [შანიძე 1959: 8-16].

In annuntiationem II: ბერძნულ ხელნაწერულ ტრადიციაში მიაკუთვნებენ გრიგოლ ნეოკესარიელს, საკვირველთ-მოქმედს: PG 10, 1156-1169.

8. „ლოცვაჲ, თქუებული წმიდისა [გრიგოლი] ნოსელიისა. – გადიდებთ შენ, მეუფეო ყოვლისა-მპყრობელი, ყოვლადწმიდაო, საუკუნეო; გადიდებთ შენ, უმამოდ შობილსა დედისაგან და უდელოდ შობილსა მამისაგან, რამეთუ პირველ მოწევნულსა მას დღესასწაულსა ჩჩულად გიხილეთ შენ, ხოლო აწინდელსა ამას დღესასწაულსა სრულსა გხედავთ შენ, სრულისაგან სრულებით ჩუენდა გამოჩინებულსა, რამეთუ აჰა ესერა დღეს დღესასწაულისა მოიწია ჩუენდა კრებაჲ და ანგელოზნი კაცთა თანა დღესასწაულობენ.

დღეს მადლი სულისა წმიდისაჲ სახითა ტრედისაჲთა წყალთა ზედა გარდამოვალს.

დღეს მზე დაუვალ იქმნების და სოფელი ნათლითა უფლისაჲთა განბრწყინდების.

დღეს მთოვარე ბრწყინვალითა ნათლითა სოფლისა თანა განათლდების.

დღეს ნათლისსახენი ვარსკულავნი ბრწყინვალეებითა სოფელსა განაშუენებენ.

დღეს ღრუბელნი ცუარსა სიმართლისასა კაცთა ზედა აცურევენ ზეცით.

დღეს დაუბადებელი თვისისა დაბადებულისაგან განზრახვით
კელდადებულ იქმნების.

დღეს უფალი თვისისა მონისაგან ნათელს-იღებს.

დღეს წყარონი წყალთანი წმიდა იქმნებიან ქრისტეს
გამოჩინებითა დიდებით იორდანესა ზედა მდინარესა.

დღეს იორდანე უკუნ-იქცა კუალად.

დღეს იორდანისა წყალნი კაცთა კურნებასა მისცემენ.

დღეს ზღუამან იხილა ყოველთა მეუფე და ივლტოდა.

დღეს მარილიანნი წყალნი ზღვსანი სიტკობეად შეიცვალ-
ნეს, გამოცხადებითა ღმრთისა ჩუენისაჲთა.

დღეს ზენანი ქუენათა თანა დიდებისმეტყუელებენ და ქუე-
ნანი ზენათა თანა დღესასწაულობენ.

დღეს ბრწყინვალე და დიდ არს მართლმადიდებელთა
დღესასწაული.

დღეს სასუფეველი ცათაჲ მოვიყიდეთ, რამეთუ სუფევისა
უფლისაჲსა არა არს დასასრულ, რომლისათჳსცა ჩუენ ვლა-
დადებთ და ვიტყუთ...“

ეს ლოცვა პროლოგად ერთვის ნათლისღების წყალთკურთ-
ხვის ლოცვას პოსტათონურ კურთხევათა კრებულებში: A 1515
(XV-XVI სს.), 92r-107r; H 1815-a (XV-XVI სს.), 1r-10v; A 504
(XV-XVI სს.), 41r-47v; A 306 (XVI ს.), 2r-3v, 5r-v, 4r; A 1583
(XVI), 69r-83v; A 215 (XVI-XVII), 46r-64v; H 541 (XVI-
XVII), 89r-v, 88r-v, 87r-v, 99r-v, 100r-v, 48r-v, 58r-v, 66v-67v, 44r
(ფრაგმენტები); S 3942 (XVII ს.), 89v-105v; Q 658 (XVII), 58v-
61v; A 633 (XVII), 102r-109r; A 186 (XVII-XVIII), 958-961;
Q 131 (XVII-XVIII), 52v-69v; A 624 (1707 წ.), 126r-130r; H 2383
(XVIII), 13v-19v; H 1353 (XVII), 28r-38r; H 1719 (1667 წ.), 111v-
119v; H 3081 (XVIII), 35r-47r; A 519 (XVII), 104r-105v, 106v-
r, 107r-111v (ბოლონაკლული) [კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ: 36-
37]; წინამდებარე პროლოგის მიკუთვნება გრიგოლ ნოსელისად-
მი ბერძნულ ლიტურგიკულ ტექსტებში არ დასტურდება. არსე-
ბობს მოსაზრება, რომ პროლოგის ავტორი ნამდვილად წმ. გრი-

გოლნოსელი უნდა იყოს, თარგმანი კი გიორგი მთა-
წმიდელს უნდა ეკუთვნოდეს [კოჭლამაზაშვილი 2009-გ]

9. „თქმული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგორი ნო-
სელისა, ეკლესიას მისლვისა და ლოცვისათჳს. – ჯერ-არს
ჩუენდა ყოველსა ჟამსა მისლვად ეკლესიად და არა გარეწარად,
რამეთუ ლოცვა წესი არს ზეცისა ძალთა, და აღმომყვანებელი
არს ჯოჯოხეთისაგან, და განმღებელი არს კარისა მის სასუფე-
ველისა; მსწრაფლ შეგუამეცნიერნის ჩუენ მოწყალესა ღმერთსა;
რამეთუ მლოცველი კაცი არს თანამეტყუელ ღმრთისა. ლოცვა
მცველი არს და მფარველი; ლოცვა კორცთა ძალი არს და
სულისა ნუგეშინისცემელი; ლოცვა მეფეთა სიმტკიცე არს; ლოცვა
მგზავრთა წინამძღუარი არს; ლოცვა მარტომსა ამხანაგი არს;
ლოცვა მგლოვარეთა სინარული არს; ლოცვა მშვიერთა პური
არს, ლოცვა მწყურვალთა სასუმელი (var. წყალი) არს; ლოცვა
ცოდვილთა სინანული არს; ლოცვა სნეულთა მკურნალი არს;
ლოცვა ბერთა კაცთა არგანი არს, ლოცვითა და მარხვითა გან-
ერა ნოე წყლითრღუნისაგან; ლოცვითა და მარხვითა ილია ზე-
ცას ამალდა კორცითა; ლოცვითა და მარხვითა აბრაამ და სარ-
რა სიბერესა შინა შვილიერება შეიწყნარეს; ლოცვითა და მარხ-
ვითა მოსე წინამსწარმეტყუელი ეუბნებოდა პირისპირ ღმერთ-
სა, ვითარცა მეგობარსა (var. ამხანაგსა); ლოცვითა და მარხვი-
თა იონა წინამსწარმეტყუელი სამსა დღესა და სამსა ღამესა
მუცელსა შინა ვეშაპისასა იყო ცოცხალი; ლოცვითა და მარხვი-
თა სამნი ყრმანი განერნეს საკმილისაგან; ლოცვითა და მარხვი-
თა დანიილ წინამსწარმეტყუელი განერა პირისაგან ლომისა,
რამეთუ მისა ჰშუენის დიდებაჲ, პატივი და თაყუანისცემაჲ,
მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა“ H 377 (1806 წ.), 42v-
43v; H 1296 (1826 წ.), გვ. 126-127; H 1786 (XVIII ს.), 38r-
v; S 1382 (XVIII-XIX სს.), 60r-61r; S 4614; H 1296 (1826
წ.), გვ. 126-127; H 1786, 38r-v; S 1387 (XIX ს.), 30v-31r;
S 1536 (1765-76 წწ.), 18r-v; S 3620 (1851 წ.), 40v; Q 707,
32r; ცენტრ. არქივი № 113, 115r-116r; კიმ. 492, 2v-3v. ბერძნულ-

იდან თარგმნილია იოანე პაპუწიშვილის მიერ [გაბიძაშვილი 2006: 144]. ფრაგმენტი („თქმული წმიდისა მამისა ჩუენისა გრიგოლი ნოსელისა. — ჯერ-არს ჩვენდა ყოველთა ჟამთა მოსვლად ეკლესიასა...“) შეტანილია კრებულ „მარგალიტში“ S 1382, 81r; H 377, 42v-43v. [გაბიძაშვილი 2009: 122]

იგივე თხზულება A 1369 ხელნაწერში (70v-73v) მიეწერება იოანე ოქროპირს.

10. „თქმული წმიდისა მამისა ჩუწნისა გრიგოლ ნოსელისა, სამყაროსათუს და მნათობთათუს. — ძმანო ჩემნო საყუარელნო, რომელნი ხართ სწავლისმოყუარე და გნებაუს, რადთა მიიწივნეთ წესთა მათ ზეცისათა, ესრეთ გუწსწავა მათუს მოძღუართაგან, რომელთა აღრიცხუნეს ვარსკლავნი გონებითა თუსითა, რომელნი სამყაროსა შინა ჰვიან...“ ქიმ 208 (XVIII), 141v.

წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა
ბერძნული გამოცემები*

- Ad Eustathium de Sancta Trinitate*: ed. F. Müller, GNO III, 1, *Opera dogmatica minora*, 3-16, 1958; PG 32, 684-696, cf. 46, 235.
- Antirrheticus adversus Apollinarium*: ed. Fr. Müller, GNO, III, 1, *Opera dogmatica minora* 1, 129- 233, 1958; PG 45, 1124-1270.
- Apologia in Hexaemeron*: ed. H. R. Drobner, GNO IV, 1; PG 44, 61-124.
- Contra Eunomium libri*: ed. W. Jaeger, GNO I (libri I et II), II (liber III) Beroloni 1921;¹ Leiden 1960;² PG 45, 248-464, 572-1121.
- De Deitate Filii et Spiritus Sancti et in Abraham*: ed. E. Rhein, GNO X 2, 1996, 115-144; PG 46, 553-576.
- De Beatitudinibus*: ed. J.F.Callahan, GNO VII, II, 1992, 75-170; PG 44, 1193-1302.
- De hominis opificio*, ed. J. Laplace, SC 6 (1943);¹ 2002;² PG 44, 125-256.
- De oratione dominica*: ed. J. F. Callahan, GNO VII,II, 1992, 1-74; PG 44, 1120-1193.
- De perfectione christiana ad Olympium monachum*: ed. W. Jaeger, GNO, VIII, I, *Opera ascetica*, 1952, 173-214; 46, 252-285.
- De professione Christiana ad Harmonium*: ed. W. Jaeger, GNO, VIII, I, *Opera ascetica*, 1952, 129-142; PG 46, 237-249.
- De s. Theodoro martyre*: ed. J. P. Cavarnos, GNO X 1, 59-73; PG 46, 736-748.
- De tridui inter mortem et resurrectionem domini nostri Iesu Christi spatio (vulgo In Christi resurrectionem oratio I)*: ed. E.

* აქ მოყვანილია ბიბლიოგრაფიული ცნობები მხოლოდ იმ თხზულებების შესახებ, რომელთა ქართული თარგმანებიც არსებობს, სრული ან ფრაგმენტული სახით.

- Gebhardt, GNO IX, I, *Sermones*, Leiden 1967, 273-306; PG 46, 600-628.
- De virginitate*: ed. J. P. Cavernos, GNO VIII, I, *Opera ascetica*, 1952, 247-343; PG 46, 317-416.
- De vita Gregorii Thaumaturgi*: ed. G. Heil, GNO, X 1, 1968, 3-57; PG 46, 893-957.
- De vita Moysis*: ed. H. Musurillo, GNO VII, I, 1964; ed. J. Daniélou, SC I-ter (1968); PG 44, 297-430.
- Dialogus de anima et resurrectione*: PG 46, 11-160.
- Encomium in s. Stephanum protomartyrem I*: ed. O. Lendle, GNO X, 1, 1968, 75-94; PG 46, 701-721.
- Epistula canonica ad Letoium* PG 45, 221- 236.
- In Basilium fratrem*, ed. GNO X, 1, 109-134; J.A. Stein, *Encomium of St. Gregory of Nyssa on his Brother St. Basil*, textus receptus collatus cum 6 codd., Washington 1926, 2-60; PG 46, 788-817.
- In Canticum canticorum homiliae*: ed. H. Langerbeck, GNO VI, 1960; PG 44, 755-1120. Gregor von Nyssa. *In Canticum canticorum homiliae*, griechisch-deutsch, übers.u. eingeleit. von F.Dünzel, I-III, (*Fontes Christiani*, 16/ 1-3), Freiburg 1994.
- Oratio catechetica magna*: ed. Ekk. Mühlenberg, GNO III, IV, 1996; PG 45, 9-105.
- Oratio funebris in Meletium episcopum*: ed. A. Spira, GNO, IX, *Sermones*, 1967, 441-457, PG 46, 852-864.
- Oratio in diem natalem Christi*: ed. Fr.Mann, Die Weihnachtspredigt Gregors von Nyssa. Überlieferungsgeschichte und Text, Münster (Westfalen) 1975 (Diss); PG 46, 1127-1149.
- Oratio in quadraginta martyres Ia*: ed. O. Lendle, GNO X, 2, 137-142; PG 46, 749-772. 773-788.
- Oratio in quadraginta martyres Ib*: ed. O. Lendle, GNO X, 2, 145-156; PG 46, 773-788.
- Refutatio confessionis Eunomii*: ed. W. Jaeger, GNO II, Berolini

1921,¹ 296-389; Leiden 1960,² 2, 312-410; PG 45, 465-572.

Sermo in illud: Hic est filius meus dilectus (fragm.) apud Ioannem Damascenum, *Sacra parallela*, PG 46, 1109-1112; cf. PG 96, 509-512.

Vita s. Macrinae: ed. V.W. Callahan, GNO VIII, I, *Opera ascetica*, 1952, 370-414; ed. P. Maraval, SC 178 (1971); PG 46, 959-1000.

Dubia et Spuria

Adhortatio ad poenitentiam: ბერძნულ ხელნაწერულ ტრადიციაში მიეწერება ასტერიოს ამასიელსაც: PG 40, 351-369; cf. 46, 539.

Encomium in s. Ephraim: ed. GNO Suppl. II, PG 46, 820-849.

In annuntiationem I: ბერძნულ ხელნაწერულ ტრადიციაში მიაკუთვნებენ გრიგოლ საკვირველთმოქმედს: PG 10, 1145-1150

In annuntiationem II: ბერძნულ ხელნაწერულ ტრადიციაში მიაკუთვნებენ გრიგოლ საკვირველთმოქმედს: PG 10, 1156-1169

Inventio imaginis in Camulianis, ed. E. Dobschütz, *Christusbilder. Untersuchungen zur christlichen Legende (Texte und Untersuchungen 18)*, Leipzig 1899.

In Mamantem martyrem: ბერძნულ ხელნაწერულ ტრადიციაში მიაკუთვნებენ ბასილი დიდს. PG 31, 589-600.

In principium jejuniorum: ბერძნულ ხელნაწერულ ტრადიციაში მიაკუთვნებენ ასტერი ამასიელს: PG 40, 370-390; cf. 46, 539

Sancti Gregorii Nysseni Opera Versio Iberica

The Georgian manuscript tradition identifies more than 30 works under the name of St. Gregory of Nyssa, both authentic and pseudo-epigraphic. The Old Georgians have been acquainted with his work since the earliest period of medieval Georgian literature.

Following the periods into which the Georgian literature of the Middle Ages is divided as well as the typological classification of translation, the Georgian versions of his works can be organized into three periods. Those carried out approximately: (a) before the 80s of the 10th century, (b) from the 80s of the 10th century until the second half of the 11th century, and (c) from the second half of the 11th century up until the 20s of the 12th century.

The first period includes three anonymous translations:

a) *On the Creation of Man which he wrote to his brother Petrus Bishop of Sebasteia*, which, actually, is a translation of *De officio hominis*. This Oldest Georgian translation of Nyssa's work is dated to the 8th - 9th centuries.¹

b) Of the same period is the earliest Georgian translation of the homily *On the Nativity of Our Lord Jesus Christ and on St. Stephen* (corresponds to the *Encomium in Sanctum Stephanum*

1 It has been published twice, first on the basis of the 10th c. Shatberdi collection and 12th-13th c. Jerusalem manuscript (Jer. 44) together with the oldest translation of Basil's *in Hexaemeron* (see *The Oldest redactions of Basil of Caesarea's 'On Six Days' and Gregory of Nyssa's 'On the Constitution of Man*, text, research and vocabulary by Ilia Abuladze, Tbilisi 1964), later with the other texts of the 10th century Shatberdi collection, when the complete collection was published (*Shatberdi Collection of 10th c.*, ed. by B. Gigineishvili and El. Giunashvili, Tbilisi 1979).

Protomartyrem primum).² Only a fragment of this homily is today present in the Oldest Georgian Polycephalon.³

c) The Homily on Epiphany *Hic est Filius meus dilectus*⁴ was also rendered before the 10th century. The closing part of the homily repeats verbatim the excerpt from John of Damascus' *Sacra parallela* in which John of Damascus names Gregory of Nyssa as its author.⁵ This work is fully preserved in the Greek version and is ascribed in PG 88 to Gregory of Antioch. The editor of the Georgian translation T. Kochlamazashvili,⁶ however, regards Gregory of Nyssa to be the author of the homily, grounding his view on the following arguments: (a) besides the Georgian manuscript tradition, the authorship of Gregory of Nyssa is testified by John of Damascus. (b) The homily adheres to the highly rhetorical style of writing so typical of Gregory of Nyssa; it is unlikely that such a mediocre writer as Gregory of Antioch would have been the author of this wonderfully composed homily. (c) The dilogy delivered on the theme of Epiphany, particularly its second part, bears strongly on allegorical interpretations greatly reminiscent of the Cappadocian allegory. For the same reason, the dilogy should not

2 The first part of the title indicates that the commemoration of Stephen (27 December) falls on Christmas period; cf. N.Melikishvili, *The Homiletic Treatises of Basil of Caesarea, Gregory of Nazianzus, Gregory of Nyssa and John Chrysostom*, Tbilisi 2000, p. 61, note 13 (in Georgian).

3 The fragment is edited by I.Abuladze: Mravaltavi, *Proceedings of the K. Kekelidze Institute of Manuscripts*, XIV, Tbilisi 1944, p. 290; second publication in: I.Abuladze *Works*, III, Tbilisi 1982, p. 80.

4 *Matth.* 3, 17; 17, 5. *Luk.* 9, 35.

5 PG 46, col. 1109C-1112A, included in *Fragmenta ex operibus deperditis*. It deserves to be mentioned that this fragment is quoted in the Georgian translations of the *Hagia Sophia Synaxarion*, where it is attributed to Gregory of Nyssa and the *Typikon of Sabas' Lavra*, which adduces it anonymously.

6 St. Gregory of Nyssa. *Homily on Epiphany*, text and vocabulary by T. Kochlamazashvili, Tbilisi 2002. The text follows two manuscripts of the 12th and 18th centuries.

be ascribed to Gregory of Antioch or John Chrysostom, since allegory is not the driving force in their works.⁷ (d) The first part of the dilyg, ascribed by Georgian manuscripts to John Chrysostom, alludes to the act of tempting the seducer by the Saviour in man's disguise, which is a characteristic of Gregory of Nyssa's atonement theory.⁸

Encomium in Sanctum Stephanum Protomartyrem primum was retranslated in the late 10th c. by a church writer Stephane Sanoisdze.⁹ Shortly afterwards (in the first half of the 11th c.) this homily by Gregory of Nyssa was rendered into Georgian anew, this time by George the Athonite.

7 The work published in PG 88 (col. 1871 B -1884 A) bears the name of Gregory of Antioch. This edition ascribes two homilies to him, closely related dilyg on Epiphany. The text in the Georgian sources under the name of Gregory of Nyssa is actually the second homily of the above mentioned dilyg, the first (PG 88, col. 1865B-1872A) being ascribed by Georgian tradition (according to the 11th -12th cc. manuscripts) to John Chrysostom. The study of both homilies reveals one apparent author behind them. The second homily is a continuation and supplement to the first. Particularly the author of the second homily starts it with alluding to the first in the following way: Last Sunday I spoke to you about Christ coming to the Baptist to be baptized by him. I told you about the Baptist identifying the Lord in his face and refusing to baptize him in the beginning but later carried out the Saviour's order and executed the dispensation. During this account I stopped at the point where Godfather's voice is heard: *This is my beloved son...* Hence, I now want to go back to that point... Let us listen together to the voice: *This is my beloved son...* This introduction to the homily, therefore, explicitly indicates that it is a second part of the dilyg. Hence, if proved that the second homily belongs to Gregory of Nyssa, then the first homily of Gregory of Antioch would automatically belong to him as well. The first homily with an introduction is recently edited by T. Kochlamazachvili in: *Studies in Christian Archaeology*, Ilia Chavchavadze State University, Faculty of Humanities and Cultural Studies, Center of Studies in Christian Archaeology, II, 2009, 254-280.

8 Cf. *Orat. cat.* 57, 10- 58, 4; 60, 8-23; 64, 13- 66,10 (GNO III, 4).

9 A church writer and hymnographer who has done translations from Symeon Metaphrastes' *Lives*.

The greatest part of Gregory of Nyssa's works was translated into Georgian in the 10th -11th cc. - the period when Georgian tradition of translation was at its height. In this respect, outstanding is the contribution of the Iveron, Georgian monastery on Mt. Athos. From late 10th c. up to the middle of the 11th c. two great Georgian Church fathers Euthymios and George the Athonites rendered into Georgian an overwhelming majority of Nyssa's works.

St. Euthymios the Athonite (955-1028) was one of the most prominent figures of the Georgian Church, a founder of the Georgian literary school on Mount Athos, celebrated translator, theologian and a Canon lawmaker. Although, books of the Holy Scripture and vast literature in liturgy, hymnography, as well as ascetic, homiletic and hagiographic works had been translated into Georgian before Euthymios the Athonite, his work marked a new stage in rendering Greek ecclesiastical literature into Georgian. From *The Life of Euthymios* described by George the Athonite we learn that his translational activity was based on a well-thought-out plan, specifically, his goal was to convey Greek religious literature to the Georgian reader in a systematic way. Already in the early period, Georgian translations were made chiefly from Greek sources, although we find also translations from Armenian, Arabic, and Syriac. Since the Athonites' times, nonetheless, the absolute majority of originals were Greek. Euthymios' method of work stands out as unique in Georgian medieval literature. On the one hand, he completely preserves the sense of the Greek original text, while, on the other hand, in many places uses it as a basis for creating his own improvisations.¹⁰ This enormously prolific translator has ren-

10 This was achieved through omitting certain passages in the text, sometimes inserting other phrases or entire discussions instead, or amplification of the existent discussion. The insertions are often taken from other writings of the same Greek author or sometimes from the books of other authors. These textual changes made to the original are of stylistic, rhetoric as well as theological character. It is essential that Euthymios' interpolations were in accordance

dered into Georgian the following of Gregory of Nyssa's works: *Oratio catechetica magna* (in Georgian manuscripts it is entitled *Oration on Teaching and Instruction*),¹¹ *De anima et resurrectione* (in Georgian manuscripts it is entitled *Investigation on the Soul with his Sister Macrina*),¹² *De oratione Dominica*,¹³ *De vita Moysis*,¹⁴ *De virginitate*,¹⁵ *De Deitate Filii et Spiritus Sancti* (in Georgian manuscripts entitled *Reading for the Holy Trinity*),¹⁶ *Encomium in Basilium fratrem*,¹⁷ *Vita S. Macrinae*,¹⁸ *Adhortatio ad poenitentiam* and *In principium jejuniorum*.¹⁹

with theological and rhetorical demands of his epoch (K. Bezarashvili, *Theory and Practice of Rhetoric and Translation*, Tbilisi 2004, 20-48 (in Georgian)).

11 St. Gregory of Nyssa. *Oration on Teaching and Instruction*, text, investigation, and Georgian-Greek lexicon by T. Kochlamazashvili, in: *Studies in Christian Archaeology*, I, 2008, 7-204.

12 St. Gregory of Nyssa. *Investigation on the Soul with his Sister Macrina*, ed. by T. Kochlamazashvili, in: *Annual Natlismtsemeli*, Tbilisi 2004 (based on 2 manuscripts).

13 St. Gregory of Nyssa. *Commentaries on 'Our Father'*, done by Euthymios the Athonite, text with introduction by E. Kiria, Tbilisi 2006.

14 St. Gregory of Nyssa. *On the Life of Moses* done by Euthymios the Athonite, text with investigation and Greek -Georgian lexicon by T. Aptsiauri (in preparation).

15 Text, its codicological and linguistic survey, and research based on the analysis of translation methods is presented in the doctoral thesis of the high priest George Zviadadze (Tbilisi 2004).

16 St. Gregory of Nyssa. *Reading for the Holy Trinity (in which he mentions Abraham)*, ed. by T. Dolidze, T.Kochlamazashvili, Tbilisi 2003.

17 The text edited by M. Kobiashvili: *The Old Georgian Translation of "The Praise to Saint and Great Basil told by St. Gregory, Bishop of Nyssa, brother of Saint Basil* (based on 4 manuscripts), *Studies in Christian Archaeology*, I, 2008, 205-222.

18 Georgian translation with investigation is presented in T. Baakashvili's doctoral thesis *The Translation of Gregory of Nyssa's 'Life of St. Macrina'* Tbilisi 1990.

19 Both are attributed to Asterios of Amaseia (PG 40, col. 351- 369, col. 370-390).

Another authority of the Iveron religious and cultural centre was St. George the Athonite (1009-1065). He was a profoundly educated theologian,²⁰ a successor of Euthymios' ecclesiastical and translational activity. George, like Euthymios, achieves a combination of accurate rendition of the ideas of the original, on the one hand, and preservation and utmost use of natural properties of the Georgian language, on the other. However, unlike Euthymios, he is submissive to the original, mainly following it literally and allowing himself only minor textual changes. He is regarded to be a translator of St. Gregory's following treatises: *De opificio hominis*, *In Hexaemeron*,²¹ *De vita Gregorii Thaumaturgi*,²² *In Cantica canticorum*,²³ *De professione Christiana*,²⁴ *De perfectione*,²⁵ *De*

20 George the Athonite received education in Constantinople, studying there for 12 years. Originally he served in the Georgian monastery on the Black Mountain near Antioch, thereafter he entered the Iveron monastery on Mount Athos. His translational activity is no less prolific than that of Euthymios the Athonite.

21 *In Six Days* translated by George the Athonite, text, investigation and Georgian-Greek lexicon by E. Tchelidze, in: *Theological collection*, Tbilisi 1988, 218-301; second edition in *Calendar of the Georgian Church*, Tbilisi, 1989, 194-412.

22 Two Old Georgian translations, that by George the Athonite and Ephrem Mtsire, were firstly edited by N. Mrevlishvili, *The Georgian Redactions of Gregory of Nyssa's 'Life of Gregory Thaumaturgos'*, Tbilisi 2001. The critical edition of the aforementioned translations with an introduction is recently published by E. Kochlamazashvili in: *Studies in Christian Archaeology*, II, 2009, 294-448.

23 Text and research of this translation being the doctoral thesis of the late G.Kiknadze (defended in Tbilisi 1968) remain unpublished.

24 St. Gregory of Nyssa. *The Profession of Christianity, Its Power and Name*, ed. by T. Kochlamazashvili, in: *Annual Natlismtsemeli*, Tbilisi 2004 (published according to 4 manuscripts).

25 St. Gregory of Nyssa. *On Perfection*, in: *Annual Natlismtsemeli*, ed. by T. Kochlamazashvili (according to 4 manuscripts).

*beatitudinibus*²⁶ *In diem natalem Christi*,²⁷ *In Christi resurrectionem* (Oratio I),²⁸ the third translation of *Encomium in Sanctum Stephanum Protomarturem* (Oratio I), *Oratio funebris in Meletium*,²⁹ *De S. Theodoro martyre*, *Orationes duo in quadraginta martyres*,³⁰ *Encomium in sanctum Ephrem*,³¹ which belongs to dubia.

In the second half of the 10th c. and the first half of the 11th c. there were other writers and translators serving in the Georgian churches and monasteries (we are familiar with the names of about fifteen of them). Translations carried out in this period, both by the Athonite school and other religious-cultural centers, can be characterized as translations of dynamic equivalence type, i.e. when a method is applied by which the translation is in full conformity with the specific characteristics of the Georgian language. The sec-

26 St. Gregory of Nyssa. *Commentary on the 'Remember us'*, ed. by T. Kochlamazashvili (according to 3 manuscripts), in: *Annual Natlismtsemeli*. Instead of *On Beatitudes* the Georgian version has a heading *'Remember us'*, since at John Chrysostom's and Basil the Great's Liturgy the psalm of 9 beatitudes is preceded by the phrase: "Lord, remember us when thou comest into thy kingdom".

27 St. Gregory of Nyssa. *On the Feast of Christ's Birth* in two Old Georgian translations of George the Athonite and Ephrem Mtsire (XI c.), texts and Georgian-Greek lexicon by T. Kochlamazashvili, *K. Kekelidze Institute of Manuscripts/Tbilisi* 2006.

28 St. Gregory of Nyssa. *On the Resurrection*, text and Old Georgian lexicon by N. Bukia, Tbilisi 2002 (based on 2 manuscripts).

29 *Gregory of Nyssa's The Praise to Meletios of Antioch*, in: *Annals of Old Georgian literature*, II, ed. by M. Kobiashvili, Tbilisi 1985, 92-104 (based on 2 manuscripts).

30 The homilies begin with the words: **I. Oi- aphia'sqai tou- pollou- stocazomai, toutoi- auito- aggalomai thn dianoian II: Cqe- oilmature-...** (PG 46, 749A-772C). The detached *In quadraginta martyres. Laudatio altera*, which is initiated: **Oilmēn oplitai Rwmaiwn** (PG 46, 749A-772C), is not rendered into Georgian.

31 *The Praise to our Saint Father Ephrem the Syrian*, ed. by M. Kobiashvili, in: *Annual Natlismtsemeli*, 2004.

ond half of the 11th c. marked a new stage in the translation activities and is related to two other prominent church figures Ephrem Mtsire (the Lesser) and Arsen of Iqalto. The former laid the foundation to a new type of translation known as formal equivalence. This was part of Hellenophilism fashioned within the Georgian cultural environment of Ephrem's time. It meant striving both to scholarly oriented Byzantine Christianity and to the pagan Greek wisdom, i.e. "outer philosophy" that became so popular first in Macedonian and thereafter in Komnenian Byzantium. For hellenophile Georgian writers sharing the Byzantine erudition implied also absorbing of the linguistic capacities of the Greek language. Therefore, in their translations along with conveying the exact contents of the original, they strived to adopt precisely linguistic structure of the texts.³² Consequently this kind of attachment to Greek, its grammar and literary forms, incompatible with the structure of Georgian language, affected the translations making them artificial in diction and even obscure in meaning.

St. Ephrem Mtsire (+ 1103), presumably, was educated in Antioch.³³ In 1091 he became head of the Castana Monastery on the Black Mountain (Antioch), which at that time was an important centre of Byzantine-Georgian religious and cultural interac-

32 Georgian monks had to deal not only with intellectual problems, but to face also quite unfavourable towards them atmosphere of some Greek monastic settings. Having no sufficient information of Georgian literacy and education, they used to accuse Georgians in inaccurate translations of the Greek texts not representing exactly the meaning of the originals.

33 Georgian monks had to deal not only with intellectual problems, but to face also quite unfavourable towards them atmosphere of some Greek monastic settings. Having no sufficient information of Georgian literacy and education, they used to accuse Georgians in inaccurate translations of the Greek texts not representing exactly the meaning of the originals.³³ As K. Bezarashvili attests, the widely accepted idea that Ephrem was educated in Constantinople is not verified by sources (K. Bezarashvili, *Theory and Practice of Rhetoric and Translation*, 100-105).

tion. He was not only a very prolific theologian and translator but also a premier philologist who introduced the new theoretical principles of translation into Georgian literature. He supplied his translated works with critical and scientific apparatus, that is notes on theological, linguistic and lexicological aspects, as well as on issues concerning literary criticism.³⁴ Being a productive translator Ephrem Mstire made only two translations of Gregory of Nyssa's works: *In diem natalem Christi* and *De vita Gregorii Thaumaturgi*, both translated earlier by George the Athonite.³⁵ These translations adhere to the norms of the hellenophile ideals but, at the same time, are rendered in highly literary and rhetorical language.

SSt. Arsen of Iqalto (+1125) is Ephrem's junior contemporary. He stayed at the Monastery of Castana, when Ephraem was head of this Monastery. Arsen received a thorough education in Constantinople³⁶ and became actually a polymath. He was theologian, philosopher, Canon lawmaker, translator, philologist, scientist and a poet. Like Ephrem, he too supplied his translations with

34 Especially noteworthy among Ephrem's translations are: John of Damascus' *Pege gnoseos*, pseudo-Dionysian corpus, a great part of Gregory of Nazianzos' Homilies along with many other homiletic works, commentaries to the Apostolicum and catena commentaries to the psalms, *Philotheon Historia* of Theodoret of Cyrhus, Basil the Great's *Asceticon*, *Metaphrasis in Ecclesiasten* of Gregory Thaumaturgos, and numerous hagiographical works.

35 For the edition of *De vita Gregorii Thaumaturgi* see above, note 22. We are informed from the words of Ephrem why there was a need for him to retranslate, for instance, *De vita Gregorii Thaumaturgi* after a brilliant translation of this particular work carried out by George the Athonite. He explains this by the fact that Georgian fathers resorted to him with a request to supply them with the translation of this work; since he failed to get hold of the translation made by George the Athonite, he was compelled to retranslate the work into Georgian himself.

36 According to his colophon, he completed his studies at the monastery of St. George, at Mangana of Constantinople (I. Lolashvili, *Arsen of Iqalto*, Tbilisi 1978, 48 (in Georgian)).

theological, philological and literary notes. Out of his numerous translated works special interest attaches to his translation of the *Great Nomocanon*, which includes Gregory of Nyssa's *Epistula canonica ad Letoium*.³⁷ Especially noteworthy, however, is Arsen's *Dogmaticon*, which is the biggest Georgian dogmatic anthology comprising 72 translated writings.³⁸ We have no evidence to this day to testify the existence of a Greek collection of analogous composition. Relatively akin to it is Athos Vat. 236. Although it somewhat follows the composition of Arsen of Ikalto's *Dogmaticon*, it cannot be regarded as its exact analogy as the manuscript comprises only 15 writings.³⁹ This comprehensive and valuable dogmatic collection includes *Selection of Testimonies*, a voluminous⁴⁰ dogmatic compilation ascribed to John of Damascus, and supplied with an extended heading: *Saint John, so-called Mansur*.

37 *Great Nomocanon*, ed. by E. Gabidzashvili, E. Giunashvili, M. Dolakidze, G. Ninua, Tbilisi 1975, 509-521. Alongside the *Great Nomocanon*, the most important translations made by Arsen include: a collection of dogmatic treatises *Dogmaticon*, *Chronicon* of George Hamartolos and *Typikon of St. Saba's Lavra* in redaction of St. Symeon's Monastery.

38 6 more or less complete manuscripts and a few fragments of *Dogmaticon* have been preserved to our days (N. Chikvatia, manuscript collections of *Dogmaticon*, in: *Mravaltavi*, XX, Tbilisi, 2003, 81). The most complete list being S 1463, 12th-13th cc. It contains *Hodegos* of Anastasios of Sinai, *Pegegnoseos* of John of Damascus and some of his polemical treatises, Theodore Abu-Qurra's one polemical epistle, Michael Psellos' *On the Firstborn*, polemical (anti-Nestorian, anti-Monophysite, anti-Monothelite) epistles of Cyril of Alexandria, Niketas Stethatos and Pope Leo the Great, their other treatises and comments, and a number of anonymous polemical works. See for the composition and redactions of the anthology I. Lolashvili, *Arsen of Ikalto*, 104-141.

39 B. Outtier, *Le Dogmatikon d'Arsene d'Ikalto et ses modeles Grecs*, in: *Le Muséon*, 114, fasc. 1-2, Louvain-la-Neuve 2002, 217-226; M. Rapava, *Ancient Georgian Dogmatical and Polemical Writings*, in: T. Dolidze, N. Makharadze (eds.), *Byzantine Studies in Georgia*, Logos/Tbilisi 2007 (in Georgian), 403-415, esp. 410-413.

40 S 1463, 135v-181r (that is 41 big-size pages of the manuscript).

Words of Holy Fathers, that is selection of testimonies, through which we learn explicitly the faith of the Universal Church, I mean teaching about Divinity, and the words on Divine dispensation, and many other truthful laws of the Church, which are without error.

This work is a vast compilation comprising 31 chapters. Each chapter deals with a specific dogmatic issue or a group of issues. To highlight particular theological ideas, the compilation cites passages from the writings of church fathers as well as heretic works (the headings of the excerpts indicate the author and the treatise, sometimes a particular chapter of the specific treatise as well). Overall, the compilation has around 370 excerpts.⁴¹ The excerpts dwell on the issues of Christology and Trinitarian theology; they include discussions of correct and incorrect expressions related to Trinity and Christology, criticize Heretic viewpoints, and examine some anthropological issues as well.⁴²

41 The names of the most frequently recurring authors are: Cyril of Alexandria, Gregory of Nazianzos, Basil the Great, Athanasios of Alexandria, Gregory of Nyssa, Amphilochios of Ikonion, Ambrose of Milan, John Chrysostom, Leo the Great, and Gelasios of Caesarea. Less often: pseudo-Dionysios the Areopagite, Severianos of Gabala, Cyril of Jerusalem, Eustathios of Antioch, Anastasios of Antioch, Justin ('the Philosopher'), Ephrem the Syrian, Theodotos of Antioch, Theodoros of Ankyra, John of Scythopolis, Egnatius ('the Inspired'), Pamphylios, Proclos of Constantinole, Methodios (the 'Bishop'), Isidore (the 'Presbyter'), Leontios of Byzantium, Mark the Diakon, and Eubulos of Lystra. Among the cited works of Heretics we find: passages from Apollinaris, his student Polemon, Manentos, Mani (heresiarch of Manichaeism), Eudoxios of Constantinople and Lucios of Alexandria (adherents of Arios), as well as Eutyches, and Severos of Antioch. Out of the capacious material only the excerpts from the works of Gregory of Nazianzos have undergone critical investigation (in D. Shengelia's doctoral thesis *Homilies of Gregory of Nazianzos as a source for the "Selection of Testimonies"*, Tbilisi, 2006).

42 For this Georgian collection of excerpts, preserved in Georgian see: D. Shengelia, *The Work of John of Damascus' "Selection of Testimonies" known only by the Georgian Translation* (in Georgian), in: Mravaltavi. Historical-

Along with the writings of other authors, this collection includes up to thirty excerpts of different size from the works of Gregory of Nyssa (some of them recur in different chapters), presented, as they are, in the following chapters:

The excerpt from *De oratione Dominica* (140 rv; cf. GNO VII, II, 42, 5-43, 15) is included in Chapter 1 *On Trinity and Unity of God*.

Chapter 2, which deals with the expressions: *from two natures* and *in two natures*, has an extract from *Adversus Apolinarium* (141 v; cf. GNO III, 1, 195, 27-196, 5).

Chapter 6 (Topic: *Nature is not the same as hypostasis, while nature is the same as substance, likewise hypostasis is the same as person*) quotes among other patristic works from *Refutatio confessionis Eunomii* (145v; cf. GNO II, 317, 20-27).

Chapter 7 (Topic: *Christ is God and Man, on the Dispensation, that is on Divine incarnation, Passion and Descent into Hell according to our Holy Fathers*) includes two quotations from Nyssa: *Oratio catechetica magna* (148v; GNO III, IV, 38, 5-23) and

(149 r) *In Christi resurrectionem I* (GNO IX. I, 293, 8-294, 4).

Chapter 9 (Topic: *It is impossible to say: "Christ is one confounded nature"*) contains a quotation of *Adversus Apolinarium* from Gregory's works (150v; GNO III, I, 196, 3-5).⁴³

Philological Studies, XXI, Tbilisi 2005, 85-101; D. Shengelia, *Does the Translation of "Selection of Testimonies" belong to Arsen of Iqalto?* (in Georgian), in: *Literary Researches*, Tbilisi 2006, 61-82. John of Damascus' *Sacra parallela*, which also includes excerpts, is absolutely different in its composition.

43 This is actually a periphrasis of the final part of the excerpt cited in the 2nd chapter. Chapter 9 includes wide polemics against heresy. It presents the following works of heretical writers: passages from *To Timotheos* of Polemon, student of Apollinaris, passages from Apollinaris himself (*To Peter, Against Diodoros, To Herakleios, Letter to Julian, To Diodoros*) Manentos, successor of Arios, as well as Eutyches and Severos of Antioch.

Chapter 12 (Topic: *Who have one substance, they necessarily have one activity, and who are equal by activity, they necessarily are the same in substance; further, that there is no difference in substance where identity of activity is to be known, because a difference in substance results in a difference of activity, and vice versa*): *De oratione Dominica* (153r; GNO VII, I, 41, 6-10).⁴⁴

Chapter 13 (Topic: *On the identity of action and result of action, what is action and how many modes of action there are, and that there ought to be distinguished two natures and their properties and that among them are making and suffering properties of nature... and that after the resurrection the action of the human nature is preserved in Christ*) contains three excerpts from: *Contra Eunomium* (154v; cf. *CE* III, X, 1-4; GNO II, 289, 3-290, 17; 290, 5-10 is omitted); *Oratio catechetica magna* (155r; cf. GNO III, IV, 46, 2-22)⁴⁵ and *Contra Eunomium* (155r; cf. *CE* III, IV, 27-29; GNO II, 144, 11-145, 12).⁴⁶

Chapter 14 (Topic: *Activities denote substances and nature is comprehended only through activities; that there is no nature without action; how Divine activity should be understood*) includes *Ad Eustathium de Sancta Trinitate* (155 r; GNO III, 1, 11, 2-7).

Chapter 15 (Topic: *Christ acts as God and man; he has two actions*): quotation from *Contra Eunomium* (157 r, 158r; cf. *CE* III, III, 65-66; GNO II, 130, 28-131, 10)⁴⁷ and *De Beatitudinibus* (157 rv; cf. GNO VII, 2, 114, 1-8)⁴⁸

44 John of Damascus cites the same passage (GNO VII, I, 41, 6-8) from Nyssa in *Ex.fid.*, cap.59, 67-68 (Kotter).

45 This passage from the *Oratio catechetica magna* is also cited in chapter 22 which deals with the terminology.

46 The passage is also cited in chapter 22.

47 See *CE* III, 65; GNO II, 130, 28-131,1 in *Ex.fid.*, cap.59, 153-155 (Kotter).

48 The passage is quoted in chapter 16, too.

In Chapter 17 (Topic: *Through the identity of nature one conceives indifference of will and equality of will, in its turn, presents similarity of nature*) there are four quotations: two passages from *Adversus Apolinarium* (160r: GNO III, 1, 181, 23-27; GNO, III, 1, 180, 2-6) and two from *Contra Eunomium* (160r: CE II, 214-215: GNO I, 287, 29-288, 6; CE II, 150: GNO I, 269, 6-14)

Chapter 18: (Topic: *On understanding: "O my Father, if this cup may not pass away from me, except I drink it, thy will be done"* (Matth. 26, 39): *"My God, my God why hast thou forsaken me?"* (Matth. 27, 46; Mark, 15, 34) includes a long excerpt from *Adversus Apolinarium* (GNO III, 1, 179, 5-182, 5; 161rv).

Gregory of Nyssa is widely represented also in chapter 19, its topic being: *On Divine Will, and that God's Spirit has essential will and that ours is intrinsic to it. Every rational nature has a power of free choice.* This chapter contains several excerpts from St. Gregory's works: *In Hexaemeron* (161 v; PG 44, 68D12-69A10, 69B12-C2), *Contra Eunomium* (162 r; CE II, 228: GNO I, 292, 14-23; CE II, 232: GNO I, 293, 28-30), *In Christi resurrectionem* I (GNO IX. 1, 292, 6- 22), *De opificio hominis* (PG 44, cap. 4, col. 136, B11- C 2).⁴⁹

(25-27) In chapter 22 (Topic: *The right belief is not in phrases, words and names, but in actions, and that we have to investigate not mere linguistic expressions, but to search for senses of dictions, and that fathers many times turn to riddles*) we find two new and two already cited excerpts. One (164v) indicates only Nyssa's name; it is identified as an excerpt from *Contra Eunomium* (CE III, II, 134: GNO II, 96, 9-11). The other is from *De opificio hominis* (*Opif. hom.* PG 44, cap. 15, col. 176 C 13-16; in *Sel. Test.* indicated as chapter 16; cf. 164v); moreover, this chapter

49 The latter is erroneously referred to as an excerpt from *De oratione Dominica*.

repeats in short two excerpts from chapter 13: from *Oratio catechetica magna* (164 v; GNO III, IV, 46, 2-22), and *Contra Eunomium* (164 v; CE III, IV, 27-29: GNO II, 144, 11-145, 12).

In addition to the above mentioned translations Georgian manuscript sources traditionally ascribe a number of works complete or in fragments to St. Gregory. Alongside *Encomium in sanctum Ephrem* (dubium), *Adhortatio ad penitentiam* and *In principium jejuniorum* (spuria), a number of these works might be extended as follows:

The Praise to Martyr Mamas: I am not ignorant of the sublimity of praising Feasts, but knowing this, I also have a knowledge of my weakness... (Ath. 39, 13v-15v; 11th c.). In Greek manuscript tradition it is attributed to Basil (PG 31, col. 589- 600).

Inventio imaginis in Camulianis: Our Lord Jesus Christ, the only real and true God... (A 162, 132v-135v; 11th c.⁵⁰), which is too simple a text to be attributed to Gregory of Nyssa.⁵¹

On Annunciation in Athos Polycephalon: Today through rank of angels the songs of praise are brightened and the light of Christ's Advent shines to faithful ... (Ath. 11, 1r-3r; 10th c.). Some manuscripts attribute this homily to Gregory Thaumaturgos.⁵²

Homily on the Mother of God (PG 10, 1156-1169): All feasts and songs of praise we must offer to God as sacrifice ... (Ath. 11, 3r-12v; 10th c.). This homily, which follows the previous one, is also delivered on Annunciation.

Prayer for the Order of Consecration of Water on Epiphany: We are glorifying You Lord, all-Sovereign of the universe, all-

50 We indicate here only the earliest manuscripts.

51 Cf. *Inventio imaginis in Camulianis*, ed. E. Dobschütz, *Christusbilder. Untersuchungen zur christlichen Legende* (Texte und Untersuchungen 18. Hinrichs: Lpzg. 1899).

52 In PG 10, 1145-1169 it is ascribed to Gregory Thaumaturgos and indicated as spurious. Cf.: *In annuntiationem*, ed. D. Montagna, *La lode alla theotokos nei testi greci del secolo IV-VII*, in: *Marianum* 24 (1962) 536-539.

Holy and Eternity! We are glorifying you, who is begotten of mother, without father, and begotten of Father, without mother... (National Centre of Manuscripts, Tbilisi, H 3081, 18th c., 35r-47r).

On the World and Heavenly Bodies: My dear brothers, who are inquisitive... (Kut. 208, 18th c., 141v-142v).

Georgian translations of St. Gregory of Nyssa's works have been preserved in around 150 Georgian manuscripts, completely or as fragments. The codicological study was initiated by K. Kekelidze. He was the first to offer the bibliography of Nyssa's translations in his *Foreign Authors in Old Georgian Literature*.⁵³ This work was followed by bibliographies of G. Peradze,⁵⁴ N. Melikishvili⁵⁵ and E. Gabidzashvili.⁵⁶

Despite extensive research being carried on over the years, still a vast majority of work remains to be done. The Georgian version of Gregory of Nyssa's work seems to be indispensable for comprehensive philological and theological research on Nyssa, inasmuch as the Old Georgian translations can contribute towards the identification of the Greek critical texts, as well as facilitate study of Gregorian theology, in general. The efficiency of this area of research depends on the corporate efforts of the scholars studying the work of St. Gregory of Nyssa worldwide.

53 In: K. Kekelidze, *The Etudes from the History of Old Georgian Literature*, V, Tbilisi 1957.

54 G. Peradze, *Die altchristliche Literatur in der georgischen Überlieferung*, in: *Oriens Christianus* III, 5 (1930), 91-93.

55 *Georgian Translations of Homiletic Works by Basil of Caesarea, Gregory of Nazianzos, Gregory of Nyssa and John Chrysostom*, Tbilisi 2000.

56 E. Gabidzashvili, *Hagiographical Works Translated into Georgian*, Tbilisi, 2004 (in Georgian); E. Gabidzashvili, *The Translated works of Old Georgian Literature: bibliography*, vol. 2 (*Ascetics and Mystics*), Tbilisi 2006 (in Georgian). E. Gabidzashvili, *The Translated works of Old Georgian Literature: bibliography*, vol. 3 (*Homiletics*), Tbilisi 2009 (in Georgian).

ლიტერატურა

აბულაძე 1944 – ილია აბულაძე, ქართული და სომხური ლიტერატურული ურთიერთობა X-XI სს., თბ., 1944.

აბულაძე 1964 – ილია აბულაძე, უძველესი რედაქციები ბასილი კესარიელის „ქესთა დღეთაჲსა“ და გრიგოლ ნოსელის თარგმანებისა „კაცისა აგებულებისათჳს“, თბ., 1964.

აბულაძე 1982 – ილია აბულაძე, „მრავალთავი“: ენიმკის მოამბე, XIV, 1944, 241-316 (განმეორებით: ილია აბულაძე, შრომები III, 1982, 32-106).

Ath აღწ. 1986 – ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ათონური კოლექცია, ნაკვ. I, შეადგინეს და დასაბეჭდად მოამზადეს: ლ. ახო-ბაძემ, რ. გვარამიამ, ნ. გოგუაძემ, მ. დვალმა, მ. დოლაქიძემ, მ. კვაჭაძემ, გ. კიკნაძემ, გ. ნინუამ, ც. ქურციკიძემ, ლ. შათირიშვილმა, მ. შანიძემ, ნ. ჩხიკვაძემ, თბ., 1986.

A კოლექციის აღწ. 1954 – საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის ხელნაწერები (A კოლექცია), კორნელი კეკელიძის საერთო რედაქციით, ტ. IV, შეადგინა ქრისტინე შარაშიძემ, თბ., 1954..

A კოლექციის აღწ. 1955 – საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის ხელნაწერები (A კოლექცია), ალექსანდრე ბარამიძის რედაქციით, ტ. V, შეადგინა ლილი ქუთათელიაძემ, თბ., 1955.

A კოლექციის აღწ. 1973 – ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა, ტ. I₁, შეადგინეს და დასაბეჭდად მოამზადეს თ. ბრეგაძემ, მ. ქავთარიამ და ლ. ქუთათელიაძემ, ელ. მეტრეველის რედაქციით, თბ., 1973.

A კოლექციის აღწ. 1976 – ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა, ტ. I₂, შეადგინეს და დასაბეჭდად მოამზადეს თ. ბრეგაძემ, ც. კახაბრიშვილმა, თ. მგალობლიშვილმა, მ. ქავთარიამ, ლ. ქუთათელიაძემ და ც. ჯღამაიამ, ელ. მეტრეველის რედაქციით, თბ., 1976.

A კოლექციის აღწ. 1980 – ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა, ტომი I₃, შეად-

გინეს და დასაბეჭდად მოამზადეს თ. ბრეგაძემ, მ. ქავთარიამ, ლ. ქუთათელაძემ, ელ. მეტრეველის რედაქციით, თბ., 1980.

А კოლექციის აღწ. 1985 – ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა, ტომი I₄, შეადგინეს და დასაბეჭდად მოამზადეს თ. ბრეგაძემ, მ. ქავთარიამ, ლ. ქუთათელაძემ, ელ. მეტრეველის რედაქციით, თბ., 1985.

А კოლექციის აღწ. 2004 – ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა, ტომი II₂, შეადგინეს და დასაბეჭდად მოამზადეს თ. ბრეგაძემ, ც. კახაბრიშვილმა, ელ. მეტრეველმა, მ. ქავთარიამ, ც. ჭანკიევმა, ელ. მეტრეველის რედაქციით, თბ., 2004.

აფციაური 2004 – თამარ აფციაური, გრიგოლ ნოსელის „მოსეს ცხოვრება“ და მისი ძველი ქართული თარგმანი, სადისერტაციო ნაშრომი, თბ., 2004.

ბაკაშვილი 1987 – თამარ ბაკაშვილი, ქართულ-ბიზანტიური ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიიდან, მაცნე, ელს, 1987, № 1.

ბაკაშვილი 1987 – თამარ ბაკაშვილი, გრიგოლ ნოსელის „მაკრინას ცხოვრების“ ექვთიმესეული თარგმანი, სადისერტაციო ნაშრომი, თბ., 1990.

ბლეიკი 1924-26 – R. P. Blake, Catalogue des Manuscrits Géorgiens de la Bibliothèque patriarcale grecque á Jerusalem. Orient Chrétien, 3e Série, t. III-V, 1924-26.

ბლეიკი 1931-32 – R. P. Blake, Catalogue des Manuscrits Géorgiens de la Bibliothèque de la Laure d'Iviron au Mont Athos: Revue de l'Orient Chrétien, 3e Série, t. VIII (XXVIII), № 3 et 4 (1931-1932), pp. 289-361.

ბლეიკი 1933-34 – R. P. Blake, Catalogue des Manuscrits Géorgiens de la Bibliothèque de la Laure d'Iviron au Mont Athos: Revue de l'Orient Chrétien, 3e Série, t. IX (XXIX), № 1 et 2 (1933-1934), pp. 114-159. t. IX (XXIX), № 3 et 4 (1933-1934), pp. 225-271.

ბრეგაძე 1988 – გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა შემცველ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ხელნაწერები აღწერა, შესავალი და საძიებლები დაურთო თამარ ბრეგაძემ, თბ., 1988.

ბუკია 2002 – წმიდა გრიგოლ ნოსელი, მკუდრეთით აღდგომისათვის უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტჳსისა, გამოსაცემად მოამზადა ნ.

ბუკიამ: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის წმიდა დავით აღმაშენებლის ეკლესიის გამომცემლობა, თბ., 2002.

გაბიძაშვილი 1975 – დიდი სჯულისკანონი, გამოსაცემად მოამზადეს ე. გაბიძაშვილმა, ე. გიუნაშვილმა, მ. დოლაქიძემ, გ. ნინუამ, თბ., 1975.

გაბიძაშვილი 2004 – ენრიკო გაბიძაშვილი, ქართული ნათარგმნი ჰავიოგრაფია, თბ., 2004.

გაბიძაშვილი 2006 – ენრიკო გაბიძაშვილი, ქართული ნათარგმნი ასკეტიკა და მისტიკა, თბ., 2006.

გაბიძაშვილი 2009 – ენრიკო გაბიძაშვილი, ქართული ნათარგმნი ჰომილეტიკა, თბ., 2009.

გართი 1965 – *Traité d'Hippolyte sur David et Goliath, sur le Cantique des cantiques et sur l'Antéchrist. Version géorgienne éditée par Gérard Garitte, CSCO, vol. 263, Scriptorum Iberici, tomus 15. Louvain 1965.*

გიგინეიშვილი 1979 – შატბერდის კრებული X საუკუნისა, გამოსაცემად მოამზადეს ბ. გიგინეიშვილმა და ელ. გიუნაშვილმა, თბ., 1979.

დოლიძე 2003 – წმიდა გრიგოლი ნოსელი, წმიდისა სამებისათვის, რომელსა შინა მოიქსენებს აბრაჰამს, თარგმანი გიორგი მთაწმიდელისა, გამოსაცემად მოამზადეს თინათინ დოლიძემ და ექვთიმე კოჭლამაზაშვილმა, თბ., 2003.

ესბროკი 1975 – M. van Esbroeck, *Les plus anciens Homéliers géorgiens*, Louvain 1975.

ზვიადაძე 2004 – დეკ. გიორგი ზვიადაძე, წმიდა გრიგოლ ნოსელი – „ქალწულებისათვის და საღმრთოესა მოქალაქობისა“, საღმრთოეცის ნაშრომი, თბ., 2004.

თარხნიშვილი 1955 – M. Tarchnischvili, *Geschichte der kirchlichen georgischen Literatur auf Grund des ersten Bandes der georgischen Literaturgeschichte von K. Kekelidze (Studie Testi, 185), Città del Vaticano, 1955.*

თაყაიშვილი 1890 – ე. თაყაიშვილი, სამი ისტორიული ხრონიკა, ტფილისი, 1890.

თაყაიშვილი 1909 – Е. Такайшвили, *Описание рукописей библиотеки Общества распространения грамотности среди грузинского населения, СМОМПК, вып. 40, 1909;*

вып. 41, 1910.

თაყაიშვილი 1906-1912 – Е. Такайшвили, Описание рукописей Общества распространения грамотности среди грузинского населения, т. II, вып. 1-4, Тифлис, 1906-1912

თვალთვაძე 1996 – დ. თვალთვაძე, ფერემ მცირე – ბიზანტიური საეკლესიო მწერლობის კომენტატორი, სადისერტაციო ნაშრომი, თბ., 1996.

იმნაიშვილი 2001 – ვ. იმნაიშვილი, სინას მთიდან გრაცამდის, თბ., 2001.

კავალერა 1905 – F. Cavallera, Le “De virginitate” de Basile d’Ancyre, RHE VI, Louvain 1905.

კეკელიძე 1908 – К. Кекелидзе, Литургические грузинские памятники в отечественных книгохранилищах и их научное значение, Тифлис 1908.

კეკელიძე 1957-ა – კ. კეკელიძე, უცხო ავტორები ძველ ქართულ ლიტერატურაში, მისსავე კრებულში: ეტიუდები... V, თბ., 1957, 5-114.

კეკელიძე 1957-ბ – К. Кекелидзе, Симеон Метафраст по грузинским источникам: ეტიუდები... V, 1957, 212-226;

კეკელიძე 1957-გ – К. Кекелидзе, Иоанн Ксифилин, продолжатель Симеона Метафраста: ეტიუდები... V, 1957, 227-241.

კეკელიძე 1957-დ – კ. კეკელიძე, ქართული ნათარგმნი აგოგრაფია: მისსავე კრებულში: ეტიუდები... V, 1957, 115-211.

კეკელიძე 1980 – ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბ., 1980.

კიკნაძე 1965 – გულნაზ კიკნაძე, გიორგი მთაწმიდლის ერთი თარგმანის კიმენი და ლექსიკა: ძველი ქართული მწერლობის ოთხი ძეგლი, თბ., 1965.

კიკნაძე 1968 – „წმიდისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩუენისა გრიგოლ ნოსელ მთავარეპისკოპოსისა „თარგმანებაჲ ქებისა ქებათაჲსაჲ“, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, ლექსიკონი დაურთო გ. კიკნაძემ, სადისერტაციო ნაშრომი, თბ., 1968.

კიკნაძე 1997 – გ. კიკნაძე, გრიგოლ ნოსელის ნააზრევის ფილოლოგიური ასპექტებისათვის („თარგმანებაჲ ქებისა ქებათაჲსაჲს“ გიორგი მთაწმიდელისეული თარგმანის მიხედვით), ისტორიულ-

ფილოლოგიური კრებული, თბ., 1997, 40-45.

კობიაშვილი 2008 – მალხაზ კობიაშვილი, წმ. გრიგოლ ნოსელის „შესხმაჲ წმიდისა და ღიდისა ბასილისი“ და მისი ძველი ქართული თარგმანი: ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი, 1 (თბ., 2008), 205-222.

კოჭლამაზაშვილი 2000-2006 – სამოციქულოს განმარტება, გამოკრებული იოვანე ოქროპირისა და სხვა წმიდა მამათა თხზულებებიდან, თარგმნილი ევრემ მცირის (კარიჭის ძის) მიერ, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და წინასიტყვა დაურთო ექვთიმე კოჭლამაზაშვილმა, I, თბ., 2000; II, 2006 (III ნაკვეთი აშუამად გამოცემის პროცესშია).

კოჭლამაზაშვილი 2002-ა – წმიდა გრიგოლ ნოსელი, ქდაგება ნათლისღების დღესასწაულზე, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და ლექსიკონი დაურთო ე. კოჭლამაზაშვილმა, თბ., 2002.

კოჭლამაზაშვილი 2002-ბ – ექვთიმე კოჭლამაზაშვილი, ღიდი სინური კურთხევის რედაქციული თავისებურებანი, თბ., 2002.

კოჭლამაზაშვილი 2003 – პავლეს ეპისტოლეთა განმარტება, გამოკრებული იოვანე ოქროპირისა და სხვა წმიდა მამათა თხზულებებიდან, თარგმნილი ეფთვიმე მთაწმიდელის მიერ, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ექვთიმე კოჭლამაზაშვილმა, თბ., 2003.

კოჭლამაზაშვილი 2004-ა – წმიდა გრიგოლი ნოსელი, საღმრთისმეტყველო, ეგზეგეტიკური და პანეგირიკული თხზულებები, ძველი ქართული თარგმანები გამოსაცემად მოამზადეს თინათინ დოლიძემ, ნინო ეფრემიძემ, მალხაზ კობიაშვილმა, ექვთიმე კოჭლამაზაშვილმა, გახუ მეგრელაურმა, კახა ოლაძემ, ანა ღამბაშიძემ, მედეა შამუგიაძე, ექვთიმე კოჭლამაზაშვილის საერთო რედაქციით: კრებულში: საქართველოს ეკლესიის კალენდარი 2005 წლისათვის, „ნათლისმცემლის“ წელიწადეული, თბ., 2004.

კოჭლამაზაშვილი 2004-ბ – ე. კოჭლამაზაშვილი, ძველი ქართული ლიტერატურის ძეგლთა გამოცემისათვის, წერილი პირველი („გრიგოლ საკვირველთმოქმედის ცხოვრება“), ჟურნ. „რელიგია“, № 1-2-3 (2004) 53-69.

კოჭლამაზაშვილი 2006 – წმიდა გრიგოლ ნოსელი, საკითხავი ქრისტეს შობის დღესასწაულზე, ორი ძველი ქართული თარგმანის ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა ექვთიმე კოჭლამაზაშ-

ვილმა, თბ., 2006.

კოჭლამაზაშვილი 2006-ბ – სამოციქულოს განმარტება, გამოკრებული იოვანე ოქროპირისა და სხვა წმიდა მამათა თხზულებებიდან, თარგმნილი ევრემ მცირის (კარიჭის ძის) მიერ, II, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და წინასიტყვა დაურთო ექვთიმე კოჭლამაზაშვილმა, თბ., 2006.

კოჭლამაზაშვილი 2007 – ექვთიმე კოჭლამაზაშვილი, ნათლისღების წინაღლის საკითხავი წმ. გრიგოლ ნოსელისა (მათე 3,17-ის განმარტება) და მისი ლიტერატურული პარალელები, მოხსენება საერთაშორისო კონფერენციაზე – „ბიზანტინოლოგია საქართველოში – 2“, ბათუმი, 2007 წ. 26-28 ოქტომბერი (ამჟამად იბეჭდება კრებულში: „ბიზანტინოლოგია საქართველოში – 2“).

კოჭლამაზაშვილი 2008 – ექვთიმე კოჭლამაზაშვილი, წმ. გრიგოლ ნოსელის „დიდი კატექეტური სიტყვა“ და მისი ძველი ქართული თარგმანი: ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი I, (თბ., 2008), 7-204.

კოჭლამაზაშვილი 2009-ა – ექვთიმე კოჭლამაზაშვილი, წმ. გრიგოლ ნოსელის „ცხოვრება წმ. გრიგოლ საკვირველთმოქმედისა“ და მისი ძველი ქართული თარგმანები: ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი II, (თბ., 2009).

კოჭლამაზაშვილი 2009-ბ – ექვთიმე კოჭლამაზაშვილი, ერთი ფსევდოოქროპირისეული ჰომილიის ატრიბუციისათვის: ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი II, (თბ., 2009).

კოჭლამაზაშვილი 2009-გ – ექვთიმე კოჭლამაზაშვილი, ნათლისღების სადღესასწაულო წყალთკურთხევის ლოცვის ატრიბუციისათვის: გრიგოლ ნაზიანზელის, გრიგოლ ნოსელისა და სოფრონ იერუსალიმელის წვლილი წყლისკურთხევის რიტუალის ჩამოყალიბებაში (იბეჭდება).

ლოლაშვილი 1978 – ივანე ლოლაშვილი, არსენ იყალთოელი (ცხოვრება და მოღვაწეობა), თბ., 1978.

მაისურაძე 1999 – მ. მაისურაძე, მ. მამულაშვილი, ა. ღამბაშიძე, მ. ჩხენკელი, ათონის მრავალთავი, თბ., 1999.

მარი 1955 – ნ. მარი, იერუსალიმის ბერძნული საპატრიარქო წიგნსაცავის ქართულ ხელნაწერთა მოკლე აღწერილობა, დასაბეჭდად მოამზადა ელ. მეტრეველმა, თბ., 1955.

მელიქიშვილი 2000 – ნინო მელიქიშვილი, ბასილი კე-

სარიელის, გრიგოლ ნაზიანზელის, გრიგოლ ნოსელისა და იოანე ოქროპირის ჰომილეტიკური თხზულებები ქართულ ენაზე, თბ., 2000.

მრევლიშვილი 2001-ა – ნ. მრევლიშვილი, გრიგოლ ნოსელის „გრიგოლ საკვირველთმოქმედის ცხოვრების“ ქართული რედაქციები, თბ., 2001.

მრევლიშვილი 2001-ბ – ნ. მრევლიშვილი, სარწმუნოების სიმბოლო („მრწამსი“) გრიგოლ ნოსელის „გრიგოლ საკვირველთმოქმედის ცხოვრებაში“: საქართველოს საპატრიარქო (სამეცნიერო ჟურნალი), № 4 (2001) 53-59.

ნიკოლაძე 1953 – ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა, I, შედგ. ე. ნიკოლაძის მიერ, თბილისი, 1953.

ნიკოლაძე 1964 – ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობა, II, შედგენილია და დასაბეჭდად მომზადებული ე. ნიკოლაძის მიერ, თბილისი, 1964.

ოლაძე 2008 – კახა ოლაძე, „ჰაბო ტფილელის მარტვილობის“ ერთი ლიტერატურული წყარო, ჟ. „რელიგია“, № 1, 2007, 41-43.

ჟორდანია 1893 – თ. ჟორდანია, ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა I, 1893.

ჟორდანია 1903 – Описание рукописей Тифлисского Церковного Музея Карталино-Кахетинского духовенства, составленное Q. Д. Жорданія, Книга I, Тифлисъ, 1903.

ჟორდანია 1902 – Описание рукописей Тифлисского Церковного Музея Карталино-Кахетинского духовенства, составленное Q. Д. Жорданія, Книга II, Тифлисъ, 1902.

Sin.Geo.N. კოლექციის აღწ. 2005 – სინის მთაზე წმ. ეკატერინეს მონასტერში 1975 წელს აღმოჩენილ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, შეადგინეს ზაზა ალექსიძემ, მზექალა შანიძემ, ლილი ხევსურიანმა და მიხეილ ქავთარიამ, ათენი 2005.

სირაძე 1973 – რ. სირაძე, გრიგოლ ნოსელის „ძეგა სული-სათუს“ ძველ ქართულ მწერლობაში და მისი მნიშვნელობა, მაცნე, ვლს № 1, 1973.

S კოლექციის აღწ. 1959 – ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების (S) კოლექციისა, ტ. I, შედგენილია და დასაბეჭდად

დამზადებული: თ. ბრეგაძის, თ. ენუქიძის, ნ. კასრაძის, ლ. ქუთათელაძისა და ქრ. შარაშიძის მიერ, ე. მეტრეველის რედაქციით, თბ., 1959.

S კოლექციის აღწ. 1961 – ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების (S) კოლექციისა, ტ. II, შედგენილია და დასაბუჟდად დამზადებული: ა. ბაქრაძის, თ. ბრეგაძის, ე. მეტრეველისა და მზ. შანიძის მიერ, ე. მეტრეველის რედაქციით, თბ., 1961.

S კოლექციის აღწ. 1965 – ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების (S) კოლექციისა, ტ. IV, შედგენილია და დასაბუჟდად დამზადებული: თ. ბრეგაძის, ლ. კიკნაძის, მ. ქავთარიას, ლ. ქაჯაიას, მ. შანიძის, ქრ. შარაშიძის და ც. ჭანკიევის მიერ, ე. მეტრეველის რედაქციით, თბ., 1965.

S კოლექციის აღწ. 1967 – ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების (S) კოლექცია, ტ. V, შეადგინეს და დასაბუჟდად მოამზადეს თ. ბრეგაძემ, თ. ენუქიძემ, ლ. კიკნაძემ, მ. შანიძემ და ც. ჭანკიევმა, ე. მეტრეველის რედაქციით, თბ., 1967.

S კოლექციის აღწ. 1969 – ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების (S) კოლექცია, ტ. VI, შეადგინეს და დასაბუჟდად მოამზადეს თ. ბრეგაძემ, ლ. ქაჯაიამ, ლ. ქუთათელაძემ, მ. შანიძემ და ც. ჭანკიევმა, ე. მეტრეველის რედაქციით, თბ., 1969.

ფანცულაია XX – ილია ფანცულაია, ათონის ქართველთა მონასტრის ქართულ ხელნაწერთა კატალოგი, XX ს. ხელნაწერი A 1140.

ფერაძე 1930 – G. Peradze, Die alt-christliche Literatur in der georgischen Überlieferung: OrCh, 3-te Serie, 5-ter B., Leipzig 1930, 91-93.

ფერაძე 1940 – G. Peradze, Über die georgischen Handschriften in Österreich: Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes XLVII, H. 3-4, Wien 1940, 219-232.

ფერაძე 2004 – გრიგოლ ფერაძე, ქართული ხელნაწერე-

ბის შესახებ ავსტრიაში (1940 წელს გერმანულ ენაზე დაბეჭდილი სტატიის თარგმანი; თარგმნა ცისია კილაძემ, თარგმანის რედაქტორი – პროფ. დიმიტრი თუშანიშვილი, გამოსაცემად მოამზადა და კომენტარები დაურთო თემო ჯოჯუამ): მწიგნობარი 04, საქ. ილია ჭავჭავაძის სახელობის მწიგნობართა ასოციაციის ყოველწლიური ორგანო (2004), 160-181.

ქაჯაია 1992 – ნინო ქაჯაია, ბასილი კესარიელის თხზულებათა ძველი ქართული თარგმანები, თბ., 1992.

ქირია 2006 – წმიდა გრიგოლ ნოსელი, სწავლად ლოცვისა და თარგმანებად „მამაო ჩუენოდასა“, ძველი ქართული თარგმანის ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ეკ. ქირიამ, თბ., 2006.

Q კოლექციის აღწ. 1957 – საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, მუზეუმის ხელნაწერთა ახალი (Q) კოლექცია, ტ. I, შედგენილი ე. მეტრეველისა და ქრ. შარაშიძის მიერ, ილ. აბულაძის რედაქციით, თბ., 1957.

Q კოლექციის აღწ. 1958 – ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ახალი (Q) კოლექციისა, ტ. II, შედგენილია და დასაბეჭდად დამზადებული თ. ბრეგაძის, თ. ენუქიძის, ნ. კასრაძის, ელ. მეტრეველის, ლ. ქუთათელაძისა და ქრ. შარაშიძის მიერ, ილ. აბულაძის რედაქციით, თბ., 1958.

ქურციკიძე 1983 – ბასილი კესარიელის „სწავლათა“ ეფთვიმე ათონელისეული თარგმანი, გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ც. ქურციკიძემ, თბ., 1983.

შათირიშვილი 2004 – ლელა შათირიშვილი, ბასილი ანკვირიელი და მისი თხზულების „ქალწულებასა შინა ჭემმარტისა უხრწნელებისათჳს“ ქართული თარგმანი, სადისერტაციო ნაშრომი, თბ., 2004.

შანიძე 1959 – სინური მრავალთავი 864 წლისა, სასტამბოდ მოამზადეს კათედრის წევრებმა აკაკი შანიძის რედაქციით, წინასიტყვაობით და გამოკვლევით, თბ., 1959.

შანიძე 1994 – უდაბნოს მრავალთავი, ა. შანიძისა და ზ. ჭუმბურიძის რედაქციით, გამოსაცემად მოამზადეს: ლ. ბარამიძემ, კ. დანელიამ, რ. ენუქაშვილმა, ი. იმნაიშვილმა, ლ. კიკნაძემ, მ. შანიძემ და ზ. ჭუმბურიძემ, თბ., 1994.

შენგელია 2006-ა – დ. შენგელია, „ლოგმატიკონში“ დაცუ-

ლი თხზულების „გამოკრებიანი წამებათანის“ შედგენილობა: გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი, 5 (ქუთაისი), 2006, 54-59.

შენგელა 2006-ბ – დ. შენგელია, გრიგოლ ნაზიანზელის ჰომილიები, როგორც ერთ-ერთი წყარო „დოგმატიკონში“ დაცული თხზულებისა „გამოკრებიანი წამებათანი“, სადისერტაციო ნაშრომი, თბ., 2006.

ჩიკვატია 1992 – ნ. ჩიკვატია, ანტიმონოთელიტური თხზულებები ძველ ქართულ მწერლობაში: მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, № 3, 1992.

ჩიკვატია 2003 – ნ. ჩიკვატია, დოგმატიკონის ხელნაწერი კრებულები (S 1463 ნუსხასთან მათი მიმართების ცხრილი): მრავალთავი XX, თბ., 2003, 81-85.

ჩიკვატია 2004 – ნ. ჩიკვატია, არსენ ივალთოელის „დოგმატიკონის“ შედგენილობა ხელნაწერი კრებულების მიხედვით: გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი, ქუთაისი, 2004.

ცაგარელი 1886 – А. Цагарели, Сведения о памятниках грузинской письменности, вып. первый, СПб, 1886; вып. II, СПб, 1889.

ცაგარელი 1888 – А. Цагарели, Памятники грузинской старины в св. Земле и на Синае, ППС, IV, вып. I, СПб, 1888.

ცენტრ. არქივი 1949 – ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ქართულ ხელნაწერთა კოლექციის აღწერილობა, I, შედგენილი პროფ. ს. კაკაბაძის და პ. გაგოშიძის მიერ, აკად. კ. კეკელიძის რედაქციით, თბ., 1949.

ცენტრ. არქივი 1950 – ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ქართულ ხელნაწერთა კოლექციის აღწერილობა, II, შედგენილი პროფ. ს. კაკაბაძის და პ. გაგოშიძის მიერ, აკად. კ. კეკელიძის რედაქციით, თბ., 1950.

ძეგლები 1967 – ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი II, დასაბეჭდად მოამზადეს ილ. აბულაძემ, ნ. ათანელიშვილმა, ნ. გოგუაძემ, მ. დოლაქიძემ, ც. ქურციკიძემ, ც. ჭანკიევმა და ც. ჯღამაიამ, ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით, თბ., 1967, 38-100, 101-207.

ჭელიძე 1984 – ე. ჭელიძე, გრიგოლ ნოსელის თხზულების „პასუხი ექუსთა მათ დღეთათჳს“ გამოძახილი ძველ ქართულ მწერ-

II კოლექციის აღწ. 1951 – საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ყოფილი მუზეუმის ხელნაწერები (II კოლექცია), ტ II, შედგენილია და დასაბეჭდად დამზადებული ლილი ქუთათელაძის მიერ, ილია აბულაძის რედაქციით, თბ., 1951.

II კოლექციის აღწ. 1950 – საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ყოფილი მუზეუმის ხელნაწერები (II კოლექცია), კორნელი კეკელიძის საერთო რედაქციით, ტ IV, შედგენილია და დასაბეჭდად დამზადებული ელენე მეტრეველის მიერ, თბ., 1950.

II კოლექციის აღწ. 1949 – ხელნაწერთა აღწერილობა, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ყოფილი მუზეუმის ხელნაწერები (II კოლექცია), ტ V, შედგენილია და დასაბეჭდად მომზადებული ლ. მეფარიშვილის მიერ, აღ. ბარამიძის რედაქციით, თბ., 1949.

II კოლექციის აღწ. 1953 – საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ყოფილი მუზეუმის ხელნაწერები (II კოლექცია), ტ VI, შედგენილია და დასაბეჭდად მომზადებული ნ. კასრაძის, ე. მეტრეველის, ლ. მეფარიშვილის, ლ. ქუთათელაძისა და ქ. შარაშიძის მიერ, აღ. ბარამიძის რედაქციით, თბ., 1953.

შემოკლებათა განმარტება

A – საეკლესიო მუზეუმის ხელნაწერთა კოლექცია (ამჟამად – ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ქართულ ხელნაწერთა A კოლექცია)

Ath – ათონის მთის ქართველთა მონასტრის („ვირონიის“) ქართულ ხელნაწერთა კოლექცია

BHG – Bibliotheca Hagiographica Graeca, par Fr. Halkin, t. I-III, Bruxelles 1957.

Jer – იერუსალიმის საპატრიარქო ბიბლიოთეკის ქართულ ხელნაწერთა კოლექცია

H – საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების ხელნაწერთა კოლექცია (ამჟამად – ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ქართულ ხელნაწერთა H კოლექცია)

CPG – Clavis Patrum Graecorum, vol. II, cura et studio Maurittii Geerard, Brepols-Turnhout 1974, 209-230

CSCO – Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium

GNO – Gregorii Nysseni Opera I-X, Leiden 1952-1968

OrCh – Oriens Christianus

P – სანქტ-პეტერბურგის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ქართულ ხელნაწერთა კოლექცია

PG – Patrologia Graeca, cursus completus, accurante et recognoscante J.-P. Migne, t. 44-46

Q – ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ახალი (შევსებადი) კოლექცია.

RHE – Revue d’Histoire Ecclésiastique

ROC – Revue de l’Orient Chrétien

SC – Sources Chrétiennes

S – ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ხელნაწერთა კოლექცია (ამჟამად – ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ქართულ ხელნაწერთა S კოლექცია)

Sin.Geo.N – სინის მთის წმ. ეკატერინეს მონასტრის ქართულ ხელნაწერთა ახალი კოლექცია

WZKM – Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes

ППС – Православный палестинский сборник

СМОМПК – Сборник материалов для описания местностей и племён Кавказа

ელს – ენისა და ლიტერატურის სერია

ეტიუდები – კ. კეკელიძე, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან

ლძ – ლიტერატურული ძიებანი

ქამ – ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი

სეკ – საქართველოს ეკლესიის კალენდარი

ცსია – ცენტრალური სახელმწიფო ისტორიული არქივი

პ ი რ თ ა ს ა ძ ი ე ბ ე ლ ი

- აბრაჰამ (ბიბლ.) 6, 14, 24, 46, 81, 105, 170, 199.
აბრაჰამ (კალიგრაფი) 53.
აბულაძე ილია 5, 6, 92, 109, 160.
ადამი (ბიბლ.) 94.
აეტოს 180.
ავგუსტინე (ნეტ.) 74.
ათანასე (ათანასი) ალექსანდრიელი 14, 25, 27, 36, 39, 74, 167, 169, 172-177, 179-184, 187, 188.
ათანასი, სვეერიანი („მტყუვარეპისკოპოსი“) 189.
ათანელიშვილი ლილი 6.
აკაკი (კურილე ალექსანდრიელის ადრესატი) 172, 173, 189.
ალექსანდრე (კურილე ალექსანდრიელის ადრესატი) 167, 168.
ალექსანდრე მეფე 130.
ალექსი (კალიგრაფი) 144.
ალექსი მეფე 130.
ამბროსი მედიოლანელი 74, 167, 171-174, 176, 178, 181, 187.
ამბროსი ნეკრესელი (წილკნელ-მანგლელ ყოფილი) 109.
ამირიძე დავით ივანეს ძე 70.
ამოს (ბიბლ.) 197, 198.
ამფილოქე იკონიელი 165, 167, 171, 173, 183, 184, 192, 193, 194.
ანასტასი ანტიოქელი 178, 186, 187, 195.
ანასტასი სინელი 53, 163.
ანატოლე 176.
ანაქსაგორა 105.
ანდრია (მოც.) 71.
ანკერსტრემი (ანნ.) 83.
ანტონი I, პატრიარქი 43, 45.
ანტონი მთავარეპისკოპოსი 140.
ანტონ ჩიჯავაძე, მთავარეპისკოპოსი 143, 144.
აპოლინარი (მწვ.) 43, 44, 56-59, 72, 73, 84-86, 89, 90, 97, 107-109, 119, 120, 135, 136, 167, 169, 172-178, 181, 184, 185.
არიოზი 174, 176, 183, 184, 188.
არისტოტელე 105, 172.
არმონიოს მოღუაწე 11, 12, 23, 29, 35, 46, 121.
არსენ ვანეს ძე, იყალთოელი 7, 41, 43, 45, 48, 51, 55, 58, 84, 89, 96, 107, 110, 112, 119, 134, 137-139, 145, 198.
არსენი, სულიერი ძმა იოვანე ათონელისა 151.
არქიდი ზუცესი 172.
ბაგრატ ტავრომენელი 62.
ბარუქი (ბიბლ.) 197.
ბასი (ნეტ.) 50, 61, 134.
ბასილი (კალიგრაფი) 55.
ბასილი ანკვირელი 25.
ბასილი ბერი (კალიგრაფი) 137.
ბასილი დიდი, კესარიელი 5, 6, 16, 17, 21-23, 25, 26, 31, 33, 37, 38, 40, 42, 46, 47, 49, 64, 65, 74, 77, 78, 82, 83, 86, 94, 95, 99, 101, 103, 104, 113-115, 125, 128, 146, 150-153, 155, 156, 160, 162, 163, 165, 171, 173, 177-180, 182, 184, 193, 194.
ბასილ ცხაკაია, დიაკონი 145.
ბაქრაძე ა. 98.

- ბესარიონ ქაოტიშვილი 163.
 ბიაევი სფირიდონ 128.
 ბლეიკი რობერტ 9, 10, 11, 13, 17, 34, 39, 148-150, 152, 154-161.
 ბორენა დედოფალი 139.
 ბოროლა ანდრია 27.
 ბრეგაძე თამარ 9, 33, 47, 48, 57, 58, 60, 63-65, 91, 94-96, 99, 100-103, 123-125, 162.
 ბუკია ნატო 12, 24, 29, 36, 50, 140-142.
 გაბიძაშვილი ენრიკო 48, 51, 112, 137-139, 199.
 გაბრიელ ღეკანოზი, ივანეწმიდელ-საფარელი 161.
 გაბრიელ მღვდელი 88.
 გაბრიელ მღვდელი, ბოკუჩავა (კალიგრაფი) 112.
 გაბრიელ მცირე 83.
 გაგოშიძე პ. 127, 128.
 გაგუა დავით იოანეს ძე (კალიგრაფი) 124.
 გაიოსი (დიონისე არეოპაგელის ადრესატი) 181, 187.
 გარსევანიშვილი იესე 94.
 გელასი კესარიელი 170, 181, 182.
 გერმანე კონსტანტინეპოლელი (წმ.) 116.
 გერონტი სოლალაშვილი, ხუცესმონაზონი 103.
 გიგინეიშვილი ბაქარ 5, 92, 109, 160.
 გიორგი (წმ.) 130, 131.
 გიორგი (კალიგრაფი) 82, 83.
 გიორგი (კალიგრაფი) 140.
 გიორგი XI 99.
 გიორგი ავალიშვილი 161.
 გიორგი ბროლა, კათალიკოს ყოფილი 139.
 გიორგი მაჭარელი (კალიგრაფი) 22.
 გიორგი (მდივანი, კალიგრაფი) 123.
 გიორგი მეფე 164.
 გიორგი მთავარმოწამე 142, 143.
 გიორგი მთაწმიდელი 5-7, 10, 14, 16, 17, 20-22, 27, 30, 37, 38, 47, 53, 55, 61, 63, 66, 67, 69, 73, 80, 81, 88, 102, 104, 106, 111, 112, 114-117, 120, 123, 125, 128, 129, 140, 141, 152, 153, 157, 185, 199.
 გიორგი, სულიერი ძმა იოვანე ათონელისა 151.
 გიორგი ხუცესმონაზონი (გიორგი მთაწმიდელის მოწაფე და ბიოგრაფი) 67.
 გიუნაშვილი ელგუჯა 5
 გოგუაძე ნარგიზა 6.
 გორგაძე სერგი 42.
 გრიგოლ დადიანი, ჭყონდიდელი მიტროპოლიტი 118.
 გრიგოლ ერისთავთერისთავი 49.
 გრიგოლი (კალიგრაფი) 50.
 გრიგოლი (კალიგრაფი) 51.
 გრიგოლი (კალიგრაფი) 113.
 გრიგოლ ნაზიანზელი, ღმრთისმეტყველი 7, 9, 15, 16, 26, 49, 64, 74, 114, 150, 156, 161, 162, 163, 165, 166, 169, 171, 176, 183, 184, 186-188, 193, 195.
 გრიგოლი ნეოკესარიელი საკვირველთმოქმედი, 6, 7, 14, 21, 31, 37, 46, 48, 60, 62, 65, 68, 79, 84, 88, 101, 115, 148, 158.
 გრიგოლი ნოსელი 5-14, 16, 18-21, 23, 24, 27-38, 40-74, 77-84, 86-91, 93-129, 132-138, 140-143, 145-150, 153-165, 167, 171-

- 174, 178-182, 184-186, 188, 193, 198, 199.
- გრიგოლ რომაელი, დიალოღონი 70.
- გრიგოლ ჩახრუხასისძე (კალიგრა.) 138.
- გრიგოლ ჩრელავეი, სიონის სობოროს დიაკონი 110.
- გრიგოლ ხანცთელი 155.
- გულქან ლორთქიფანიძის ასული 122.
- გულქან მოურავის ქალი 123.
- დადიანი ნიკოლოზ 123.
- დადიანი ლეონ 80.
- დავით (კალიგრაფი) 122.
- დავით ბოდბელი, მიტროპოლიტი 41, 55, 57, 58.
- დავით გარეჯელი 164.
- დავით მეფე (ალმაშენებელი) 198.
- დავითი (ბიბლ.) 14, 183, 197, 198.
- დავით რექტორი 86, 115.
- დამასოს ჰრომი 190.
- დანიელ წინასწარმეტყველი 193, 198.
- დაფქვივეი ანტონ ზაქარიას ძე (კალიგრაფი) 121.
- დეკნოსე, ვაჩეძორის მოძღვარი 34.
- დემეტრე მეფე 164.
- დიმიტრი (კალიგრაფი) 62.
- დიმიტრი მღვდელმონაზონი 84.
- დიმიტრი ხუცესი (კალიგრაფი) 58.
- დიოდორე ტარსელი 175, 178.
- დიოკლეტიანე (იმპ.) 50, 61, 134.
- დიომიდე 190.
- დიონუსიოს (აპოლინარის ადრესატი) 175.
- დიონუსიოს (დიონუსი) არიოპაგელი, ათინელთა ეპისკოპოსი 176, 177, 180, 187-189.
- დოლაქიძე მანანა 6.
- დოლიძე თინა 6, 8, 14, 24, 199.
- ეგნატი (იგნატი) ანტიოქელი, ღმერთშემოსილი 26, 27, 179.
- ეგდემონ აფხაზეთის კათალიკოსი 132, 133.
- ეგდემონ ინასარიძე, მღვდელმონაზონი 63.
- ეგდემონ ინაძე (კალიგრაფი) 101.
- ეგლუქსიოს კონსტანტინუპოლელი, არიანელი 176.
- ევეული ლუსტრელთა ეპისკოპოსი 189.
- ეელოგი ალექსანდრიელი 194, 195, 196.
- ეელოგი ხუცესი 189.
- ეენომი // ეენუმი (მწკ.) 43-45, 56-60, 73, 74, 77, 85, 86, 89, 90, 97, 98, 108, 109, 119, 120, 135, 136, 165, 171, 177-180-182, 184, 186, 188.
- ეესტათი (მწკ.) 44, 56, 59, 73, 85, 90, 97, 108, 119, 135, 171, 178, 180.
- ეესტათი ბიერიტელი ეპისკოპოსი 181.
- ეესტათი ანტიოქელი 174.
- ეესტრატი ნიკიელი 76.
- ეესტუჯი 174.
- ეეფიმიია 190.
- ელისაბედ იოანე ჯანდიერის ასული რუსიევისა 105.
- ენდრონიკოვი იოსტოს 84.
- ენუქიძე თინა 83, 84, 89, 101.
- ეპიკტიტოსი 167, 173.
- ეპიფანე (კალიგრაფი) 62.
- ეპიფანე კვიპრელი 128, 152, 177, 186, 192.
- ერისთავი ანტონ გიორგის ძე (კალიგრაფი) 106.
- ერმიონი 168.
- ესაია (ისაია) წინასწარმეტყველი 183, 190, 193, 197, 198.
- ესბროკი მიშელ 148

- ეფთვიმე აფხაზეთის კათალიკოსი 129, 130, 133.
- ეფთვუმე გრძელი 186.
- ეფთვიმე მთაწმიდელი 5-7, 19-21, 28, 42, 49, 53, 54, 64, 65, 88, 101, 150, 151, 153, 156, 162, 199.
- ეფთვუმე, მოქველი მთავარეპისკოპოსი, საყვარელიძე 117.
- ეფთვუმე კათოლიკოსი 134.
- ეფთვში, აფხაზეთის კათალიკოსი 141.
- ეფრემ ასური 13, 24, 30, 37, 133, 134, 161, 170.
- ეფრემი (კალიგრაფი) 88.
- ეფრემ მცირე 5-7, 48, 52, 62, 65, 78, 88, 93, 111, 126, 132, 145, 149, 157, 158.
- ექვთიმე თაყაიშვილი 91, 92, 109, 110.
- ვლასე, ურბნელი მთავარეპისკოპოსი 163.
- ზაქარია (ბიბლ.) 197, 198.
- ზაქარია, არხიმანდრიტი გაენათისა 96.
- ზაქარია გენათელი ეპისკოპოსი 53.
- ზაქარია მონაზონი (კალიგრაფი) 103.
- ზაქარია მოძღვარი 61, 142.
- ზებედე (კალიგრაფი) 92.
- ზებედე (კალიგრაფი) 140.
- ზვიადამე გიორგი, დეკანოზი 65.
- თალასი მონაზონი 15, 25, 26.
- თამაზ მგალობელი (კალიგრაფი) 53.
- თევლორე (კალიგრაფი) 122.
- თევლოსი (თეოდოსი) მეფე 50, 61, 134, 169, 172, 173, 176, 179, 181-183.
- თეიმურაზი, მეფეთმეფე 107.
- თეოდორე (მამა, წინამძღვარი) 41, 42.
- თეოდორე (კალიგრაფი) 49.
- თეოდორე (კალიგრაფი) 124.
- თეოდორე ავუკურა 75.
- თეოდორე მონაზონი 107.
- თეოდორე სტუდიელი 63, 141.
- თეოდორე, სულიერი ძმა იოვანე ათონელისა 151.
- თეოდორე (თევლორე) ტირონი (წმ.) 12, 14, 24, 25, 30, 36, 63, 70, 103, 124, 133, 143.
- თეოდორიტე კურელი 186, 187.
- თეოდორიტე მონაზონი, ფილოსოფოსი 73.
- თეოდოტე ანკურიელი 187.
- თეოდოტე ანტიოქელი 171.
- თეოფანე მღვდელმონაზონი, მაჩაბელი (კალიგრაფი) 127.
- თეოფილე ზუცესმონაზონი 145.
- თეოფილე ალექსანდრიელი 185, 192.
- თვალთვაძე დარეჯან 149.
- თომა (მოც.) 181.
- თომა კალოუბნელი 87.
- იაკიმ (იოაკიმ) 34.
- იაკობი (ბიბლ.) 197.
- იაშვილი სფირიდონ (კალიგრაფი) 40.
- იგნატი ღმერთშემოსილი. იხ. ეგნატი ანტიოქელი.
- იერემია (ბიბლ.) 197, 198.
- იერემია (კალიგრაფი) 62.
- იესე ბაღდათშვილი (კალიგრაფი) 53.
- იესე მღვდელი, მეტეხის დეკანოზი 70.
- იესე ოსეს ძე (კალიგრაფი) 43.
- იესუ ქრისტე 6, 7, 8, 13-15, 20, 24, 25, 29, 30, 34, 36, 37, 42, 45, 47, 50, 52, 69, 71, 74, 77, 78, 80, 82, 93, 105, 111, 117, 122-124, 132, 140-143, 145, 146, 152, 157, 158, 165-169, 171, 173, 180, 182,

- 187, 190, 192, 195, 197.
 ივბიანოს მეფე 175.
 ივბიმიანე 187.
 ივლიანე განდგომილი 14, 25, 36.
 ილარიონ ბერი (კალიგრაფი) 146.
 ილარიონი, წალენჯიხელი მოძღ-
 ვართმოდგარი 112.
 იმნაიშვილი ვახტანგ 164.
 იოანე (კალიგრაფი) 52.
 იოანე (კალიგრაფი) 82.
 იოანე (კალიგრაფი) 122.
 იოანე (კალიგრაფი) 140.
 იოანე (შემკაზმავი) 52.
 იოანე (ქალაქის ჯვრის საყდრის დე-
 კანოზი) 111.
 იოანე (იოვანე) ათონელი, ეფთვიმეს
 მამა 150, 151.
 იოანე (იოვანე) ანტიოქელი 172.
 იოანე ბოდბელი, მიტროპოლიტი 40.
 იოანე დამასკელი 7, 43, 55, 58, 72,
 84, 89, 96, 98, 107, 119, 134,
 163, 165, 186, 190. იხ. იოანე
 მონაზონი, დამასკელი ხუცესი.
 იოანე იალღუზისძე 104, 125.
 იოანე კალუბნელი 87.
 იოანე მახარებელი 150, 151, 167,
 169, 170, 172, 173, 179, 181,
 183, 185, 187, 192, 193.
 იოანე მიხაილის ძე ქსიწილიონი 110.
 იოანე მონაზონი, დამასკელი ხუცე-
 სი 72. იხ. იოანე დამასკელი.
 იოანე მოწყალე 62.
 იოანე მტბეგარი, მამფალი 41, 42.
 იოანე მღვდელი (კალიგრაფი) 107.
 იოანე მღვდელი, დეკანოზი (კალი-
 გრაფი) 43, 45.
 იოანე ნათლისმცემელი 80.
 იოანე ოსეს ძე, მღვდელი, სიონის
 იკონომოს დეკანოზი 110, 143,
 144.
 იოანე (იოვანე) ოქროპირი 42, 74,
 105, 126, 146, 154, 163, 167,
 176, 179-181, 184-186, 192.
 იოანე სინელი 52.
 იოანე ქსიფილინოსი (მწერალი, სვი-
 მონ მეტაფრასტის მიმდევარი)
 130, 131.
 იოანე ღმრთისმეტყველი 45, 60, 67-
 68, 79, 179.
 იოანე ხუცესმონაზონი (კალიგრაფი)
 118, 142.
 იოანე ხუცესმონაზონი, გაბაონელი
 (კალიგრაფი) 55, 57.
 იოანიკი ბერი 15, 27, 39.
 იობ (ბიბლ.) 197.
 იოვანე (კირილე ალექსანდრიელის
 აღრესატი) 191, 192.
 იოვანე ბერაა 91.
 იოვანე დეკანოზი, ივანეწმიდელ-სა-
 ფარელი 161.
 იოვანე დვლი 156.
 იოვანე დიაკონი (კალიგრაფი) 139.
 იოვანე, თორნიკ ყოფილი 151.
 იოვანე მანსურ წოდებული. იხ. იო-
 ანე დამასკელი.
 იოვანე მღვდელი 93.
 იოვანე ნათლისმცემელი 151.
 იოვანე საბანისძე 42.
 იოვანე სკუთოპოლელი 179.
 იოსებ (კალიგრაფი) 136.
 იოსებ არიმათიელი 152.
 იოსებ ბოვნელი ეპისკოპოსი, რევის-
 შვილი 49.
 იოსებ გენათელი მიტროპოლიტი,
 ალექსანდრე მეფის ძე 129, 130.
 იოსებ მღვდელი, ჩიტაძე 63.
 იპოლიტე (იპპოლიტე) რომაელი 126,
 173.

- ირაკლიანე 187, 196.
 ირაკლიდო 171.
 ირაკლი მეორე (ქართლისა და კახეთის მეფე) 57.
 ირაკლი მეფე 189.
 ირაკლიოსი (აპოლინარის ადრესატი) 175.
 ირონი, ანტიოქელი დიაკონი 27.
 ისიდორე ხუცესი 172.
 იულიოსი ეპისკოპოსი ჰრომისაჲ 174, 175, 176.
 იუსტინე (იოსტინე) ფილოსოფოსი და მოწამე 179, 181, 182, 186, 187, 195.
 კავალერა ფ. 25.
 კაკაბაძე ს. 127, 128.
 კასრაძე ანდრია (კალიგრაფი) 103.
 კასრაძე ნ. 82, 104-106.
 კახაბრიშვილი ციალა 51.
 კეკელიძე კორნელი 6, 8, 11, 20, 21, 37, 38, 53, 61-66, 92, 111, 129-132, 134, 140, 142, 157, 199.
 კესარი 171.
 კესარიონ მოლუაწე 12, 23, 29, 35, 46, 121.
 კესარიოს მონაზონი 167, 176.
 კირიონ კათალიკოსი 111.
 კლეობა, მთავარდიაკონი 163.
 კლიდონი 172, 183, 187.
 კობიაშვილი მალხაზ 12, 13, 21, 24, 29, 31, 36, 37, 49, 64, 129.
 კოჭლამაზაშვილი ექვთიმე 6, 11-14, 19-21, 23-25, 27-31, 35, 36, 42, 48-50, 52, 54, 55, 37, 39, 61, 62, 65-70, 78-81, 89, 93, 102, 106, 111, 112, 114, 116, 117, 121, 123, 126, 130, 132, 149, 154, 157, 159, 164, 199.
 კურილე ალექსანდრიელი 74, 153, 154, 166-174, 176-179, 181-183, 185-191, 193, 194.
 კურილე იერუსალემელი 170, 181, 182.
 ლაზარე (ბიბლ.) 44, 121.
 ლაზარე (კალიგრაფი) 140.
 ლეონ დადიანი 80.
 ლეონ (ლეონტი) მეფე 181, 190.
 ლეონტი მონაზონი ბიზინტიელი 194.
 ლეონტიოსი 195, 196.
 ლეონტი პაპა (ლეონ დიდი, რომაელი) 75, 171, 181, 194.
 ლეონ ჰრომი, ჰრომთა პაპი. იხ. ლეონტი პაპა.
 ლიტოა, ეპისკოპოსი მელიტინელთაჲ 7, 41, 48, 51, 112, 137, 138.
 ლოლაშვილი ივანე 76, 98.
 ლუკა მასარებელი 185, 188.
 ლუკიოს ალექსანდრიელი, არიანელი 176.
 მაისურაძე მანანა 148.
 მაკარი მონაზონი 34.
 მაკრინა (წმ.) 11, 20, 28, 35, 49, 100, 121, 155.
 მალაქია (ბიბლ.) 197.
 მამაჲ (წმ.) 31, 153.
 მანენტოსი 174, 176.
 მანინი 176.
 მანოელ (კალიგრაფი) 133.
 მართა, დედოფალი მენგრელიისა (ოღიშისა და ლეჩხუმის დედოფალი) 79, 80.
 მართა, სუმეონის დედა (წმ.) 49.
 მარიამ კოსოვოლელი 26.
 მარი ნიკო 156.
 მარკიანე მეფე 190.

- მარკოზ ბერი (კალიგრაფი) 66.
 მარკოზ მასარებელი 188.
 მარკოზ მონაზონი 195.
 მათე მასარებელი 170, 183, 185, 187, 188, 190.
 მაქსიმე აღმსარებელი 49, 188.
 მასარაძე ნელი 8.
 მეთოდი ეპისკოპოსი და მოწაძე 186, 192.
 მელეტი ანტიოქელი 12, 24, 29, 36, 129.
 მელიქიშვილი ნინო 8, 10, 11, 13, 19, 33, 39, 111, 153 199.
 მელქისედეკ (კალიგრაფი) 50.
 მეტრეველი ელენე 93, 94, 113, 117, 118, 120, 122, 125, 162.
 მეფარიშვილი ლუბა 114-116.
 მინაღორა მონაზონი (მომგებელი) 121.
 მიქეა (ბიბლ.) 197.
 მიქაელი (კალიგრაფი) 158.
 მიქაელ მარცვალა (კალიგრაფი) 160.
 მოსე წინადასწარმეტყველი 6, 31, 32, 162, 196.
 მრეველიშვილი ნანა 21, 31, 37, 48, 62, 67, 68.
 ნაკვრატოზ ციმცაძე 117.
 ნათანელი (კალიგრაფი) 140.
 ნეკტარი კოსტანტინეპოლელი 14, 25, 36.
 ნესტორი (მწკ.) 74, 169-173, 186, 189, 192.
 ნიკიტა ფილოსოფოსი 16, 26.
 ნიკოდიმოსი 152.
 ნიკოლოზ მღვდელი, სიონის დეკანოზი 76.
 ნიკოლოზ ბერი, ვაჩნაძე 102.
 ნიკოლაძე ევსევი 136-138, 140-143, 145-147.
 ნიკოლოვოზ წინამძღვარი (კალიგრაფი) 118.
 ნიკოლოზი (კალიგრაფი) 155.
 ნიკოლოზ ნიკრაძე 163, 164.
 ნიკოლოზ, ქარლის კათალიკოსი 136.
 ნიკოლოზ, სიონის დეკანოზის შვილი (კალიგრაფი) 107.
 ნიკოლოზი, სიონის დეკანოზი 81, 82.
 ნიკოლოზ (კალიგრაფი) 122.
 ნიკონ ჯობინაშვილი, მღვდელი, ბიბლიოფილი 60.
 ნილოს სინელი 194.
 ნინა (ნინო) ქართველთ განმანათლებელი 40.
 ონოფრე მონაზონი (კალიგრაფი) 133.
 ორბელიანი სულხან-საბა 87, 147.
 ორიგენი 186, 192.
 ოსე (კალიგრაფი) 107.
 ოსე გაბაშვილი (var. გაბაონი), ზაქარია მოძღვრის ძე (კალიგრაფი) 60, 61, 141, 142.
 ოსიე (ბიბლ.) 197, 187.
 ოქროდსემაძე მასარებელი (მომგებელი) 113.
 ოლაძე კახა 42.
 პავლე (მოც.) 71, 153, 154, 166, 167.
 პავლე მღვდელი (თალასი მონაზონის მოყვასი) 15, 25, 26.
 პამფილე (პამფულე) 171, 172.
 პაპუნაშვილი ალექსი 70.
 პეტრე (მოც.) 71.
 პეტრე (თანამწვალელები აპოლინარისი) 175.
 პეტრე ალექსანდრიელი 192.
 პეტრე ანტიოქელი, მმურკუნელი, მკაწრვალი 75.
 პეტრე მოძღვარი (კალიგრაფი) 82, 83.
 პეტრე სებასტიელი, ძმა გრიგოლი

- ნოსელისა 16, 23, 33, 38, 40, 47, 51, 91, 99, 104, 118, 125, 128, 149, 160, 161.
- პეტრე ქუთათელაძე, პროტოდიაკონი (კალიგრაფი) 100.
- პოლემონ, აპოლინარის მოწაფე 174, 175.
- პოლიკარპე ზმირნელი 26.
- პროკლე კონსტანტინუპოლელი 172.
- ჟორდანია თედო 19, 22, 33, 92.
- რაქელი (ბიბლ.) 13, 20, 30, 37.
- რუთი (კალიგრაფი) 62.
- საბა (კალიგრაფი) 42.
- საბა თუხარელი 88.
- საბა მღვდელი (კალიგრაფი) 53.
- საბა, უცბად მწერალი (კალიგრაფი) 150, 151.
- სახოკია თედო 121.
- სებერიანე (სევერიანე) გაბალონელი 160, 178, 185.
- სევეროზ (სევეროს) 74, 168, 174, 179, 189, 190.
- სელეკოსი 167, 171, 173.
- სერგი ღრამმატიკოსი 186.
- სიმეონ მეტაფრასტი, ლოლოთეტი 130, 131, 132.
- სკუთიანე 176.
- სოკრატე 105.
- სოლომონ დიაკონი (კალიგრაფი) 102.
- სოტირიზოს 187.
- სოფონია (ბიბლ.) 198.
- სოფრონ იერუსალიმელი 64.
- სტეფანე მწერალი (კალიგრაფი) 63.
- სტეფანე პირველმოწამე, მთავარდიაკონი, წმ. 5, 13, 20, 30, 37, 42, 47, 79, 87, 132, 158.
- სტეფანე სანანოისძე 5, 79, 132, 158.
- სუპეონ მესვეტე 49.
- სუპიონ ლოლოთეტი. იხ. სიმეონ მეტაფრასტი.
- ტაფრასტი.
- სუკენსონი 167, 171, 186, 191, 192.
- სულხანიშვილი იესე (კალიგრაფი) 122.
- ტარასი არქიმანდრიტი, ალექსი-მესხიშვილი 67, 79.
- ტერენტი 171.
- ტიმოთე, აპოლინარის მოწაფე 174, 175.
- ტიმოთე საკურველთმოქმედი 152.
- ტიმოთე ქურცინი 181, 190.
- ტიტე (პავლე მოც. მოწაფე) 169.
- უალენტინე მეფე 190.
- უალერიანე იკონიელი ეპისკოპოსი 189.
- ულუპოს მოღუაწე 12, 23, 29, 35, 46, 121.
- ფარემუზა (კალიგრაფი) 53.
- ფერაძე გრიგოლ 8, 38, 163, 164.
- ფილიკოსონი 168.
- ფლაბიანე კონსტანტინეპოლელი 75, 171.
- ქავთარია მიხეილ 19, 45, 47, 48, 52-54.
- ქათამაძე ნიკოლოზ 80.
- ქართლი 136.
- ქაჯაია ნინო 25.
- ქრისტესია მღვდელი (კალიგრაფი) 66.
- ქრისტეფორე (კალიგრაფი) 78.
- ქსიწილიონი იოანე მიხაილის ძე 110.
- ქუთათელაძე ლილი 40-43, 49-51, 61, 66, 80, 82, 104-107, 109.
- ქურციკიძე ციალა 6, 65, 150-152, 156.
- ღრატაიანე მეფე 167, 171, 173, 178, 181.
- ღუსტავე მესამე, შვეთის (შვედეთის) კოროლი 83.
- შათირიშვილი ლელა 10, 17, 19, 25.

- შანიძე აკაკი 46, 148.
 შანიძე შუიქალა 93.
 შარაშიძე ქრისტინე 77, 78, 87, 110-112.
 შენგელია დავით 7, 98.
 ჩიკვატია ნანა 7, 76, 98.
 ჩიჩუა გიორგი (მოძებელი) 118.
 ჩიჯავაძე იოსებ 128.
 ჩხიკვაძე სპირიდონ (კალიგრაფი) 127.
 ცაგარელი ალექსანდრე 11, 34, 101, 148-151, 156, 163.
 ცირლილაძე ოქროპირ (კალიგრაფი) 120.
 ჭანკიევი ცაცა 6, 68, 103.
 ჭანკოტაძე ილია 128.
 ჭელიძე ედიშერ 16, 23, 39, 149, 160, 187.
 ჭყონია თორნიკე 160.
 ხევსურიანი ლილი 9, 10, 13, 17, 39, 152-154.
 ჯანაშვილი მოსე 76, 91, 92.
 ჯოჯუა თემო 163, 164.
 ჯღამაია ციალა (ლალი) 6.
 ჰაბო ტფილელი 42.
 ჰეროდე (ბიბლ.) 13, 20, 30, 37.

გეოგრაფიულ სახელთა საძიებელი

- ათონი, ათონის მთა 9, 11, 34, 148-151.
ალექსანდრია 163.
ანტიოქია 26, 27.
არტანუჯი 73, 185.
ასურეთი 161.
აფხაზეთი 129, 132.
ბეთლემი 7, 52, 78, 93, 111, 132, 157, 158.
ბერთაჲ 163, 164.
ბივრიტე (ბეირუთი) 14, 25, 36.
ბითუნია 190.
ბოდბე 40, 41.
გაენათი 96.
გარეჯა 163, 164.
გარეჯის უდაბნო 103.
გელათი 8, 130, 134.
გელათის მონასტერი 129, 132, 133, 136, 138, 140, 141.
გესამანია (მონასტერი) 137.
გორდი 145.
დავით-გარეჯი, დავით-გარეჯის (დავით გარეჯელის) მონასტერი 55, 57, 110, 127.
ღოდორქის მონასტერი 52.
ეგუპტე 126.
ეფესო 27, 167, 172.
ვენა 163, 164.
ზემო იმერეთი 122.
ზმირნა 26.
თბილისი 18, 28, 107, 110. იხ. ტფილისი.
თეირანი 63.
ივირონი 11, 34.
იოანე ნათლისმცემლის უდაბნო 47.
კალიპოსი 160, 161.
კამულინე // კამოლინე 50, 61, 134.
კირილეს მონასტერი (რუსეთში) 63.
კონსტანტინუპოლი 190.
ლაბეჭინა 63.
ლექსუმი 79, 80.
მარტვილის მონასტერი 117, 118.
მასკარეთი 83.
მალნისია 26.
მენგრელია 80.
მოსკოვი 63, 81, 82.
მოქვი 117.
მრავალმთის იოანე ნათლისმცემლის უდაბნო 28.
მღუპე (შიომღვიმე) 198.
მღვიმევი 122, 123.
მცხეთა 19.
ნაზარეთი 163.
ნათლისმცემლის მონასტერი (დავით-გარეჯისა) 55, 57, 103; (ნამარნევის უდაბნოსი) 80.
ნამარნევი 80.
ოდიში 79, 80.
პალესტინა 163.
პარხალი 47, 148.
პეტერბურგი 106.
პეტრიწონი 113.
რუსეთი 63.
სანქტ-პეტერბურგი 161.
საქართველო 8.
სვანეთი 42.
სვეტიცხოველი 18-19.
სიონის ეკლესია 81, 82, 107, 110, 144.
სინა 148.
ტარსი 26.
ტბეთი 41, 148.

- ტფილისი 45, 46, 144.
ფილადელფია 26.
ფილიპია 26.
ქაჯის ციხე 66.
ქვათახევი 67.
ქუთაისი 8, 129, 132, 133, 136, 138,
140-143.
შავი მთა 88.
შატბერდი 40, 50, 51, 91, 118, 99,
128, 159.
შვეთია (შვედეთი) 83.
- წალენჯიხის მონასტერი 112.
ხალკიდონი 74, 75, 190, 191.
ხონი 143.
ჯვრის მონასტერი (იერუსალიმში)
161, 163.
ჯვრის საყდარი 111.
ჯრუჭის მონასტერი 142.
ჯუარი პატიოსანი (მონასტერი) 139,
151
პრომი 27, 173, 175.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

წინასიტყვა 5

**წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა
 ქართული თარგმანების შემცველ
 ხელნაწერთა აღწერილობა**

I. წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა კრებულები 10

II. წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებები
 ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის
 კოლექციის ნუსხებში 40

III. წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებები
 ქუთაისის ისტორიული მუზეუმის
 ხელნაწერთა კოლექციის ნუსხებში 129

IV. წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებები
 უცხოეთში არსებულ ქართულ ხელნაწერებში 148

**შედგენილობა წმ. იოანე დამასკელის დოგმატური
კომპილაციისა – „გამოკრებანი წამებათანი“ 165**

**წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა
ქართული თარგმანები (ბიბლიოგრაფია) 199**

წმ. გრიგოლ ნოსელის თხზულებათა ბერძნული გამოცემები . . 229

Sancti Gregorii Nysseni Opera, Versio Iberica 235

ლიტერატურა 251

პირთა საძიებელი 264

გეოგრაფიულ სახელთა საძიებელი 274